DUMITRU ALMAŞ

INOROGUL CEL ÎNŢELEPT

Evocare istorică, în douăsprezece episoade, a vieţii lui DIMITRIE CANTEMIR

Editura militară, Bucureşti, 1981
Coperta colecţiei: fi creangă

Strămoşii trăiesc totdeauna: ori ca dojană ori ca binecuvântare.
N. IORGA

Cititorule, dacă am trudit la evocarea aceasta istorică mai mulţi ani, am făcut-o numai din dorinţa de a-ţi prilejui bucuria întâlnirii cu oameni, fapte şi întâmplări petrecute aievea. O întâlnire prietenească şi întăritoare cu oameni cunoscuţi, cu rude trăitoare de mult. Cu unele fapte ştiute. Dar şi cu unii necunoscuţi şi cu fapte nebănuite şi tocmai de aceea mai ispititoare.

Mărturisesc cu mâna pe inimă, iubite cititorule, că m-am străduit, din răsputeri, să respect adevărul istoric şi să-l înfăţişez în straiul povestirii simple, directe, fără înfloriturі. Din marea dorinţă de a-ţi aduce arest adevăr cât mai aproape de inimă şi a-l face cât triai viu, vrednic a-ţi intra în conştiinţă ca un balsam înţelept!

Drept aceea, te invit, dragă cititorule, să străbaţi desişul acestor pagini, cu interesul, curiozitatea, dragostea, plăcerea, pasiunea şi bucuria cu care le-am scris. Adică le-am izvodit din documente. Dacă, uneori, te vei indigna, întrista sau chiar vei lăcrăma, nu-i nimic; aşa se cuvine. Că istoria, ca şi viaţa, amestecă siropul de miere şi apă de trandafir cu veninul de scorpion şi cu duhoarea

de pucioasă şi smoală arzândă.

Am credinţa că, citind, cu luare aminte, cele petrecute ieri, înţelegem mai uşor ceea ce se întâmplă azi şi urmează a se înfiripa şi desfăşura mâine.

SOSIREA OASPEŢILOR ŞI PREGĂTIREA PRIVEGHIULUI

Senin era cerul în ziua aceea de toamnă moldoveană, în septembrie 1723, deasupra Prigorenilor, sat în ţinutul Cârligăturii, aproape de Târgul Frumos, adăpostit între dealuri, oleacă mai ferit de zvânturările năvălirilor şi distrugerile războaielor. Pe la ceasurile zece dimineaţa, stăpânul conacului din Prigoreni ieşi în întâmpinarea unui oaspete aşteptat. Coborî cele şapte trepte sure. Din stejar gros, vi i întinse braţele, cu dragoste şi prietenie:

— Fii bine venit în casa mea, dascăle Ieremia!

— Bine te-am găsit, batmane Neculce, răspunse oas- I» li li, primind îmbrăţişarea, cu aceeaşi dragoste şi prieh nu Am venit să văd lucru neobişnuit: nu vei hatman tare va să scrie un letopiseţ.

Ţi-i de-a mirare, dascăle?

Ştiu că până şi spada n-au dus nicicând casă bună. A i că mă mir.

Te înşeli, prietene, se împotrivi gazda, ajutându-l să urce scâr a. Au un ştii că generalul râmlean. Caesar numit, n scris cronica războaielor sale şi cu aceea cronică mare lui m-a făcut?

— Cu o rândunică nu se face primăvară, vei hatmane.

A.» – i, dascăle, surâse Ion Necuice, îmbiindu-şi mulufiiul spre odaia sortită lui, în conacul înalt, cu ziduri roase din cărămidă, cu cerdac, pridvor sau pălimar larg, pe siilpi din lemn cioplit cu meşteşugite înflorituri. Ci eu i «îi cam al şaselea cocor care voiesc a vesti primăvara scrisorii

în grai românesc. Asta fără a-i mai număra pe Varlaam şi Dosoftei şi chiar pe Dimitrie Cantemir, cu al său „Divanul sau gâlceava înţeleptului cu lumea”. Toţi mi-au luat-o înainte. Deci să le mulţumesc că merg pe cale bătătorită.

— Mda… cumpăni dascălul Ieremia. Şi numărătoarea asta nu-i cuprinde pe munteni, care sârguiesc şi ei întru scris.

— Ei, vezi? Am cu cine vesti primăvara…

După ce un slujitor i-a adus cufărul cu lucrurile de schimb, dascălul Ieremia se scutură de colbul drumului, îşi spălă faţa, îşi pieptănă pletele şi barbă, albe colilie, îşi schimbă straiele şi ieşi în lumina pălimarului. Neculce îl pofti în jilţul adânc de nuiele şi-i grăi:

— Iertare cer, dascăle Ieremia, că te-am poftit la mine şi n-am venit eu la domnia ta, fiind mai tânăr. Dar nişte pârdalnice de pâri la domnie nu mă lasă a mă îndepărta prea mult de Iaşi.

— Ei, vei hatmane Neculce, eu nu-s boier de rang înalt şi nici conac mare şi bogat că domnia ta nu am, unde să te primesc. Sunt. Un biet călugăr şi dascăl rătăcitor. Mănânc unde mi se întinde un blid cu bucate şi dorm unde mă prinde noaptea.

— Nu te înveli în umilinţă, dascăle. Ştie ţara toată că eşti cărturar mare şi ai cap împodobit cu multă ştiinţă. Că ai învăţat şi la şcolile din ţara nemţească şi multe cărţi ai tălmăcit la curtea lui Şerban vodă Cantacuzino şi dascăl ai fost şi îndemnător lui Dimitrie Cantemir întru scrierea unor cărţi.

— Adevărat: eu i-am insuflat a scrie „Divanul” şi „Metafizica”.

— Şi tocmai pentru că rătăceşti, de patruzeci de ani, între Ţarigrad, Bucureşti şi Iaşi, cunoşti adânc ţările române şi împărăţia otomană, cunoşti mulţi oameni, iar mie de mult ajutor îmi poţi fi şi de folos în ticluirea

letopiseţului, aşa precum ţi-am scris, când te-am poftit aici.

— Bucuros vei hatmane, a clipit des dascălul Ieremia. 1 Jar cum? La ce? Cu ce? Şi când?

— Acum, rogu-te, gustă cafeaua, pe care, iată, ţi-o niluce.1 Maria, surâse Neculce, arătând spre soţia sa, care intra în cerdac cu tava de aramă, cu o chisea de dulceaţă de cireşe amare şi două ceşcuţe de cafea.

Dascălul se ridică în piciyare şi se înclină în faţa jupânesei Maria, poftindu-i sănătate şi voie bună. Gazda îi sărută mâna şi-l îndemnă să-i cinstească, precum se cuvine, bunătăţile gospodăriei: dulceaţa şi cafeaua. Pe când sorbea, cu zgomot, din ceşcuţa cu gingaşe înflorituri roşii, galbene şi" verzi, dascălul Ieremia se înfunda în jilţ, spre mai deplină hodină. Jupâneasa Maria lăuda, în Gând, înfăţişarea sănătoasă, zdravănă, rotofee a călugărului, la cei aproape şaptezeci de ani câţi i: număra; apoi gândi cam ce o soi de bucate ar trebui să poruncească la cuhnie, ca să-l îndestuleze şi să-i priască.

După ce, o vreme, sporovăiră despre lucruri obişnuielnice, despre holde şi cârduri de vite, despre podgorii şi prisăci, despre ce se mai întâmplă prin Iaşi, Neculce vru să afle dacă dascălul îşi amintea bine faptele petrecute mai de mult, şi aduse vorba despre Şerban vodă Cantacuzino şi încercarea lui de a împăcatagmele boiereşti din Ţara Românească. Ştia că, pe atunci, acest dascăl grec, pe numele lui întreg Ieremia Cacavelas, se afla în Bucureşti, proaspăt sosit din Ţarigrad. Stârnit, cu dibăcie, la vorbă, dascălul Ieremia nu bănuia pe ce cale îl îndemna gazda să umble. Puse pe măsuţă ceaşca de cafea, din care sorbise, cu şuier subţire, şi grăi:

— Eram tânăr când am venit la Bucureşti şi multă veselie; im văzut la Curtea domnească: măria să şerban vodă Cantacuzino îşi mărita fiica, domniţa Smaranda, după Ghiţorie postelnicul Băleanul. Frumoasă şi înţeleaptă

domnii. I, vi foarte o iubea voievodul. Se nevoise vodă prin multe vremi, să-i găsească soţ asemenea ei: de neam bun, înţelept, învăţat şi mândru. Şi n-a aflat alt cocon pe piue, făr' numai pe Gligorie, pribeag în Transilvania, la curtea craiului de acolo, tocmai de frica lui Şerban vodă. A trimis sol pe Constantin căpitanul Filipescu la curtea lui Apaffy Mihai, craiul, să-l aducă pe Gligorie la Bucureşti. Văzându-l aşa de înţelept, cu creştere aleasă, cu iscusită voroavă dăruit, i-a dat domniţa de nevastă, din inimă urându-i numai noroc şi fericire. I-am văzut şi eu: minune, nu miri într-atâta se potriveau amândoi, în toate, cât mintea abia cutează a? I închipui iar gura nu poate spune. Toţi îi fericeau, uimiţi de frumuseţea, înţelepciunea şi asemănarea lor întru toate. Zămisliţi erau unul pentru altul, pereche desăvâr>ită şi anume închegată ca să împace şi să stingă, cu marea lor dragoste, sălbatica ură dintre Băleni şi Cantacuzini. Ziceam: „Asta-i nunta păcii între neamuri; nunta Ilenei Cosânzeana cu Făt Frumos".

Dascălul opri povestirea şi mai sorbi o dată din ceaşca de cafea, parcă ar fi vrut. Să înghită un astupuş ele tristeţe, furişat în gât, tocmai când se rostea despre un fapt aşa de % minunat, Apoi, trăgând mult aer în piept, urmă, cu mâhnire:

— Dar scurtă le-a fost viaţa şi bucuria: doar cinci luni trăit-au împreună binele cel de după cununie. Că Smaranda s-a bolnăvit de boală grea şi fără leac. A murit, iute şi degrabă, abia în zorile fericirii. Iar Gligorie a rămas, întristat şi cernit, să plângă pe mormântul ei în biserică de la Cotroceni. Întristat şi cernit, ca şi tot neamul Cantacuzino. Mai ales că Dacă dragostea celor doi minunaţi tineri ar fi putut ţese împăcarea dintre neamuri, moartea a stârnit iar furtuna urii, nepotolită ură dintre Băleni şi Cantacuzini, pornită tocmai ele la moartea, cu urgie, a lui Constantin Cantacuzino, postelnicul.

— Bine-ai făcut, dascăle Ieremia, că mi-ai amintit de această întâmplare dureroasă. Şi te întreb: nu cumva vreun doritor de zavistie şi ură între neamuri a umblat cu ceva mişelnică otravă?

— S-a bănuit, dar de ştiut, nimeni nu ştie ce şi cum. Să fi fost otravă?, blastăm?, întâmplare? Numai bănuieli. Pot spune că, la oarecare vreme după nenorocirea asta, a ieşit Şerban vodă la vânătoare, la Fântâpa Rece. Însoţitorii au Prins câţivd iepuri şi i-au adus fă cortul măriei sale să-i împartă. Între cei trimişi la cuhnia domnească, s-a nimerit şi o iepuroaică gata a făta. Ci, spintecând-o, i-au găsit în pântece un pui cu două capete. Şi şase oicioare. Trupurile erau îmbinate într-unul singur, dar un cap cu două picioare: unul trăgea într-o parte, iar altul, cu două dintre cele patru picioare de dinainte, trăgea în cealaltă parte.

Hăis şi cea! râse Noculce de asemenea minunăţie.

— Da, dar ciudăţenia asta a uimit pe toţi. Uimit? Nu, speriat. „Un semn!” au zis. Şi domnitorul însuşi a vrut să-i ştie tâlcul. Fiecare a tâlcuit cum prin cap i-a trecut; însă nimeni n-a nimerit adevărul. Atunci, deşi tinerel eram, în vorbă m-am amestecat şi am zis: „Doamne, tâlcul este aşa: din neamul măriei tale se vor ridica două capete ce vor sta unul împotriva celuilalt. Şi trăgând unul într-o parte, altul într-alta, cu ambiţie, nemilă şi ură, mare stricăciune vor face ţării şi pământului românesc”. Însumi m-am temut de prorocirea-mi, rostită fără a mă gândi.

— Da. ai avut dreptate, vorbi Neculce. Chiar aşa s-a întâmplat; după moartea neaşteptată a lui Şerban vodă s-au ridicat Constantin vodă Brâncoveanu despre turci, şi Grigore Bălăceanu despre nemţi, şi, cu zâzanie şi vrăjmăşie multă, s-au împoncişat unul cu altul.

— Şi-au viscolit troiene de nenorociri şi nuri de sânge au curs în ţara asta din pricina urii între rubedenii şi fraţi, până la descăpăţânarea celor cinci Brâncoveni şi trei

Cantacuzini… Iar de atunci mie mi-a rămas numele de ghicitorul lui Şerban vodă.

Ştiam, dascăle. Deci să spun acum de ce te-am 1.1111111 În eunucul meu do-aici, din Prigoreni: l-ai avut ucenic la Iaşi, pe Dimitrie Cantemir. L-ai întâlnit, adesea, la Ţ.un iad şi aşa l-ai văzut crescând şi îndeaproape l-ai cunoscut. Rogu-te, să-mi povesteşti tot ce-ţi aminteşti despre (Insul De ce? Pentru că, voind a scrie letopiseţul Moldovei, cum am zis, râvnesc să adun ştiri cât mai bogate despre voievodul acesta cărturar, care s-a stins din viaţă în luna lui august, 21 zile, leat 1723, acolo, în pământ străin, unde ar fi putut să mă sting şi eu, dacă nu mă îndărătniceam să mă întorc la vatră strămună.

Am auzit c-a murit, după ce s-a întors, bolnav, din

Ca ucaz. Odihnească-l Domnul, că mult s-a mai zbuciumat, Deci pentru povestit ne vor trebui multe ceasuri, dacă nu chiar zile, vei hatmane.

— Prea bine; aşa şi doresc. Am poftit şi pe maica Daria şi pe căpitanul Silion, la un fel de priveghi, în aist pălimar, să depănăm amintiri despre cel care ne-a fost, acum doisprezece ani, voievod.

La două ceasuri după dascălul Ieremia a sosit şi maica Daria, călugăriţă în chinovia Agapiei. L-a cunoscut pe Dimitrie Cantemir, în tinereţe, când toţi îi spuneau beizadea Dumitraşcu. Obârşelnică din Silişteni, de unde se trag şi Cantemireştii, era şi acum minunată întru frumuseţe şi cumsecădenie, cuminţenie şi blândeţe.

— L-a iubit mult pe Dumitraşcu, lămurea jupâneasa Maria. Şi-l cunoaşte dintr-o latură necunoscută nouă.

Al treilea musafir, căpitanul Silion, a intrat în conacul hatmanului Ion Neculce pe la prânz. Şi-a adăpostit calul în grajd şi-a urcat în pridvor. Fusese, din 1691, slujitorul lui Dimitrie Cantemir, fără întrerupere şi ajunsese a-i cunoaşte toate însuşirile, metehnele şi tainele. Voinic,

liniştit, înţelept, de mare credinţă, un răzeş din Silişteni, văr cu Daria, învăţase a se purta ca un boier de rang. Ar fi putut să rămână în Rusia: feciorii lui Dimitrie Cantemir şi mai cu seamă domniţa Maria l-au rugat să nu plece. Dar el a suspinat: „Pământul ţării nu-l iei pe talpa ciubotelor… Mă usucă dorul de ţară”… El a adus în Moldova ştirea morţii lui Dimitrie Cantemir. Avea cincizeci şi doi de ani, cât şi Ion Neculce, şi visa o gospodărie mică şi liniştită în satul lui răzeşesc, din ţinutul Fălciului.

Îndată dupy, sosirea oaspeţilor, o slujnică, sub privegherea jupânesei Maria, a aşezat masa în cerdac şi au ospătat toţi cinci: Neculce, soţia, Daria, Ieremia şi Silion.

— După ce vă veţi hodini bine, în amurg, vă voi pofti aici, în păbmar, la priveghi: să ne amintim de cele trecute vremi şi să le povestim, să prefirăm cu de-amănuntul, fir cu fir şi bob cu bob.

— Prea bine, vei hatmane! „A povesti nu mă voi lenevi”, precum scrie Dimitrie Cantemir într-o carte.

Cât s-au odihnit oaspeţii, jupâneasa Maria, cu ajutorul slujnicelor, a aşezat în cerdac cinci jilţuri din nuiele împleltile, le-a acoperit cu macaturi, iar la mijloc, pe o masă rotundă, a pus, în oală roşie, un buchet de Dumitriţe şi crăiţe, ulcele pentru vin şi cinci talere smălţuite. În dreptul I n < rui jilţ a întins câte o blană de lup mare, sur, să stea picioarele musafirilor pe moale şi cald să le fie. Pe fiecare jilţ a pus câte o perniţă umplută cu puf de gâscă şi câte un Ian «i pentru acoperit genunchii ori câte un şal de lână ţi-Iik pentru învelit umerii, la nevoie. Că nopţile de septembrie prind a se răcori sub brume. Pe masă au rânduit coşuri cu mere aurii, pere dulci, perje brumării, struguri cu boabă albă şi roşie, nuci abia dejghiocate şi alune cu miez gustos. La beci aşteptau un ulcior cu vin bătrân şi unul cu must stors în ajun; aşteptau să fie aduse când povestitorii nevoie vor avea glasurile să-

şi dreagă.

Bucuroşi că se văd, după doisprezece ani de surghiun, Daria şi Silion au povestit de-ale lor, multe, fără şir merj; Înd după potriveala memoriei. Daria ştia că hatmanul Ion Neculce s-a întors din pribegie la sfârşitul anului 1719, după ce rătăcise doi ani în Rusia, lângă Dimitrie Cantemir şi şapte prin Polonia. A învăţat multe, dar a şi îndurat multe valuri, supărări şi nenorociri.

— Veri? S-a întors la căminul său. Că aşa i-i dat omului să tânjească după locul de obârşie; şi ţara să-i fie cu Jităt mai dragă, cu cât e mai departe şi intrarea în ea mai oprită. A ştiut că are aici simpatrioţi care i-au răşluit din moşia Prigorenilor şi i-au smuls Boianul, moştenire de la bunicfl. Să Alexandrina Cantacuzino, Iordachioaia cea bătrână, dar tot u venit.

A ştiut, vere, că, pentru a-şi scăpa pielea, boierii au aruncat în spinarea lui Neculce toată vina înfrângerii de la Stalinc. Ti, în 1711, fiind el sfetnicul cel mai de credinţă şi de cel mai mare ajutor la trebile domniei, că vei spătar şi vei hatman. Fără hodină s-a zbuciumat şi nu s-a lăsat până n-a dobândit de la marele vizir şi de la Mihai vodă Kacoviţă dezlegarea de a se întoarce acasă. Şi, de cum a sosit, s-a şi înfăţişat la divanul domnesc, în multe judecăţi, spre a dovedi că vinovat de cele petrecute în 1711 nu-i nici numai Dimitrie Cantemir, nici numai el, Neculce, ci, dacă-i vorba de acea înfrângere, toţi românii pot fi vinovaţi, că întru acel ceas au… greşit faţă de sultan, care ţinea ţara în robie şi au fost bucuroşi ţarului care făgăduia slobozenia. Românii, în acele împrejurări grele, au făcut, cu toţii, aşa cum au crezut că le va fi mai bine. Ar fi fost bucuria tuturor dacă biruiau; este greşeala tuturor acum, după înfrângere. Aşa-i drept să fie.

— Văd că pricepi adânc treburile politiceşti, Daria.

— Nu ştiu cât le pricep, dar spre a se alege această

dreptate şi ca să ajungă toţi dregătorii, cu vodă în frunte, la asemenea înţeleaptă înţelegere, a trebuit să treacă zece ani de suferinţe, umiliri şi necazuri prin neagră străinătate. Nu ştiu dacă ai auzit, dar a trebuit chiar, sub satirul călăilor lui Gin Ali, marele vizir, să piară Lupu Costaehe vornicul, cel mai înverşunat învinuilor de trădare şi împotrivi tor al întoarcerii acasă al hatmanului Neculce. Ci acum. Mi-a spus jupâneasa Maria, dacă s-a întors sănătos, dacă şi-a dohândit averile, dacă vodă Racoviţă i-a făgăduit să-l pună vornic în Ţara de sus, socoteşte că va avea linişte şi răgaz să povestească, într-un letopiseţ, cele trăite şi pătimite de ţara noastră, de la Dabija vodă, de acolo unde a oprit Miron logofătul cronica sa, şi până în zilele acestea de azi.

— Nespus mă bucur, Daria, că ne-am întâlnit iar, surâse căpitanul Silion. De aici plecăm la Silişteni şi ţinem sfat în satul nostru, cu răzeşii noştri.

— Da, Silioane. Pe urmă vii la mine, la Agapia, să-mi vezi chilia. Şi poate rămâi călugăr.

— Numai dacă n-oi găsi printre răzăşoaice vreo vădana mai ţinerea. S-o iau şi să-mi facă vreo doi-trei prunci.

SKARA ÎNTÂI sau:

ÎNSÂNGERATA PRETJOSLOVIE LA UN SUFLET TIMAR

Apunea soarele, când jupâneasa Maria pofti oaspeţii în pulimar. A ral îi fiecăruia jilţul în de v trebuia să se aşeze: dascălul len-mia, la mijloc. cu ochii spre grădina de meri, în <în Apia Daria în st mi”» SII – ion, iar în faţa lor Neculce, şi ea. În (Îni A.111111111. Dlipu ce toţi se cuibăriră în jilţuri şi i; 11.11.11 a e o. Onac, must mere, struguri, Neculce vei hatmanul euvtntă;

I’urnim priveghiul, cinstiţi şi dragi oaspeţi. Ca să scriu cât mai mult adevăr „În letopiseţul pe care l-am

început, am nevoie de povaţa cât mai multora din trăitorii acestor vremi. Că, precum se ştie, cronicarul este însuşi om eu păcate, supus greşelilor şi uitării.

Aşa-i. Ci dacă Dumnezeu ar fi năzuit să facă din mă sfinţi, ne-ar fi plămădit oasele din marmoră şi pielea de aur Dar iată, ne-a dăruit cu ciolane din piatră de văr, eu găuri, ca sita, anume parcă să se strecoare prin ele şi duhul cel diavolesc al păcatelor, şi mireasma cea sfântă a credinţei în dreptate, ca şi adierea primenitoare a uitării.

— Aşa-i, Daria. Deci, vrând eu să scriu despre Dimitrie Cantemir, de care despărţitu-m-am acum zece ani, mai mult sfădiţi decât prieteni, voiesc să ascult şi părerile voastre: ale celui care i-a fost dascăl în tinereţe şi i-a cunoscut firea şi mintea, ale celui care l-a sfătuit aproape treizeci de ani…

Inima i-am cunoscut-o eu, se lăudă Daria.

De aceea te-am şi poftit la acest priveghi, maică Daria, o încredinţa jupâneasa Maria, turnând must şi vin în ulcele.

— Fost-am eu, vei hatmanul Ion Neculce, printre cei douăzeci şi trei de boieri care l-au întovărăşit, în 1711, în pribegie şi l-am urmat până la Harkov. La început ne-am împăcat. Dar, cu vremea, i s-a schimbat firea: aspru şi iute la mânie, nu blând şi înţelegător ca-n timpul domniei. Se temea să nu ne hainim şi ne ţinea din scurt, cu strajă. Ţarul îl iubea şi i-a dat rang şi nume mai înalt ca oricui dintre noi. Dar cu noi se purta oropsitor şi trufaş. Arăta tot mai trist şi mai îndurerat, ţinea uşa mai mult închisă şi ne vorbea tot mai rar. Nu ne lăsa a ieşi în târg, fără ucazul lui. Asta ne mâhnea şi ne învrăjbea. După doi ani de lâncezire la Azac, primit-am învoire să plec la Moldova: „Vezi să nu pieri de turci şi de prieteni”, mi-a zis la plecare.

— Şi n-a avut dreptate? întrebă Silion

— Ba da, căpitane, din păcate; dar mie foarte-mi era

dor de ţară, de Iaşi, de Prigoreni. Între străini, ca pe ghimpi stăm şi-ntre spini.

— Asemenj sunt şi eu, Călugăr rătăcitor: măcar din când în când umblu să calc pe pământul sfânt al patriei mele, Grecia, ca să-mi întăresc cugetul.

— Sunt cu un an mai mare decât Dimitrie vodă Cantemir, urmă Neculce. Iar când eram flăcăi şi s-a întors de la Ţarigrad, unde a stat zălog pentru domnia tătine-su, Constantin vodă Cantemir, am fost prieteni şi multe năzbâtii săvârşit-am împreună…

— Constantin vodă Cantemir a fost răzeş de neam, de la noi din Sălişteni, se mândri Daria.

— În tinereţe a fost om viteaz, vei hatmane. Semne multe de rană avea scrise pe trup, în războaie. Ştiinţă de carte n-avea; doar iscălitura ştia a o face. Dar era bărbat cu sfat bun, cumpănit de felul lui şi drept, gospodar şi prielnic „mai ales răzeşilor.

— Da, Silioane; din coapsa lui născutu – s-au două fete: Safta şi Ruxandra.

— Şi doi coconi, Daria: Antioh şi Dimitrie.

— Amândoi fostu-mi-au ucenici: Dumitraşcu, deştept şi silitor foc, harnic, neastâmpărat, cu multă râvnă spre lapte mari. Antioh era cam lasă-mă să te las: încet la treabă şi pizmătareţ.

— Aşa-i, dascăle Ieremia. Doresc şi vă rog să povestiţi tot ce ştiţi, au bun, au rău, de laudă sau de hulă. Şi povestirea, poftesc să curgă aşa ca şi cum cei despre care povestim ar fi de faţă şi ar vorbi ei înşişi. Încep eu: După ce riga leah Ian Sobieski s-a retras din Moldova, domnia lui Constantin vodă se scurgea tihnită, cu bună orânduire şi spre oarecare belşug. Dar iată că se izvodesc niscaiva urzituri şi intrigi şi semne de hiclenie. Văd parcă şi acum, dragi, oaspeţi, noaptea, colţul Curţii domneşti, lângă fân-I ina: doi masalagii cu facle de răşină luminau pe

vodă Cantemir şi pe un om voinic şi frumos. Soseam, de la o petrecere, împreună cu beizade Dumitraşcu, la acel ceas târziu. Petrecuserăm bine, în zburdăciuni, cu lăutari, cu fete şi cu Cotnar, veselii de-acelea de care tinerii nu se mai satură nici când. Petrecuserăm bine şi multe fete sărutaserăm şi în braţe le strânseserăm, cum strâng toţi tinerii (Im lumea asta păcătoasă, dar negrăit de frumoasă. Plănuiam, în şoaptă, ca în seară ce avea să vină, să alergăm spre Calaţi s-o vedem pe Ana Dediului, despre a cărei frumuseţe începea a se zvoni. Dar, deodată, mişcarea din Curtea domnească ne alungă şoapta şi gândurile. Ce să fie? Maria hm, în puterea nopţii, aici între făclii? De ce? Judecată ori primejdii1 de tătari? Îmi amintesc şi parcă văd şi mă mir i, îi aia în pământ: voievodul, scurt şi îndesat, cu chica şi bdi nu ea omătul, cu braţe vânjoase înşfăcase buzduganul în i m şi eu mare mânie, într-un bărbat care sta dârz şi miiulru, grăind tare: „Nu dă, măria ta! Că-s boier, nu rob şi om, nu vită!”; „Cutezi a mă înfrunta?” răcni Com luntin vodă, cu înspumare… Da, cutez, pentru că voie. se a şti de ce m-ai legat, măria ta, şi mă baţi. ca pe tâlhari „ întrebă cu glas înalt, ridicând fruntea şi obrazul emulul di izbiri de buzdugan. „Spune, boier Ilie Ţifescu!” i în îi un i v. Îi în rai» îi îl, treinurind de mânie. Din umbră se ivi» l al eseu, cel poreclii Frigevacă. „Jur… Jur că la nuni.

— I Im l’alade «Im l-aeani, dumnealui Velicico Costin vornic, împreună în l raţii Gavriliţă…” „Amuţeşte, caraghiosule! i-o laie, furios foarte cel pe care şi eu îl cunoşteam acum a fi Veiieico Costin, fratole lui Miron logofătul. „Vai de mi4-şi de mi … prifrse a se crămăiui pititorul. Mi-i frică, măria ta… Dacă rupe cătuşa?” „Destăinuie tot! se oţărî vodă. Altminteri te leg şi pe tine în obeâsi, ca tăinuitor.”; „Vai de mi … şi de mi … Spun. Tot! Au jurat… Eu nu!”; „Nepricopsite! Coadă de topor! Nelegiuită căţuie de minciuni!…” „Au plănuit să fugă în

Ţara Românească şi, cu ajutorul lui vodă Brâncoveanu, să te scoată din… vai-de-mi… şi-de-mi… Să te scoată din domnie şi să se facă el domn.”; „Care el?”; „Dumnealui… vai de mi … şi de mi … Veiieico vei hatmanul!”; „Slugoi nemernic! Ticăloase!” îl sudui Costin.)… Nu ocărî un boier care-şi slujeşte domnitorul!” „E-un mişel, măria ta! Nu merită crezare. Scorneşte! FIVI – uite!”; Jură că n-ai spus despre măria să c-ar fi obârşelnic din răzeşi mojici, codreni, iar nu din os domnesc!” „Aista-i adevărul! Şi-l ştii foarte bine şi măria ta. De multe ori te-am auzit lăudându-te c-ai fost herghelegiu şi lefegiu la Ieşi. Numai linguşitorii cei greţoşi cată să-ţi urzească o mincinoasă obârşie domnească.”; „Şi-ai zis ori nu, că la Curta nu mai au loc boierii cei mari din pricina boiernaşilor codreni şi gălăţeni?”; „Ce, nu» i aşa, măria ta?” Vodă s-a descumpănit câteva clipe. S-a uitat însă spre noi şi văzându-l pe Dumitraşcu beizade şi-a găsit stăpânirea de sine şi a dat răspuns: „Domnul face neamurile, domnul le stinge! De ce unelteşti, Costin?” Velicico a răspuns cu demnitate, întrebând, batjocoritor: „Crezi pâra istui spurcat? Nu-l vezi? Gras şi umflat cu seu de berbec şi cu borhot de Berheci! Om de nimic!” „Şi Iordache Ruşeţ vistierul adevereşte că unelteşti, mişelule”, zise vodă. „Vezi, doamne, că-ţi pune Iordache Ruşeţ belciug în nas şi mi te joacă precum ursariul pre urs îl joacă.”; „Obrăznicie!… Nu îngădui…” şi se răcădui iară vodă cu buzduganul; dar boierul îi încremeni m. Ina, aţintindu-l cu o privire de flacără. Rosti vorbe grele, cu buze sângerânde: „Velicio hatmanul Costin ţi-a spus şi-ţi spune şi acum, făţiş: mai des cu paharele şi mai rar cu birurile, măria ta! Că-i vrea să-ţi dai sama şi n-ăi putea c-o fi prea târziu. Asta mi-i povaţa cu care, ca sfetnic, dator îţi sunt. Şi o povaţă făţişă nu-i uneltire.”; „Nu primesc povaţă de la un trădător!”; „Da? Nici eu nu îngădui unui fost herghelegiu ajuns unealta

Cupăreştilor, să…” La asemenea vorbire suduitoare, vodă şi-a ieşit eu totul din fire şi-a urlat ca ars cu flacăra: „Armaş, pocneşte-l eu buzduganul în numele Tatălui!” Drept să vă spun, dragi oaspeţi, n-am mai putut privi asemenea nelegiuire şi-am întors capul. Dar urechile nu mi le-am putut înfunda. Am auzit icnet, urlet de mânie şi durere. În noaptea din mine scăpărau parcă flăcări roşii de spaimă şi vinete de mâhnire. Când am deschis ochii, l-ara zărit pe tânărul meu prieten, beizade Dumitraşcu, în lucirea pâlpâitoare a făcliilor. Arăta îngrijorat, I speriat, dar şi foarte dornic să vadă, să afle, să nu piardă nicio mişcare, nicio clipire, niciun cuvânt. Armaşul izbise fioros. Velicico s-a clătinat, a cercat de câteva ori să se îndrepte, dar puterile l-au părăsit şi s-a prăbuşit gemând, în tăcerea de gheaţă care a cuprins toată Curtea domnească. După lungi clipe de încremenire se stârni glasul subţiratic al lui Iordache Ruşeţ, zis Cupariul, ivit ca o stafie din întuneric: „Acu, de vreme ce te-ai grăbit de l-ai bătut, măria ta, nu-l lăsa viu. Omoară-l! Că de scapă nevătămat, mâine ne ucide el, pe toţi! Pe toţi!…” L-am văzut pe Constantin vodă clătinându-se într-un fel de şovăire neputincioasă, de bătrân ajuns la marginea cea de pe urmă a puterilor. Porunca însă i-a ţâşnit aspră şi hotărî la parc-ar fi fost pe câmp de bătălie, în faţa hoardei talare: „Călău, fă-ţi datoria! Acum! Aici!”; „Măria ta, nu-i bine…”, a rostit beizade Dumitraşcu, vorbă care mie îmi ardea în cuget, dar nu cutezam a o rosti. Ci ruga beizadelei s-a pierdut în huietul securii în oase şi în urletul lui Ve licico ucis, credeam eu, pe nedrept. Voiam să-i sar într-ajutor, dar picioarele şi mâinile îmi înţepeniseră de paiina. Îl vedeam pe Ilie Ţifescu furişându-se spre colţuri în cele mai întunecoase ale Curţii. Părea un cotei izbit peste bot, pentru că a furat un os ce nu i se cuvenea. În ţoală acea întâmplare fioroasă, Frigevacă putea izvodi râsul. Dar asta

numai eu o vedeam. Beizade Dumitraşcu, abia de e ili va luni întors de la Ţarigrad, nu înţelegea ce se petrece. Şi deci nu ştia ce să facă. Zise doar, cu oftare arlâncă: „Ei, Doamne, ce bărbat piere!… apoi, repede, a căutat a se mingua: Zilele omului, că floarea câmpului… sub coasa cosaşului orb; l-a osândit în neştire după miezul nopţii, când şi cugetele şi florile dorm…”. Da: era al treilea ceas al nopţii şi capul cel mândru al lui Velicico vei hatmanul Costin căzuse sub secure. Fără judecată. Din pâra unui mişel. Cu povaţa unui suflet hain. Şi din hotărârea pripită a unui domnitor bătrân, speriat că i s-ar putea fura scaunul măririi, pe care voia nespus să-l lase moştenire drag fiului său Dimitrie. Slujitorii au luat trupul celui ucis şi l-au vârât într-o chilie, la strajă Curţii. Vodă, urmat de Iordache Ruşeţ, s-a tras, cu pas ostenit, frânt, spre spătăria mică. Eu, cu beizadea Dumitraşeu, ne-am ţinut după dânşii. Mă temeam că vodă să nu cadă răpus de arşiţa mâniei şi de slăbiciunea bătrâneţelor. S-a aşezat în jilţ şi-a grăit cu mare părere de rău şi înfricoşare multă, cu glas de om sfârşit: „Ce-am făcut?… Ce-am făcut, vistiere?”. „Tocmai ce se cuvine a face un domnitor: ai tăiat firul hiclenirii, căută Iordache să-i întărească iniima şir cugetul. De mult, Costinii se poartă neîngăduit de trufaşi, de neruşinaţi, ca nişte hicleni ce sunt”; „M-am pripit, vistiere…”; se tângui vodă, cu mare strângere de inimă; suferea parc-ar fi avut un junghier în inimă.

Ci vistierul Iordache îl sprijini, linguşindu-se cu făţarnice vorbe:

„Costinii, qiăria ta, au fost oameni de preţ: boieri mari, sfetnici pricepuţi şi cărturari. Ales Miron, cum n-am avut ca el. Şi deşi Velicico, vornic fiind, a pierdut toate bătăliile, iar Miron se gudură pe lângă riga Poloniei, mie tot mi-s dragi şi le cunosc meritele. Ştie o lume că, atunci când Şerban vodă Cantacuzino ţi-a cerut să mă pierzi, iar

măria ta m-ai întemniţat şi cu fier roşu mi-ai cetluit capul… Uite, ici, semn, măria ta!”; „Şi tu mă mustri, vistiere? Au un mă vezi intrat în chin şi amar?”; „Ferit-a sfântul, măria ta! Nu cutez mustrare a-ţi face…”; „Mă urăşti, grecoteiule! Vrei să mă nimiceşti?!”; „Vai, măria ta: jur că nu! Deşi ist semn de pe frunte în veci nu se mai şterge: a ars fierul înroşit, îndrăcit a mai ars!”; „Şi-acum vrei să-ţi arzi şi domnia ta prietenii?” cercă beizadea Dimitrie să curme dojana vicleană, fariseică. Iordache surase rău, cum numai el surâdea: „Ştie oricine că şi vinul cel mai dulce se oţeteşte şi orice prietenie, oricât de bună, se poate preschimba în duşmănia cea mai rea. Şi-am plătit atunci, la acea judecată cu osânda cetluirii şi patruzeci de pungi; bani, nu şagă!” Dimitrie Cantemir nu-l cruţă, ci îl lovi crunt, să-l doboare: „Atunci, după câte am auzit, tocmai Velicico şi Miron Costin s-au pus chezaşi pentru domnia ta, vistiere şi ţi-au salvat viaţa. Datorită lor, Costinilor, trăieşti.”; „Da, aşa-i: m-au ajutat să fug şi să mă adăpostesc în Transilvania”, grăi ca un milog spăsit. „Dacă de la dânşii eu atâta prietenie te-ai îndulcit, de ce acum…” Iordache Kuset l-a întrerupt cu o vioiciune şi o tărie care pe mine m-au ameţit ca o lovitură de măciucă în tâmplă: „Jur că numai de dragul măriei sale, cu care am legat frăţie, îmi calc pe inimă şi uit binele ce mi-au făcut Costinii! Jur! Asta mi-i crucea! Nu pot să mai aud pe-aceşti trufaşi luându-l pe măria să peste picior. Zic povaţă: „Mai des cu paharele şi mai rar cu orânduielile”… Ăsta pe faţă, că pe ascuns numai herghelegiu şi lefegiu îi zic. Ce? Ştii oare, domnia ta, beizade Dimitrie, care stai zălog la Stambul de atâţia ani, cât mi-a trebuit ca să-i dovedesc măriei sale că uneltesc, amândoi, şi Velicico şi Miron, să ia domnia şi să treacă ţara la Ieşi? Noroc că, la nunta de la Băcani, după ce s-au îmbătat… Iar Ilie Ţifescu, credincios foarte domniei, a venit cu mărturia, pe tavă.”; „Cu pâra…”;

am mormăit eu, iar Dimitrie a stăruit: „Dar Miron Costin, bivel le>; iofătul, va să răzbune moartea silnică a fratelui său. Nu poate sta, aşa, cu mâinile-n sân.”; „Beizadea Dumitraşcu, H-a îndulcit glasul vistierului, ai înţeles şi ai rostit un lucru de căpătai, ca un mare înţelept. Dovadă că şcolile Ţarigrailului, cu folos le-ai cercetat”. Vodă Constantin, auzind, a tresărit cu un adaos de spaimă: „Cu Miron Costin nu am nimic! Am primit să mă încuscrez cu el: o mărit pe Safta eu l’eeioru-su, Pătraşcu. Şi fiind el mai om decât toţi, va înţelege că, dacă frate-su s-a hiclenit, drept era să-l dau e: ftlăului.”; „Ce. Fyun. Şi. Blând eşti, Maria, la… se gudură Iordache. Mărinimos! Ci eu dator sunt să-ţi aduc aminte că fist. Boier mult rău ţi-a făcut. El l-a chemat pe regele Sobieski să se bată cu sultanul în ţara asta, mult stricând-o. 1.1 este vinovat că leahul a ţinut sub stăpânire jumătate din Moldova, iar măria ta fost-ai silit să te-ascunzi în miazăzi, pe la Tecuci şi Galaţi. Eu cred. Că şi Miron Costin se alia prin laşi, pe la cele petreceri cu vin mult, cum le place leşilor, iar riga ţi-a izvodit cântec de batjocoră, de-l zicea, pe româneşte, cu scripca şi cu glasul, spre hazul tuturor:

Constantine fugi bine, n-ai nici casă, n-ai nici masă şi nici dulce jupâneasa”… Iar Ilie Ţifescu poate adeveri că Miron Costin a ticluit asemenea stihuri ocărătoare şi le-a spus regelui, că-s prieteni, măria ta, de Uf Daşov, unde făceau vânători împreună.”; „Şi a scris o cronică a românilor în versuri polone”, zise Dumitraşcu. Vrând să-i ridice meritele., Lăsaţi astea! S-a rugat măria să te fac acum?”; „Ştiu eu? S-a răsucit Iordache. Îţi amintesc doar că Neculai, celălalt fecior al lui Miron, se însoară cu o fată de A lui Duca vodă, neam potrivnic măriei tale”.)… Asta aşa-i”, a încuviinţat vodă… Şi-apoi Miron logofătul, spun fără ocol, are prea mare trecere între boieri. Stăpâneşte prea multe sate. Averea i-i neîngăduit de mare şi…”; „Ei,

lasă că nici domnia ta nu eşti mai prejos", îl opri beizade Dumitraşcu. „Ba, sărac sunt pe lângă… Voiam să cumpăr şi eu câteva sate în Putna, dar parcă s-a putut? De sub nas mi le-au şterpelit Costinii. Au peste o sută.": „Aşa-i! A pocnit Dimitrie din degete; cu cât boierii sunt mai puternici, cu atât domnul e mai slab."; „Întocmai! S-a bucurat Iordache. O, ce cap şi ce şcoală înaltă ai, beizadea Dumitraşcu! Dar acum. Acum vine socoteala cea mai grea. Şi trebuie împlinită repede. Repede!" „Ce mai vrei?" s-a tulburat foarte măria să vodă. „Cutez a veni cu o povaţă şi a zice aşa: de vreme ce l-ai ucis pe Velicico, trimite de-l omoar-a, grabnic, şi pe Miron.")… Dar ce vină are?" se răsti Dimitrie cu întrebarea „Ori vinovat ori nevinovat, să nu scape! stărui cu drăcească nelinişte şi putere C-apoi a hi mai rău de tine, măria ta, şi de noi, toţi".; „Omor nelegiuit!" se temu Dimitrie. „Vai, rău îmi pare, beizadea şi măria ta… Inima mi se sfâşie. Dar Miron Costin ridică pe Gavrileşti împotriva măriei tale. Şi, deşi poate nici nu s-a gândit până acum, iată. Acum se face domn şi ne căsăpeşte pe toţi. Pe toţi, măria ta! Şi pe acest tânăr învăţat şi prea frumos beizadea Dimitrie, cum altul nu-i". Frământat întru sine, îndurerat şi spăimântat, vodă porunci, cu glas obosit, fără vlagă: „Armaşul Macrei să-l aducă pe Miron logofătul în faţa scaunului meu, la judecată". După glas se vedea că i se urâse de multă stăruinţă a vistierului să se lehemetuise de toate. Căci adaugă, cu suspin: „Şi mult aş vrea să-l aflu fără vină, curat, credincios mie". „Dar e vreme de iarnă, măria ta, zise beizade Dumitraşcu.

Auzi cum vâjâie viscolul… Şi-apoi se spune că jupâneasa i i bolnavă."; „Iertare, beizadea Dumitraşcu, se îndârji Iordache, dar mila-i pentru popi şi muieri. Domnitorii trebuie să fie hotărâţi şi de cuget tari. Să nu cuteze nimeni nici a sufla împotrivă-le". Dimitrie Cantemir i-a întors vorba: „Văd că domnia ta, vistiere, nu numai că

uilli; i răsufli în faţa măriei sale. Dar cutezi să-ţi impui chiar voinţa.”; „Când e vorba de viaţa voievodului te poţi aliate de la legea asta. Doborând pe Costini, nimicim polilvnicii puterii domneşti. În două luni, fraţii mei, Scar-Itttache şi Manolache, pun şi capul lui Constantin vodă Brâncoveanu şi te facem pe măria ta domn şi în Ţara llomânească, aşa cum ştiu că râvneşti, de mult…”

Neculce tăcu un minut, iar jupâneasa Maria îndemnă oaspeţii să guste cozonac, must şi să mai ronţăie mere.

— Văd că le ţii minte, aidoma, parcă acum s-ar întâmpla, se miră dascălul „Ieremia, aşezând pe taler ulcica din rare sorbise vinul.

Da, le ţin minte, dascăle, că încrustatu – s-au adânc în mintea şi inima mea… Deci, Constantin vodă Cantemir a ascultat povaţa lui Iordache Ruşeţ vistierul. Macrei armaşul a galopat, cu slujitori douăzeci, până la casa lui Miri hi Costin din Bărboşi. Nu i-a fost milă că sufletul logolalului era cernit cu amar: l-a smuls de lângă sicriul ioaţol, jupâneasa Ilina: n-a aşteptat s-o pună în mormânt. Împlinea porunca. Pentru că Iordache vistierul, ca un lup finmuiil de sânge cum era, a răpezit în urma lui Macrei Mhpt la după zapciu: „Să piară!… „Să piară!” Văzându-l în aera mare primejdie în care se afla, lui Macrei i s-a laiul lotuşi milă şi, în drum spre Roman, l-a sfătuit pe Miron să-l’rugă la Neamţ, că acolo erau joimiri Ieşi şi l-ar l l apăra! … Dar logofătul n-a vrut: „Mă ştiu” nevinovat şi ned în dreapta judecată a voievodului. Fugind, mă învinovăţesc singur”… Ci zapcii lui Iordache Ruşeţ strigau, ni, după cela: „De nu-l omori, te ucide vodă pe tine!”… Hpei iai şi slab de cuget, armaşul a împlinit necugetată, Milluă şi ticăloasă poruncă: l-a omorât pe Miron logoditul Costin, lângă Roman. L-a ucis şi i-a lepădat leşul la nămeţi eram în spătărie, împreună cu beizadea Dihillile, când Iordache Ruşeţ a adus vestea că Miron Costin Gata! Scăpat-am de

ei, surâse fioros de mulţumit de sine şi bucuros. Am ucis hiclenirea, în faşă. De-acum înainte nimeni nu mai tulbură stăpânirea măriei sale.”; „Jupân vistiere, întrebă Dimitrie, ştii că Miron Costin şi-a început scrierea letopiseţului cu: Biruit-au gândul?” Se vedea că era tulburat, dar nu ştia ce să spună altceva, în afară de cuvântul scos din cartea logofătului., Nu cetesc letopiseţe, cinstite beizadea. Săvârşesc doar fapte pentru scris în ele.”; „Păcat. Îl dojeni cu glas aspru; pentru că, după faptă asta ar trebui să se scrie: Biruit-au răutatea, ticăloşia, omuciderea.”; „Cum adică? Maria să le rău, ticălos, ucigaş?…”; „Ei. Drăceşte îmi răstălmăceşti vorba… Mai scrie Miron logofătul în letopiseţ că Ştefan vodă Tomşa avea călău un ţigan, negricios, gros şi mare la trup, care arăta lui vodă pre boieri şi hârâia tare, răguşit: „S-au îngrăşat, doamne, berbecii, buni sunt de giunghiat”… Domnia ta, vistiere, îl întruchipezi pre acel călău, măcar că eşti slab şi deşirat. Şi măcar că Velicico şi Miron Costin nu erau berbeci graşi, ci sfetnici buni”. „Sunt, întru totul, de părerea măriei tale. Beizadea, se umili Iordache Ruşeţ. Miron era mai om decât toţi. Mai învăţat şi ta & i iscusit la minte şi din toţi boierii ţării mai de treabă la voroavă.”; „Atunci… de ce?”; „Tocmai pentru că ajunsese la atâta cinste în faţa domnilor şi a ţării, pentru că avea bun prieteşug cu alte neamuri. Şi-apoi pentru că stăpânea atâtea sate, încât nimeni nu se măsura cu dânsul. Nici vodă! Acum crezi că dacă mai trăiau Costinii, măria ta, beizadea Dumitraşcu, mai puteai râvni domnia? După omor, vine răzbunarea, cu alte omoruri şi mai şi…”

Eu atunci m-am apropiat de beizadea Dimitrie şi am căinat amar moartea Costinilor: „Cată de-acum înainte să vezi ce-au să lucreze Cupăreştii, din zavistie şi răutate, în Moldova şi în Ţara Muntenească”. Dar se vede că prorocirea mea şi a vistierului îl descumpănise aşa de tare,

încât nu m-a auzit.

— Ca să scape, să scuture simţămintele împoncişate care-l usturau în inimă, aruncă poruncă pe mine, intră în povestire căpitanul Silion, amintindu-şi făcea clipă. „Caii Silioane! Hai să gonim cerbi în poienele-Bârnovei!”; „E viscol mare afară, măria ta”... m-am codit eu. „Vreau IA infl bat cu furtuna, cu urgia firii! Mi-a răspuns. Mai mlts i îi iată, mişelia mă înfrânge şi mă otrăveşte. Dar, mai litiu să ne îmbătăm la crâşmele din piaţă, să aflăm câtu-s ilr inimoase ieşencele şi ce jăratec au în trup... Hai, Ioane, IA dani uitării nelegiuirea şi omorul.”; „Măria ta, ai spus t’ A n/i o zi de...”, am îngăimat eu împotrivire. „Zi de-nvălăliiră I Dar ştii şi tu că, în nopţile astea, unul din cele unii luminate capete de români a căzut din vrerea unei h în îţi însemnate cu cercul înroşit în foc. Şi, iaca, niciun titine n-a lătrat. A fost de-ajuns să mârâie un şacal ca să «udă un cap înţelept cum rar se află...” îl mustra rău cugetul: „Poate dacă-ţi porunceam să-l răpui pe Macrei...”; „Cu neputinţă, măria ta: eram unul, ei douăi, vei a unui.”; „Pe măria să îl înduplecasem, dar zapcii vistierului au fost mai harnici... Şi-apoi nici n-am crezut că-l Vor ucide...” Aşa a zis măria sa, vei hatmane Neculce.

Da? Mă bucur, Silioane, aflând că în noaptea aceea, beizadea Dumitraşcu, cu de la sine putere, cerea să-l hi apr pe Miron de primejdie...

— Da, vei hatmane, şi eu l-am povăţuit, în numele Im Dimitrie, stăpânul meu, să fugă la Neamţ. Dar se ştia nevinovat, drept, cinstit în purtările lui, încât nu se teiii, i de nimic.

— Mie de ce nu mi-o fi spus Dimitrie despre astfel «îi încercare? se întrebă Neculce.

era o înfrângere şi, în mândria lui rănită, prefera A Iacă. De altfel a şi cârmit vorba, zicând: „Dar... dracul Ele „I’iâate aşa trebuie să fie... Că acum, dacă zic că logofălul i

vornicul Costin au pierit nevinovaţi; de râs şi de Oi în a îmi fac părintele şi neamul Cantemir”.

Da, da... Aşa l-am auzit şi eu, de mai multe ori, hpiinând.

— În Rusia a scris chiar o carte, în latineşte, despre Viaţa lui Constantin Cantemir, unde cată a-l dezvinovăţi jtv acea cruntă întâmplare, căreia el avea să-i zică „Însânfejei al a predoslavie la un suflet tânăr”.

Bine-i s-o ştiu şi pe asta, Silioane, a zâmbit Ne-Hlilee Mai ales, că, întâlnindu-ne, a doua zi spre seară, H lui. Laruit să pornim la petrecere, zicând: „Hai, Ioane, nu te mai îngăima! Ticăloasa şi minunata viaţă ne aşteaptă cu nesătula-i ispită şi poftă de trăire între mişelie şi măreţie. Între păcat şi sfinţenie...” Şi trebuie să vă spun»: a nu i-a ajuns tovărăşia mea, ci a trimis şi la prietenul său bun, Searlatache Ruşeţ, fratele lui Iordache, cel mai tânăr dintre Cupăreşti.

— Cu el a fost coleg la şcoala de aici, sub povaţa mea, a amintit, dascălul Ieremia; apoi la Ţarigrad sub dăscălia tei Alexandru Mavrocordat Exaporitul. Deşi foarte diferiţi la firea lor, se împrieteniseră totuşi; mai ales la pozne.

— Iar de când se întorseseră în Moldova erau mereu împreună 3 a petreceri, la vânătoare, la întreceri de călărie. Ci, atunci ne-am dus la comisul Morona şi-am cerut cai. Vin şi fete şi ne-am desfătat nebuneşte.

În pălimarul casei din Prigoreni se făcu linişte. Hatmanul Neculce privea spre jupâneasa Maria, care-i cunoştea bine viaţa; dar el, soţul, tot se temea să n-o supere dezvăluirea unor atari zburdalnicii şi isprăvi în tovărăşia unui beizadea năzbâtios şi mult desfătarnic. Ci a întrebat jupâneasa, clipind a mirare:

— Şi Constantin vodă nu vă dojenea?

— Ba da. Odată l-am auzit: „Desfrânarea este sora

piericiunii. Ţ) esm ier darea, desfătarea şi destrăbălarea toată virtutea ţi-o sug şi te usucă precum pe copac îl sug. Şi – Usucă bureţii, vâseul şi lichenii. În viaţa-mi am putut să aflu că desfrânarea jos te aruncă, iar înfrânarea spre certe urcă. Alege care-ţi place”. „Iar noi, ca tinerii: ascultam sfaturile cu smerenie şi făceam cum ne tăia capul şi ne dă ghes tinereţea.

Tăcură iar, gândind că tinereţea nu se prea împacă întotdeauna nici eu cumpătarea, nici cu înţelepciunea. Aşa a fost de când lumea Ci dascălul Ieremia tresări şi vorbi grăbit:

— Da, mi-am amintit că, după pieirea Costinilor, vodă a răpezit: pe Lupu Bogdan hatmanul şi pe Iordache Ruşeţ vistierul, împreună cu alţi boieri de ţară, la Ţarigrad, cu daruri multe şi cu pâri împotriva neamului Costin. La întoarcere, tot Iordache a pus în obezi pe feciorii vornicului Gavriliţă, iar pe Costaohe l-ar fi ucis, dacă nu i-ar fi amintit că a jurat să nu-i atingă cu sabia pe Costăcheşti până la al nouălea neam.

Aşa-i”, dascăle. Constantin vodă m-a trimis chiar Im* mine, Ion Neculce, să vestesc pe cămăraşul Pătraşcu cât:,! În Feciorul lui Miron, că a stricat logodna cu domniţii Sal la.

— Cea pe care, nu mult după asta, a măritat-o eu MUialache Racoviţă, care-i domn acum, adaose jupâneasa» IVI, îi ia. Adică i-a fost întâia soţie, că acum o are pe a doua, iliiamna Ana, cum îi place să-şi zică.

— Uciderea Costinilor a micşorat mult dragostea noinilului pentru Constantin vodă Cantemir, grăi şi maica Hm Iu. Mult mă întristam şi sufeream, ca răzeşiţă şi siliş- U’nu-i a, auzind cântecele izvodite pe sama măriei sale.

Ţi le mai aduci aminte, maică Daria? Eu le-am uitai, Ase jupâneasa Maria.

Deşi mă dor, le spun, jupânească Maria: „Cantemir

t’nir un domn, /De treabă şi bun ca om; /Dar ca să prindă iiinla, /Moldova rău o pradă. /Ci noi te mai rugăm aşa: /„MIIns fii măria ta: /Cu paharul îndeseşte, /Iar cu birul nial răreşte”…

— Adeveresc, o sprijini Ion Neculce, învârtind pana liil n degete, parc-ar fi vrut să scrie ştihurile. Şi eu am un.

— Îl acri cântec ori bocet la nişte ţărani de pe lângă Ceriiiui (i i din Boian. Iar lui Constantin vodă i l-a şoptit bei-Kiuli, i Dumitraşcu, adică i l-a cântat în şoaptă, însoţit de im îi t/J), chipurile, întru veselire. Ci l-a înfuriat aşa de tare pe măria sa, încât a poruncit să fie ucişi acei clevetitori şi Urzitori de cântece măscăricioase. Dimitrie s-a speriat: Uliu a vrut şi, uite, ce poznă a ieşit! Dintr-o şagă, omor. Inir (fiind, s-a folosit însă de un şireclic: a luat asupră-şi (lllla pedepsirii şi a lăsat făptaşii să se ascundă în codru, pinri a trecut mânia măriei sale. Pe urmă am aflat că au Intrai în cetele căpitanului Constantin Turculeţ, care, cu un îţi. i i îi lezare, loveau caravanele otomane în drum spre CMiii Tii cu, şi vârau spaimă-n tătărime. Dar Iordache Ruşeţ, l «Hp iii (l asta prin Iscoadele lui…

1 îmi ziceau că el anume ar fi pus pe ţărani să cânte, Mi nu audă vodă şi să înţeleagă ce primejdioşi au fost (Vilmii la doar la Velicio a auzit întâia oară asemenea i leură

S-ar putea, Maria, pentru că, prinzând doi cântăluii di stihuri ocărătoare, vistierul i-a osândit, cu de la sine putere, k ştreang. Dar Dimitrie i-a scos de la moarte şi pe aceştia, trimiţându-i tot la cetele lui Constantin Turculeţ. Apoi, a stăruit cu povaţa pe lângă vodă până l-a convins că Iordache Ruşeţ nu era altceva decât matca tuturor răutăţilor în Moldova.

— Cum se face că totuşi între Cantemireşti şi Ruseteştii-Cupăreşti a fost totdeauna o strânsă legătură?

— Cred că a fost legătura dintre zi şi noapte, Daria,

dintre bine şi rău, filosofă dascălul Ieremia cu mâhnire.

— În fapt, de asta ne-am adunat aici: să aflăm ceea ce nu ştiam. Dar, pot spune de pe acum, că puterea Ruseteştilor m-a mirat şi m-a speriat şi pe mine. Acum însă gândind mai bine, înţeleg, dascăle Ieremia, că tocmai moartea silnică a celor doi boieri mări a vârât spaima în toţi boierii şi i-a făcut pe Cupăreşti atotputernici în Moldova. Pe Neculăi Costin, feciorul lui Miron, l-au ajuns arnăuţii la Bârlad, l-au întors din drum şi l-au închis. Dacă nu se punea Dimitrie pentru dânsul, îl ucideau oamenii lui Iordache, fără să mai afle vodă: „Va fi un cărturar de mare faimă, măria ta”, l-a lăudat beizadea, rugându-se pentru viaţa lui. Şi nu s-a înşelat. Vodă s-a înduplecat întru iertare, cu toate ponosluirile lui Iordache. Iar cât priveşte pe feciorii lui Gavriliţă Costache, eu i-am ajutat să treacă în Ţara Românească, sub ocrotirea lui Brâncoveanu. În schimb, după scurtă vreme, Constantin vodă l-a pus vistiernic mare pe Iordache Ruşeţ: adică vodă, cu voinţa lui tot mai slăbită de ani, i-a dat, zic, cheia ţării pe mână. Ştiut este că acel care are vistieria hotărăşte şi ocârmuirea. I-a mai dat satul Drăgăşani şi târgul Şcheia. Pe frate-su Manolache l-a pus staroste la Putna, în locul lui Miron Costin. Iar pe ceilalţi trei fraţi: Scarlatache, Lascarache şi Mihalache i-a trimis capuchehăi la Ţarigrad, după ce i-a dăruit cu moşii de-ale Costinilor. Domnia a trecut de la Costineşti şi-i Jostăcheşti sau Gavrileşti la Cupăreşti. Ci mult a „greşit Constantin vodă Cantemir: vrând să înfrunte pre marii boieri, a doborât pre Costini, adică pe aceia care voiau să scoată ţara de sub stăpânire otomană cu ajutorul lui Ian Sobieski. Fără Costini, Constantin vodă a ajuns unealta Ruseteştilor, greci de obârşie şi foarte plecaţi sultanului. Drept aceea zic şi voiesc a scrie aşa: „Ţine-te săracă, ţară Moldovă, de acum înainte de jacurile şi de mâncăturile a toţi aceşti lustrei feciori a Cupariului cel

bătrân, cari nu se sătura unul cu câte o sută şi două de pungi!”

Se făcu iar tăcere. Jupâneasa Maria, cu mişcări şi priviri prietenești, calde, îşi invită musafirii să mai guste din bunătăţile de pe masă. Cel care a pornit iar vorba a fost dascălul Ieremia:

— Ci, după câte îmi amintesc, viaţa beizadelei Dumi-Iraşiju a curs mai departe, în veselie, desfătări şi năzbâtii Ici de fel.

— Adevăr grăieşti. Tinereţea uită repede. Sau se face a uita. Dimitrie Cantemir îmbina viaţa întru desfătare cu cea mai osârdioasă citire din cărţi şi învăţare a limbilor Urcară, latină, turcă. Aşa-i, Silioane?

— Întocmai. Trei-patru zile dobora cinci-şase armâna 11 în goană nebună, îi întrecea pre toţi la halcă; apoi deudată şi câte alte trei-patru zile nu ieşea din citanie. Alunei era chita mea: mă umflam de somn! Că, în celelnlle, nu lipeam geană de geană: trebuia să-l păzesc să nu facă bâca în vreo râpă, când se îmbăta prea deocheat. Alunei şi pentru asemenea îndeletnicire, Scarlatache lui HOT…

— Tovarăş de pozne şi şolticării… spuse Neculce.

Adică alt tovarăş, Ioane, că unul trebuie să fi fost lu’ în jupâneasa Maria, punând mâna pe umărul lui, cu dra/ţesle iji, cu oarecare mândrie. Ce zici că făcea Scarlaliiilie 7

Am vrut să spun că-l poreclise „Alifâstâc care face Ulld llile: se îmbată-n Beilic şi se-neacă în liric”… Ce de-a lWtmr;, a năzbâtii!… Şi ce de mult s-au tâmplat… Eram în Iuţi, la şcoală, înnodă iar Ion Neculce firul povestirii, când a Îierul, spre Soroca, Mustafa Dalţaban, paşa Silistrei. Şi lumi vreuie rea, de iarnă, s-a bolnăvit foarte rău…

A, y la Sări dascălul Ieremia, lasă-mă să povestesc mi Ştiiuilu-ni; i şi oleacă doftor, chematu-m-a întru tămăduire. Pe când cătam cu mare silinţă leacul, beizade Dumifv Mt U

tfugui: „Dă-i apă de izvor, descântată de dor de-o Chin’s p 11111 a i a, la vreme de sară…”; „Cum să-ndrăznesc, Utili ia la”, m-am făcut eu a mă mira. „Apa ţi-o aduc eu Hi îi ame deci cu pulbere de cridă şi i-o dai, fără teamă.

Dacă moare, în chin, va fi cu un tiran mai puţin; dacă scapă, spălat cu apă, pe dinlăuntru, tu, dascăle Ieremia, câştigi mia. Şi cât ai clipi îţi dă nume de Kakim-effendi, adică jupân doftor cu clonţ de cocor şi cu gheară de gaie care boliştea moaie…” Aşa râdea şi nu m-a lăsat până n-am dat bolnavului acea apă descântată. Întâi l-a cuprins o fierbinţeală mare, aşa de mare că nu-i puteam ţine mâna pe frunte. Aiura, gemea, se zbuciumă paşa, ca pus pe grătar. Aşa, trei zile şi trei nopţi. „Poznă!” ziceam şi socoteam pe unde ar fi bine să fug şi să mă ascund dacă moare paşă. Dar minune! În a patra zi Daltaban a început a se răcori. În a şasea zi era tămăduit.

— Da, adevărată minune, se rosti jupâneasa Maria, care pricepea ceva la doftorii şi descântece, dacă nu cumva acea cridă va fi fost niscai doftorie nemţească, necunoscută nouă.

— Poate. Dar iaca aşa, drept mulţumire, l-a poftit Daltaban, paşa pe măria să şi pe beizade Dumitraşcu la masă. Am fost faţă şi mi-a crescut inima ca o pline bine dospită, văzând ce iscusit ucenic am crescut.

— Povesteşte, dascăle, cum a fost, acolo, în cort, unde aţi ospătat împărăteşte şi-aţi băut popeşte, ferindu-vă a vă îmbăta… porceşte, râse căpitanul Silion. Grăind în felul lui Dimitrie Cantemir.

— Da, erau poftiţi şi Scarlatache Ruşeţ şi…

— Şi eu! îl întrerupse Ion Neculce.

— Da, da… Stăteai pe un taburet verde, în dreapta.

— Mă cam ameţisem, dar mă bucuram foarte că paşa îl lăuda pe Dimitrie, prietenul meu, în slăvi ridicându-l că ştia să cânte, să spună snoave hazlii, învăţate de la doica

lui, Maria, de la prisecarul Moţoc şi de la lăutarul Gheorghieş.

— Da, îmi amintesc că s-a amestecat în vorbă şi Scarlatache, zicând: „Ehei, roărite paşă, Atâtâstic al nostru e cel mai deştept tânăr din Moldova. Ştie zeci de cântece bătrâneşti, sute de zicale şi vorbe de duh. Şi-i descurcăreţ cum nu-i altul în toată împărăţia. Să-l vezi cum şi din para focului iese nebetejit, ca salamandra". „Taci, nu mă linguşi, a hohotit Dimitrie, tu, lighioaie pe pântece târâtoare. Nu uita că ubi plurimum calliditatis, ibi minimum, f< lic. Itatis. Sau ca să înţeleagă toţi: unde-i prea multă riflenie, acolo-i prea puţină fericire". „Ştii bine latini şic?" întrebă Daltaban. „Învăţ, să ştiu şi mai bine. Dar mai vorbesc greceşte şi italieneşte. M-am apucat de! Useşte, franţuzeşte şi arăbeşte. Învăţ Biblia şi vieţile sfinţilor creştini. Cunosc câte ceva din filosofia lui Thales, I'laion, Aristotel şi Seneca. Citesc istoriile lui Plutarch, I >io Cassius şi Tukidide". „Nu te lauzi?" se uimi paşa. „Nu. Răspunse tânărul meu spudeu, care se dovedea şi un lum ritor. Întâi pentru că nu-i nevoie: marfa-i de faţă i o puteţi cerca, dacă preţuieşte ceva au ba. Al doilea pentru că ştiu vorba: minciuna are picioare scurte şi, liiur de-o hrăneşti cu dulci turte, tot şchioapătă până la Curie. Al treilea, întru totul, crezare dau lui Sallustius i. ne. În De conjuralione Catillinae, îl slăveşte pre Cato ea re zice: «Cată mai degrabă să fii decât să pari bun şi înţelept.» Şi-apoi, în al patrulea rând, poate adeveri şi la R, ilul meu Ieremia, al cărui rod duhovnicesc sunt, ce im şi ce nu. Zburd prin viaţă, zburd prin cărţi, ca un armăsar tânăr, sirep şi nedomolit."; „La Iaşi a învăţat cu nune, cum am mai spus. La Şcoală patriarhiei din Conilnntinopol a avut dascăli vestiţi, mult mai vestiţi ca mine". Iar el, Dimitrie, a adăugat:

„De pildă, pe Alexandru Mavrocordat Exaporitul,

care în a învăţat filosofie şi. Medicină. La dascălii Vlasie, Anton la şi Sandoni am deprins geometria, gramatică şi retoric a Dionisie Ieromonahul m-a pus să buchisesc fizica i teologia.”; „Dar Coranul?” surâse paşa Mustafa, între minire şi admiraţie. „L-am citit cu multă băgare de seamă i I ni pus faţă în faţă cu Biblia. Cunosc, deci viaţa şi piiruueile profetului Mahomed. De asemenea am învăţat iiieni. Îl n-a lui Saadi-effendi. Am citit şi pe Ne fi Ogli, curea, a de bine cunoaşte istoria şi obiceiurile otomane... Şi mai am timp să învăţ: abia am împlinit optsprezece iun”, (V-i mai turuie gura lui Atâtâstic, râse Scarlatache hum i. Păi < – ar fi la procitanie în faţa didascălilor de la Ştirl Hi ad! Zic şi eu în stihuri: mai rar, beizadea, cu poHfi (ele şi mai des cu ulcelele. Că poveţele-s amare, iară pinii i iliilre tare: te îmbată, te-ameţeşte cât ai zice la şle., Ştii, nouă otomanilor ne place mult poezia”, se [nilul i-a Daltaban parcă de sine însuşi. „Şi mie mi se încălzeşte inima când rostesc stihuri, nu se lasă Dimitrie mai prejos. De pildă scrisă lui Miron Costin vei logofătul nostru: «A lumii cânt cu jale cumplită viaţa, /Cu griji şi primejdii cum este şi aţa/Prea subţire şi-n scurtă vreme trăitoare, /O, lume hicleană, lume-nşelătoare»...”

Ion Neculce se bucură:

— Da, da, mi-am amintit, dascăle, ce bucurie am simţit auzindu-l spunând stihuri, ticluite de cel ucis din slăbiciunea părintelui său. Iar Daltaban l-a întrebat: „Dar stihuri turceşti ştii?” Beizadea a rămas o clipă într-un fel de îngăimeală, apoi a spus frumos: „Sufletul mi s-a luminat de bucurie citind Golestan, grădina de flori, izvodită de prea înţeleptul Saadi. Am învăţat cum zice, şoltic, într-un loc: ... – «C-ai ajuns de râs şi de ocară, /Cu ce-i vinovată o fecioară? /Dragostea-i giuvaergie: /Cum să găureşti, când n-ai habar/Şi când mână-ţi tremură piftie – /Un neprihănit mărgăritar? >... Ştiu să le şi cânt, însoţit de tambură...

Silioane dă-mi cobza cea turcească!”

— Da, i-am dat-o repede, c-o purtam cu mine, în spate. Şi a lămurit pe Daltaban paşa: „Am învăţat în Istanbul, cât am fost zălog acolo, să cânt tristeţile şi să-mi jeluiesc bucuriile”. Şi cu degete agere, repezi, mlădii, prinse a pişca strunele cobzei, dezlănţuind şi potolind sunetele, ca să scoată melodia dorită şi mult plăcută oaspetelui, care la urmă a bătut din palme, încântat şi mulţumit; apoi a poruncit unui slujitor ce-i stă alături: „Adă câte un contăş de soboli pentru Constantin vodă şi pentru beizade Dimitrie. Merită!” Atunci vodă şi-a înclinat fruntea, grăind: „Mulţumire adâncă, mărite paşă!”... Şi ar fi vrut să se încline adânc, dar n-a putut, că prea băuse mult şi s-ar fi vărsat vinul din el, ţâşnind drept pe straiul cel scump al paşei. Care-i punea un contăş pe umeri. Aşezându-l pe celălalt pe umerii lui Dimitrie, a zis: „Eu, Mustafa Daltaban, paşa Silistrei, ca musliman adevărat, respect învăţătura la oameni de orice lege. Şi talantul îl cinstesc!”

— Eram bucuros, dascăle Ieremia, că-mi laudă prietenul, interveni Neculce, dar nu uit că Scarlatache Ruşeţ a râs, vânăt: „Uite cu ce s-a ales beizadea Alifâstâc, pentru nişte măscări spuse în stih”...; „De ce-l porecleşti aşa... Alifâstâc?” a întrebat Daltaban. „Pentru că aşa i-a zis o turcoaică, în Istanbul, pe o uliţă dosnică, unde învăţam tainele dragostei, răspunse Scarlatache fără sfială. Şi-apoi!” niru că suntem buni prieteni. Împreună am învăţat nu aht filosofia lui Platon, cât vicleniile Fanarului. Împreună îi am chinuit cu logica lui Aristotel şi mai ales ne-am minj. Îiiat cu... ştie el cu ce.”; „Da, încuviinţă Dimitrie; cin 1.1 meşteşugului meşteşugurilor de a descuia lacătele nunţii şi adevărul a-l afla. Prietenul Scarlatache este un dialectic. Adică ştie să se poarte după canoanele logicei lui lăuntrice. Numai că, uneori, e atât de dialectic

încât e iiimbă. de nu se mai cunoaşte şi nu mai samănă nici cu sine însuşi.”; „Nici vântul, nici nourul, rfici lumina nu «În! La fel în veşnicie; de ce-ar fi omul? râse Scarlatache. În eu mă schimb, ciupa cum se schimbă tot ce-i în jur. A)., a mă învăţa şi logică: în jur se vorbeşte filosofie? Filosof mă fac. Pic la o nuntă? Nuntaş îmi zic. Şi mă citi iese lângă cei care înmormântează, pe cineva, chit că eu îi ibar n-am cine a fost răposatul. Îmbrac blană de lup şi-mi zic lup între lupi şi mieluşel cu blana mielului între Milei,)... De ce te porţi aşa?”, a cercat paşa să afle mai multe dintr-ale schimbăciosului. „Pentru că aşa mi-i firea, Miiirile paşă... Şi pentru că nu voiesc să se afle, nicicum, ce i înăuntrul meu.”; „Ei, dacă-i aşa, zise Dimitrie, nu te m. O numesc dialectic, ci Cameleon. Adică jigania care nu-i niciodată ea însăşi.”; „Cameleon? Se înţepoşă Scarlatache. Îiiui Una basma – nu calca – şarpele când doarme, tu, Inoi opţile, jiganie care nu te-asemeni cu nimeni.”; „Hazliu tineret ghiaur! Se veseli Daltaban paşa, şi el cam trecut cu dedeochiul la numărul cupelor cu vin. Mai adă, agă, două/cei şi patru caftane pentru douăzeci şi patru de boieri valahi!” Văzând atâta cinstire şi bucuros că vodă, copii...11 ilv bucurie şi de băutură, nu mai era în starea de;, chl<lo gura să slobozească vreo prostie, Dimitrie s-a ridicat şi a cuvântat: „Din inimă îţi mulţumesc, mărite paşă. Şi multă laudă îţi aducem, că ţii cuvântul lui Osman, cel illnlil iiltan, care şi-a sfătuit urmaşul aşa: „Cultivă ade Vărul şi fă din el podoaba vieţii... Ridică pe învăţaţi în du calm îi de mare cinste. Oriunde vei auzi că se află om dai uit ştiinţei, cinsteşte-l şi respectă-l. Numai aşa stăpântiea le va fi binecuvântată de Alah şi de oameni lăudată. Ca învăţaţii, cărturarii, poeţii sunt sarea pământului şi lumina omenirii»...” Auzind asemenea cuvânt înalt şi maestr. it, Daltaban paşa. S-a ridicat, l-a îmbrăţişat şi sărutat pe Dimitrie, pe amândoi obrajii: „Jur să-ţi fiu, toată viaţa,

prieten şi sprijinitor!”

Vorbirea dascălului Ieremia se opri aici. Toţi ascultaseră cu luare aminte şi cu plăcere. Mistuiau în gând, în linişte şi tăcere, toate acele amintiri trezite şi răscolite din culcuşul lor zidit în vremile de altă dată. Ion Neculce şi jupâneasa Maria gândeau că asemenea priveghi ori sindrofie istoricească da rod bun. Îşi aminteau multe din cele acoperite de colbul uitării şi adăugau întâmplări noi, numai bune pentru scris în letopiseţ. Ci, în tăcerea acelor clipe, răsună glas puternic de cocoş, ca o trâmbiţă a pământului îndreptată spre miezul cerului. Grăi gazda: şi – Zic să oprim priveghiul nostru aici, mulţămindu-vă şi pentru povestire şi pentru ascultare.

— Cum vrea gazda vrem şi noi, surâse dascălul Ieremia, bucuroşi că n-am moţăit povestind şi n-am adormit ascultând.

Îşi urară somn uşor şi se resfirară fiecare spre iatacul său. Cerul încărcat de stele sclipitoare, picura linişte şi răcoare. Satul se umplu de glasurile cocoşilor, parcă ar fi ţinut sfat, vestindu-şi unul altuia bucuria fiinţării şi nădejdea revederii în zori. Apoi peste conacul din Prigoreni se lăsă liniştea cea mare din a doua parte a nopţii, când şi stafiile dorm.

M. AMA A DOUA sau:

CÂNŢI r ŞI DESCÂN. TEC PKN l mt o FATĂ DE RĂZEŞ

În.1 <.11.1 I’ht. Ikin jilţul lui, ca în prima seară. A-rinllnt» t. i în, ii-portocaliu, aşa cum sunt de obicei asfinţii Îl»» l» i’ Mânna în Moldova. Mireasma merelor coapte se itllii» Mccn, ilm când în când, cu cea a nucilor descojite şi a liiiniii i o lor, i văzdoagelor, a cimbrului, a busuiocului şi u un iili i umezite de rouă. Masa era încărcată cu aceleaşi inniniu (i e, i în prima seară. Şi ca şi atunci oaspeţii gustară din lli Miic, mulţumind gazdelor şi pământului

acesta bun iinilu nu rodii. Că plăcerea să fie deplină, jupâneasa Maria llillen iii 1111; a piciorul mesei un ulcior mare, gros, bârdăhfimi i, şi/Jse:

Avem aici olecuţă de vin de la Cotnar, păstrat de linii i ploiul podgoriei încă din 1700.

Vin de douăzeci şi trei de ani, socoti vei hatmanul Nunii, IVI aşteptat să mă întorc din pribegie. A suferit i el; i. miferind, şi-a întărit inima şi duhul, mireasmă şi lliiln I'ol l îţi, gustaţi-l! îndemnă turnând în ulcele.

Toţi gustară şi-l lăudară foarte, simţindu-l în trupuri, l'uul că o împărtăşanie.

Numai bun pentru dezlegarea limbilor şi trezirea Hilut ei iloi aminte, se rosti dascălul Ieremia, întinzând Ulcica mi i fie iarăşi umplută.

Deci să pornim iar povestirile din priveghiul nosliu, urai Ion Neculce. Aşa… Şi am să încep tot eu. Dt la Celei: „torisite aseară au trecut doi ani. Eram, deci, în priivlira anului 1693. În tot ăst timp, beizadea Dumitraşcu s-a arătat. A fi întru totul asemeni nouă.: vesel* libovnic de muieri frumoase, băutoriu de vin bun, nelipsit de la zaiafeturi cu lăutari, cântăreţ cu chefliii, îndemânatec în mânuirea spadei, greu de întrecut în alergările cu calul şi, mai cu seamă, izvoditor de năzbâtii, de-a valma săvârşite. Adică neţinând sama, întru nimic, că-i cocon domnesc. Unele copilăreşti, altele boacăne. De pildă, odată, când îl însoţeam pe Mustafa Daltaban paşa, împreună cu Lupu Bogdan, cu zahereaua spre Cetatea Oameniţei, făcut-am o poznă de pomină şi voiesc a v-o istorisi. Stăm, în popasul de-amiază, pe câmp. Era primăvară şi cald. În jur, câmpul covor verde, împestriţat cu bumbişori albi şi păpădii de aur. Lăsasem caii să pască, slobozi, şi ne-am întins, pe contăşe, la soare. Beizadea Dimitrie, lângă mine, mustăcea a nemulţumire.: „Mi-i ciudă că măria să a dăruit lui Daltaban un armăsar ager şi nărăvaş, frumos şi focos. Cal

de zmeu!” „Ce l-ai mai fi încălecat, măria ta 1”, am zis eu, stârnindu-i ciuda. „Ehei L, Hai să-l păcălim pe paşă.”; „Ci născoceşte măria ta ceva, poznaş; eu te urmez.”; „Îndemnăm călăreţii s-alerge după un iepure, iar careva din noi să strige că vine mare podghez, sub porunca lui Turculeţ”. Trebuie să spun că, pe-atunci, acel căpitan Constantin Turculeţ dă iama printre turci şi mari pagube făcea caravanelor în drum spre Oameniţa. „Dar dacă ne prinde cu minciuna şi ne taie capul?” se sperie Antioh Cantemir, aflat între noi. „Întâi să nu ne prindă. Apoi crezi, frate, că acele scăfârlii ce stau pe umeri, ca nişte ulcioare cu gura în jos, goale, ori ca nişte bostani fără miez şi sâmburi, n-ar fi mai bine să nu fie? C-o măciucă bună la al elu eşti pe toate”. Peste un sfert de oră, când îl auzi pe beizadea Antioh sforăind, strigă: „Sări, frate! Ne-atacă Turculeţ... Turculeţ!”; „Unde-i?... Unde-i?”... se buimăci beizadea Antioh. „Uite cel pâlc de călăreţi cum fuge... Vesteşte-l pe Daltaban paşa... Repede! Repede!...”; „Alerg! ...”

Încălecă în grabă, gâfâind, că era gras şi greoi, cum ştiţi. Vestit de primejdie, Daltaban paşa s-a azvârlit într-o goană turbată. Nu s-a oprit până la Iaşi. Noi, după dânsul. Dar pas să-l mai ajungem: călărea doar pe armăsarul dăruit de vodă. Ne-am întors, am pus strajă tare la caravana cu zaherea şi-am galopat şi noi până la Iaşi, Vodă îţi” >111 < pe Daltaban paşa la masă, căutând să-i potolească «palma. Zicea otomanul: „y numai profetul şi armăsarul iliinilf de măria. Ta m-au salvat”.

După ce-l firitisi c-a scăpat, Dimitrie Cantemir vorbi, mi făţarnică durere în glas: „Mult îmi pare rău, mărite, ilar ne-am speriat zădarnic: călăreţii aceia nu fugeau de «panna lui Turculeţ, ci alergau după un iepure... Iar cel cure u strigat, adică fratele meu, trezit din somn. cu o jjluina, s-a îngrozit şi ne-a vârât şi pe noi în spărieţi.”;

„c’inn? Păcăleală?”; „Da, mărite paşă; taie-mi capul (pentru că...”; „Da? Capul? Dar mie, care v-am crezut „îl de ocară m-am făcut, cine mi-l laie?” râse Daltaban şi ii111 privirea în jur, să dezgheţe obrazele îngheţate de desilillmiiroa beizadelei. „Mărite paşă! strigă Dimitrie. Am fini Mgur că n-ai să te superi şi ai să judeci precum ai judecat. Deci jur că n-are. Profetul, n-are padişahul şi nici împărăţia otomană slujitor mai înţelept!”: „Şi nici în lato: un mai neruşinat izvoditor de pozne ca tine: iiileţ, deştept, îndrăzneţ, tânăr şi frumos. Meriţi să te dau Itealalului.”: „Aşa am zis şi eu: dar nu înainte de a gusta, împreună, ceva păstramă de Porc, udată cu o bărdacă de Col n-ar. Că una-i să mori sătul şi alta lihnit de foame şi de dor de muiere tânără.”; „Nu se cuvine a mă spurcai la micind bucate ghiaure!” râse paşa. „Zic, cu jurământ., eli i căprior ori berbec, oleacă mai gras, şi feciorelnică apa din izvorul de la Timişeşti, oleacă mai dulce şi la llinlia pişcătoare. Cât priveşte muierile, le folosim şi noi, himtrli, după legea Coranului, că Evanghelia ne cam pune botniţă.”; „Fie şi aşa... Că pe urmă. Drept grăieşti, Intui o mai repede dăsăvârşire a păcatului, poftesc trup în Ifilării muiere. Dar, ca să nu. Jur prea strâmb. Picură Iţiva f. lropi de apă în cupa asta cu vin. Numai într-asta!”; „IO. Mărite, nu-i păcat mai mare ca acela de a spurca vinul mi apa! Cine iubeşte mult apă chioară se face fântânar, podar ori sacagiu şi nu paşă şi mare vizir”. După ce Ăurlii pocalul până în fund. cu sete şi plăcere mare. Daltabiin îşi şterse mustaţa neagră şi-şi netezi barbă deasă, Npicală cu ceva fire argintii: apoi întoarse cuvântul. Şugu-Inil „Aici nu sunt în împărăţia otomană, deci pot bea apă pityciitnniv la limbă şi stârnitoare de veselie şi poftă de viaţa la răspuns Dimitrie.

— Cu filosofie – oltică: „S fintul Augustin zice: «Păcatul... trupul îndulceşte şi sufletul otrăveşte». Ci, cum inima ni-i amărâtă de câte vrem şi nu putem face, măcar

trupul să ni-l îndulcim. Slujitori, păstramă şi Cotnar! Paşa a mai sorbit o cupă şi-a întrebat, foarte serios: „De unde ştii c-am să ajung... mare vizir? Citeşti în stele?”; „Când beau o bărdacă de Cotnar capăt putere de proroc.”; „Beizadea, eşti o comoară!” îl lăudă paşa, bând încă un pocal plin cu vin bătrân. „După ce mănânci şi bei bine, te răsfeţi, întru hodină, la cald şi catifelat sân de muieruşcă tânără. Iar poimâine ieşim la vânătoare de cerbi, în codrul Bârnovei. Caravanele ajung şi fără domnia ta la Oameniţa.”; „Nu-mi place pădurea. Am copilărit în Mesopotamia, unde-s numai ierburi şi pustiu. Iar cerbii din Bogdan Eflak sunt aşa de frumoşi că mi-i milă să-i ucid.”; „Ai dreptate, mărite paşă, zâmbi Dimitrie. Cerbii, cu vremea, vor pieri pentru că-s buni, gingaşi şi fără apărare. Vor pieri, ca şi inorogii.”; „Ce fel de animal este... inorogul?” „Un animal ciudat cu care-mi place să mă asamăn”, râse Dimitrie, lăsându-ne în nedumerire.

— Vei hatmane, grăi dascălul Ieremia, domnia ta povesteşti nu numai că unul care a văzut şi auzit totul, ci parc-ai întrupa, pe rând, pe fiecare dintre vorbitori.

— Da, admiră şi maica Daria: eşti când Dimitrie, când Daltaban, când Scarlatache.

— Le-am trăit pe toate şi adânc în minte mi s-au întipărit, aşa cum ştiu că le-ai trăit şi domnia ta, dascăle.

— Asta înseamnă că toţi să povestim într-acest fel? întrebă căpitanul Silion.

— Bine ar fi, dragi oaspeţi, zise vei hatmanul. Dar mai întâi, rogu-vă mai îndemnaţi a gustare din Cotnar, că-i vin de viaţă lungă şi un adevărat răscolitor de amintiri.

— Poftiţi, poftiţi! îndemnă şi jupâneasa Maria; şi turnă fiecăruia din ulcior, iar pe talere le aşeză felii de cozonac proaspăt. Apoi zise: Ion a povestit despre pozne şi zaiafeturi, despre petreceri desfătarnice. Eu pot să spun că şi feţele şi femeile îl căutau pe beizade Dumitraşcu ca pe-o

iarbă de leac şi ca pe-o minune a firii. Cinstit să spun, multe şi-l doreau prieten şi chiar ibovnic. Un ceas petrecut în preajma lui era ca o împărtăşanie cu înţelepciune şi frumuseţe. Căci vorba-i era caldă, curgătoare, încărcată de Iţind înalt, izvoditoare de bucurii, de veselie, de bunăvoie, a, acum putea fi şi muşcătoare, batjocoritoare, rea. I, a învăţătură neîntrecut era şi fără pereche. Citea cu el le, cum s-a spus, zile şi nopţi la şir. Cap bun avea;

Unea niinle tot. Tot. Aşa că, deşi foarte tânăr, douăzeci di un aclinc din cărţi ştia. Doar mitropolitul Dosoftei şi unui Neculai Milescu spătarul, poreclit Cârnul, dacă i-ar mai fi Cost pe potrivă.

Aşa-i, Maria; ne împrietenisem şi ştiu că, printre pei i ei eri Le cu tinerii şi fetele de-o seamă cu noi, aveam rlina. Şi de citit, de povestit. Îi plăcea, să mă audă Istori-Mlint întâmplări din bătrâni, cu voievozi şi viteji. Iar eu nu mă lăsam prea mult rugat.

IVI – ult te rog, cinstite vei hatmane, se înclină maica I l-ai ia dă-ne o pildă de asemenea istorisire. Aşa o să înţe (tflem şi mai bine ce fel de suflet avea Dimitrie şi cât de limil iubea această ţară a noastră.

Hueuros, dacă îngăduie şi ceilalţi oaspeţi la serile II Ivechiului.

Îngăduim! Îngăduim! Se rostiră toţi, nerăbdători.

Iar în privegherea noastră atari istorisiri sună ca lilţile cântări de slavă, crezu jupâneasa Maria. Că-i bine să în n ui

De altfel, povestindu-le mi le împrospătez în minte, li n (\le\eriu mai uşor şi în fruntea letopiseţului să le pun. I pilda i am povestit că Ştefan vodă cel Bun, bătându-l Iun n la Îi a/. Boieni, au marş să intre în Cetatea Neamţului. M fiind inumă-sa în cetate, nu l-au lăsat să intre şi i-au zis cil pa Mi e. A în cuibul său nu piere. Ca să se ducă în sus, fin dliinuă oaste, că izbânda va fi a lui. Şi aşa, pe cuvântul

llilue f. a, au dus în sus şi au strâns oaste... Şi cum istofutua a ia I-a mişcat prin tâlcul ei, Dimitrie m-a rugat NA I luai povestesc şi altele. Ci eu, cu plăcere i-am împlinit Vnlu „IV laud pentru câte ştii şi pentru felul cum le po Vp. Li. Şi, a zis Dimitrie, cu veliglas, tremurat de o adâncă Iun ui îi lăuntrică. Şi eu i-am spus multe întâmplări aflate UI la I uniea mea Alexandrina Cantacuzino, Iordăchioaia fi n liaiiina iar ea le auzise din om în om, de la oameni vechi şi bătrâni, fără Dimitrie a zis: „Sunt întâmplări vrednice a fi ştiute; ele întăresc cugetul şi bucură inima cu licoarea nădejdilor, îndeosebi când ţara e în suferinţă, oropsire şi umilinţă ca acum. Şi dacă în letopiseţ nu sunt scrise, bine ar fi, Ioane, să le scrii tu". Atunci am râs, cu nepăsare şi neîncredere; ce-mi trebuiau mie scrisori, buchisire de slovă şi letopiseţ când tânăr eram şi ca un mânzoc zburdam? Dar Dimitrie m-a pus să caut letopiseţele lui Grigore Ureche şi Miron Costin, să le copiem şi să le cetim împreună. Aşa am prins şi eu încă mai mare dragoste pentru istorisiri.

— Ci, în estimp, luă cuvântul căpitanul Silion, Constantin vodă mult se căina pentru moartea Costinilor. L-am văzut adesea plângând singur şi blăstămând pe cei care l-au îndemnat de i-a tăiat fără judeţ.

— Iar când auzea cântecul: „cu paharele îndeseşte, dar cu birul mai răreşte", lacrimile i se prelingeau în barbă, ca ploaia la streaşină, adaose Daria, cu durere mare în glas.

— Cântecul zicea adevărul, se aspri glasul lui Neculce; că după ce au legat frăţie, cum am mai spus, Constantin vodă a lăsat ge Iordache Ruşeţ şi pe ginerele său Lupu Bogdan să chivernisească ţara, dar mai ales s-o mănânce cum le era voia.

— Ei, Ioane, nu grăi cu păcat şi cu patimă, râse jupâneasa Maria. Lupu Bogdan mi-a fost părinte, iar ţie

socru şi…

— Am zis, Maria, „chivernisea” şi „mânca”. Adică socrul meu, cap înţelept şi gospodar harnic, strângea şi se îngrijea de avuţia ţării, iar Iordache Ruşeţ o jefuia, pentru neamul lui lacom, rău făcător şi mereu nesătul de avere.

— Mi-aduc aminte, vorbi căpitanul Silion, că era primăvară timpurie, iar vodă Constantin, bătrân şi bolnav, şedea în cerdacul casei lui din Silişteni. Sta în jilţ, învelit în blănuri de hulpe. În faţă-i se aflau mitropolitul şi hatmanul Lupu Bogdan, ginerele măriei sale şi părintele domniei tale, jupânească Maria. Grăia vodă cu mâhnire, parcă s-ar fi spovedit. Eu, în ogradă, cu beizadea Dimitrie, chiar lângă cerdac, buciumam şi ţeselam caii şi auzeam vorbirea: „Multe greşeli săvârşit-am, înalt prea sfinţite, zicea vodă. Dar mai ales uciderea lui Miron Costin îmi roiior şi-mi arde cugetul, cum oţetul roade şi arde piatra R. din var. Şi usturime mare îmi căşunează. Dar, martor mi-i iâiul! Am vrut doar să curm sfada între marii boieri. Blestem pe capul celui care…”; „Să n-audă Iordache visi tierul, măria ta, că nu ne mai spălăm cu toată apa Prutului de ocară şi ponosul lui”, se temu hatmanul. „Da, în toţi i-am luat frica, fiul meu, se ridică mitropolitul, binenivmlând: Mă rog pentru măria ta şi trei molitfe mari voi l’ace, în trei săptămâni întru liniştirea cugetului.”; I „Dat să-mi guşti din colivă cât a-mi târziu, înalt preasfinţii”!…”.; „Amin 1” s-a rugat mitropolitul şi a plecat, împreună cu Lupu Bogdan. Atunci te-ai ivit tu, Daria şi-ai iţe/ut jilţurile, ai netezit faţa de masă, macaturile „cu bitrideţe şi gingăşie de înger”, cum spunea beizadea Dinu trie.

— Hm;… surâse cu melancolie Daria. Aşa mă vedea 1 Dar vodă m-a întrebat, măsurându-mă din cap în tălpl: „Câţi ani ai, Daria?”; „Optsprezece, măria ta, alal-Ifili i-l împliniţi.”; „Taică-tu-l bucuros când te vede?”; „Nu, măria ta: ar fi vrut un flăcău, un Dragoş. Îmi zice… lieduri la

Daria”. Se făcu o clipă de tăcere. Maria să mă [privi cu multă luare-aminte şi iar mă întrebă: „Vrei să-ţi ilănil o moşioară şi să te ridic în rang boieresc?” M-a Uimit întrebarea şi-am amuţit. Când aş fi putut răspunde, [pt) doal s-a auzit doina: „Că noi te rugăm aşa: Fii bun Hhăr tt la! Cu paharul îndeseşte, (Dar cu birul mai raftţir...” Obrazul măriei sale s-a întunecat de-o mâhnire fi Miktrică. Am vrut să-i mulţumesc, să în genunchi şi să-i nunii mâna. Dar în clipa aceea ai intrat domnia ta, vei Hntm inc, împreună cu Dimitrie, veseli, sprinteni, îmbrăi Httl de călărie. Beizadea a vorbit măriei sale între şagă şi. llfiinir, cum îi era feleşagul: „Sărut mâna, tată! Ai scăpat Mp cârtiţolul cel bătrân?”; „De ce-l sudui, Dimitrie?”; HPcul i u că tu i te spovedeşti, iar el, în loc să păstreze HiMntu taină a spovedaniei, croncăneşte pârâturi la Iordache HkUM.”; „De unde ştii?” întrebă vodă foarte supărat. Tulii, mie oamenii îmi spun mai multe decât ţie.”; „Ştii le câştigi inima, spuse vodă cu laudă, dar şi cu amărălurte, Dacă nu eşti prea ostenit, te rog să-mi ceteşti ceva”.

Am alergat două poşte, am sărit douăzeci de garduri, am ascultat cântarea la trei răzeşi codreni, clar ostenit llus”.

Neculce tresări şi zise cu zâmbet:

— Bine faci că povesteşti asemenea întâmplare, din care se poate înţelege ce mult îşi iubea Dumitraşeu părintele şi neamul. În Rusia, ca să fie primit în rândul principilor de rangul cel mai înalt, şi-a născocit obârşie străveche, precum că s-ar trage din hanul Temir său. Timur, de unde numele Han Temir sau Cantemir. Iar clacă prin soţie s-a înrudit cu Cantacuzinii, care se trag din Ion Cantacuzino împăratul de la Bizanţ şi din Mihail Cantacuzino, pe care turcii l-au poreclit Şaitanoglu, adicătelea fiul dracului, ambiţia şi înfumurarea lui au fost îndestulate, iar cnejii ruşi l-au primit în tagma lor şi ţarul l-

a făcut senator.

— Iertare, vei hatmane, îl apără Daria, ci cred că într-asta nu i se cuvine numai osândă. Mi se pare că, acolo, în Rusia; mai de preţ este să fii neam de han tătar decât răzeş din Silişteni.

— Ai dreptate, Daria, îi întinse jupâneasa Maria o cană cu must; fără asemenea obârşie nici ţarul nu l-ar fi primit în Seiâat, nici principesa Trubetkoi nu l-ar fi. Primit soţ.

Dar Ion Neciulce-nu se lasă răpus:

— Eu sunt nepotul lui Iordache Cantacuzino, cel aşa de mult lăudat de Miron Costin. Până la cincisprezece ani m-a crescut bunica mea, Alexandrina Cantacuzino, femeie straşnică, a multe ştiutoare, ambiţioasă, aspră, dar foarte cinstită şi dreaptă, cunoscută în toată ţara ca „Iordăchipaia cea bătrână”, şi vestit de înţeleaptă. Şi totuşi, cu atare înrudire înaltă, tot Cantacuzină, nu mă laud şi nici tronuri împărăteşti nu râvnesc.

— Adevărat, vei hatmane: tronuri nu râvneşti, dar de lăudat…

— Bine faci, Daria, că-l dojeneşti, râse jupâneasa Maria; uneori cam scapă şi dumnealui caii trufiei în păşunea vecinului, fără a băga de seamă.

Toţi râseră. Afară de Daria; ea zâmbi Subţirel şi povesti:

Aduceam, pe o tipsie, o chisea cu dulceaţă. Dinilirie luă o carte de pe poliţa de sub icoane, se răsuci l t pe de şi ne întâlnirăm faţă în faţă, gata să ne ciocnim, Ne-am privit şi ne-am învăpăiat amândoi. Ne simţeam WtMil larca fierbinte. Şi poate, ameţită, aş fi scăpat tipsia jon, dacă Dimitrie rai mă sprijinea, iar voievodul nu vorbea, Itilrebind, cu nevinovăţie copilărească: „Or fi înflorit lăcrămioarele, Daria?”; „Înflorit, măria ta… Şi viorelele… Aduc îndată un bucheţel”, m-am grăbit eu cu făgăduiala,

ca să nu simtă măria să taina dragostei de foc dintre noi. UBIne c-am apucat şi primăvara asta, suspină vodă”, după te iiustă dulceaţa şi sorbi apă rece din pahar. Tot urmărindu-mă, Dimitrie se aşează în jeţ, bău un pahar de apă de pe tipsia adusă de mine, deschise cartea şi citi: … „«Un „în lugea de teama unui inorog» „… „Ce-i acela… inorog?” a în bat voievodul. Şi l-am auzit şi eu descriind inorogul liţni: „un animal fantastic, adică zămislit de închipuirea nan hi îi lor. Sau poate va fi trăit cândva. Mai ştii? Oricum, a plăsmuire din cele mai îndrăzneţe şi mai pline de înţeleHUI I. Se înfăţişează ca un armăsar alb, frumos, uneori chiar înіuipal, cu cap de cerb, cu nări lărgite parc-ar sorbi tot va duhul. Din mijlocul frunţii izbucneşte, drept înainte, ponciş, un corn lung, răsucit, cu vârf foarte ascuţit. De Murii se mai numeşte şi unicorn şu licorn. La firea lui se închipuie nedomolit întru sălbăticie, neasemuit întru îndrăzneală şi necugetat de pătimaş întru ale dragostei. Îl piteşte mireasma de fecioară şi nebuneşte îi place să doarmă în poala fetelor neprihănite. \şa îl află vânătorii, llnbal ăl de fericire, şi lesne îl ucid… «Deci alergând, acel un căzu într-o prăpastie foarte adâncă. Şi-ar fi pierit, dacă lui s-ar fi prins de-o geamănare. de copac. O clipeală crezu OM vii avea pace. Dar, cătând în jos, văzu doi şoareci mari, unul negru şi altul alb: rodeau rădăcina copacului să-l nur pe în fundul prăpastiei zări târându-se un şarpe foarte Hing şi groaznic la vedere: se zvârcolea, se încolăcea şi noi ai. Şca flăcări pe nări, iară cu gura căscată s-aţinea să-l Ingliila pe cel agăţat de copac. Dar, deodată, pe creanga îno care sta, acel om zări patru aspide: ieşeau din scorburi şi pornea lârâş spre el. Iar dacă îşi ridică ochii în sus, Vitzu pieliiând de pe frunze oleacă de miere. Câteva picături dnar. Ci, uitând toate amărăciunile, răutăţile şi primejdiile de moarte care-l pândeau, se întoarse spre dulceaţa mierii s-o sugă, măcar că şi departe şi puţină

era...»”: „Ce parabolă adevărată şi-nţeleaptă...”, oftă vodă. „Cu pilde de-acest fel dascălul Varlaam pre ucenicul său Ioasaf îl povăţuieşte, înţelepţindu-l.”; „Dar şi cum le ticluieşti tu, încă mai înţelepte par. Mâine să-mi tălmăceşti iară din predicile cele pline de dulceaţă ale fericitului Ioan Gură de Aur.”; „Prea bine, părinte, măria ta. O picătură de miere într-atât amar îndreptăţeşte trăirea noastră pe ist pământ”. Câteva minute, vodă se adânci în gânduri; apoi se rosti rar: „Cu toate că Antioh este mai gospodar, totuşi pretine te vreau urmaş. Eşti de o sută de ori mai deştept decât el şi de o mie de ori mai învăţat. Iar dacă te lepezi de zburdălniciile tinereţii, fi-vei un voievod înţelept şi iubit de ţară, cu gânduri măreţe de slobozenie, cum am trăit cândva.”; „Tată, eu sunt inorog, un nedomolit în toate... Şi război sunt în stare a face pentru a ţării libertate”.

Pentru că avea gura plină de boabe de struguri pe care le spărgea în dinţi, dascălul Ieremia ridică mâna stângă, semn că vrea să vorbească:

— A zis aşa: „... eu sunt un inorog”, Daria?

— Întocmai, dascăle. L-am auzit de mai multe ori zicându-şi... inorog. De ce pui întrebarea asta?

— O să aflaţi ceva mai târziu.

— Bine... Şi-a mai zis Dimitrie atunci către părintele său: „... Sunt însetat de ştiinţă, iar mintea mea-i pornită a se revărsa asupra multor tăr Imuri. Uite, acum învăţ poloneza, cu un căpitan leah. I-am scris lui Antonio Maria de.1 Chiaro, care-i secretario la Brâncoveanu, să-mi trimită un italian care să mă ajute a învăţa italiană. Ochii mi-s lacomi a pătrunde tot ce se află în lume. Mintea pofteşte să aştearnă pe hârtie puhoiul de gânduri ce adesea mă năpădesc, iar degetele mi-s nerăbdătoare să îmbrace gândurile şi simţămintele în straiul slovelor. Căci nu mă satur înghiţind carte după carte, ci însumi vreau să scriu cărţi, ca nişte comori de înţelepciune. Patima asta

nebiruită va să mă mistuie dacă n-o împlinesc”.

— Da, aşa vorbea, îşi aminti şi Neculce; dar se arăta tot mai nerăbdătoriu. Şi mai mânios, zlobiv, adicătelea zglobiu, cu neînfrânare, şi începea să-i iasă nume de om tău. Cer iertare că fce-am întrerupt şi te rog înnoadă firul I roasa pânza povestirii mai departe, aşa cum s-a ţesut în inima ta.

— Coş, deşi mă doare amintirea că boierii cei mari II Mite, au nume de o. În rău. Erai cel mai bun prieten al lui, ibtr, cunoaşte, vei hatmane, că eu mai mult ca oricine jjuli iim şti ce-i adevăr şi ce-i scornitură în pătarea cu Măn. I a bunei faime pe care o merita... Ci, atunci, la Siliş-Iwnt, vorbind cu coconul său aşa de iubit şi de înzestrat cu jftnlepciune, vodă a zis, mai departe: „Dimitrie, Ruseteştii Cupăreşti m-au cam îngenuncheat, procleţii...”. „Nu-i (Mori pe toţi, tată. Scarlatache mi-i prieten.”; „Ştiu, fiule. Ci l bal jucoresc pentru că nu mă lasă a boieri mai mulţi fiR<. Şi Ginerele Lupu Bogdan mă mai sprijină, dar celăktll ginere, Mihalache Racoviţă-i mai mult sluga Ruseteştiloi.)! ...”; „Te apăr eu, măria ta! L-a încredinţat Dimitlifta. Asta m-am întors de la Istanbul.”; „Mă jelui şi pilim amar c-am risipit neamul Costinilotr; dac-ar trăi finim, aş avea temeiân harţagul cu Ruseteştii.”; „Nu te ffut) fi & mintă, măria ta. Costinii erau prea bogaţi şi, cum t fericitul Augustin: „Greu este să: râu fie bogatul U’ufu li”. Şi apoi Miron Costin a zis: „Nu-s vremurile sub FMM – rii, ci bietul om sub vremi”. Eu aş adăuga el, Cwtin, a fost bietul om trăitor într-o biată vreme ca fvtttuila, a noastră”. Vodă tăcu o vreme, îngândurat şi alb hi faţa, apoi suspină: „Sunt foarte slăbit, Dimitrie, Aud Hlti ni, ca un bocet: „Ci noi te rugăm aşa: /Fii bun MHu hi! /Cu paharele...”; „Tată, aşa-i norodul: îi place Ş «Irteascâ. Asta-i mai uşurează amarul.”; „Nu-i cârtire, «I Mkrvăr, fiule. Am greşit multe. Trebuie să îndrepte iril «>va greşelile; După mine, te urci în scaunul

domniei,) lmlii H>... Drept aceea, lui Antioh i-am poruncit să plece păi JU, la Ţari grad, să-ţi fie capuchehaie.”; „Uite-l că Kir... surâse Dimitrie, arătându-l pe Antioh cum urcă mirpl< l-o greoi. Pofteşte-l spaudă din gura măriei tale fciărârea asta. Din gura măriei tale şi în faţa mea”. Înfrunzim părinte şi fraţi a fost aşa: „Ai dormit cam nuli, fiule”, cercă vodă o undă de dojană. RâDe ce n-aş llirml? Răspunde Antioh, întrebând cu obidă şi ciudă în Mum. I... i Ţ – < i, (... i: 111 n-am tihnă: e prea mare tevatură, l, –!-< aici < *> nii fac? De arăt ară ţăranii, îndemnaţi de fratele meu mai mic, Dumitraşcu. De chefuit chefuieşte fratele meu mai mic, Dumitraşcu; chefuieşte toată noaptea, printre zurbagii şi zăluzi. Cu moşnegi şi babe tăifăsuieşte tot fratele meu mai mic. Dumitraşcu. De la răsăritul soarelui şi până-n asfinţit tot fratele meu Dumitraşcu tălmăceşte cărţi din şapte graiuri. Iar în amurg, cine se drăgăleşte cu răzeşiţele în luncă? Tot beizadea Dumitraşcu, fratele meu Cel firoscos. Şi-apoi, cum să nu fie dragul tatii, iar eu, Antioh oropsitul? Cum să r. a-l pizmuiesc?”; „Bravo, frate! râse Dimitrie, fără dram de supărare. Mânuieşti zeflemeaua mai dihai decât Aristofan şi Horaţiu.”; „M-am săturat de mofturile tale cărturăreşti: Ovidie, Verghilie, Horaţie... Dimitrie, Arzac. Tot un drac!”; „Ei, ce n-aş da s-ajung a mă prenumăra printre aceşti mari învăţaţi şi poeţi ai lumii... Să fiu «tot un drac» cu ei...”; „N-ajungi, că te-ncurcă răzăşoaicele!” hohoti rău Antioh, iar eu, de ruşine, gata să intru în pământ. Mă usturau vorbele, dar nu mă puteam mişca din loc. Noroc că vodă a cercat să oprească sfada şi a grăit, cu mare greutate: „Rogu-vă, fără gâlceavă!... Vedeţi mai bine că împilarea otomană se aspreşte mereu, ne înăbuşă orice gând de slobozenie, ne apasă până la strivire. Că patimile cele dezlănţuite înveninează şi risipesc puterea ţării. Drept aceea simţul meu de părinte şi chibzuiala mea de domnitor îmi

poruncesc să-l las pe Dumitraşcu urmaş. Şi tu, Antioh, fiule, eşti băiat vrednic, bun la inimă, socotit în treburi, dar numai el, eu ştiinţa şi înţelepciunea lui, va şti să stâmpere hicleniile boierilor, poftele şi răutăţile muslimanilor. Şi… poate chiar şi mai mult". Antioh s-a tras trei paşi îndărăt şi s-a răzimat, cu spatele, de un stâlp al cerdacului, vorbind cu mânie abia stăpânită.: „Aşa. * Bine… Mi-ai mai spus-o. Dar te întreb: crezi că, dintr-o plesnitură de deget, friciscosul meu frate mai mic va săvârşi ceea ce măria ta n-ai putut în opt ani de domnie?… Cum uiţi, părinte, că eu sunt fratele mai mare şi am drept înaintea lui? Că ţara n-are nevoie de firoscoşi, ci de oameni gospodari, cumpăniţi? Că firoscoşii pot nenoroci o ţară cu… filosofia lor?"; „Zi-i frate, zi-i cu înţepăturile, că doar vii dintre grecii din Fanar. Dar de parabola talanţilor ai auzit?"; „Nu!"; „Zice învăţătorul: «Bine, slugă bună şi credincioasă peste puţine ai fost pus, h 1 11» 1 multe te voi pune»…"; „Nu… nu înţeleg. Sunt gras i molâu şi mă porecleşti…"; „Filul sau elefantul!"; „Tu, «minlen şi ager ca un spiriduş şi-ţi zici…"; „Inorog!"). „Ieri N-ai întrecut cu slujitorii cu spadă, cu lancea în inilra Pe toţi i-ai biruit! Eu…").

— Admiră-mă, că n-a fost uşor Silion e tare şi mlădiu ca oţelul şi ocheşte cu flinta uinv-ar pune cu mâna glonţul în ţintă. Iar Ştefan Luca mă IntiMKV ia galopul calului. Sare. Peste şapte armăsari, ca IVdrul spătarul/; „Da, ştiu. Ci eu n-am atâtea însuşiri. I» rupi aceea vreau domnia! Înţelegi? Să am şi eu ceva! Mc răsti cu întrebarea şi izbucnirea: Vreau domnia Moldavei!" Dimitrie s-a stăpânit şi-a rostit vorbă blânda, p ivlira: „Dosoftei scrie: «Cât iaste petrecerea de bună/ Cnul lăcuiesc fraţii împreună»…"; „Vreau domnia Moldovei! strigă Antioh. Mi se cuvine!"; „Ai!… Inima… Mă l i… i Feţii mei… Inima…", se jelui măria sa, îngălbenindu-se – i iK inurând ca frunza plopului. Dimitrie se apropie, IHIJXHic, şi-l sprijini: „Odihneşte-te,

măria ta; de asta ai vi lui la Silişteni.”; „Ba am venit, să mor aici, de unde-am fuwll din pricina sărăciei şi de răul tătarilor.”; „Da, că ai uni după opt ani de domnie, tare mai eşti bogat…”; i lrli cu nemilă Antioh. „Am dat cincizeci de pungi, patriarhului de Rusalim să le amistuie, pentru voi, când n-oi mai îi”, de «tăinui vodă cu mândrie şi îngrijorare. „Cincizeci!? A înfurie Antioh. Ce să faci cu ele, neştiutorule, când Citttist untin Duca plăteşte sute de pungi pentru domnia firii? Ai uitat că ai pe lângă două fete şi doi feciori? Ai hăul, ai mâncat bine şi-ai. Lăsat ţara s-o jupoaie boierii!”; „A n l a) h!…”; „E-adevărcit: lui Dumitraşcu i-ai lăsat, ca wtre, o minte ascuţită şi bogată în învăţătură. Ba i-ai «umpârat şi o casă la Ortakioi, cu 25.000 de taleri… Totul, Jnt; mie, osânză, pizmă şi ură, atât mi-ai lăsat moştenii—!”; „Antioh, fiule, nu te ponegri singur şi nu te lăsa i otrăvii de năpârca deznădejdii, a pizmei şi a urii. Ai câteva moşii bune.”; „Prea puţin! Vreau domnia. Domnia!”; ţ LFI – ule, fiule, nu-mi amărî clipele de pe urmă… îl rugă măria sii, cu mare durere în glas. Apoi, încet, tremurând: BPiliră mi se întunecă privirea… Mi-i frig… foarte frig… Bî) ureţi-mă în iatac, la căldură…”; „Da, tată… sări Dimi-Bti le, cu dragoste şi îngrijorare. Ajută-mă, Daria!” L-am f u 1111 i După ce l-am ridicat în picioare, vodă a mers singur, încet şi şovăielnic, dar a respins sprijinul nostru. Din urmă, Antioh îl pocni cu încă o vorbă răutăcioasă: „Aşa-ţi trebuie, băutor din bărdaca mare! În loc să strângi averi, ca Brâncoveanu… Tu, beiul bărdacei; el, beiul aurului, Altânbei!” Vodă se poticni din mers şi, prin semne, ceru iar ajutorul nostru. L-am aşezat în pat şi l-am acoperit, să se încălzească şi să se liniştească. Întors în cerdac, Dimitrie a ceroat să mai domolească învrăjbirea fratelui. Eu am coborât în grădină să culeg un bucheţel de lăcrămioare pentru măria să culegeam flori şi auzeam cearta dintre beizadele, acolo în cerdac. Zicea Dimitrie, cu

vorbe din inimă smulse: „Frate Antioh, să ne înţelegem, spre binele nostru şi al ţării. S-o facem ca o poiană cu ape dulci şi repede curgătoare, ca o livadă de toată poama roditoare, ca o grădină cu flori în tot chipul de frumoase. Ajută-mă, frate, să zdrobesc capul viperii înainte de a muşca şi să ridic ţara asta, aşa de jos căzută. Nu doresc să fiu domn, ci dator sunt a împlini voia părintească. Ajută-mă, ca să biruie binele, libertatea şi pacea!” Vorbea cu atâta cutremurare de suflet, cu atâta căldură, cântec şi dulceaţă în glas, încât şi eu lăcrămam sub puterea unui simţământ fierbinte, izvoditor de bucurie şi de încredere în bine şi frumos. Gândeans: „Beizadea Dimitrie, ţie toate florile din lume…” Dar Antioh, după ce a tăcut un minut, a pornit să coboare din cerdac, boscorodind: „Nu ştiu… să ajut. Vreau să domnesc. Eu şi după ce ajunse jos, în ogradă, privindu-l pe Dimitrie dintr-o parte, cu dispreţ, rosti îngăimarea: „Mă întreb: firoscos eşti ori măscărici? Frate ori duşman?”; „De-amândouă câte-oleacă, frate… i-a surâs cu tristeţe. Că filosofii sunt măscărici, nu-i pagubă mare; mai rău e când domnii sunt măscărici, iar fraţii duşmani între dânşii”. Ani urcat în cerdac, am împărţit în două bucheţelul de lăcrămioare: o parte i le-am întins lui Dimitrie, cu o plecăciune adâncă, aşa cum am făcut întâia oară când l-am văzut şi i-am căzut dragă. El le-a primit, cu stânga, iar cu dreapta m-a prins de braţ, vânjos, şi m-a ridicat sus, aţintind ochii într-ai mei. Abia în clipa aceea am văzut ce ochi mari, negri, adânci şi frumoşi avea. M-a vrăjit şi-am simţit că mă topesc, toată, în dulcea lor adâncime. Nu ştiu de unde am găsit putere să mă smulg din strânsoarea lui şi s-o zbughesc spre iatacul măriei puie; mă temeam să nu mă sărute, cum îşi făcuse obicei, ni ne simtă măria să se vede că eram tare îmbujorată în apariţii, că vodă a deschis ochii, m-a privit cu mirare iji a întrebat: „Ce s-a întâmplat, răzeşiţo? Ai trecut prin

flacără?”; „Am… Ţi-am adus im bucheţel de lăcrămăria ta, precum ai dorit”, m-am grăbit cu răspunsul, bâlbâindu-mă. „Florile se aduc cu linişte nu cu I ui luna… Furtuna le rupe”, surâse şi-mi făcu semn să i le apropii, întru amirosire. Mireasma i-a plăcut mult şi pnrra I a înviorat: „Pxme-mi-le într-un pahar, ici, aproape, ră la rapătiiul unui răposat”.

I am împlinit dorinţa şi am ieşit. În cerdac, Dimitrie, Wl/iinat de-un stâlp, gusta mirozna lăcrămioarelor, în tihnă.

Toţi priveghetorii din pălimarul de la Prigoreni ascullau foarte atenţi, dar maica Daria se opri, surâzând cu stin-Klierire:

Iertare, prea cinstiţi oaspeţi, abia acum, povestind, li ni dau sama că asemenea neînsemnate întâmplări n-au re caula… în letopiseţ.

În letopiseţ, nu, se împotrivi jupâneasa Maria. Dar mi i-a adânc în inimi şi se aşază acolo, ca nişte scumpătăţi. A «a ea. Te rugăm, povesteşte mai departe.

— Mă sfiesc, dar dacă domniile voastre doriţi…

Dorim! se grăbi Neculce.

M-am ţinut departe de dânsul, dar nici de fugit ii-inn fugit. Nici n-aş fi avut putere să fug. Şi ca să nu par fricoasă ori proastă, am grăit, în şoaptă: „Te cam pl/uuiieşte beizadea Antioh, măria ta.”; „Adevărat. Ci vii ui să-l înţelepţesc şi să mi-l fac prieten.”; „Mult m-aş îmi ura! Am zis, tare, din toată inima. Fraţi sunteţi 1” După o clipă de tăcere, m-a întrebat: „Ci, ştii, Daria, că-s logodii, d „acum şase ani, cu Casandra lui Şerban Cantacuzino, fost domn la Ţai a Românească?”; „Aşa-i obiceiul la don în i: să-şi unească odraslele de mici, ca să nu se unic: „lece cu fete de rând.”; „Prost obicei! Şi urât. Şi iiediepi, Chiar păg înesc”. „Nu sc. 1 cade să-l judec eu, o a iave –, iţa… Ci unde se află acum… domniţa Casandra „Urgisită de

Brineoveanu, s-a adăpostit la Braţov, cu maică-a, doamna Maria, în surghiun.”; „Te înrudi „îi deci cu stirpea Cantacuzinilor, domnii cei mari, de viţă împărătească?”; „Da. Logodna asta însă înteţeşte şi mai abraş vrajba între nod, Cantemireştii, şi Brâncoveanu, adăugându-se la ura dintre Cantacuzini şi Băleni.”; „Rău îmi pare pentru vrajbă… Dar dacă domniţa-i frumoasă, cum sunt de obicei domniţele, repede ai să uiţi, măria ta, cărarea spre casa răzeşiţei, măcar că acolo ai petrecut ceas de dulce bucurie.”; „Niciodată, Daria… Jur! Niciodată n-am sa.:.”; „Nu jura strâmb, Dumitraşcu, măria ta… Ştiu bine ce se poate şi ce nu. Sunt ibovnica ta şi nimic mai mult. Nu-i beizadea fără ţiitoare. Eu însă te iubesc ca lumina soarelui. Căci ursită şi dăruită-ţi sunt, cu totul şi pentru totdeauna.”; „Din braţe leagăn îţi fac şi nu mă părăsi: culcă-te-n leagănul braţelor mele şi fii, totdeauna, în preajmă-mi”.

Mă prinsese de mână şi mă ţinea strâns; privirile noastre se înfruntau într-o vrăjit de frumoasă şi de plăcută luptă. Dar în clipa aceea s-a auzit vaiet pe dealul dinspre răsărit, iar Dimitrie a tresărit şi a întrebat, supărat şi speriat: „Ce s-aude?”; „Se vede că zapciii au intrat în Costişa”, am răspuns eu, retrăgându-mi mâna dintr-a lui. „Cumpărătura lui Iordache Ruşeţ?”; „Da, măria taun nesătul de avere”. Abia sfârşisem vorba, când trei răzeşi au şi intrat în ograda casei domneşti. Îi cunoşteam. Văzându-l pe Dimitrie, şi-au scos căciulile, iar cel mai în vârstă, Manea, a făcut un pas înainte şi a cuvântat: „Iertată fie-ne îndrăznirea, ci dorim a grăi măriei sale”. Dimitrie ar fi vrut să le întoarcă spatele, dar s-a ruşinat de privirile mele şi a poruncit: „Străjeri, îngăduiţi-le intrarea! … Maria să se hodineşte; grăiţi-mi mie”, a zis cu glas aspru, înţepat de supărarea că ne-au rupt vorbirea. „Ne frige Cupariu, adicătelea jupân Iordache, vistierul Ruşeţ,

măria ta. Ne ia moşia. Ne robeşte. Cu toate că ne-am plătit datoria toată, el încă ne smulge pământurile cu zapciii şi arnăuţii", a vorbit Manea, cu obidă. „Cu toate că numai nod trudim şi scoatem pâinea, laptele şi mierea ţării", adăugă altul, pe care-l chema Anton. „Cu toate că numai noi plătim birurile către domnie, dăjdiile către boieri şi angaralele către înalta Poartă", îl urmă al treilea, zis Badea, rânduindu-se la cuvânt, anume ca să arate cât sunt de hotărâţi a stărui întru dobândirea dreptăţii. „Peşcheşurile şi ruşfeturile. Haraciul şi corvezile tot imani de in noi se ridică", grăi iar Manea., şi noi ce-avem ttenti u toate-diestea? întrebă cu durere Badea. Numai împilare, umilire, bătăi şi robie."; „Cercăm dreptatea în u<lecăf, i, se aspri Anton. Ci pentru că o împart boierii, la noi ajunge tare strâmba şi ponosită". Dimitrie asculta, cu Princeana zgârcită de mâhnire. Nu-i plăcea, dar n-avea Inco. Tro: „Acum măria să-i cam bolnav... veniţi poimâine.'). I'ina atunci arnăuţii sparg satul. Şi noi ce facem? Ne ducem în codri ori la cetele lui Turculeţ?"; „Şi ce să fiu... îi acolo? vru să ştie Dimitrie. „Păi... să plătim celor nesaţ ui, mâncători de răzeşi, care sug, istovesc şi sugrumă (ara asta. În prieteşug cu otomanii cei mari."; „Auzi, măria li, cum jelesc şi strigă femeile şi copiii noştri..." Beizadea Dimitrie a ascultat câteva clipe, îngândurat şi nehotărât. Mu am cutezat să-i i-au bucheţelul de lăcrămioare din mână l să i şoptesc: „Tătuca zice că jupân Iordache-i cel mai nvne mâncător de răzaşi. E pardosul... matca tuturor răuţilor". Şi mare mi-a fost bucuria când am auzit glasul limpede, hotărât, încălzit la focul omeniei din el: „Merg ni voi. Răzeşilor, să văd ce se întâmplă în sat! Daria, N» MU-le. ai grijă de tata..."

I lascăiul Ieremia se foşni în jilţ şi grăi:

Iertare că te întrerup, maică Daria, dar voiesc să ftlu dacă tu l-ai numit pe Iordache Ruşeţ pardos.

Da. Dascăle Ieremia. I-am zis pardos, adică leopitril. < a seamănă cu fiara asta. De ce vrei a şti?

O să aflaţi ceva mai târziu, în curgerea priveghiului o”. Îi a şi-acum istoriseşte mai departe, tot aşa, cu belşug amănunte.

Da... Dimitrie a ieşit din ograda casei domneşti, tOMoţil de cei trei răzeşi. Eu am rămas să deretec prin (N’i dar. Ci, când am luat de pe masă bucheţelul de lăcrămioare fi. Sat de dânsul, ochii mi s-au umplut de lacrimi îMin început să plâng, mut şi zguduit. Nu l-am auzit pe lit» lz”. i i Antioh când s-a ivit în cerdac. M-a pândit şi Bll-a zis. Cai batjocură, râzând înciudat, şfichiuindu-mă Jlfel uţalor: „Te-a părăsit ibovnicul, de te smiorcăi aşa, M/Aşi ţo V” Mi-am trecut repede mâna de la ochi, strivind Iun lmilr, şi-an> dat răspuns răspicat: „Eu nu mi-aş bate joc de ilur: t a nimănui, beizadea Antioh! Şi-apoi eu mă mândresc că-s răzeşiţă!”; „Nu mai spune!” m-a. Zeflemisit, „Spun, beizadea, pentru că şi părintele măriei tale se trage din răzeşi, ca noi. Şi-i place a veni aici, întru hodină.”; „Dacă-i domn, nu mai e răzeş.”; „Sângele apă nu se face.”; „Nu ţi se pare că eşti prea îndrăzneaţă?”; „Nu, pentru că vorbesc din inimă, cu respect şi dragoste pentru...”; „Pentru Dumitraşcu!”; „... Pentru toţi Cantemireştii şi, mai ales, pentru Dumitraşcu! Am dat răspuns, cu tărie şi am urmat: Din dragoste şi respect i-am spus şi măriei sale, voievodul: trebuia să-l iei, măria ta, sfetnic pe Miron logofătul Costin şi să te fi sprijinit pe noi, răzeşii şi ţăranii, ca să scapi ţara de asuprirea sultanului.”; „Mare poznă! Uite cine dă sfaturi lui vodă?! Mă stropşi Antioh, dar eu tot nu m-am lăsat, ci am dat răspuns dârz, cu înfruntare: „Şi pe măria ta te povăţuiesc să nu-l mai urăşti pe beizadea Dumitraşcu, pentru că-i cel mai învăţat şi mai bun om din ţara asta. Îl întrece pe Neculai Milescu care a fost spătar. Aşa spun toţi. Nu-l urî, deci, ci a. jută-l

întru împlinirea domniei.”; „Ei, straşnic apărător are Dumitraşcu!”; „Ţara toată îl apără. Şi dacă i te împotriveşti de râs te faci şi de mascara.”; „Muiere, taci! A ţipat la mine. Ori poate-ţi închipui c-ai să ajungi doamnă?!”; „Numi închipui, măria ta… Deşi Irina a ajuns soaţa lui Petru voievod, cu toate că fusese roabă”. Văzându-se răpus, Antioh tăcu câteva clipe, pregătindu-mi un răspuns nimicitor. Dar deodată s-au auzit gemete, horcăituri şi strigăte înfundate, deznădăjduite: „Apă… Mocor… Aer…”; „Maria să!… m-am înspăimântat eu şi-am alergat în iatac, iar de acolo am strigat: Lumânare, beizadea Antioh!… Repede!”. Lumânare!” L-am ridicat pe vodă şi l-am sprijinit între perne. „Îl iartă sfântul? Se hlizi beizadea, rumenindu-şi obrajii şi şoptind cu răutate: Nu, nu te teme: a mai horcăit şi altă dată, beat…”; „Atunci… atunci pleacă de-aici! Am spus eu, apăsat. Ci el n-a plecat. A bodogănit: „Na!… răzeşiţă asta m-a. Cam întors pe dos… Tocmai eu să ţin luminarea celui care… care-mi fură domnia”. S-a aşezat totuşi în genunchi, ca şi mine, lângă patul voievodului, privindu-l cum trecea în lumea cealaltă. Din pricina lacrimilor care-mi umpluseră ochii şi a durerii din inimă nu m-am mai putut nici uita, nici gândi la beizadea Antioh. Am simţit că se ridică, pune luminarea într-un oN-şnic şi iese în cerdac, unde urcau boierii, în frunte cu lunbrhe Ruşeţ. I-am cunoscut glasul subţiratic, ascuţit ţi vicl<ian.: „Să trăieşti, beizadea Antioh!”; „Maria să a răposat”, a zis beizadea cu glas de gheaţă, fără a răspunde la urarea vistierului. „Cum? Când? S-a înspăimântat Lupu Bogdan şi a pătruns repede în iatac, să vadă. Şi, văzând, a lăsat în genunchi, cu suspin. Şi pe când stăm aşa, îngenuncheaţi, a sosit şi Dimitrie, ca furtuna. S-a aşezat ni el, în genunchi, în stânga mea, a plâns şi, pe furiş, mi-a prins mâna. Eu i-am mângâiat-o uşor. După o vreme Dimitrie se ridică şi ieşi în cerdac. L-am însoţit cu sfeşnicul cu luminarea aprinsă, l-

am aşezat în prag, iar eu ara îngenuncheat şi am pus fruntea, pe podea, suspinând: „Dumnewni să-l ierte!…”; „Dumnezeu să-l ierte”, scânci subţirel /Iordache Ruşeţ. „Să-l ierte pentru câte păcate l-ai îndemnat să facă!” scrâşni Dimitrie. Prefăcându-se a nu fi MU7.it, Iordache miorlăi ca un motan care vede o păsărică po ram: „Ce ţi-i şi cu soarta… Bine le potriveşte: o răze (Itrt i-a ţinut lumânarea… A murit deci între ai lui, împăcat l) e-acu n-o să se mai câine că i-a căsăpit pe Costini. Poate chiar i-o întâlni pe lumea cealaltă, să le cerşească iritare.”; „Îi pângăreşti numele şi amintirea, vistiere? Tnlivabă, cu răstire, Dimitrie. Neruşinatule!” Şi s-ar fi luat la harţă, cu pumnalele, dacă dinspre Costişa nu s-ar fi auzit iar strigăte, vaiete, blesteme, tot mai puternice. «Ce se întâmplă? întrebă Lupu Bogdan. Se răscoală satele?” Tlnleiii se priviră cu mirare. Vistierul cercă să-i liniştească: „Nu vă temeţi; satul e al meu. Răzeşii mi-s datori până peste urechi. Când voi veni în faţa divanului… Deocamdată, pentru că sparg satul, am trimis zapciii şi… ţipă, ticăloşii. În loc să…”; „Vistiere, îl opri Dimitrie, aşezându-i-se în faţă. Cu limbă de moarte tata m-a lăsat urmaş. Până la Ungere, sunt caimacam!”; „Beizadea, noi, boierii, adică totul domnesc, vrem să hotărâm ce şi cum.”; … Straja e în mâini le mele: faceţi ce vreau eu! Este. Antioh?” Beizadea Antiuh nu putu înfrunta privirea lui Dimitrie, dar nici nedumerirea boierilor. Şi l-am auzit grăind.: „Urmez povaţă părintească şi mă-nvoiesc a te ajuta, Dimitrie, să urci în se a unui domniei”. I se alătură Lupu Bogdan: „Ştiu că asta a fost dorinţa măriei sale, slăvitul meu socru”.;, 1 lov – ai la Ţarigrad să-ţi tocmesc domnia!” hotărî Antioh, spre uimirea lui Iordache Ruşeţ. Ci această uimire dură doar o clipă, că-şi schimbă gândul, se răsuci spre Antioh, făgăduindu-i, cu multă bunăvoinţă: „Te-ajută şi fraţii mei, Manolache şi Scarlatache”. Dimitrie se

bucură de împăcarea fratelui, dar nu-i plăcu amestecul vistierului şi hotărî: „Ia-l şi pe Ştefan Luca; e călăreţ iute. Antioh, de-a dreptul la Daltaban paşa! De ţeremonia înmormântării mă grijesc eu”. „Să grăbim spre Iaşi! Hotărî Iordache Ruşeţ, şi să chemăm sfatul domnesc, pentru încuviinţarea noii domnii.”; „La drum, hatmane!” porunci Dimitrie. Lui Iordache nu-i convenea amestecul lui Lupu Bogdan, dar nu voia să se descopere potrivnic şi veni cu sfatul: „Tăinuim moartea voievodului, până ajung cărţile sfatului la Ţarigrad”. Şi pe când boierii se perindau prin iatacul răposatului, vistierul Iordache se apropie de urechea lui Antioh şi-i şopti: „N-ar fi mai bine ca beizade Dumitraşcu să plece la Ţarigrad şi măria ta să urci în scaunul ţării? Parcă aşa ne-a fost vorba cu măria să: feciorul cel mai mare să-l moştenească.”; „Aşa am hotărât, aşa rămâne!” grăi Antioh, neînduplecat. „Păcat…”, cârti Iordache şi-şi roti ochii în cap, parc-ar fi vrut să citească, pe feţele boierilor şi ale Beizadelelor toate gândurile care nu se spun Boierii plecară, înşirându-se câte unul pe scară, să ajungă la cai ori la trăsuri. Iordache Ruşeţ se grăbea, cred, şi pentru că strigătele răzeşilor sporeau şi se apropiau. Rămaşi numai noi, Dimitrie m-a prins de mijloc şi a stat aşa mult, pe gânduri: parcă asculta strigarea răzeşiilor, parcă se gândea la părintele său, ori poate la greutăţile domniei. Ci zise cu durere: „S-ar fi cuvenit să fie aici surorile mele. Dar, iată, şi fratele meu Antioh s-a dus… Numai tu… Ah, şi strigătele răzeşilor… Cum s-apropie… Glas de bucurie nicăieri nu mai aud, fără numai răget de mânie, muget de durere, suspinuri de obidă, văietări otrăvite de moarte. Numai de acestea s-adună, se apropie, se năpustesc din toate părţile asupra noastră… Urgie!… Şi-n asemenea împrejurări la douăzeci de ani îmi încep, domnia?! Nu, nu pot! Noi, Cantemirii, suntem prea săraci ca să izbutim a cumpăra şi a ţine tronul Moldovei Ales că-l

avem potrivnic pe Constantin Duca, pe doamna înastasia şi pe vodă Brâncoveanu. Cum să domnesc încălecat de boieri haini şi răi, de osmanlâi cruzi şi sălbatic de lacomi? Cum să ocârmuiesc cu stafia Costinilor în minte? Cum potolesc mânia răzeşilor care „se apropie? Cum, Daria?”; „Cu iscusinţa, cu dreptatea, cu blândeţea, măria ta. Şi eşti iscusit, drept şi blând. Nu te speria de greu, Dumitraşcu. Nu şovăi, măria ta. Ci fii, cutează a fi Dimitrie vodă Cantemir, ocârmuitor înţelept, care va să ridice ţara şi s-o mântuie de jug otoman.”; „Doamne, toată învăţătura dobândită până acum m-a făcut nu mai cutezător, ci mă sileşte să-mi pun zeci de întrebări, şi să şovăi: bine-i? Rău e?”; „Pentru mine fericirea ar fi dacă ai rămâne precum eşti: beizadea Dumitraşcu. Aşa mi te-aş păstra ibovnic de taină, în cămara şi în inima mea. Ci dacă te ung domn, te-am pierdut de istov. Trebuie să mă închid în mănăstire. Altminteri aş fi ocărită, pizmuită şi hăituită de toţi… Dacă aş fi boieroaică m-ar îngădui pe lângă tine. Ilăzeşiţă fiind, toţi mă hulesc.”; „Te fac boieroaică!” a strigăt. „Nu, măria ta! Nu isca vorbe şi urzeli. Nu trezi patimi şi nu-ţi începe domnia cu un fapt izvodit dintr-o neîngăduită poveste de dragoste. Că doar atât aşteaptă Cupăreştii, şi mitropolitul, şi alţii. Soarta şi înţelepciunea îmi poruncesc să mă trag în umbră şi să mă pierd în necunoscut, ca pe numele tău să nu se işte nicio pată”. N-ia mai spus nimic. N-a mai avut când: câteva zeci de răzeşi, cu topoare, sape, furci, coase intrau în ograda casei cantemireşti, mânioşi, ameninţători. Dimitrie m-a lăsat în mijlocul pălimarului şi a păşit până în capul scărilor. Cu privirea şi cu mâna dreaptă ridicată sus, a oprit ceata răzvrătiţilor şi-a grăit limpede: „Răzeşi, Constantin vodă Cantemir a răposat acum un ceas. Ocârmuirea a căzut în seama mea. Cunosc pricina supărării şi mâniei voastre. Stau chezaş cu numele, cinstea şi tinereţea mea că vă voi face dreptate. Nu spargeţi.

Satul. Întoarceţi-vă, Împăcaţi, acasă. Vistierul Iordache nu se va mai atinge de voi!” Cu căciulile în mână, răzeşii ascultară cuvântul lui Dimii ic, apoi îngenuncheară şi se rugară pentru iertarea păcatelor lui Constantin vodă Cantemir.

Se făcu tăcere în pălimarul Prigorenilor. Toţi parcă nv pregăteau să închidă în sipetul inimii giuvaericaua aleasă a povestirii rostită de maica Daria. Toţi socoteau că această a doua seară de priveghi trebuia să se sfârşească aici. De altfel jupâneasa Maria grăi. cu glas uşor tremurat, de emoţie.”!

— Mulţumim. Daria, pentru gingaşa ta istorisire. Se cunoaşte că ţi-ai amintit de întâmplări, de oameni iubiţi şi despre fapte trăite în dulceaţă şi amar. Să ne hrănim cu frumuseţea lor şi să ne răspândim în iatacurile noastre, la hodină.

— Nu înainte de a lăuda cuminţenia şi înţelepciunea ta. Daria, adaose vei hatmanul Neculce, surâzând. Dacă ai fi cerut, precum doreai, Dimitrie Cantemir te făcea doamnă. Dar, după cum bine ai gândit, boierii şi mai ales boieroaicele ţi-ar fi otrăvit viaţa. Căci dacă Irina zisă Botezată a scăpat de bârfă, în schimb Ani ţa, ibovnica lui Dumitraşcu vodă Cantacuzino, a stârnit multă supărare şi zavistie în tagma boierească. Acel Dumitraşcu vodă Cantacuzino era nestătător la voroavă, viclean, amăgitor, ca unul ce fusese geambaş de cai în Fanar. Şi după toate astea mai era şi bătrân, şi curvar. Şi-a luat ca ţiitoare pe Aniţa, fată de rachieriţă de pe Podul Vechi din Iaşi. Era tânără, frumoasă foc şi. se sulemenea. cu meşteşug. Iar vodă o purta la vedeală. Între toată boierimea, îmbrăcată cu haine ele şahmarand sau brocard, cu işlic de sobol, cu sălbi de galbeni şi cu multe ardoare împodobită. O ţinea în braţe şi-o săruta între boieri, la zaiafeturi. Ba o trimitea şi la p imbare. pe uliţi, cu careta domnească, la feredeu, pe la

podgorii ori mănăstiri, silind boieroaicele s-o însoţească.

— Halal 1 râse dascălul Ieremia. Numai că Daria n-ar fi fost din acelea.

— De asta v-am povestit, adaose Neculce, ca s-o înţelegeţi şi mai bine pe Daria şi ca să ne despărţim cu veselie. Noapte bună.

Toţi se ridicară şi se răspândiră spre odăile lor. Numai Daria, adânc mişcată de câte îşi amintise şi de cum le reînviase şi le împărtăşise şi celorlalţi priveghetori, n-avea hodină. Rămase în păiimarul lui Neculce, care acum i se părea aidoma celui din Silişteni. În liniştea nopţii gândi cu vorbele lui Dimitrie Cantemir: „O, fericită tăcere!…

Totdeauna în împărăţia ta ascultăm şi învăţăm multe. Căci privind în fântâna tăcerii aflăm izvorând cuvântul înţelepciunii. Totuşi, rar în viaţă şi în natură se nimereşte a fi linişte şi tăcere desăvârşită. Atunci când privighetorile, tac, încep a ţârâi greierii, iar când şi glasul greierilor amuţeşte, prind a se auzi stelele cântând, în necuprinsele lor depărtări”…

SEARA A TREIA sau:

DULCE-I DOMNIA LA MOLDOVA.

Deşi se culcase târziu, la răsărita soarelui Neculce se afla cu năvodul pe lac, pe o mică luntre, împreună cu un pescar. Dăduseră de vreo zece ori şi prinseseră paisprezece crapi şi cinci ştiuci cu solzi ca de argint.

Jupâneasa Maria, ajutată de bucătăreasă, a gătit rasol, plachie şi crap prăjit, cu mujdei, aşa cum ştia că-i place dascălului Ieremia şi, mai ales, soţului său.

S-au întâlnit» la masă şi-au vorbit despre gospodărie, despre proviziile pentru iarnă, despre povidle şi perjele uscate pe lozniţă, despre brânza bătută în puţinee şi în burdufe, despre păstrămurile de gâscă, batal, capră ori căprioare, aşezate în fumători. Niciun cuvânt despre cele povestite seara, deşi când e priveau pe Daria, dreaptă,

liniştită, blindă, cu broboada neagră cu subţire tiv alb, cu ochii mari, căprui, luminoşi, buni, tuturor le venea s-o întrebe: „Daria, chiar nu-ţi pare rău că n-ai putut fi doamnă?” Ori s-o admire: „Ce doamnă frumoasă ar fi avut Moldova… Mult mai încântătoare decât Ana Racoviţă; doamna de acum”…

Seara, în pălimar, au găsit jilţurile şi masa aşezate, ca de obicei, la locul lor; doar coşul cu mere şi cel cu struguri dacă erau mai încărcate. Neculce o rugă pe jupâneasa Maria să toarne vin ori must în Ulcele şi, ridicându-se în picioare, cuvântă:

— Să închinăm aceste ulcele cu vin în sănătatea Dariei şi încă o dată să-i mulţumim pentru povestirea fin priveghiul de aseară. Am fost aşa de mişcat, de înduioşat, de îndurerat chiar, încât am cercat să vă înveselesc cu o povestire care, în fapt, n-a stârnit hazul pe care mi-l închipuiam că-l va stârni. Şi, în sinea-mi, am fost aşa de încântat, încât am uitat să-i închin Dariei un pocal pentru că ne socoate desăvârşit. Prieteni şi ne deschide sufletul povestind nepovestirea. Să trăieşti, Daria, şi mereu aşa blândă, înţeleaptă şi frumoasă să te păstrezi!

După ce băură toţi, se aşezară în jilţuri, iar Neculce urmă:

— La înmormântarea lui Constantin vodă Cantemir m-am rânduit printre dregători, în preajma lui Dimitrie. Am aflat atunci că n-au viclenii văd mai bun ca înmormântările, să-şi arate meşteşugul întru ţesutul intrigilor şi zavistuirea cugetelor. Cât trupul voievodului a stat în sicriu, pe năsălie, nu s-a pomenit să se şoptească vreo vorbă rea ori potrivnică despre domnia lui sau de a cârti împotriva urcării lui Dimitrie în scaunul domnesc. Dar îndată ce ţărna l-a acoperit pe bătrân, sau şi stârnit zâzări ia şi gâlceava. În sfatul domnesc mulţi dintre boierii cei mari au început să înşire cusururile lui Dimitrie: că-i prea

tânăr, că-i nerăbdător, pripit, zlobiv la beţie, rău. Am înţeles repede că boierii care aveau legătură cu vodă lirâncoveanu de la Ţara Românească cereau domn pe Constantin Duca, feciorul lui Gheorghe Duca vodă cel bătrân. Degeaba au strigat prietenii Cantemireştilor că-i mai tânăr decât Dimitrie, că-i meşter întărâtător de urzeli I Icăloase, că-i lacom de averi ca şi tătine-su, iar mumă-sa, doamna Nastasia îl epitropiseşte întru pofta căpătuielii; ei strigau că-l vor domn. Domn şi gata! Spuneau că au şi trimis solie la Ţarigrad să-l aducă repede. Dar auzindu-se în Iaşi că sfatul nu-l vrea voievod pe Dimitrie, ci pe odrasla celui care a secătuit ţara, norodul foarte s-a burzuluit. A năvălit în uliţi şi-a început a striga tare că nu-i trebuie altul să-i fie domn, fără numai Dumitraşcu beizadea. Au sărit şi toţi slujitorii, cu armele, şi-au strigat pentru Dimitrie. Aşa, în tot laşul, s-a iscat horboră şi tevatură mare, aproape o răzmeriţă. Temându-se de mânia norodului, sfatul domnesc şi mitropolitul au chemat la Curte pe un vizir care tocmai se afla în Iaşi, în trecere dinspre Oameniţa. Ci din pricina tulburărilor de pe uliţi n-a îndrăznit a veni însuşi la Curtea domnească, ci a trimis un agă, însoţit de o ceată de spahii, să pună caftan de domnie pe umerii lui Dumitraşcu beizadea. Tot ţeremonialul a fost mai deosebit ca la alţi domni. Norodul a intrat în Curtea domnească strigând bucuros: „Trăiască!” Slujitorii trăgeau din sâneţe şi tunarii din tunuri. Toate clopotele oraşului au sunat mai ceva ca la înviere. Muzici şi lăutari cântau pe uliţi şi în ogrăzi. Oameni de toate viratele, neguţători, băcani, răzeşi, ţărani, slugi se prindeau în horă în piaţă, în faţa bisericilor, în Curtea domnească. Atunci am înţeles şi eu că, în ciuda tinereţe! Şi a bârfirii unor boieri, Dimitrie Cantemir era mult îndrăgit. de norod, în doi ani de când se afla în ţară. Deşi petr. Userăm tinereşte, în jocuri, cântece şi vânători, cu popasuri prin sate şi pe la hanuri, chefuiserăm pe la

nunţi, dar făcuserăm şi o seamă de judecăţi şi de hotărniciri despre care s-a dus vestea printre răzeşi şi ţărani. Iar rodul ace ştei purtări se vedea acum: pe Dimitrie îl iubeau cei de jos. Şi-l urau cei de sus, boierii cei mari. Eu mă aflam în mare încurcătură şi nedumerire: obârşelnic din neamuri de cele mari şi prieten cu cel urcat în scaun de cei mărunţei. Aşezat în scaunul domnesc, boierii au trecut şi i-au sărutat mâna, după datină. Cel dintâi, Iordache Ruşeţ i-a urât: „Întru mulţi ani, cu pace să domneşti măria ta!” ” Au urmat apoi Lupu Bogdan, Mihalache Racoviţă. Scarlatache Ruşeţ, 11 ic Ţifescu Frigevacă şi alţii. Când s-a sfârşit iiiri. Visirea, iar surlele au tăcut, Dimitrie – s-a întors către aga şi l-a întrebat, cu zâmbet: „Văd că nu te bucuri, cinstite aga. De ce?”; „Ei, dacă aveam aici două mii de ieniceri... spulberam prostimea asta ca fumul la vânt.”)... Ei, agă, agă, aici nu-i în Asia. N-am oaste, dar straja mi-i atât de credincioasă încât nici cu zece mii nu mă.

— Doborai uşor.”: „Şi dacă ascultam boierii şi nu-ţi puneam caftanul pe umeri?”; „Te prindeam şi te trimiteam, sub paza, pin à la Măcin.”; „Niciun ghiajxr n-a cutezat a v bi aşa unui dregător otoman.”; „Dar toţi au gândit şi gânde. se la o ţară slobodă”. Vorbirea eu împunsături grele s-a soprit aici. Pentru că printre boierii divanxti s-au – strecurat trei fe. Răzeşi te siliştence. Cea din frunte a zis: „Din toată inima, toate siliştencele. Îţi urează domnie rodnică şi fericită, măria ta!” Iar umărul voievod: „Mulţumesc, Daria!...

Vezi, cinstite agă? Şi fetele au trimis solie întru fâritisire. Iar dănţuitorii din Curtea domnească şi de pe uliţi tot urări, de domnie lungă, rodnică şi încărcată de voie bună îmi aduc, O domnie lungă nădăjduiesc toţi şi cred în ea, fiind eu om tânăr; am virata lui Ştefan voievod cel Mare, care a domnit, patruzeci şi şapte de ani...” Lupu

Bogdan, ca rânduitor al ţeremonialului, a poruncit tuturor să încalece şi cu mare alai de boieri, strajă şi muzici să mergem, la biserica sfântului Nicolae pentru molitfele şi ungerea domniei. Să ne fi văzut călărind sprinteni, sub glasul sărbătoresc al clopotelor şi. În veselia lăutelor, în strigarea înaltă a surlelor, în cântarea buciumelor şi în uralele mulţimii… Alai înaripat, la domn tânăr…

— Poate nu era prea măreţ alaiul, îşi aminti dascălul Ieremia, dar avea ceva tineresc, voios, ca o izbucnire a tuturor nădejdilor;

— Ai dreptate, dascăle. Dimitrie avea darul de a complica vorbirea şi gândurile când scria, dar atunci când făptuia era foarte pe şleau şi de-a dreptul.

— Eu aş mai adăuga ceva, vorbi cu sfială Daria: mitropolitul a slujit fără chef. ca şi mulţi dintre boieri, dar slujitorii şi norodul au îngenuncheat şi s-au rugat fierbinte pentru. Domnia cea nouă, care se vestea fără ha raci şi fără temeneli în faţa marelui vizir şi a sultanului, fără daruri şi peşcheşuri. De aceea o săptămână, norodul a adus danii la Curtea domnească, fiecare ce şi cât putea.

— Întocmai. Ci fiind eu, de neam, printre marii boieri vedeam că nu-I primeau cu drag. Începeau chiar să-l poreclească „domn al prostimii” ori „al mojicilor”. Chiar şi pe mine mă ocărau rudele din partea mamei că m-am amestecat1 şi l-am sprijinit pe acest tinerel să urce-n scaun de domnie. Se temeau, mai ales, că norodul îl socotea un fel de Făt-frumos ajuns voievod şi aştepta de la el isprăvi de basm. Iar tinerii, încurajaţi de mulţime, pot săvârşi cine ştie ce năzbâtii şi chiar războaie…

— Deci, aşa a început întâia domnie a lui Dimitrie Cantemir, zise căpitanul Silion: mai mult din vremea norodului şi a slujitorilor, decât a sfatului boierilor.

Da, încă din ceasul încoronării, Iordache Ruşeţ ară. Ipindiit zvonul: că paşa şi aga aflaţi faţă erau*, de fapt,

împotrivă. Că îl căftăniseră de teama mulţimii. Iar dintre boieri se împotriveau, tot mai făţiş, Cestăcheştii şi Costinii, adică urmaşii celor ucişi ori prigoniţi de Constantin vodă cu doi ani mai în urmă.

— Părintele semănase vânt, iar feciorul culegea furtună, zise jupâneasa Maria. Ştiu că a trimis sol pe cumnatul nostru Ştefan Luca la Neculai Costin, cu laude pentru învăţătura lui cea multă, cu poftirea de a cerceta, împreună, letopiseţul şi celelalte scrieri ale logofătului Miron, cu frumoase vorbe de prietenie, dar cel poftit a zis că-i cam bolnav şi a tot amânat înfăţişarea la curte. Îşi căuta Dumitraşcu vodă prieteni printre boieri şi nu-i afla.

— Aşa-i, Maria. Atunci prea puţini ştiam că împotrivitorul cel mare, din umbră, era Iordache Ruşeţ. Scarlatache Ruşeţ i se arăta foarte binevoitor şi gata să-l slujească fără cârtire. Numai mie nu-mi plăcea că vorbea fără cuviinţă: „Alifâstâc, măria ta, să facem şi să dregem… Că a noastră-i puterea, a celor tineri. Şi n-ar fi rău dacă i-ai tăia pe cei doi Costini: Pătraşcu şi Neculai. Ţi-ai curăţi cărările de pociumbi şi curse.”»

— Şi eu, vei hatmane, zise dascălul Ieremia, am aflat atunci că Iordache Ruşeţ îl voia domn pe Antioh Cantemir. Şi pentru asta Uneltea în taină. L-a trimis chiar pe frate-su, Manolache, la Ţarigrad, cu misiunea să-l aducă domn, căftănit gata.

— Între Iordache Ruşeţ şi Dimitrie Cantemir se izvodise vrajbă mai de mult; acum se desăvîrşea. Reea. Mă aflam şi eu, zise Ion Neculce.

— În spătăria mică, la sfat cu Lupu Bogdan, când Dimitrie l-a chemat pe Iordache Ruşeţ şi i-a poruncit: „Vistiere Iordache, slobozeşte răzeşii din Costişa!”; „Am cumpărat satul cu bani! S-a împotrivit Cupariul, cu sfidare. Şi fără judecată divanului nu…”; „Divanul sunt feu! Logofete Dumitraşcu Ceaurul, pleci sol la Constantin vodă

Brâncoveanu şi-l îmbii cu prietenia noastră. Spune-i că l-am slobozit pre Ursache, iuda Cantacuzinilor, că am trimis om la Nicolae Costin pentru împăcare, că am gând curat, fără umbră de vicleşug ori ascunziş în cuget. Că vreau să mergem, braţ la braţ, în toate planurile noastre cele mai de taină. Ai înţeles, logofete?”; „Da, măria ta, a răspuns Ceaurul. Şi bucuros foarte sunt. Că vrei măria ta să curmi vrajba asta între fraţi, nefirească şi adânc păgubitoare tuturor. Şi ţărilor, mai ales.”; „Logofete, te îmbrăţişez şi te sărut… Aşa! apoi l-a privit drept în ochi: Trebuie să găsim pacea şi unirea veşnică între fraţi. Între fraţi şi între ţări surori”. L-am auzit atunci pe Scarlatache Ruşeţ şuguind, în felul lui. Zic şuguind, dar s-ar fi putut lua drept batjocoră. Dimitrie însă, din multa-i prietenie ce-o avea pentru el, îi îngăduia: „Uite că măria să… Alifâstâc pricepe domnia: pe unul îl struneşte şi-l supune, pe altul îl dăruieşte cu dragostea lui. Mi se pare, frate Iordache, că ţi-ai. Găsit naşul. Dar aşa-ţi trebuie: prea ai fost tare şi-ai făcut ce-ai vrut cât a trăit răposatul: el a băut, tu ai strâns averi”. Dar mie mi se părea că tânărul nostru prieten şi voievod îşi schimba firea. Devenea alt soi de om. Poate îşi descoperea însuşiri de ocârmuitor şi voia să fie mai dârz decât părintele său. Şi, drept să spun, îmi plăcea. Mai ales că de mult sufeream, în sinea-mi, că Iordache Ruşeţ încălecase armăsarul ocârmuirii lui Constantin vodă şi dacă n-ar fi fost Lupu Bogdan hatmanul să-l mai ţină în frâu, Cupăreştii ar fi otrocolit Moldova şi-ar fi făcut-o după a lor poftă. Ziceam în sinea mea: „Bine vă face, nesătuilor şi hielenilor”… Dar Dimitrie nu bănuia gândurile mele sfătuia cu hatmanul Bogdan despre oaste. Îi vorbea nu ca unui cumnat, ci ca marelui dregător care are datoria să facă o oştire nouă şi mare, după nevoile oricărei ţări?

I a oricărui voievod care vrea să fie stăpân pe cârma ţării, i aminti că l-a cunoscut pe Constantin vodă Cantemir

şi în vremea când era cirinduitor şi conducător de oaste. „Da, n-o să uit, zise Lupu Bogdan, că m-a scăpat din temniţa unde mă azvârlise Gheorghe Duca. Am fost, precum ştii, şi pribegi împreună, în Ţara Românească, la Şerban vodă Cantacuzino. Iar acolo tot la treaba oştilor am fost puşi şi-am învăţat multe.”; „De aceea să mă ajuţi să ne alcătuim o oaste mare, ca pe vremea lui Ştefan cel Mare şi Petru Rareş. Ai comandat oastea noastră în bătălia de la Zărneşti, de acum doi ani, şi ştiu că ai dovedit pricepere.”; „Da, măria ta, dar pentru caste trebuie bani. Şi vistieria-i goală.”; „Aşa-i, vistiere Iordache?”; „Da, cam… cam goală”, a mârâit vistierul, ilnjind. „De ce? Şi cum se poate? S-a răstit Dimitrie. Că părintele meu a trăit paşnic şi modest, fără doamnă, fără marafeturi de curte cheltuitoare, strălucită.”; „Dar… birurile, angaralele, peşcheşurile şi… Aurul vine greu şi fuge repede.”; „Lipitoare! Pardos! De ce nu te-a tăiat Macrei pe tine?” s-a dezlănţuit mânia tânărului voievod, cum nu-l văzusem nicicând. Am crezut că Iordache Ruşeţ o să prindă a urla, ca yn lup lovit de suliţă. Dar nu: a folosit o blândeţe, o zeflemea subţire şi-o linguşire cu adieri de batjocoră. „Macrei trăieşte, măria ta… Porunceşte-i să mai izbăvească de umilirea şi ocara ce îndur acum.”; „Nu vreau să fiu unealta domniei tale! Bani să te faci, pentru oaste!… Şi află că satul Costişa e sat de răzeşi slobozi!”; „Eu îi pot sili cu zapcii, cu arma să…”; „Vistiere, unde domneşte dreptatea, armele n-au ce căuta, pentru că ea-i mai tare ca orice armă. Şi-apoi, să ştii că avem împotriva cui folosi armele!” Temându-se de sfadă şi de ura lui Iordache Ruşeţ, Lupu Bogdan, cap întreg şi cunoscător al oamenilor, a glăsuit, împăciuitor: „Nu-i vreme de gâlceavă şi sudalmă, vistiere şi măria ta. Numai pacea şi înţelegerea dintre noi ne scoate din greu.”; „Ai dreptate, hatmane. Să întărim ţara. S-o mai uşurăm de cele poveri. S-o îndrumăm cu chibzuială şi înţelepciune”.

Apoi, după cât mi-aduc aminte, ţi-a poruncit ţie, Silioane, să-l însoţeşti, într-o cercetare…

— Da, la casa slujitorilor; şi-a aflat că sunt prost îmbrăcaţi, fără arme, flămânzi. Batjocoră, nu ostaşi. Eu am rămas în spătărie şi l-am auzit pe Iordache Ruşeţ: „Se zvoneşte că măria să vrea să slobozească vecinii”. Toţi boierii s-au înspăimântat: „Cine mai munceşte pământul? Ce ajung moşiile noastre? Paragină!” în adevăr aşa se zvonea. Iar zvonul acesta îi făcea pe mulţi să-şi amintească de zburdălniciile, răsfăţurile şi desfrânările, de beţiile şi năzbâtiile săvârşite de noi, adică de Dimitrie, de mine, de Scarlatache, şi parcă se încredinţau că tânărul cilibiu şi mult şcolit nu putea fi decât un domn nechibzuit, tiran şi rău. Îi găseau vină şi pentru că sfătuia cu moşnegii şi babele, prin sate şi învăţa de la ei cântece bătrâneşti, doine, descântece, colinde, zicale şi strigături.

— Da, aşa-i, întări Daria. Boierii începeau să-l urască şi din pricina mea: avea ţiitoare o răzeşiţă care-i dă sfaturi împotriva boierimii.

— Se prea poate, Daria. Dar parcă-l aud pe Iordache Ruşeţ: „Înţelepciunea porunceşte să fim cu grijă şi dragoste fap de domnie tânără. Că-i fragedă la minte şi neiiârşită cu viaţa, furioasă pefit. ru verice şi mai nimica.”; „Furia-i legiuită, a zis Lupu Bogdan. Eşti vinovat de sărăcirea ţării. Vinovatul cel mare.”; „Şi tu, hatmane?… Ei, nu-mi tăiaţi voi buricul aşa uşor… îl am pe Manolaehe la Ţarigrad şi… buric grecesc care rupe custura voastră cât ai zice «peşte»!” S-a oprit aici, dându-şi seamă că vorbeşte cu ruda măriei sale şi că-l aude un prieten al Cantemireştilor. De la odăile slujitorilor, Dimitrie s-a întors încă mai mânios şi a zis, cu răstire: „Jupân vistiere. ai să dai socoteală! În şireang!”; „Sfatul, măria ta, sfatul domnesc n-a dat bani, a cercat Ruşeţ să se dezvinovăţească. Şi-apoi hatmanul Lupu Bogdan ce-a

păscut? Nu era datoria ta, Lupu Bogdan, să te grijeşti de oaste? Ori te-ai bizuit că eşti ginerele răposatului şi cumnatul tânărului şi inimosului nostru domn? Unde ţi-a fost capul, dacă nu la oaste?" îl învinuia şi-l judeca pe Lupu Bogdan, ca pe-un nimica. Eu mă simţeam ca opărit. Nici hatmanul nu-şi venea în fire. Ci tot Dimitrie a stat împotrivă-i cu răspuns: „Iordache Ruşeţ, numai eu. Domnul, am drept de dojană!... Domnia tasă împlineşti poruncă: bani, că i trei luni hatmanul să îmbrace bine slujitorii, să adune şi alte steaguri noi, bine armate. S-a înţeles?" N-am auzit răspunsul celor doi dregători, că a intrat Ştefan Luca furtunos şi a strigat: „Să trăieşti, măria ta!" şi-a tras răhuflarea car să-şi potrivească glasul pentru o vorbire într-o cameră strâmtă precum spătăria mică şi-a aşteptat o clipă, în nedumerire şi teamă... Grăieşte!" a poruncit voievodul, în frigurile nerăbdării. „Veşti de taină, măria ta", a zis, cu (las moale Ştefan Luca. „Te-am trimis la Ţarigrad cu ştirea sfatului; dregătorii au dreptul să afle ce holdă ai cules acolo". Ştefan ne privi cu mare îngrijorare şi, cu amărăciune multă în glas, grăi. Scuturând pletele-i negre ca pana corbului: „Daltaban paşa nu era în Ţarigrad. Măria ta. Patriarhul Ierusalimului, afurisitul, în loc să ne ajute, a dezvăluit mărelui vizir că are de la Constantin vodă cincizeci de pungi în păstrare şi, aflând, acela i-a luat banii pentru sine, ca de la un domn mazâl, nu răposat „Mu am ameţit ca lovit, c-o măciucă în creştet. Nici voievodului nu-i era mai uşor: i-am cunoscut suferinţa după glas: „Doamne, cum ai dat harul păstoririi unui atare proclet?... Mai departe, Ştefane! Varsă toată desaga ştirilor, oricât de amare". Solul a lăsat privirile în pământ şi a grăit şi mai cu durere: „Lupu Gavriliţă a pârât la Poartă că vodă Constantin, pe căi nelegiuite, ar fi smuls ţării o mie de pungi. Aşa că..."; „O. Dacă avem acum aceşti bani. Ce oaste înfiripam Câte arme!... Tată, te-ai desfătat cu pocale

de Cotnar şi-ai lăsat pe alţii să strângă averi. Iar aceşti… alţii, mari mişei fiind, acum te pârăsc. Îţi fură agoniseala, şi-ţi urgisesc urmaşii!” Eu tăceam, lipsit de puterea şi limpezimea judecăţii. Dar vistierul Iordache se linguşi, în batjocoră: „Câtă dreptate ai, măria ta…” Ca să nu-l mai aud pe marele vistier, l-am îndemnat, prin semne, pe Ştefan Lumea să spună ceea ce mai avea de spus. Şi avea, în adevăr, ceva înfiorător: „Vine capigibaşa Cerchez Mehmet paşa, cu mazilia…” Vorbea Ştefan cu mare frângere de inimă, iar eu am zărit în ochii lui Iordache Ruşeţ o scăpărare de sălbatică bucurie. „Domn a fost pus Constantin sân Duca vodă”, a urmat solul. Mă aşteptam ca Dimitrie să urle cu mare mânie; să se facă furtună şi vijelie. Dar, nu. A surâs amar, ca şi cum ar fi ştiut.: „Hm… Dacă Antioh, fratele meu, n-ar fi râvnit domnia, dacă m-ar fi iubit cât de cât şi dacă ar: Fi fost ceva «Îai isteţ, îl găsea şi pe Daltaban şi pe alţii de ajutor… Constantin Ducă-i cu trei ani mai mic decât mine… Are cap bun. Ştie multe: o zestre mare de învăţătură. Îi lipseşte doar cinstea şi omenia”.

— Îl ştia bine. Din şcoală, c-au învăţat o vreme împreună chiar sub oblăduirea mea, sprijini dascălul Ieremia povestirea lui Neculce.

— Erau şi rude, întâri jupâneasa Maria. Ana, născută Bantaş, muma lui Dimitrie, era nepoată după mumă a Anastasiei doamnă, soţia lui Gheorghe Duca vodă şi muma lui Constantin vodă Duca.

— Da, aşa-i: dar una-i rubedenia şi alta domnia. Şi parcă-l aud pe Dimitrie, urmând în mânia-i: „Din pricina ta, Constantin Duca, mi-am făcut nume de ocară în cronica ţării, c-o domnie de două săptămâni. Ce ruşine!” Cel dintâi Lupu Bogdan a dat sfat: „Liniştеşte-te, măria ta. Ne ascundem în Cetatea Neamţului şi ne apărăm până vine riga leah să ne scoată şi intrăm în pribegie”. Atunci am

băgat de seamă că şi pe chipul lui Iordache Ruşeţ se scriau semnele spaimei, în locul bucuriei. Dimitrie însă s-a împotrivit vajnic: „Nu, cumnate! Oare de-aceea a striga! Mulţimea şi m-a chemat să-i fiu oblăduitor, ca să mă vadă fugind? Fugind ca un mişel?” Am simţit atunci cum boierii, în cap cu Iordache Ruşeţ, se lepădau de Dimitrie Cantemir. A şi zis, cu vicleană umbră de sfat, dar fără bucurie: „Da, bine-i să fugi, măria ta. Că dacă nu, te ucid. Sau, de bună seamă, te surghiunesc la Alep ori la Eghipet. Şi-i mai bună pribegia la Ieşi decât...”; Mai bine mor decât să fug din faţa primejdiei!” s-a împotrivit cu îndărătnicie şi cu putere Dimitrie, iar Ruşeţ a şoptit: „Eu plec! Fug din calea lui Mehmet Cerchez, capugiul. E cel mai mare ticălos. Crud ca o fiară. Are plăcerea nebună de a chinui oamenii: a ucis zeci de creştini cu mâna lui! Zeci şi sute!...”; „Umblă sănătos!... Eu rămân cu ţara. Ce zici, prietene Neculce?” Am răspuns că are dreptate şi am alergat la Ştefan comisul să-l întreb de nu-l cunoaşte pe capugiu, că şi el e tot cerchez de neam. Ci Ştefan comisul nu ne-a făgăduit nimic. Îl ştia pe Mehmet Cerchez ca pe-un tiran cumplit; creştin apostat, trecut la legea Coranului. Atunci am stat şi eu cu sfatul, schimbându-mi gândul: „Păcat să-nduri osândă pentru ce n-ai făcut, măria ta”. Dar l-am auzit suspinând tare, cu jale şi frângere de inimă: „Vai, Moldovă, ce ruginit e paloşul tău... Unde eşti Ştefane şi tu Rareş? N-aveaţi mai mulţi ani ca mine, dar ce spadă ageră strângeaţi în pumn! Ce spadă şi ce pumn 1 Ce pumn şi ce cap!...”; „Ei, măria ta, şi Miron Costin a vrut, dar... m-am trezit eu pomenind un nume, fără să vreau. Cine ne ajută?” „Aşa, mustră-mă cu ăst nume 1 Mustră-mă, Ioane, că eram faţă şi n-am oprit săvârşirea nelegiuirii.”; „El a înţeles că ţara-i mică şi potrivnică celor mult prea tari. A crezut în riga Sobieski, dar acesta nu ne-a ajutat, măria ta, cum a crezut logofătul.”; „Pentru eu, în fapt, vuia Moldova pentru el, nu

pentru noi”. Aşa ne tânguiam noi, iar boierii se depărtau şi, unul câte unul, n oau din spătărie. Se petrecea ceva aşa de trist şi de mişoluic, încât mi-am pierdut graiul şi nici de judecat nu mai puteam judeca. Mi se înceţoşase mintea. Ci, atunci, neaşteptat, ai intrat tu. Daria.

— Da, Silion îmi spusese ce nenorocire se întâmpla, se îngândură Daria. Şi am venit cu o propunere copilăroasă. A.m zis: „Hai la Silişteni, măria ta. Nimeni nu te ştie. Am strai ţărănesc şi doi cai buni”... Am îngenuncheat şi l-am rugat; dar n-a primit sfatul, ci a zis: „Mulţumesc, Daria, dar dator sunt să înfrunt primejdia şi urgia, până la capăt. Dacă norodul stă pe loc, unde să fugă domnul? Să vină neprietenul şi să mă smulgă cu rădăcină cu tot. Am stat odată, la o vânătoare, cu acest prieten al meu Ion Neculce, în munte, la Ceahlău, pe o vijelie fioroasă; vântul ne învăluia-n viitori smintite şi ne învârtea năuc. Ci noi i: c-am agăţat de stânci şi am stat, îndurând, aşteptând liniştirea stihiilor. Iar acum să fug? Nu, Daria. Ridică-te şi adăposteşte-te la Silişteni, departe de vânzolelile ocârmuitorilor”.

Daria a tăcut. Dascălul Ieremia a uitat să mai întindă mâna după un măr rumen, cum avusese gând şi poftă adineaori.

— Ci n-a trecut niciun pătrar de ceas, reluă Ion Neculce povestirea, că Mehmet Cerchez a şi intrat, trufaş şi groaznic. Parcă îl văd şi acum, cu ce mânie şi dispreţ a pus pe umărul* lui Dimitrie o basma neagră, urlând: „Mazâl!”... încremenisem întru neputinţă şi vânătă deznădăjduire. Capugiul mi se părea trimisul satanei, iar în urmă-i cei zece – doisprezece ieniceri, drept draci curaţi. Târziu am văzut că se iviseră şi câţiva boieri, dintre care am cunoscut pe feciorii lui Gawiliţă Costache. Nu mă aşteptam la o împotrivire. Înşine nu gândisem la asta: nici n-am avut când. În câteva minute Curtea domnească s-a

umplut de spahii. Şi mai veneau încă dinspre Trei Ierarhi. Dimitrie a vorbit răspicat, cu neînfricare: „Câtă vreme o să mai batjocoriţi, c-o spurcată cârpă neagră şi cu o vorbă slută, un domn cerut de ţară?” Capugiul a tresărit auzindu-l pe Dimitrie vorbind atât de bine turceşte; dar, după o sclipire de mirare, şi-a încruntat şi mai tare fruntea, cătrănindu-se spre batjocorire: „Cutezi să mă-nfrunţi, când if-ai nicio armă?”; „Armă mi-i dreptatea! Şi ştiu că tirania este o mască a nedreptăţii. Iar dreptatea este inima vie a lumii: nu piere. Niciodată!” Deşi inima mi se făcuse ca măzărichea de frică, în sinea mea m-am bucurat că Voievodul ştia mândru în faţa trufiei tiranice. Numai că, în spatele capugiuiui am auzit glas dogit, şi. Înspăimântat, şi ameninţător: „Vai-de-mi… şi-de-mine! Ce vorbă necugetată… Iartă-l, slăvite: e tânăr şi s-aprinde la mânie”. Dar voievodul se îndârji mai avan; „Ilie Ţifescu, apără-mă arătând că-s copt la minte şi am dreptul să înfrunt samavolnicia. Am datoria sfântă să apăr ţara!” După ce i se tălmăci spusa, capugiul Mehmet Cerchez se grozăvi încă mai tare „N-ai aflat încă, ghiaur spurcat, că legea împărăţiei noastre e jaful şi samavolnicia?”; „Am aflat. Dar întreb: au noi nu suntem oameni? Asta nu-i ţară? Până când să ne jefuiţi şi să ne călcaţi în picioare?”; „Taci, măria ta, vai-de-mi-şi-de-mi… s-a căinat Ţifescu. Lasă-te mazilit şi du-te cu pace… Nu-ţi iscăli hrisovul morţii”. Nu ştiu dacă vorba Ţi f cecului. Căruia noi îi ziceam Vulpea, ori teamă de moarte schimbă purtarea lui Dimitrie: „Mehmet Cerchez, te întreb: cum, om înţelept ca tine, te-ai tocmit slugă la… templul Lăcomiei, capiştea samavolniciilor, biserica ticăloşiei, izvorul urgisiţilor şi începătura nenorocirilor?” Capugiul s-a cam descumpănit: parcă şi-ar fi adus aminte că până acum cincisprezece ani a fost creşti» A zis: „Ciudat: toţi domnii maziliţi până acum s-au milogit pentru iertare. Tu…”; „Domni? Cârpe, nu domni!

Iar eu ca şi ei: umărul îmi pătezi, cinstea îmi ruşinezi cu cârpa neagră a tiraniei şi cu nume de mazâl mă sudui. Far eu trebuie să tac. Să tac!”; „Prea multă vorbă X s-a închiorcoşat iară capugiul. Hai!”; „Dacă n-am spadă, mă apăr cu voroava, capigi başă. Pentru că n-am cu ce-ţi vătăma trupul, cerc să-ţi înfig în cuget o ţeapă de vorbă care să te doară. Ai fost de-ai noştri şi te-ai hainit ca un spurcat le-ai făcut trădător şi ucigaşul fraţilor tăi, ticălesule Spumegând de mânie, Mehmet paşa Cerchez l-a lovit cu latul iataganului în spate, iar cu muchia peste umărul drept… Te ucid!” a urlat otomanul, asemeni ursului cu tălpile pUKE pe jăratec. Voievodul s-a încreţit la chip de durere… i clătinat, dar n-a căzut. Eu am crezut că i-a şi tăiat ei tpul. Şi parcă mă miram „că-l văd întreg, strâng ind pumnii i fălcile, fulgerându-l cu privirea pe asupritor şi tăcând, împietrit. Mehmet Cerchez a poruncit să-l pună în cătuşe l’u ienicer a sărit cu laţul şi, cât ai clipi, i-a legat braţele Boierii tremurau de spaimă, ca mlădiţa de lozie în vânt. Eu nu mai ştiam ce fac: mă simţeam mic, ruşinat, nevolnic, strivit. Doream să se despice pământul, să mă înghită şi să se sfârşească totul, cât mai repede. Nu ştiu dacă spaima noastră, bicisnicia şi mişelia în care căzusem ori demnitatea tânărului voievod, frumos şi mândru, l-a făcut pe capugiu să-şi moaie iar glasul şi să zică: „Au un bănui că te duc de-a dreptul în „Groapa Sângelui” de la Ediculé? Ce te mai grozăveşti şi mă mai superi?”; „Ba da, bănui, a răspuns Dimitrie, lungind vorba. Dar mai cunosc şi zisa unui filosof: Omul drept şi înţelept poate cădea de şapte ori pe zi, că tot de atâtea ori se va ridica şi pe asupritori în picioare-i va călca. Deci nu mă tem: mă ştiu drept!”; „Nici dacă-ţi spun că am primit mulţi bani anume ca să te ucid, tot nu te sperii?”; „Ba da: mă sperii, a surâs: îndrăcit mă sperii, întrucât, pentru aur, ştiu bine că voi musulmanii tăiaţi mii şi mii de capete pe zi. Dar atâta timp

cât voi fi pe pământul ţării mele te voi înfrunta.”; „Dacă te ucid pe drum şi-n Dunăre te-arunc, marele vizir îmi dă casa ta de la Ortakioi”. Vedeam limpede cum în făptura lui Dimitrie se săvârşea o schimbare. Trufia şi ura i se ascundeau, undeva, înăuntrul lui, iar trupul i se făcea mlădios, ca atunci când ne întreceam la călărie ori la halcă. A prins să vorbească rar, cu glas cald, melodios: „Şi de ce-l trimite sultanul tocmai pe Constantin Duca?”; „Pentru că el plăteşte peşcheşuri grase; tu. loc!” Dimitrie Cantemir s-a gândit câteva clipe, apoi: „Îl cunosc bine, de când eram colegi la şcolile din Ţarigrad. Ştie multe lucruri. Cam încâlcite, dar multe. Câtu-i de tânăr, pregăteşte cărţi în timbra greacă. Scrie despre teologie. Se bate cu catolicismul şi cu erezia lui Arie. Dar ca domn va fi sub epitropia hapsânei sale mume, doamna Nastasia. Deci un domn rău, hrăpăreţ, jefuitor de ţară.”; „Nu-mi pasă! A hârâit Cerchez. Împlinesc porunca şi m-aleg cu o casă frumoasă, cu bani şi cu faimă de om credincios sultanului.”; „N-ai tu nevoie de casa mea din Ortachioi… Şi ştiu că nu mă ucizi pentru bani. Ai destui. Iar faima…”; „Ba te ucid!”; „Nu! Întâi, pentru că, deşi te-ai turcit, eşti totuşi om de inimă. Al doilea, pentru că, dacă totuşi îţi plac banii, de la Constantin Duca, în numele căruia mă mazileşti, poţi stoarce mai mulţi bani dacă mă laşi viu. În chip de primejdie veşnică pentru tronul lui. Ai aflat şi tu că aur se poate mulge de la domnitorul care nu vrea să fie mazilit, de la cel mazilit care-şi teme viaţa, de la cel care plăteşte ca să mazileşti şi de la cel care vrea să-l mazilească pe mazâlitor. Şi tot aşa, la nesfârşit.”; „Te ucid!”; „De ce, paşă? Ca să vin noaptea, în casa de la Ortakioi, în chip de strigoi, să-ţi sug sângele şi să te sugrum?”; „Eşti nebun!” s-a cam speriat Mehmet Cerchez. „Cine nu-i oleacă nebun, nici înţelept nu-i atât precât se crede.”; „Îndrăcită gură ai! … Şi-o nemaipomenită îndrăzneală, îndrăzneală ori

prostie? Dibăcie, iscusinţă ori putere de vrajă? În loc să turb de mânie şi să-ţi retez scăfârlia, te-ascult cu un fel de… plăcere.”; „Aşa se întâmpla şi lui Daltaban paşa, surâse Dimitrie cu un fel de descântec în priviri şi în glas. Mă roagă să-i vorbesc şi m-ascultă.”; „Te cunoaşte?” se îngrijora capugiul. „Suntem prieteni. Deşi s-a născut musulman, e altfel de om. De omenie. Tu, cum te-ai musulmănit, l-ai şi urât pe părintele meu aşa de mult, încât vrei să-i ucizi feciorul, nevinovat, numai ca să capeţi un hârb de casă… Ai uitat pe Constantin Cantemir, cu care făcut-aţi multe vânători şi zaiafeturi? Ai uitat că bun prieten ţi-a fost şi din multe primejdii te-a salvat?”; „Adevărat…”, se îmblânzi turcul pe neaşteptate. „Nu-i aşa că, dac-ar fi după inima ta, prea frumosule paşă, m-ai lăsa pe mine domn, şi n-ai da ţara pe mâna unuia mai tânăr ca mine, în numele căruia, cu nemilă, mumă-sa va făcui-o? Ales că şi în vremea Ducăi vodă cel bătrân tot ea a jăcmănit-o şi a cârciumărit toate bunurile, ca averi peste averi să strângă. Pe când eu vreau să conduc ţara asta numai pentru că o iubesc. Nu-i aşa, cinstite Cerchez Mehmet, că-s mai potrivit a fi eu domn? Spune cinstit.”; „Da; dar eu trebuie să împlinesc porunca marelui vizir. Plecăm!” a poruncit capugiul, iar tu, Daria, ai îngenuncheat şi-ai zis cu glas înlăcrămat: „Să te-ntorci sănătos, măria tai! Noi te aşteptăm. Am sădit în grădină numai crăiţe. Să nu întârzii, că de sântămărie înfloresc, măria ta. Înfloresc!”. – Nu ştiu de ce mi-a venit în minte floarea de crăiţă, dar ştiu că simţeam nevoia să spun ceva care să tălmăcească încrederea mea că va scăpa cu viaţă, din acea groaznică primejdie.

— Da. L-ai privit ca pe-o icoană şi lacrimi mari ţi-au ţâşnit din ochi. Pringeai cu atâta durere, că m-ai făcut şi pe mine să lăcrămez. Cred că şi Mehmet Cerchez s-a înduioşat oleacă. L-am auzit grăind: „Uite ce fată frumoasă

se laudă că-l aşteaptă, iar eu vă să-l dau hrană la peşti, în Dunăre! Nu poţi fi capugiu dacă ţi-i inima slabă…” Dimitrie Cantemir a aflat răspuns şi la suspinarea asta: „Bine-i totuşi că te-au trimis pe tine. Altul m-ar fi spintecat de la întâiul cuvânt de înfruntare. Tu eşti om bun, paşă. Te încredinţez că loviturile de iatagan le voi uita, dacă între noi se va înfiripa măcar o umbră de prietenie… Prietenie!” Şi aşa l-a scos din Curtea domnească. Toţi îi temeam zilele. Şi eu, îndeosebi. Nu se afla niciun mijloc de a-i mântui zilele. Şi pentru ce i se cuvenea moartea? Pentru că domnise două săptămâni, împl nind voia celor mulţi şi înfruntând pe unii boieri din cei mari.

— Aşa-i, cinstite vei hatmane, încuviinţă Daria.

— Ci îngăduiţi, dragi privighetori, să povestesc ceva neştiut de nimeni, afară de vărul meu Silion

— Povesteşte, Daria, o frigă jupâneasa Maria, dornică să afle fapte neobişnuite.

— Până l-au scos pe Dimitrie din Curtea domnească, m-am îmbrăcat rob ţigan şi am pornit, cu strajă lui Mehmet Cerchez spre Galaţi. Eram un rob mut, tuns chilug, mânjit cu cărbune, priceput să adape caii, să-i ţesale şi tragă cu urechea la vorbirea dintre capugiu şi Dimitri Cantemir. Am luat cu mine tambura. cu care mă întovărăşeam în câteva cântări învăţate de la Dimitrie. Multe din cele auzite atunci le-am repetat în gând de niii şi mii de ori, aşa că le ştiu că pe „Tatăl nostru”. Când, la Bârhid, paşa i-a spus: „În seara asta te căsăpesc!”, Dimitrie a surâs cu nevinovăţie: „Nu cred. Eşti, paşă Mehmet, bărbat frumos, cilibiu. Iar frumuseţea totdeauna-i bună şi dreapt! Lege» Omuciderea-i cea mai slută faptă. Groaznică! Nu pot să cred că om frumos ca tine ar fi în stare a săvârşi u crimă, prostească, şi urâtă, şi cumplită. Frumuseţea şi bunătatea, cinstea şi dreptatea sunt semnele lui Dumnezeu, florile lui sădite în sufletul

oamenilor. Poţi tu, credincios al profetului, să le spurci?” Descântat parcă, paşa a mai amânat împlinirea osândei: „Ca să nu vărs sânge;, te-nec în Dunăre”. Şi la Galaţi, în adevăr, l-au luat slujitorii şi l-au-dus la malul apei. Gata: scăpare nu mai era! Mă ţineam după dânsul, roabă nevolnică. Ştiam că nu-l pot salva; gândeam doar să-l pescuiesc din valuri şi să-l îngrop în pământul nostru, cu mâinile astea mormânt făcându-i. Pregătisem chiar o barcă şi un barcagiu, să umblu pe apă. Era o seară de primăvară, cu mireasmă de arin şi brustur prelinse pe apă. Şi eu plângeam, cu lacrimi şiroaie, de-mi spălau funinginea de pe faţă. Mă încredinţasem: Dimitrie a înţeles că nu mai avea nicio scăpare: hotărâse a se lăsa ucis. Dar, descoperind frumuseţea priveliştii în scalda primăverii şi auzind cântarea privighetorilor, foşnetul lin şi murmurul apei, /s-a răzgândit… Străjer, a zis cu glas blând, spune-i măritului paşă Mehmet Cerchez că, înainte de a muri, voiesc să-i destăinui ceva foarte, foarte însemnat. Te rog, vesteşte-l!” Slujitorul i-a împlinit dorinţa. Când se rugă el, şi baierele cerului se deznodau. Şi Mehmet Cerchez însuşi a venit la malul Dunării: „Ce vrei să-mi mărturiseşti?” a întrebat, cu mânie şi răstire aşa de înaltă, că privighetorile din preajmă au tăcut, speriate ca de croncănitul corbului răpitor. „Paşă, mult îţi pare rău că ucizi om nevinovat… îţi plânge inima.”; „Nu-i adevărat! Mă bucur că…”; „Dacă te-ai fi bucurat ai fi venit aici, să vezi cum mă îneacă în Dunăre, cu piatra legată de gât… îţi pare deci rău, pentru că ştii că am în cap şi în inimă o comoară care-ar putea împodobi împărăţia. Îl am prieten pe Daltaban paşa; iar el, ca orice bun osman, cinsteşte pe cărturari, pe stihuitori, pe cântăreţi. Te-ai încredinţat că eu am aceste însuşiri de cărturar şi cântăreţ. Dacă mă pierzi, pierzi, şi prietenia lui Daltaban şi a tuturor celor, care-s prieteni cu învăţaţii. Eşti puternic, paşă; şi tocmai de aceea nu dispreţuieşti pe cel

slab. Ştii bine că dacă n-ar fi ei, becisnicii, n-ai putea fi nici tu cel tare. Nu mă laud, dar sunt cărturar bun, am însă suflet încărcat de păcate. Nu-i bine ca, în drum spre rai, să te împovărezi eu ele, împlinind o poruncă fără noimă, absurdă. Aminteşte-ţi că ucigaşul ia asupră-şi toate păcatele ucisului. Amenințându-mă mereu, mă faci să sufăr şi să mă tem îngrozitor. Dar, fără voia-ţi. Mă ajuţi, totodată, să înţeleg că durerea-i cea mai folositoare dintre simţămintele omeneşti. Durerea-i iscusitul dascăl al cugetului nostru. Şi pentru asta îţi mulţumesc. Zicând mereu că mă ucizi, îmi pricinuieşti durere, iar durerile mă întăresc. Ucide-mă şi-ai să vezi că stafia mea te va urmări toată viaţa. Într-un fel, prin tine, eu voi fi martir, adică nemuritor. Iar tu, un ucigaş mişel încărcat de păcate, păcate de care nici focul gheenei nu te curăţă”. Vorbea cu glas de aramă. Nici nu ştiam dacă vorbeşte ori cântă. Îmi venea să-l întovărăşesc cu tambura. Capugiul îl ascultă în nemişcare. Doar ochii îl urmăreau, cu luare-aminte. Mi s-a părut că şi buzele i s-au mişcat într-un fel de surâs. Apoi a răsucit capul, a privit Dunărea cu oarecare neliniște. Parc-ar fi vrut să numere valurile şi n-ar fi izbutit: fugeau şi se pritoceau prea lepede… Paşă, a zis iar Dimitrie, viaţa-i val şi fum. Trece repede. Şi de la sine. Grăbind această repeziciune a trecerii nu câştigi nimic. Aurul cu care neprietenii mei în umplu buzunarele va fi grătarul pe care va să ţi se frigă inima cât vei mai trăi, şi-n usturime mare să te (hinui. Căci cine ucide un nevinovat, ştiind că-i nevinovat, e ticălosul ticăloşilor, mişelul mişeilor, ucigaşul ucigaşilor…”; „Iar mă înfrunţi? A mârâit paşa iar mă ocăra, li?; „Te-am şi lăudat, paşă, pentru cele meritate. Ci îi i spun, cu toată tăria: teme-te, ca de foc. de ocările acoperite cu florile laudei”. Paşa iar a tăcut, lăsând privirea să i-o fure valurile. Dimitrie i-a simţit şovăirea şi, cu o al judeţe dincolo de omenesc, a grăit, în şoaptă:

„Mehmet Cerchez, dacă ai înţelege filosofia curgerii valurilor, ţi s-ar alina pornirile cele rele şi ucigaşe. Veşnicia pe care o urmărim cu deznădejde a o dobândi după moarte, în fapt trăieşte în fiece clipă a vieţii pe care cu nepăsare, şi prostie, şi sălbăticie o risipim. Valurile sunt mii, milioane, miliarde, ci izvorul, izvorul este, totdeauna, unul singur; ceva care seamănă cu lacrima… Lacrimă începutului pentru plânsul cel mare al sfârşitului…” N-am ştiut prea bine. ci mai mult am ghicit, am bănuit ce-a vrut Dimitrie să spună. Destul că paşa Cerchez s-a răsucit, repede şi mânios. Spre stânga şi a plecat, fără cuvânt. Slujitorii au deşirat Iunia şi au prins să-l lege, burduf, ca să-l urce în barcă şi în valuri să-l arunce. Barcagiul se ridicase în picioare, să-l primească şi să-l ducă. Piatra, mare şi grea, era în barcă pregătită din vreme. O vedeam şi mă îngrozeam. Am făcut semn barcagiului meu să se gătească a porni la vale, să-l prindem din valuri. Nu ştiam nici cum, nici dacă-i cu putinţă o treabă ca asta. Ci, în clipa aceea de deznădejde şi groază, când slujitorii îi legau picioarele, iar mâinile îi erau încă slobode, i-am aruncat tambura. A prins-o, cu stânga. A dus-o la piept şi, cu dreapta, a început să-i mângâie strunele. A scos un cântec ciudat de trist: poate bocet, poate doină de jale, poate rugă, poate psalm de veşnică pomenire. Slujitorii, mişcaţi şi ei de frământul şi frumuseţea cântecului, au oprit legarea şi parcă s-au ruşinat că erau călăi. Slobodă, funia începea să se dezvârtă. Iar strunele tamburei sunau tot mai zguduitor, amestecându-se cu şopotul valurilor, cu foşnetul vântului, cu cântarea privighetorilor, cu sclipirea razelor din asfinţit. Mehmet Cerchez paşa s-a oprit: asculta. Simţeam că începuse să lucreze cântecul în el. Şi, deodată, furios fără de măsură, s-a răsucit spre Dimitrie şi a strigat, răstit foarte şi răguşit, o poruncă pe care n-am înţeles-o. Nici slujitorii n-o înţelegeau; dar începură să-l

lege iar în funie. Legat, îl brânciră spre barcă. Cântarea s-a oprit, dar tambura n-a lăsat-o din mâna. De altfel, într-un fel de milă şi de nedumerire, călăii i-o îngăduiră. În necuprinsa-mi durere, tambura, cântarea şi această îngăduinţă stăruiau în cugetul meu ca nişte sclipiri de lumină. Paşa s-a mâniat şi mai tare: s-a întors cu grabă, a tras iataganul şi s-a re* pezit asupra lui Dimitrie. Am strâns pumnii. Am întors capul. Am închis ochii. Am ţipat. Şi m-am prăbuşit. M-am izbit de-o piatră, iar durerea nu m-a lăsat să leşin. M-am târât în genunchi, cu gând să urlu către paşă o rugă de iertare. Ci, deschizând ochii, am văzut minunea: paşa nu străpungea trupul lui Dimitrie, ci tăia funia, slobozindu-l. Spunea ceva, încet, bolmojit, ca un geamăt. Nu înţelegeam nici ce vorbeşte, nici ce face. Şi mă miram, cu atât mai mult cu cât vedeam că-l ia pe Dimitrie la braţ şi porneşte spre gazdă. Nu auzeam ce-şi spuneau, dar m-am încredinţat că, din clipa aceea, au devenit prieteni. Cei mai buni prieteni… Aceea a fost clipa când am trăit minunea. Şi. de fericire, mi-am pierdut conştiinţa…

Maica Daria se opri aici. Îşi înghiţi lacrimile, iarzimbet. Ul trist i se slei pe buze. Ieremia, dascăl şi duhovnic al lui Dimitrie Cantemir, şi vei hatmanul Ion Neculce, vechi prieten, stătură în nedumerire şi mirare.

— De ce n-o fi povestit niciodată asemenea minune? se întrebă jupâneasa Maria.

— Nu ştiu. Poate şi pentru că cu l-am rugat să păstreze taină.

— Dar de ce nu l-ai urmat până la Ţarigrad? Iscodi jupâneasa Maria.

— Dintr-o pricină pe care numai eu o ştiu.

— N-o poţi destăinui nici acum, după atâţia ani?

— Pot, cinstită gazdă. Cum stăm în genunchi şi mult mă bucuram în necuprinsa tristeţe din mine, am simţit, în pântece pruncul, mişcându-se întâia oară. Îl aveam pe

Dimitrie ca pe-un muguraş de viaţă nouă, zămislit în mine. Când m-am trezit din leşin m-am spălat de funingine în apa Dunării şi m-am întors acasă, în Silişteni. Eram cea mai nefericită şi cea mai fericită făptură din lumea asta…

Se făcu tăcere. Gâcind parcă întrebarea din cugetul ascultătorilor, Silion vorbi rar:

— Nu ţi-am spus, Daria, că Dimitrie l-a rugat pe capugiu să-ţi îngăduie a ne însoţi la Ţarigrad. Dar el s-a împotrivit: „Dacă-i urâtă, n-ai ce face cu Ea; dacă-i frumoasă ţi-o luăm cadână, iar dacă mai nădăjduieşti să te m-ai ajute încă o dată, află că rar se mai pot găsi dregători buni şi slabi de înger ai mine”. Auzind, Dimitrie mi-a poruncit să te rog a te întoarce acasă. N-a mai fost nevoie: plecaseşi singură.

Povestirile privighetorilor se opriră aici. Dinspre Hârlău se ridicau nouri mari, ca nişte munţi vineţii, în repede creştere. Fulgerele începeau să brăzdeze întunericul şi tunetele să duduie la marginea zării dinspre miazănoapte Jupâneasa Maria, care din pruncie se temea de trăsnet, mai ales când se dezlănţuiau în puterea nopţii, se lipi de soţul său, catâr. D ocrotire. Tăceau, ascultând gemetele cerurilor iar când un fulger orbitor a împroşcat cuprinsul eu lumină şi un trăsnet asurzitor a despicat ulmul din vârful Dealului de lut, Neculce i-a zis, mângâindu-i creştetul, aşa cum obişnuia în ceas de supărare ori de cumpănă.

— Nu te speria, Maria… Intră în casă, aprinde lumânarea de la înviere şi pune-o în fereastră. Eu cobor în ogradă să înfig toporul în pământ, să se scurgă trăsnetul şi casa să ne-o ocolească.

În câteva minute, tot cerul s-a umplut de nouri, vânzoliţi, sfârtecaţi de fulgere, ca nişte iatagane de flăcări şerpuitoare. În sclipirea luminii, luciul lacului din vale strălucea ca oglinda şi parcă sălta în sus, să se îmbine cu

nourii furtunii. Vântul, tot mai furtunos, mai vânzolit, mai răscolitor, vălmăşind potop de apă vărsată parcă de la toate râurile ţării. Vijelia smulgea paie din girezi şi draniţă din acoperişurile bătrâne ale grajdurilor. Clopotele din clopotniţa bisericii începură să sune, ca nişte gemete de durere ori de spaimă.

În cerdac era însă adăpost, iar gazda, ca şi oaspeţii, nu se îndurau să-şi părăsească locurile de unde puteau privi urieşeasca putere a firii dezlănţuite. Când furtuna. Se depărtă spre miazăzi, observară că, dinspre răsărit, zarea a rămas roşie.

— Arde laşul! S-a temut Ion Neculce.

Priviră cu toţii spre răsărit şi se spăimântară.

— O fi trăsnit vreo casă şi-a luat foc, îşi întregi gândul. Se vede că acolo-i mai mult vântoasă, cu trăsnete. Bine că aici a turnat din cer ca din poloboace… Mâine va să mă duc până la Iaşi, să văd ce şi cum.

— Mă tem că se va fi aprins şi pe uliţa noastră, se îngrijoră jupâneasa Maria. Şi toată casa-i de lemn, veche.

Când o răpăială din coada despletită a ploii prinse a împroşca şi în pălimar, traseră jilţurile lângă perete, la adăpost, şi intrară fiecare în iatacul său, la hodină.

ROADA ÎNVĂŢĂTURII ESTE CEA MAI BUNĂ ROADA

În zori cerul era senin, spălat de ploaie, ca o tipsie de cleştar albastru, Pământul mirosea proaspăt, reavăn Fe dealurile din jurul Prigorenilor otava era mai verde ca ieri, un verde auriu, primăvăratic. Lacul de sub dealul conacului se liniştise deplin şi numai arare câte un crap ori o mreană spărgea oglinda în cercuri largi, uşor tremurătoare. În sat era linişte şi pace. Doar ulmul trăsnit, paiele răvăşite şi bucăţile de draniţă azvârlite pe ici, pe colo mai aminteau de furtună de la miezul nopţii. La răsărit însă, deasupra laşului, se ridica un fum gros. Vânătnegru.

Neculce, însoţit de Silion şi de doi slujitori, a alergat călare spre cetatea de scaun, să afle pe ce uliţi s-a năpustit pojarul. La prânz, umblând pe străzi, a văzut că au ars multe curţi boiereşti şi mănăstiri: a bătut vântul aşa de cumplit că nimeni nu s-a putut apropia de pârjol. Au ars şi curţile domneşti, cu vâlvătaie aşa de mare că oamenii n-au putut scoate nimica din mistuirea flăcărilor. Vodă Mihail Racoviţă s-a adăpostit, cu toată familia, în casele din Cetăţuia.

Vei hatmanul Neculce ar fi vrui să rămână în oraş. Dar cum în casele lui ele pe uliţa domnească, scăpată de pârjol ca prin minune, şi-a adăpostit rudele, începând cu Ştefan Luca, s-a întors la Prigoreni, împreună cu Silion. A ajuns pe înserat, când jupâneasa Maria aşeza iară jilţurile şi masa priveghiului, împodobind-o, ca şi altă dată, cu roadele toamnei culese din livezi şi podgorii. Îngrijoraţi şi trişti, oaspeţii se adunară iar în pălimar. Vei hatmanul a povestit despre cele văzute în Iaşi, despre pagubele cele mari pricinuite de foc. Despre crămăluirile bieţilor ieşeni, despre boală din spaimă şi amărăciune a voievodului. Apoi, aşa, cu încetul, au trecut la domnia lui Constantin Duca, amintindu-şi cum l-a pus doamna Nastasia să înfrumuseţeze Curtea domnească, multă cheltuială făcând.

— Boierii l-au cerut domn în locul lui Dimitrie Cantemir, având sprijinul lui vodă Brâncoveanu, zise Neculce. De altfel s-a şi grăbit să şi-l facă ginere, anume ca să aibă cuvânt în ocârmuirea amândorora ţări. În adevăr, după pilda tătâne-su şi după pofta doamnei Nastasia, Constantin Duca vodă ne-a pricopsit cu spurcate obicee şi biruri grele, ca de pildă văcăritul. Deci domnia lui de doi ani, până la leat 1695. S-a pogorât peste noi cu sumedenie de nenorociri. Plângea şi blăstăma norodul în gura mare: „Vai, vai, săracă Moldovă, ce zile amare ai ajuns a trăi”… auzeam adesea pe uliţi şi prin case. Zice o vorbă veche că

lacrimile nici. Vântul nici soarele nu le pot usca. Din pricina podgheâzurilor leşeşti şi mai cu seamă ale acelui Constantin Turculeţ, de multe ori zahereaua adică aprovizionarea nu ajungea la cetatea Oameniţei, cum era porunca, să hrănească otomanimea cea multă, de strajă acolo. Având deci pre mulţi împotrivă-i, Duca vodă cel tânăr nicio treabă n-o putea chivernisi bine. Că sultanul pretindea, vizirii şi paşalele cereau, ienicerii jefuiau, iar familia prea tânărului domn: mamă, surori, cumnaţi, veri, vere, nepoţi, nepoate, toţi şi toate pofteau bani, mulţi bani, lucruri scumpe, viaţă în răsfăţ şi dezmăţ. Urgie, nu domnie!

— Eu mă aflam atunci la Silişteni, în mare durere şi suferinţă, folosi Daria pauza lui Neculce în vorbire. Şi, ca să-mi mai ostoiesc amarul, mă străduiam să-l înduplec pe răzeşul Manea să se ascundă de urgia zapciilor. El se căina că n-are unde, făr' numai să se ducă la Turculeţ. Un agă domnesc s-a năpustit asupră-mi, mi-a sfâşiat cămaşa şi-a prins să mă bată cu biciul, cu plumbi în şfichi.

— De ce? Ce-avea vodă cu tine?

— Zicea, cinstită jupâneasă, că, de vreme ce sunt ibovnica lui Dimitrie, trebuie să ştiu şi unde şi-a ascuns averile. Bătându-mă, m-a umplut toată de sânge. Ci eu, având prunc, în luna a şasea, m-am strâns covrig, să nu-mi atingă ţâţele şi pântecele.

— Mult ai suferit, Daria… o compătimi jupâneasa Maria.

— Mult, pentru că am vrut prunc în felul lui. Şi când credeam că-l am, l-am pierdut. Ci nu m-am lăsat, bolnavă precum eram, până nu l-am trimis pe Manea la Ţarigrad să-l caute pe Dimitrie şi să-i spună că Duca vodă a făgăduit zece pungi celui care-l omoară, cât mai repede.

— Da, da, adeveri Neculce, mare năpastă căzuse pe ţară şi asupra Cantemireştilor. Hatmanul Lupu Bogdan şi

Iordache Ruşeţ nu s-au putut apropia de Constantin Duca, de rău ce era, şi s-au închis în Cetatea Neamţului. Grele timpuri şi slute. Îmi aduc aminte că Daltaban paşa, seraschierul de atunci, a poruncit lui Constantin Duca să vâre provizii în Oameniţa, cât mai multe. Că se temea sultanul să n-o atace leşii.

— Dar pentru că tot acel nămol de provizii se scotea de pe spinarea bietei ţări, făcută şi urgisită, oamenii noştri l-au vestit pe haiducul Constantin Turculeţ, surâse Daria, iar el, haiducul, cu ai lui, a prădat zahereaua toată şi-a împărţit-o sărăcimii: de la ţară luată şi iarăşi ţării dată.

— Aşa a fost, iar turcimea din cetate a început să piară de foame.

— Deci vodă o cam sfeclise cu Daltaban paşa, pentru nevrednicie.

— Întocmai, Daria. Însuşi paşa l-a pârât pe Duca în faţa sultanului. Dar mazilirea i-a venit mult mai târziu. Brâncoveanu ungea bine osia la carul domniei, acolo, în Ţarigrad, că ginere şi-l făcuse pe Constantin Duca vodă, Cuvine-se a povesti, că am fost nuntaş la cununia lui vodă cu domniţa Maria, fiica Brâncoveanului. Boierimea din amândouă ţările a venit la nuntă făloasă ca aceea, cu mare strălucire şi cu feluri de muzici şi pehlivănii, de mirare în târg la Iaşi. Cum am zis, atunci eram şi eu tânăr postelnic şi păşeam cu alţi postelnici, cu toiegele în mână, pe jos, înaintea domnului, cu mare alai, de la Curtea domnească, până la Golia, în biserică, unde i-a cununat însuşi patriarhui Ţarigradului. Ei, ce mai desfăşurare de lux şi petreceri a fost atunci, că nuntirăm trei săptămâni, fără hodină.

— Că plătea tata socrul, care avea ambiţii crăieşti, şi domn se voia peste amândouă ţările române. Iar avere, gârlă.

— „Precum şi era, Maria, surâse dascălul Ieremia. „Şi

avea

— Şi ce spor de „văi şi-amar” a coborât după aceea peste biata ţară, jelui Daria, aşa precum ai spus şi domnia ta. Vei hatmane, ba încă şi mai şi.

— Mi se pare că a sosit rândul meu la povestire, îşi netezi Ieremia barba. Că în acea vreme mă aflam când la Bucureşti, când la Ţarigrad. L-am văzut pe Antioh Cantemir, aşezat în casa de la Ortakioi. Neştiutor de cele care se petreceau în ţară, îşi vedea de mâncare, băutură şi somn tihnit. Din când în când petrecea cu Scarlatache Ruşeţ. Aşa şi-a aflat Dimitrie fratele trimis capuchehaie”, adică grijitor al domniei pe lângă marele vizir. L-a dojenit, dar fără vreo izbândă. Ci trebuie să spun că Îndată ce a sosit la Constantinopol, întreg şi. Nevătămat, Dimitrie i s-a înfăţişat lui Daltaban paşa şi a povestit cum a fost mazilit şi prin ce minune a scăpat cu zile, Dregătorul cel mare l-a < hemat pe Mehmet Cerchez şi l-a firitisit: „Mare bine ai făcut: şi mie că ai cruţat zilele unui bun prieten, şi ţie că ţi-ai câştigat un prieten, şi poate şi măritului padişah că n-ai lipsit împărăţia ele un mare cărturar, care, deşi toarte tânăr, va împodobi cu înţelepciunea lui împărăţia noastră”. N-a durat mult şi Dimitrie Cantemir a izbutit să-şi facă prieteni dintre creştini şi dintre musulmani Alexandru Mavrocordat Exaporitul, Dositei Notară patriarhul Ierusalimului, Ahmed paşa Calaili, marchizul de Ferrio solul franţuz, contele Tolstoi ambasadorul Rusiei şi vizitau în casa de la Ortakioi şi-l vizita la dânşii acasă. Ştia multe, era vesel, glumeţ cu mult farmec, cânta din tarul/ură şi putea petrece bine, zile şi nopţi, şi de aceea toţi îl iubeau şi-l voiau tovarăş.

Trebuie să adaug că, asemeni obiceiului din Moldova, întrerupse Silion, după zile şi nopţi de petreceri, dormea câte o zi şi-o noapte, fără să se trezească, apoi. Cât. E o săptămână-două şi chiar câte o lună două, citea şi i 111 cu

patimă, doar cu câte două-trei ceasuri de odihnă

— Aşa-i Antioh se zbătea, în felul lui, să scoată banii daţi în sama patriarhului Ierusalimului; se zbătea, dar fără vreo izbândă. Eram într-o zi în casa de la Ortakioi, când a venit Mehmet Cerchez paşa. Dimitrie mi-a spus: „Stai cu noi. Dascăle Ieremia, să-mi cunoşti mai bine prietenul”. Am stat şi l-am auzit, vorbindu-i: Dacă m-ai lăsat în viaţă, mărite paşă, vreau să adâncesc studiul filosofiei şi al istoriei, al muzicii şi al religiei musulmane, să cunosc cât mai bine lumea otomană şi obiceiurile ocârmuitorilor ei.”; „Da, foarte bine, prietene, s-a rostit paşa. Împărăţia sultanului” are mare nevoie de oameni învăţaţi şi de ştiinţa lor. Şi, drept să-ţi spun, şi pentru asta ţi-am cruţat zilele”. Dimitrie Cantemir I-a privit cu duioşie, amestec de tristeţe şi bucurie: „O, prietene Cerchez, n-ai să ştii nicicând câtă spaimă am îndurat în acele zile din aprilie, când m-ai mazilit şi m-ai luat din Iaşi să mă îneci în Dunăre. Vinovaţi eram amândoi: tu că mă smulgeai din casă şi din ţara mea ca pe-un măr viermănos, iar eu că te înfruntam cu nechibzuială şi obrăznicie, cu nesăbuită îndrăzneală.”; „Şi acum mă mai întreb, cum de nu te-am sugrumat totuşi?”; „Cum de nu m-ai azvârlit, bâldâbâc, în Dunăre? Cum nu m-ai jupuit de viu, când tot drumul te-am înfruntat? Prosteşte te-am suduit.”; „Dar m-ai şi desfătat cu ştiinţa, înţelepciunea şi talentul tău. Deşi mă urai de moarte. Şi te uram de moarte.”; „Cum să nu te urăsc când, cum am spus, m-ai smuls dintre ai mei ca pe un tânăr încrezut în sine, fluşturatec şi fără apărare? Şi cum să nu te iubesc că, după opt zile şi nopţi, în care am văzut moartea de o sută de ori, m-ai lăsat a trăi şi m-ai aşezat ici, în Ţarigrad, ca pe un bărbat cuminte, înţelepţit, cu judecată coaptă. De atunci dospeşte în cugetul meu gândul mare al împăcării, al stingerii vrajbei dintre români şi dintre toţi oamenii, veri de ce neam şi de oriunde.”; „Dimitrie, ştii că am mai

săvârşit ceva cu totul neobişnuit?”; „Încă o minune?”; „Am înapoiat banii celui care mă plătise să te ucid. Şi mă plătise gras. Iar pentru un musulman aurul e mai tare că Allah”. Foarte emoţionat, Dimitrie s-a ridicat din jilţ şi l-a îmbrăţişat ca pe un frate: „Prietene! Asta-i minune mai mare decât aceea a neuciderii mele. Ştiu vreo şapte limbi, dar afară de cel latin sublimus, nu aflu alt cuvânt cu care să te blagoslovesc, după merit, şi să te laud.”; „Sublimus nu’s iirt eu, ci acela care a stins în mine setea de omor şi teama de a nu călca porunca mai mărilor. Şi le-a stins doar cu vorba când înţeleaptă şi cuminte, când duioasă şi prietenoasă. Cu vorba şi cu strună de tambură.”; „Hai să-ţi cânt românește, paşă. Meriţi! Ascultă, te rog, a zis şi a luat tambura din cui, cercându-i strună; apoi a prins a-i zice cu glasul lui cald, armonios, pătrunzător până în adâncul sufletului: Foaie-a dorului, /A dorului şi a codrului, /Inimă a omului/De ce te faci amară/Din zori până-n sară? /Floare a dorului/Din inima omului/Fii împăcarea şi binecuvântarea, /Fii tihna şi pacea/Visată de ea, /De Daria mea… /Fii prietenia/Şi omenia/Visate de ea, /De Daria mea…” Paşa Cerchez a ascultat, cu surâs cuminte, iar numai s-a muiat precum ceară la soare şi a zis: „Mulţumesc, Dimitrie. Nu ştiu românește, dar mi se pare c-ai spus ceva frumos, pentru cineva drag.”; „Da, cântec pentru fata care mi-a dat tambura, acolo pe malul Dunării, a lămurit. A tălmăcit apoi cântecul în turceşte şi l-a mai zis încă odată, cu şi mai multă înflăcărare şi duioşie. „Să-l cânţi şi mâine la Daltan paşa”, a adăugat Mehmet ridicându-se să plece.

Jupâneasa Maria îşi îndemnă priveghetorii să guste must, vin, nuci, mere, struguri. Toţi îi împliniră invitaţia, iar Silion cuvântă:

— Mi se pare că-i trebuitor să amintim iară de spre felul cum muncea Dimitrie Cantemir, citea, scria, învăţa limbi străine. Stătea ceasuri şi zile la masa încărcată cu fel

de fel de cărţi. Dar tocmai asta nu-i plăcea defel lui Antioh. Parcă-l aud boscorodind mânios ori întrebând cu glas răguşit de alergătură fără spor: ... Tot mai scrii?”). Tot”, răspundea Dimitrie, scurt. „S-ar cuveni să-ţi smulg pana şi s-o arunc în foc!”)... Poftim: arunc-o, a zis odată, cu zâmbet trist. Dar îmi cumperi alta, că asta s-a tocit. Una de gânsac, pasăre năroadă; una de şoim, pasăre vitează şi una de cocor, pasăre înţeleaptă care cunoaşte calea lumii dreaptă: pleacă toamna la Eghipet şi se-ntoarce primăvara, la cuib, în Moldova, că-i arde inima de dorul acestei lari, cum arde a mea, acum...”; „Aşa! Dor... Ardere... Eu mă zbat să capăt banii de la patriarh şi de la vizir iar tu voroveşti într-aiuri. Ardere!”; „Cu pană de gânsac nerod trudesc ist izvod spre a minţii tale şlefuire, de sfătare şi înţelepţire. Uite, ici: «Divanul sau gââceava înţeleptului cu lumea, au giudeţul sufletului eu trupul»... Voiesc să arăt. Că lumea mincinoasă şi deşartă este...”; „Eşti cam stricat la cap?! În loc să...”; „Nu, frate! Scriu acest «divan» să te fac a vedea că frumuseţea sufletului e mai adevărata decât a aurului şi mai folositoare omului.”; „Taci!” a răcnit Antioh, silindu-l pe Dimitrie să schimbe vorbirea uşor batjocoritoare, cu altă mult prietenească şi caldă. „Pe drept eşti furios, frate: ştiu că n-ai putut scoate decât cincisprezece pungi.”; „Ţi-a spus paşa Cerchez?”; „Ştiu de mult că împărăţia otomană înseamnă lux şi strălucire pentru ocârmuitori, întemeiate pe nedreptate, stoarcere, jaf şi omor pentru ţări şi noroade.”; „Taci, că te-o auzi careva... se îngrijoră Antioh. Suntem săraci! Săraci şi fără noroc. Constantin Duca are acum golomoz de aur. Ne striveşte sub mulţimea şi greimea pungilor.”; „Şi sub ţesătura intrigilor. Dar noi, zău, frate, avem o bogăţie nepreţuită: mintea! Iată: Mustafa Daltaban şi Mehmet Cerchez lucrează pentru nustra causa. Pe Ferrari Hassari paşa va să-l atragem curând, de partea noastră...

Marchizul de Ferriol…”; *” Da, dar, tocmai acum, o sultană a născut doi gemeni şi muftiul a poruncit sărbătoare.”; „Donanma! Ehei! Sărbătoare cu dezlegare pentru vin: prilej ca musulmanii să bea pe ruptele, să se destrăbăleze şi să mai uite de războaie”. „Dar noi nici nu putem ieşi din casă: oamenii lui Duca vodă ne pândesc cu gând ucigaş, după fiece colţ.”; „Ştiu… Ca să mă plimb prin Istanbul, nevoit sunt să mă îmbrac turceşte. Noroc că, măcar din când în când, ne apără Scarlatache, suveica asta îndrăcită care umblă pretutindeni: la Iaşi, la Bucureşti, în Fanar, în tot Constantinopolul. Umblă şi ţese mreje din umbră, ca paingul, să prindă muştele şi fluturii şi gândacii cei graşi şi lacomi. Azi, de-o pildă, mi-a adus ştirea că prea iubitul nostru dascăl Ieremia a trecut de partea lui vodă Brâncoveanu, parc-ar fi uitat că a stat atâţia ani în casa părintelui meu şi m-a învăţat multe din scripturi şi din viaţă, între care cinstea şi prietenia”.

Aici, dascălul. Ieremia tuşi, semn că avea de spus ceva. Şi zise:

— În adevăr, am plecat la Bucureşti, Am fost şi suntem sărac: trăiesc din munca dăscăliei. Iar vodă Br neove & nu. Cel mai bogat voievod din câţi au avut vreod. Ţi românii, mă ajută să trăiesc, negoţându-mi singura marfă pe care o am: ştiinţa şi meşteşugul de a învăţa şi pe alţii. C: oştiţi priveghetori, adevărat: l-am slujit pe Brâncoveanu, dar niciodată împotriva Cantemireştilor.

— Aşa-i, dascăle, adeveri vei hatmanul Neculce. Nu l-am auzit niciodată pe Dimitrie învinuindu-te pentru asta. Dimpotrivă: te lăuda că-l ajutai a mai domoli mânia lui vodă Brâncoveanu împotriva lui Antioh, care umbla să vină domnitor la Moldova.

— Întocmai, ştiu şi eu, căută Silion să-şi urmeze povestirea. Antioh părea că doreşte să-i spună ceva foarte însemnat, dar Dimitrie nu-l asculta cu toată luarea-aminte,

i i lucra mai departe: „Ci lasă până ceea odată! A strigat, furios. Nu mai mâzgili hârtia de pomană.”; „Ţi-am spus adă-mi o pană de cocor din capul unghiului. Că, iată, iar

O primăvară şi mă sting de dor de ţară.”; „Mai încet că-ţi pâfleşti aripile în flacăra uneltirilor lui Duca şi Brâncoveanu.”; „Ce frumos ai spusa asta: ... «Îţi pârleşti aripile în flacăra uneltirilor»... Antioh, elefantule, poţi fi şi poet!”; „Lasă-mă dracului! Am vrut să fiu domn şi...”, „Nu pot să te las, că trebuie să-nvăţ a urzi cele mai viclene intrigi, ca să răpun neprietenii şi să-ţi pot spune: măria

1 i, eşti domn la Moldova! Antioh voievod Cantemir.”, Când? Când?” se frăm-Întă Antioh, năduşind de nerăbdare. „Îndată după donanma. Dar, fără pană de cocor, nu. I îi pot nimic! Căci pana-i şi punga şi spada mea de acum lotuşi... pe când tu te zbăteai pentru cele cincisprezece afurisite pungi, eu, ajutat de Daltaban, am pătruns la marele vizir: înţelegi?”; „Frate! Nu mă amăgeşti? At vorbit despre...”; „Nu te pripi: vizirul vrea douăzeci de pungi, iar noi avem doar cincisprezece. Ne trebuie aur!”

Ai ajuns la vorba mea?”; „Ajuns... Şi m-am poticnit în plasa intrigilor, pe ale căror laţuri nu le poţi tăia decât cu loarfece de aur. Constantin Ducă a dat douăzeci şi cinci de pungi... Sunt iar ca inorogul care încă nu ştie cum să folosească marea şi minunata putere a cornului său cel ascuţit şi răsucit. Deocamdată zic precum evanghelistul: „. I «m le îi din pântecele maicei şi în ţărâna gol voi intra...”... Eu ard de ambiţie şi tu te destrăbălezi cu pilde din scripturi!”; „Vând şi eu ce am. Ştiu că limbuţia-i mai rea ca beţia, dar nu pot tăcea. Am scris lui Silim Ghirai, hanul tătar, şi i-am amintit c-a fost prieten cu părintele nostru: deci să pună cuvânt bun pe lângă marele vizir. Am fost şi la Daul Iusuf effendi: i-am spus şi lui că, fiind domn mazâl, viaţa mi-i primejeluiţă în fiece clipă. Nu pot trece pragul. Numai domnia m-ar...”; „Nu cumva vrei iară

domnia pentru tine?” se temu Antioh. „Sprintenă-i iuţimea inorogului şi grea greimea elefantului…”; „Nu mă răsuci pe mine cu vorbe filozofeşti! Spune, vorbeşte pe şleau.”; „Au crezi că dac-ai să fii tu domn, elefantule, de pe mine se şterge ponosul de… mazilit? Aşa cum Iordache Ruşeţ poartă pe frunte semnul cetluirii scris cu foc, tot aşa port şi eu pe suflet pecetea mazilirii. Şi-or să mă îngroape sub porecla asta: Dimitrie Cantemir mazâlitul, care a domnit douăzeci ele zile…”; „Nu ştiu dacă te câini, dacă-ţi baţi joc ori dacă vrei domnia pentru tine.”; „Nu mă cam, ci mă laud, şi încă, vai, ce laudă!, că-n fiecare clipă pot şi ucis cu aurul unui terchea-berchea doi gologani perechea”. Apoi povesti ce ştiri i-am adus din ţară, eu, Silion, despre jecmănirile lui Constantin Duca vodă. „Deh, a râs. Taşca nu sare departe de trunchi, şi-apoi… să-l credem şi pe el: are casa grea: şapte surori, şapte gâşte potcovite, adaos doamna Nastasia, cea sulemenita-n aur. Deci lupoaica flămândă şi puiul său vidra cea lacomă. Iar la domnie a venit încărcat de datorii la toţi cămătarii cei mari ai Ţarigradului…” îl vedeam pe Antioh foarte încurcat. Mai ales că Dimitrie a luat tamfcura şi-a zdrăngănit în derâdere, grăind: „Frate Antioh, află că fiecare vizită a mea la Daltaban paşa, la Ferrari 1 lassan ori la Mehmet Cerchez pe Duca vodă îl costă câte o pungă de galbeni.”; „Cum adică?” se nedumiri Antioh., Aşa: plăteşte pe cei care mă spionează şi pe cei care va să-l mazilească.”; „Ar trebui, dacă-i aşa, să-i vizitezi zilnic, până când…”; „Aş face-o, dacă n-aş şti că banii îi smulge de pe spinarea bietei ţări…”, se amărî Dimitrie, scoţând din tambură un scâncet trist. Antioh m-a întrebat ce alte veşti mai aduc din ţară; iar eu am spus că domniţa Ileana, sora voievodului, s-a căsătorit cu Neculai, fiul lui Miron Costin, pe care l-a şi înălţat în rang de hatman Ah! A tresărit Dimitrie. L-am pierdut! Om burduf de carte…”; „Era pierdut de când tata

şi Iordache Ruşeţ…”; „Vinovaţi suntem noi, că n-am grăbit împăcarea cu Costinii. Tată, multe trebuie să îndur şi chiar să mint ca să te spăl de sângele cu care te-a mânjit Iordache Ruşeţ.”; „Vorbeşti de împăcarea cu Costinii şi uiţi că eşti sortit a te căsători cu Casandra Cantacuzino.”; „Când mă duc să-mi văd logodnica?” întrebă dureros de serios. „Eşti teafăr? Te hăituiesc oamenii lui Duca şi te toacă precum o căpăţână de curechi la praznic de hramul sfântului Neculai.”; „Căsătoria cu o Cantacuzină preţuieşte mai mult ca o domnie”. „Părăseşte asemenea gând! Nu-ţi vârî cap sănătos sub evanghelie. Ori vrei, cu orice preţ, domnia Moldovei? Ce-ţi trebuie?”; „Ştii cum zice turcul? Gailesiz baş bostanda biter – cap fără griji doar la bostan creşte. Dar şi Horaţiu spune: Beatus iile qui porcul negotiis, fericit e numai cel care se fereşte de orice fel ele griji.”; „Iar mă ameţeşti cu zicale din filosofi?” se burzului Antioh. „O fac ca să afli, Antioh, iubit frate al meu, ce mare gâlceava-i toată făptură mea: bunicul răzeş, tata domn, eu logodit, din pruncie, cu fiica lui Şerban vodă Cantacuzino. Deci ursit a fi domn Ţării Româneşti. Iar dacă-mi zic: ginere de Cantacuzin, mă şi pot închipui chiar împărat la Bizanţ… Măcar atât să-mi aducă acea Casandră, poate slută, poate bătrână, poate mută, proastă şi tâmpă.”; „Mă ameţeşti, în«hipuitule, ori şuguieşti?; „Dulcele şi becisnicul meu frate Antioh, au un pentru că în tainiţele cugetului meu fvnesc tronul din Bucureşti mă străduiesc a-ţi face ţie lor pe cel din Iaşi?”; „Taci, c-o auzi vreun om al Brâncoveanului. Mare primejdie!”; „Ştie vodă Brâncoveanu. Şi-apoi eu mă călăuzesc după vorbă lui Virgiliu: Lupus mm curat numerum ovium – lupului nu-i pasă că oile-s numărate.”; „far? Turb! Turb că nu pricep clacă vorbeşti serios ori vrei să râzi de…”; „Mă laudă toţi dascălii de la Şcoala Patriarhiei şi însuşi Stolnicul Constantin Canlaeuzino a aflat precum c-aş fi foarte

învăţat şi isteţ, isteţ nevoie mare… Adaos: prin Scarlatache Ruşeţ, Duca vodă mi-a trimis vorbă că încearcă a-şi convinge socrul, pe Hrâncoveanu, să-ţi dea o fată de soţie. Pe Bălaşa, că-l cuminte şi frumoasă. Ce zici? O iei tu sau mi-o laşi mie?” Atdioh a făcut ochi mari, de mirare, de bucurie şi de părere de rău: „Ei, cu ajutorul lui aş dori., aş domni liniştit”. Se t-uşină că era cât pe ce să zică „aş dormi”, se întristă, apoi tresări, bănuitor: „Dar când a fost Scarlatache la tine?”; „Chiar azi.”; „Numai pentru… vestea asta?”). „Ba mi-a cerut şi cinci pungi.”; „Şi i-ai dat?”; „Nu puteam refuza un prieten, chiar dacă are unele păcate.”; „Unele? Multe! Bucşit de păcate şi ticăloşii. Şi de unde le-ai luat?”; „Le-am împrumutat de la cămătar.”; „Nu le mai vezi în vecii vecilor!”; „Nu-i singurul rău platnic din lume. Şi-apoi se însoară cu o grecoaică de-a mai mare dragul aproape tot aşa de frumoasă ca Aniţa Dediului Codreanu din Galaţi.”; „Şi ce te-ncălzeşte pe tine frumuseţea ei? E bogată?”; „Forma-flos, fama-flatus: frumuseţea-floare, faima-adiere de vânt. Şi ce fire. Simţitoare nu se bucură de-o… floare?” Aşa tăifăsuiau, cam împoncişându-se, cam glumind, când intră în casă Daul Iusuf, cu multă îngrijorare pe chip: „În jurul casei voastre, câţiva oameni înarmaţi şi ameţiţi de băutură. Nu ştiu ce vor, dar caută harţag cu oricine”. O clipă, în casă s-a făcut tăcere de gheaţă. Pe Antioh l-am văzut tremurând, iar obrazul i s-a albit ca varul. Dimitrie, în schimb, a poruncit slujitorilor să se aşeze la locurile de luptă. Apoi a mulţumit leu Daul Iusuf effendi că l-a înştiinţat de primejdia ce-i pândea. „O datorie de prieten”, a surâs turcul, cu oarecare viclenie. „N-o să te uităm niciodată, îl încredinţă Dimitrie. Binefăcătorule!”; „Nici eu nu uit casa unde pot asculta cântec de tambură, pot auzi vorbire înţeleaptă şi pot bea o cupă cu vin bun. Că între noi, otomanii, nu vorbim şi nu facem alta decât să ne pregătim de război.”; „Poftim! se grăbi Antioh să-i toarne o

cupă. De la Moldova”. Daul Iusuf o urcă sus, în zare, să cerceteze auriul băuturii, sporit de străveziul de cleştar al cupei, cu sclipiri argintii, apoi o duse la buze şi la nări, să-i soarbă mireasma: „Când văd şi amiros vinul, cred mai mult în Omar Kayam decât în Coran. Şi mă simt frate bun cu ghiaurii, nu cu musulmanii”. Dimitrie îi dădu răspuns, rostind stih din acel prea luminat stihuitor numit Omar Kayam, aşa de drag unor otomani. „Zici că nu e bine să bem vin? Palavre! Vinu-i duh de gheaţă pentru al gurii foc!”; „Aşa-i, prietene, râse Daul. Toate le ştii şi repede le zici, la moment potrivit. Şi ridicând cupă, ură: Noroc, drac împieliţat!…” Dimitrie ciocni, bău şi vorbi: „Decât toată ziua gâra-mâra cu versete din Coran, mai bine pe calea înşelătorului şarpe până la ieşirea sufletului din hoit, că-n năpastă tot rânduiţi sunterh a cădea, încă de la Adam cetire”. După ce depărtă cupa de la gură, Daul Iusuf întrebă: „Ce făceaţi, Cantemirilor? Cu ce vă îndeletniceaţi?”; „Îl ascultam pe Silion venit cu veşti din ţară, a dat răspuns Dimitrie. Ne dai voie să-l ascultăm mai departe?”; „Eu am cupă şi mă îndeletnicesc cu ea”, a râs turcul. „Atunci zi-i mai departe, Silioane! Mi-a poruncit Dimitrie. Faţă de Daul Iusuf paşa nu avem taine. Şi chiar de-am avea, tot le-ar afla”. Am povestit că, în Moldova, Constantin Duca vodă prigoneşte cu asprime pe toţi boiernaşii ridicaţi de părintele măriei sale. Le zice „neamuri proaste”, „mojici”, „sărăntoci”, îi întemniţează şi cumplit îi bate cu buzduganul. Le-a luat toată averea, multă-puţină câtă o aveau. Melinte, Iuga, Gavrilă, Costache şi încă vreo şapte au înnebunit de durerea şi ruşinea schingiuirilor, în temniţă şi chiar pe uliţi.”; „Vezi? Vezi? A strigat Antioh, cu glas subţiat de mânie. Iar tu bâigui nătâng despre împăcare. Nu-i cu putinţă!”; „Este, elefantule! glumi Dimitrie filosoficeşte. Că viaţa-i ca un opus tripartitum, ca o lucrare în trei ipostaze: din gâlceava

dintre trup şi suflet se toarce viaţa omului; din înfruntarea dintre zi şi noapte iese timpul; din disputa dintre minciună şi adevăr se făureşte ştiinţa. Toate se frământă, se gâlcevesc, se-ncaieră, se ciocnesc, se luptă şi iese altceva: trăirea sau pieirea! Asta-i toată taina lumii.”; „Mare filosof, Dimitrie Cantemir… se clătină Daul. Nu mă lăsa singur în piscul ăstor C, înduri înalte, că ameţesc. Întinde-mi mâna cu o… cupă plină, să mă sprijin.”; „Nu te las, râse Dimitrie, turnându-i vin în cupă. Şi dacă-i aşa, de ce din vrajba dintre noi şi Cunstantin Duca, sprijinit de Constantin Brâncoveanu, n-ar Ieşi şi o împăcare? Cea mai frumoasă împăcare şi cu rodul cel mai înalt: Unirea ţărilor române, cu Transilvania cu lui, Unire spre care râvneşte Brâncoveanu, precum Mihai Vodă, şi Petru Rareş, şi Vasile Lupu au râvnit. De ce n-ar re, uita măcar domnia lui Antioh Cantemir în Moldova şi.1 lui lo Dimitrie Constantin voievod Cantemir, ginerele lui Şerban vodă Cantacuzino, în Ţara Românească? De ce lui; „Zi-i, că-izici bine, îl încurajă Daul, turnându-şi de data asta singur şi sorbind din cupă, cu mare poftă Mai ales că Transilvania noi o pierdem la austrieci.”; „Nu te potrivi. Daul effendi. Dimitrie o ia razna cu filosofia, se împotrivi Antioh, supărat. Şi cele politiceşti lucruri le vede tot ca un filosof, adică stâlcit”. Dimitrie înţelese pricina tainică a supărării fratelui şi vorbi după ce trase un zdrang! Pe coardele tamburei, de care nu se despărţise nici când vorbise filosofie ori politică: „Şi totuşi se poate. Trebuie să se poată! Că românii sălăşluiesc, din veci, în toate aceste ţări, care la început una a fost: Dacia. Dacia despre care scriu şi Herodot, şi Strabon, şi Dio Cassius şi Plinius şi…”; „Opreşte-te, firoscosule! strigă Antioh. Şi către mine: Povesteşte, Silioane, mai departe! Nu-ţi pese de dăscăleala firoscosului… pricopsitului, filosofului”. Cunoşteam de mult hârâiala dintre fraţi. Şi, cu mare bucurie, îl ascultam pe Dimitrie. Am urmat totuşi

porunca şi am povestit că Duca vodă a jefuit tot ce a găsit în casele hatmanului Lupu Bogdan, iar acum schingiuieşte soţiile şi chiar slugile, doar – doar o afla unde-s ascunşi banii şi odoarele scumpe ale Cantemireştilor şi ale rudelor lor. Auzind, Dimitrie a sărit în sus. A strigat foarte, cu vorbe urâte şi sudălmi împotriva lui Duca vodă. A cerut să-i torn vin. A băut furios şi-a izbit cupa în perete, ţăndărind-o Intrase într-atâta mânie, încât greu ne-a fost să-l domolim, să-l aşezăm în jilţ şi să-i luăm tambura din mină, să n-o spargă.

Aici Daria a vrut să spună ceva, dar Silion şi-a urmat povestirea, fără să-i dea rând:

— Antioh s-a arătat nerăbdător, ca şi Daul Iusuf, şi au întrebat amândoi odată dacă au găsit bani şi giuvaericale. Le-am răspuns că au găsit, mai ales giuvaericale, amistuite, după obiceiul pribegilor, pe la prieteni. Le-au găsit şi le-au făcut pe numele lor. Cum se spune. „Bogăţiile acelea erau acum aici, se întunecă Antioh, în teşchereaua mea, dacă tata… Ah, zgârciobul şi nepricopsitul! Risipitorul şi beţivul!”; „Pe jupânese le-au surghiunit întâi la Focşani, am continuat eu, ca să rup firul batjocorii. Apoi, în căruţe proaste, cu cai răi, cu hamuri de tei, le-a purtat, pe drumuri grele, pe la Hangu, prin munţi, până la soţii lor ascunşi în Cetatea Neamţului, cu gând c-or ieşi dumnealor întru întâmpinare şi i-or prinde”.

— Aşa-j, Silioane. Adeveri hatmanul Neculce. Le-am văzut acolo, mai mult moarte decât vii, nadă pentru bărbaţii ori părinţii lor.

— Le-am spus şi asta, urmă căpitanul Siiion. Dimitrie o căina pe soră-sa, soţia lui Lupu Bogdan, suspinând: „Săracă Ruxandra… norocul tău cel nenorocit… Ci aflu că mult şcolitul Duca ştie prea bine a răzbuna moartea Costinilor… Ehei, ai uitat, voievoade, când buchiseam împreurta stihuri din Horaţiu? Fortuna labilis – norocul

nestatornic, am învăţat atunci. Ştiam deci de atunci că roata mereu se roteşte: ce-i sus coboară, ce-i jos urcă. Mă credeam inorogul care ziua sub deasă umbra pomilor se aciuiază şi la loc neclătit se aşază, iar noaptea la cărţi lucrează. Şi când colo… Precum stihuia Miron Costin: «Caută la ce l-au dus înşelătoarea roată.». Adică roata lumii care se-nvârte mereu-mereu, fir-ar a naibii de roată.”; „De ce-l lauzi pe acest Costin? vru să afle Daul. Parcă aţi fost…”; „Ca să mă necăjească pe mine”, se-ncruntă Antioh. „Ba vinovată-i cea care mi-a trimis copii după scrierile lui. Şi, cu cât le citesc, cu atât înţeleg că greu se va mai naşte om înţelept, cărturar deplin şi bun român ca acela…” Când am spus că şi pe tine, Daria, cumplit te-au bătut zapciii, cerându-ţi să «pui unde-s îngropate averile Cantemireştilor, Dimitrie a urlat de furie: „Mişelie! Turb! Ce vinovată-i fata asta că eu… îl sufoca mânia. Când se mai linişti, filosofă: Constantin Duca, oare nu suntem noi cei care am învăţat că avuţia-i fum şi pulbere, desfătările colb spulberat în vânt, iar slava în defăimare şi ocară se poticneşte? N-am auzit, de atâtea ori, la dascălii noştri, că omenia-i averea cea mai de preţ? Cea mai scumpă giuvaerica – bunătatea? Constantin vodă sân Duca… dacă nu râd: Ha-ha-ha… înnebuni le de multă nepotrivire dintre gândul, idealul omului şi purtarea cea adevărată. Şi întreb iară: de ce mai învăţăm «este binele, dacă toţi întru săvârşirea răului ne înglodăm? Dacă numai de glasul ticăloşiei ascultăm?” Pişcă liiro strunele tamburei şi şopti, vorbă numai de mine auzită: „Trebuie să mă duc s-o văd… Jur!… Altminteri pier”. Nu ştiu dacă a împlinit acest jurământ. Dar l-am a o.

— Îi pe Antioh glăsuind cu neobişnuită duioşie: „Ci tu, Diinuti işcule, eşti mult mai deznădăjduit decât pari. Tu plângi lizând, măi Alifâstâc…” „Lovitu-m-au drept în inimă!

Se răzvrăti Dimitrie din toată făptura-i şi se

zbuciumă: Doamne, cum scăpăm de colţii vrăjmaşi ai ogarilor, dulăilor şi ai şacalilor? Cum îi răpunem? Cu dreptatea? Cu isteţimea? Cu dibăcia? Cu intriga? Cu cinstea? Cu ticăloşia? Cu sabia? Cu răbdarea? Cu ce? Şi cum? Cum? Şi când?”; „Neilen? Zbârâlen…” *, surâse Daul cu o zicală otomană. „Cu răbdarea? Hm… Ai dreptate, prietene Daul Iusuf effendi. Şi că răbdarea să fie mai puternică, frate Antioh, te rog trimite peţitori la doamna Năstasia: să ţi-o dea soaţă pe domniţa Maria. Să ne înrudim cu neprietenii de acum, să le scoatem din mâini ucigaşele arme şi otrava din sticluţe. Şi pacea între noi s-o aşezăm”. Întâi Antioh a holbat ochii mari; apoi a grăit: „Da-da… Chiar aşa s-ar cuveni să fac. Mai ales că tata m-a logodit cu Maria de când eram zălog aici, la Istanbul… Dar nu, nu se poate! Se răzgândi repede. Dacă mă înrudesc mai îndeaproape cu Duca nu-l mai pot izgoni din scaun niciodată.”; „Ce-i mai de preţ: mărirea şi domnia ori frăţia şi omenia?” întrebă Dimitrie. „Domnia! * Numai domnia! De-o sută şi de-o mie de ori domnia!”). Elefant ambiţios… surâse blajin Dimitrie. Văd că-n zădar îmi răcesc gura cu filosofia. Alerg, zălude poftitor de mărire, alerg pentru tine la Cerchez şi la Ferrari să-i rog, ca printre neîncetata pregătire a războaielor, să afle o clipă de răgaz, în care să te-ajute a lua domnia. S-o iei! Iar peste doi ani măritul padişah să te batjocorească şi pe tine cu o cârpă neagră pe umăr şi să-ţi zică: mazâl! Adică nevolnic ori potrivnic. Puterii lui”. Antioh s-a îngrijorat dintr-odată văzându-l că se pregăteşte de plecare: „Ieşi din casă? Dacă te ucid?”; „Mă îngropi la Silişteni…”, a ns Dimitrie. Daul Iusuf a golit cupă, sorbind cea din urmă picătură, şi a zis: „Te însoţesc, Dimitrie. Am atâta vin în mine că de cutează careva să te-atace suflu asupră-i şi-l îmbăt, turtă, într-o clipită…” M-a întrebat dacă-l însoţesc, iar eu m-am repezit cu vorba: „Până la mormânt, măria ta!”; „Ce mormânt? Puşchea pe

limbă-ţi… Numai până ia prietenii mei otomani şi-napoi, de-o mie de ori, până-l fac pe frate-meu domn la Moldova. Căci am să-l fac! Nu-i aşa, Daul Iusuf?” Mie mi se părea că-şi bate joc, dar lui Antioh nu-i păsa: „Eşti mai deştept decât mine şi deci

— Cu ce? Cu răbdarea.

Trebuie să mă ajuţi.”; „Prinde-mi spadă, Să Ioane, mi-a poruncit, şuguind. Aşa! Dă-mi şi tambura. Să creadă toţi că sărbătoresc gemenii sultanului cu cântare de slavă. La nevoie, cânt pe subţirică strună de tambură şi proh >clu! Potrivnicului: veşnica lui pomenire…” Şi lovi, cu degetele dreptei, strunele tamburei, tare, apăsat: zdrang. … zdrang! … zdrang… cântând fornăit, ca ţârcovnicii, veşnica pomenire., Nu ţi-aş îngădui, zău, dacă…”, se arătă Antioh îngrijorat. „Ştiu: dacă nu ţi-ar lăsa gura apă după domnie, elefantule! Află şi tu: cine-i sfânt pe aşternut moale nu doarme. Ci, mai ales, nu uita pana: de cocor! Cocor din capul unghiului, în zbor spre ţară: la Suceava şi Cotnar, la Suceviţa şi Neamţ, la Putna şi la Silişteni… S-alerg după cerbi şi căprioare, după lună, după soare, după mândrele fecioare, după recile izvoare, dup-a dragostelor floare.”; „Ba după o anume răzeşiţă…”, cârti Antioh, cu invidie şi ciudă. „Răzeşiţă, gingaşă floare, de-albastră cicoare, în cărare aşezată, de soare scăldată şi de mine sărutată…”

Silion se opri aici, parc-ar fi ostenit povestind. În fapt, amintirile începeau să-l doară şi căută să se liniş – fească gustând din ulcică must dulce. Daria folosi această pauză şi zise:

— De mai multe ori am vrut să spun, cinstite gazde, că Dimitrie a venit atunci la Silişteni să mă vadă. Era îmbrăcat cu straiele lui Silion. A umblat singur. Doar prin laşi l-a însoţit Manea răzeşul, trei zile. A stat cu mine două săptăsnâni, până m-am însănătoşit deplin. Manea mi-a spus că s-a întâlnit, la Cetăţuia, cu domniţa Maria. Că i-a

vorbit mai bine de un ceas, numai între patru ochi. Se vede că fără izbândă, de vreme ce n-a povestit nimănui nimic. I şi altfel cred c-a fost bucuros c-a scăpat cu viaţă.

Se aşternu iar liniştea. Lucrau doar creierele, întipărindu-şi, ca sub pecete, povestirile. Se vedea că, deocamdată, Silion a ajuns la un capăt şi voia să dea altcuiva văd de Istorisit. Cel dintâi dascălul Ieremia se ridică din jilţ, îşi di în drţi ciolanele, făcu câţiva paşi prin cerdac, privi picurarea stelelor şi inspiră adânc aerul tare, îmbălsămat cu toate miresmele toamnei, apoi grăi:

Căpitanul Silion s-a oprit, cred, pentru că nu vrea o. I se laude cu isprăvile sătfârşite atunci, în drum spre casa lui Mehmet Cerchez. Drept aceea am să spun eu că i-au atacat oamenii tocmiţi de Duca vodă, iar ei s-au apărat cu săbiile, zgâriind vreo patru dintre acei lotri. Mai ales Silion s-a bătut vitejeşte, pân-au luat-o la fugă. Teferi şi biruitori, au ajuns la Cerchez Mehmet paşa, unde mă aflam şi eu. Eram foarte dornici să petrecem. În aceasta donanma, cu prieteni iscusiţi şi veseli, surâse dascălul Ieremia, aşezându-se iar în jilţ. Ne aflam într-o cameră mare, bogat mobilată după gustul otoman, cu mesuţe mici, în şase laturi, încrustate cu sidef. Pe jos, moi covoare de persida, cu înflorituri roşii, verzi, galbene, albastre, castanii. După ce s-au îmbrăţişat şi s-au firitisit, după cuviinţă la asemenea mare sărbătoare, s-au arătat amândoi foarte dornici de sfat bun lângă un pocal cu vin şi cu o tambură alături. De altfel, chiar de la intrare, paşa l-a întrebat, cu mirare, dar şi cu bucurie: „Ce-i cu tine? Spadă şi tambură?”; „Scule pentru ceasuri vesele şi zile amare, iubite prietene, a răspuns râzând şi a poruncit: Silioane, aşază colo celelalte… unelte.”; „Vin?” a întrebat Mehmet Cerchez, între mirare, indignare şi vinovată bucurie, fără să-şi poată desprinde privirile de pe butelii. „Din care-am gustat un… aconto, a răspuns Daul, luând-o înaintea lui

Dâmitrie Cantemir. Doar o dată-i donanma.”; „Din Cotnar, din anul naşterii mele: cu cât se învecheşte cu atât se-nverzeşte şi mai straşnic veseleşte”, descântă Dimitrie. „Te-mbată numai mirosul.”; „Cu voia lui AHah, şi profetul se împărtăşeşte din licoarea lui.”; „Şi face raiul mai frumos!” îl lăudă Daul. Iar Dimitrie nu se lăsă mai prejos: „Dacă profetul se împărtăşeşte cu vin de la Moldova, Nicoreşti, Odobeşti, Huşi, Berheci, face muntele de pilaf mai mare şi cresc cadâne cu pielea ca petala trandafirilor din Golestanul lui Saadi. Că dacă preamăritul nostru sultan a binevoit să zămislească doi gemeni în pântecele unei singure sultane, unul Selim şi altul Ibrahim, şi dacă luminatul muftiu a dat această binecuvântată donanma, noi pre ea s-o cinstim cu vin, cu păstramă de berbece şi cu cântece mai frumoase ca-n Cântarea cântărilor…” Eu le spun pe româneşte, dar în turceşte, prin glasul vrăjit al lui Dimitrie sunau nepovestit de felurit, de frumos. Lui Mehmet Cerchez i se păru însă că-i ia pe toţi la vale şi-l opri: „Dacă n-aş simţi un iz de batjocoră gâlgâind viclean în glasul tău, aş zice că vorbeşti taman ca un musulman”. Deştept eşti, paşă Cerchez, şi adânc pătrunzi cu mintea şi cu simţirea, nu se lăsă oprit, ci urmă: Şi mult mă bucur că pricepi ironia şi nu te superi, ci o preţuieşti ca pe o dovadă a deşteptăciunii”. Dimitrie turnă vin în cupe, tuturor. Ci abia acum zări că, într-un colţ tainic, se mai afla un oaspete. Se închină adânc: „Iertare, Calaili Ahmed capudan paşa… Te-ai adăpostit în umbră şi nu te vedeam, pirat de-al lui Kairedin Barbăroşie”. Şi, cu îndemânare de pehlivan, cu eleganţă cât prinţ îi întinse cupă cu vin. Capudan paşa, mai marele peste corăbiile sultanului, se veseli: „Moţăiam în acest ungher. Noroc că m-a trezit mirozna vinului.”; „Să bem! îndemnă Dimitrie. Că nicăieri nu se bea mai mult ca acolo unde-i oprit… În sănătatea fiilor padişahului! Să trăiască o mie de ani! Să se umple de

bani, bani buni de cheltuială şi dragoste de căpătuială. Să le dea Allah cât mai mult aur, ca să nu mai jupoaie niciun ghiaur,"; „Iar? îi făcu gazda cu degetul, dojenitor. Batjocoră?"; „Cum mi-aş îngădui? De-ajuns că, iată, cu făptura mea de ghiaur spurc casa unui proaspăt închinător al profetului."; „Ai noroc că-i donanma, zise oţetit Cerchez. Adică slobozenie în toate. Altminteri, cum se zice în ţara ta..."; „Ştiu: m-ai ciomăgi, m-ai hăcui, cu toporul, cu cosorul..." A turnat iar vin şi-a îndemnat să bea. Apoi, pentru îndreptăţire: „Gâlceava noastră şuguitoare îşi are pricina în prietenia noastră şi-n ocrotirea, chiar în răsfăţul de care mă bucur aici, în Istanbul. Încât, iată, mă mir cum eu, Cantemir, aici, în Serai, ajuns-am, vai! Alintătură ghiaură, bună de gură şi făr' de măsură."; „Te-am... pârât şi marelui vizir că vrei domnia la Bogdan Ellac" pentru..."; „Mulţumesc! Mulţumesc!... Pentru asta mai torn vin şi vă îndemn a bea, ca să vă pot zice şi cu tambura: ... Celui ce înţelege, Im ţarul îi e trâmbiţar; celui ce nu înţelege şi tobe şi surii se în zădar..." Apoi cu Mehmet Cerchez, într-un glas: „Annuiana, bir sivrisinec sazdâr, armaiana daul zurnă azdh „* Şi tot el, cu o oarecare dojană: „La noi, ghiaurii, în omenea petrecere cere şi femei. Aici, ioc!"; „Ei, Cer

— Celuia ce înţelese, ţintarul îi e Trâmbiţă; celuia ce tiu în li, i nu-i ajung tobe şi surle.

Chez, n-ai cadâne?" întrebă Daul. „Am, dar..."; „A, ştiu: să nu ne-audă dervişii, că ne sfâşie", se temu Dimitrie. „Habotnici şi întunecaţi la minte, ocărî Calaili din colţul lui. Dar eu poruncesc slujitorilor s-aducă de la mine, din harem."; „Dervişii sunt apărători ai dreptei credinţe musulmane", îi apăra Cerchez cu zei de neofit, temător de cele sfinte, şi ar mai fi zis ceva dacă un enuc n-ar fi anunţat musafiri noi şi n-ar fi intrat dascălul cel mare, Alexandru Mavrocordat Exaporitul, însoţit de Vlasie, alt dascăl al lui Dimitrie, de Cljjirles d'Argental marchiz ele Ferriol,

ambasadorul Franţei. Ivirea acestor feţe mari şi simandicoase a schimbat brusc atmosfera. Şi cum să nu se schimbe când Alexandru Mavrocordat era dragoman al Porţii, adică mai marele treburilor din afară. Pentru că era nalt şi deşirat, încă de pe când îi era spudeu Cantemir îl poreclea Camilopardul, adică girafa. Cunoscător a foarte multor taine din împărăţia otomană, i s-a zis Exaporites. Iscusit diplomat, cu mare trecere în faţa sultanului, a marilor dregători otomani şi chiar a femeilor din harem, a fost cel mai de seamă negociator al păcii de la Karlowitz, din 1699, după cum veţi fi auzit.

— L-am – cunoscut şi eu, zise Neculce; foarte mare învăţat. Îi iubea pe români. Zicea chiar că se trage, după mamă, din voievozii noştri, de la Alexandru cel Bun.

— Şi pe domnitori îi iubea… dacă-l plăteau cu aur, râse dascălul Ieremia. A fost plătit mai ales de Brâncoveanu, mulţi ani, ca să-l ocrotească înaintea marelui vizir şi a sultanului. Pentru trecerea în faţa dregătorilor, pentru darul prorocirii, pentru „farmece”, cum spunea Dimitrie Cantemir amestecurilor lui în treburile ţărilor române, era temut de toţi. De toţi, afară de Dimitrie.

— Multe daruri primea de la domnii noştri, îşi aminti Neculce, ca să aibă grijă de scaunul lor. Într-un fel avea grijă ca aceste ţări să nu sărăcească de tot, pentru că de mult voia să-şi pună feciorii domnitori la Iaşi şi Bucureşti, precum s-a şi întâmplat. Am şi avut domni pe Nicolae şi Ion Mavrocordat. De la el, de la Exaporitul, se trage obiceiul acesta greu că ne vin domni mai ales din Fanar.

— Da, vei hatmane… Şi, cum spuneam, continuă dascălul Ieremia, în acea zi. Intrând în casa lui Mehmet Cerchez, Exaporitul s-a închinat şi a grăit cu solemnitate: „Te fintisesc din toată inima, cinstite paşă, cu prilejul acestei mari sărbători şi doresc ca împărăţia, să aibă sultani mai viteji ca Baiazid lldârim, mai pricepuţi că

Mahomed el Fatih şi mai glorioşi ca Soliman Magnificul!”; „Mulţumesc foarte mult”, a răspuns Cerchez, cu o adâncă temenea şi cu ceremonie neobişnuită între prieteni. „Felicitări şi din partea mea, zise de Ferriol, închinându-se după moda apuseană, rotind pălăria, încărcată eu pene de struţ, ducând un picior oleacă înapoi, plecând uşor fruntea, ambasador al preamăritului Ludovic, prea nobilul şi prea strălucitul rege al Franţei, totdeauna dornic de prietenie cu slăvitul padişah”. După ce gazdă mulţumi franţuzului, se rândui la închinare şi firitisire dascălul Vlasie. Eu cele mai alese urări de bine din partea lui şi a celorlalţi prieteni filosofi peripatetici, trăitori în Ţarigrad. „Mă bucur mult, a răspuns Cerchez, iubesc filosofia ca şi religia”. După ce se aşezară pe covor, cum e datina otomană, Mavrocordat întrebă, cu zâmbet prietenesc: „Ce mai face fostul nostru sputiou Dimitrie Cantemir?”; „Mulţumesc, cu adâncă plecăciune, chir didascalos. Pot a grăire că bine, dacă acest cap, ia care binevoit-ai a turna un dram de matematicească învăţătură. se află la locui, pe umeri, şi nu sub o lespede de mormânt.”; «„Ai niscai supărări?” a vrut să ştie Vlasie. „Am, chir teologos. Mulţumesc lui Dumnezeu, am destule. Drept aceea ţin a mă hrăni eu a cincea poruncă a stoicilor: «Toate cele potrivnice bine le socoteşte, afară de cele care din sminteala sau greşeala ta ţi se vor întâmpla”. Şi eu multe greşeli săvârşit-am şi săvârşesc încă, din păcate”. Marchizul de Ferriol îl privi cu mândrie, dar îl dojeni: „Te credeam mai curajos, prinţe: cavaler, nu lânguitor.”; „Homo, non deus sura, îi răspunse latineşte Curiozitatea mă domină, iar sufletul meu liodină n-are până llu află adevărul, oricât de trudnică ar fi calea lui şi oricât de nărăvaş ar fi armăsarul care mă poartă.”; „Şi de unde porneşti ca să-l afli?” îi bătu în strună de Ferriol. „De la un Vee te ipsurn – cunoaşte-te pe tine însuţi. Necunoaştei ea propriei noastre făpturi trupeşti şi

duhovniceşti este pricina tuturor relelor de care suferim.”; „Înţelept şi fruntxs grăieşte ucenicul meu!” se mândri Mavrocordat., Domniile voastre mi-aţi dăruit învăţătura, mi-aţi descuial mintea, mi-aţi deschis zările şi, mi-aţi împrumutat făclia logicei, mi-aţi deprins retorica şi măiestria scrisului frumos. Vă sunt adânc recunoscător. Şi, ca ucenic a domniilor voastre, mult aş vrea să fiu mai cu dinadins înţelept în fapte decât în vorbe. Îmi zic mereu, ca Horaţiu: Neve putea alium sapiente bonoque beatum – să nu cred că se află om fericit afară de cel înţelept şi bun. Şi, totuşi, dacă aş putea să mai fiu, cu adevărat voievod în ţara mea, m-aş strădui cu sârguinţă s-o slujesc spre folosul norodului şi al principilor prieteni românilor. Dacă nu eu, măcar fratele meu Antioh, om drept, cinstit, bun gospodar, cumpătat în toate şi credincios înaltei Porţi.”; „S-ar putea, dacă… se opri Exaporitul privind, roată, spre cei trei dregători otomani. Nu mai este nicio taină că marele vizir şi chiar înaltul padişah sunt foarte supăraţi pe Constantin Duca vodă. Întâi pentru că nu-i vrednic să ducă provizii în Oameniţa, tocmai acum când polonii lovesc cetatea cu mare putere… Domnia ta de ce taci, capudane?” În adevăr Calaili tăcea, în umbră, gustând din cupă, arare. Plescăi din limbă, îşi netezi barba şi răspunse: „Pentru că voi, ghiaurii, cu cât sunteţi mai firoscoşi, cu atât mai guralivi vă-nfăţişaţi. Obositor de vorbăreţi. Şi, drept urmare, tac şi gândesc cum să vă mai umiles-”; „Au crezi, cinstite capudane, că nu suntem îndeajuns de obijduiţi şi de călcaţi în picioare?” se grăbi Dimitrie cu întrebarea, ca să nu rămână dator. Dar nici Calaili nu se lăsă răpus, ci se îndârji: „Dacă ajung mare vizir, vă silesc, pe toţi, să purtaţi numai straie negre, grosolane, să vă roadă pielea ca piatra de tocilă. Iar la bă ca să vă osebiţi de musulmani, să purtaţi un clopoţel legat de gât.”; „N-ar fi mai potrivit un zurgălău, ca armăsarii, ori o talancă, precum bivolii?” râse

tare, batjocoritor, Dimitrie. „Nu, la… Ia mână… ori la picior…”, se poticni Calaili. „Îmi pare rău, râse şi Alexandru Mavrocordat, dar n-o să-ţi fac plăcerea să mă vezi cu clopoţel: am feredeu acasă, al meu.”; „Iar eu, Dimitrie Cantemir, fost domnitor la Moldova, mai bine mă scald şi iarna în Bosfor decât să vin la feredeu cu zurgălău”. Pentru că vorbirea se cam asprea, fie din pricina ideilor fie a paharelor, era rândul gazdei s-o mai astâmpere: „Capudan paşa glumeşte. Nimeni nu-i ameninţat de o asemenea ocară.”; „Nici nu-i de crezut osândă ca asta”, întări Daul Iusuf. Dimitrie Cantemir mai. Turnă vin în cupe şi închină, grăind: „Iubiţi prieteni, îngădui şi-mi «spune că noi, românii, ne tragem din romanii descălecaţi în Dacia de Traian împăratul, care, acum o mie şase sute de ani. Straşnic s-a luptat cu Decebal, regele dacilor. Venirea romanilor a fost descălecarea cea dintâi a poporului român în Dacia. Despre asta a scris, cu pricepere şi dragoste, Miron Costin logofătul. Iar acum, după cât am ştiinţă, scriu Constantin stolnicul Cantacuzino şi Nicolae Costin. Letopiseţul lui Grigore Ureche şi cele ale altor cronicari munteni povestesc despre descălecarea a doua, cu Dragoş voievod la Moldova şi Negru vodă la Ţara Românească. Voi ne ziceţi valahi; noi, români. Amândouă numele înseamnă romani. Dovadă limba noastră coborâtoare drept din limba latină. Romanii ziceau panis, noi pâine, ei cârniş, noi carne… Ci eu cutez a zice că ne tragem din Enea, iar strămoşii noştri au fost Cezar şi August şi Traian.”; „Atunci suntem rude, prinţe, se ridică marchizul de Ferriol în picioare. Cezar a cucerit Gal ia şi, colonizând-o cu romani, ne-am născut noi, francezii. Iar limba noastră e dovedit că se trage din cea latină.”; „Sunt limbi surori, marchize. De aceea mie mi-i u. şor să învăţ franceza. Suntem fraţi buni, de la celălalt capăt al împărăţiei romane. Şi eu cutez a

vorbi aici, între prieteni otomani, de neînvinsul neam romano-moldovalah. De aici şi până la Eufrat, până la Nil şi dincolo, până la Dunăre şi dincolo, toţi s-au supus osmanlâilor. Până şi urmaşii sciţilor, tătarii cei cumpliţi, care l-au avut pe Ginghishăn şi pe Bătu han şi pe Subutai han, vi s-au plecat şi vi se gudură şi acum la picioare ca nişte câini credincioşi. Dar armiile lui Baiazid. Ale lui Mahomed, ale lui Sinan paşa au fost înfrânte de români şi înecate în apele Nistrului, Prutului, Şiretului, Bârladului, Neajlovului, Dunării. Şi chiar când Bogdan cel Chior vi s-a închinat, voi i-aţi primit închinarea călcând poruncile Coranului primitoare la cei învinşi. Adică n-aţi nimicit nici statul, nici pe conducători Ne-aţi lăsat aşa cum am fost, aproape între hotarele noastre, vechi de peste un mileniu şi jumătate. Suntem în monarhia otomană şi ascultători sultanului, dar nici ocârniuiroa, nici slobozenia nu ne-aţi luat-o în întregime. Şi după multe sângeroase războaie, cu ungurii, cu leşii, cu voi; musulmanii şi cu cei de-o fire cu voi. Tătarii, ca războinici cinstiţi şi viteji ce sunteţi. Neraţi recunoscut vitejia şi dragostea de trai slobod şi niciodată nu" ne-aţi putut scoate din hotarele noastre, ci înfipţi am rămas. Bisericile şi legile, judecăţile, obiceele nesmintite şi nebetejite le-am păzit. Iar dacă azi plătim haraci, iar alegerea domnilor stă mai mult în voia înaltei Porţi decât într-a lăcuitorilor, înseamnă că românii au vrut aşa. Cum s-ar zice, acvila romană şi-a dăruit până ca să înaripeze săgeata care avea s-o rănească. Acum plătim mult aur, dar cu aurul nostru, ca şi cu sângele vărsat în secolele trecute, noi am răscumpărat de la sultan, am plătit libertatea Europei.

— Vă mulţumesc că mă ascultaţi şi vă rog să mă credeţi: am vorbit cinstit, rostind adevărul. Prieten îmi este Eneas Silvius, prieteni iubiţi îmi sunteţi voi toţi; dar mai prieten mi-i adevărul. Şi de nu l-aş rosti nevrednic aş fi de

prietenia voastră”. Toţi am ascultat cu luare-aminte şi cu uimire, cu interes, dar şi cu teamă zisele lui Dimitrie Cantemir. Cel dintâi Alexandru Mavrocordat a cuvântat: „Se cunoaşte că ai învăţat elocinţa de la dascălul Ieremia Cacavelas, care de acolo, din ungherul lui, te priveşte cu mândrie şi cu plăcere. Eşti ucenicul strălucit al celui care a predat în şcoala noastră meşteşugul retoricesc al lui Cicero”. N-am găsit ceva mai bun de spus decât să-i mulţumesc pentru laudele aduse mie şi ucenicului meu-Întru meşteşugul retoricii. Deşi cele spuse de Dimitrie nu erau retorică ori elocinţă, ci adevărul curat, rostit fără înconjur. Putea să supere foarte, dar putea să-l şi înalţe în ochii tuturor. Şi cred că l-a înălţat. Măcar pentru câtăva vreme. Căci Alexandru Mavrocordat a zis: „În loc de umilire, cinstiţi dregători, un asemenea popor merită o soartă mai bună. Şi cred că veţi face un fapt vrednic de laudă, dacă veţi pune domn la Moldova un Cantemir.”; „Da, ai dreptate cinstite dragoman”, i se alătura Daul Iusuf. Mehmet Cerchez, care mai de mult părea că doreşte să spună ceva foarte însemnat, se hotărî: „Lui Constantin Duca i s-a pregătit mazilirea”.

Toţi priveghetorii au ascultat cu mare luare-aminte pe dascălul Ieremia, ca şi cum faptele şi disputele s-ar fi petrecut acolo, în cerdacul casei de pe botul de deal al Prigorenilor şi nu în casa lui Mehmet Cerchez din Istanbul. Neculce se îndreptă în jilţ şi cuvântă:

— Ştiu şi eu că alunei asupra lui Constantin Duca se adunaseră multe pâri. Se spunea că a despecetluit nişte scrisori de taină ale marelui vizir. Că l-a scăpat pe Constantin Turculeţ şi l-a lăsat să risipească toată aprovizionarea pentru Oameniţa. Că doamna Năstasia săvârşeşte răutăţi şi nelegiuiri, din cale afară de multe.

— Căutând să strângă aur şi iar aur. Supărând foarte boierimea şi storcând ţărănimea, de istov.

— Bine faci, vei hatmane, că spui astea, Îl lăudă Ieremia. Aşa se întregeşte chipul şi povestea lui Dimitri-Cantemir. Pentru că nu puteau ieşi din casă de răul dervişilor burzuluiţi, musafirii lui Mehmet Cerchez au sporit pocalele şi au înteţit petrecerea. Dimitrie Cantemir se dovedea neobosit. Şi sprinten înveselitor. Eunuci şi slujitori au adus bucate şi le-au aşezat pe măsuţele hexagonale, încrustate cu sidef. Cadâne tinere. Şi baiadere mult învăţate a se purta cu bărbaţii s-au strecurat în cameră, zbuciumându-şi sânii şi mişcându-şi, desfrânat, şoldurile, întru ispitire. În urma lor, muzică. Noi mâncam. Beam, cântăm, dănţulam. Mă rog, petrecere la toartă. Petrecere de donanma şi de pomină. A grăit Dimitrie: „Abia acum pricep că, pentru sprintene picioare ele baiaderă, pentru sânii lor, hulubiţe gingaşe cu sfârcurile ispititoare spre noi. Pentru ochii cei focoşi şi şoldurile lorplinuţe şi rotungioare, pentru braţele lor ca aripile pescăruşilor, trecut-ai la legea islamă, prietene Cerchez. Te-ncredinţez că făcea, fire-ar-să-fie de socoteală, cu ispită şi momeală, făcea să laşi Evanghelia pentru Coran.”; „Glumeţ Cantemir!” îl laudă Mavrocordat. „Îmi îngăduiţi, cinstiţi dascăli, să cânt?” se înclină cu prefăcută umilire Dimitrie. „Dacă logica rangului nu te opreşte, zise dascălul Vlasie, ştiu că tinereţea şi farmecul ist or baiadere şi cadâne mult te-ndeamnă cin la re să-i zici.”; „Marchizul de Ferriol mi-a spus că prinţul Charles d’Orléans. A fost mare poet. şi trubadur cunoscut în toată Europa. Şi totuşi nu şi-a pierdut rangul. Iar, după mine, un prinţ care cântă e mai vrednic de acest titlu decât unul care stă morocănos şi încruntat, ca să-i ia supuşii frica. Saadi poetul zice: «Strânşi la sărbătoare, prieteni şi prietene, /Stăm sub lună plină – vin şi râs desfete-ne! /forul bucuriei scapără-n priviri/Şi-n obrajii tineri scoate trandafiri…” Ciuta frumos, cald, din inimă, minunat, întovărăşit de toate strunele

tamburei. Exaporitului i se umeziseră ochii. Lui Daul i se scria bucuria pe faţă. De Ferriol bătu uşurel din palmele-i înmănuşate cu mănuşi albe, semn că-i plăcea. Eu îmi pierdusem glasul. Două baiadere, uşoare ca fulgul, prinseră a dănţui după cântarea lui Dimitrie şi după tactul strunelor. „Minunat! exclamă Cerchez în numele tuturor. Mai cânta!” Cantemir îi împlini voia, surâzând şi pentru că era bucuros de plăcerea ce-o izvodea în noi, dar şi pentru că musulmanii, cu câte un semn, îşi chemară câte o cadână alături, întru mângâiere şi dezmierdare. Se vede că şi muzica-i mai dulce, mai vrăjită, când sub palmă simţi piele catifelată şi. Caldă de muiere…

— Vorbeşti cu… păcat, dascăle şi călugăre! Râse. Jupâneasa Maria.

— Acuma, nu. S-au stins toate pornirile şi ispitele din mine, după ce m-au dulce chinuit, ca pe sfântul Anton, atunci, la Mehmet Cerchez în casă şi când Dimitrie urma cântarea-i vrăjită, zicând: „Cântecele noastre-n iureş de petrecere/Cu privighetoarea se luau la-ntrecere, /Vesele refrenuri triluiau în cor… /Sta un moş deoparte – atoateştiutor…”; „A-ta-s eu? întrebă Calaili efendi şi strigă la o cadână: Ei, roabă, vino!”, Ba poate despre mine-i vorba, efendi, râse Exaporitul. Numai că, dacă o mână de ghiaur s-atinge de-o femeie din harem, capul îi zboară de pe umeri, retezat de iatagan”. Ca să spulbere izul de invidie ce s-ar fi putut isca în inima noastră de ghiauri, Dimitrie a zis, cu strună, şi din rubaiatele lui Omar itayam: „Iuteaduceţi vinul! Vreme n-am sak dorm! /în obraz cu roze, şi-un pocal enorm – /Slavă Primăverii!

— Babă Raţiune, /Vin ţi-azvârlu-n faţă, hâdo, să te-adorm!”… Sau un alt rubaiat: „Sfânt mi-i râsul vesel, beat fiind sau treaz! /Nu-s pios, dogmatic, nu cad în extaz! /Soart-am întrebat-o: «Drag de cine-ţi este?» /Ea mi-a spus: «De omul veşnic plin de haz!» „Cele două stihuri de la

urmă, Dimitrie le-a spus împreună cu Cerchez şi cu Daul Iusuf. Nu ştiu până unde ar fi sporit veselia, pentru că, în clipa aceea, imbrohorul Cuciuc intră grăbit, gâfâind de emoţie şi grabă, strigând către grazdă: „Paşă!” Mehmet Cerchez, ameţit de vin şi de veselie, se clătină şi întrebă cu oare care spaimă: „Ce-i năvala şi horbora… hâc! Asta, imbrohoare?

Ce s-a întâmplat?”; „Două! strigă Cuciuc. Una, bucurie: domnul de la Bogdan Eflak, mazâl. În locui – Antioh Cantemir!” Toţi încremenirăm. Numai Calaili nu-şi putu Ntăpâni im sughiţ şi zise: „La mine să vină cu pungile! Că eu l-am… hâc!”; „Ba la mine!” săriră, înălţând mâinile, Cerchez, Daul şi Mavrocordat, toţi trei odată, parcă s-ar fi produs o explozie în ei. Şi râdeau, râs mânzesc, mai ales că şi Cuciuc ridică pretenţie: „Dar cum? Oare imbrohorul care a adus vestea nu merită un peşcheş? Unul gras, că fără mine…”; „Întâi spune a doua veste, zise Cerchez, şi-om vedea dacă meriţi.”; „A doua: spaimă! se cutremură imbrohorul. Dervişii s-au răsculat împotrivă. Sultanului.”; „Nu mai spune!?”; „Eşti smintit?” întrebară sau se minunară Daul şi Cerchez. „Jur că spun adevărul! Ascundeţi-vă că, ticăloşii, se năpustesc prin case să afle unde se-nfulecă porc şi se bea vin. Auziţi-le urletele, ca smintiţii.”; „Adică sunt împotriva donanmalei? Se înfurie Mehmet Cerchez. Îi astâmpărăm noi, cu iataganele! Să vină deci!” Şi măcar că erau bine ameţiţi de vin, tustrei înşfăcară iataganele. Cadânelş şi baiaderele se topiră, furişându-se în celelalte odăi.

Zaiafetul s-a spart înainte de vreme. Alexandru Mavrocordat, văzându-l pe Dimitrie că tace, nici speriat, nici bucuros, îl întrebă: „Cantemir, cum îţi vesteşti fratele?”; „Însumi mă voi duce să-l vestesc.”; „Te prind dervişii”. Dimitrie îşi recăpăta veselia şi râse: „Mă gândesc că dacă se spune ululla cum lupis, eu pot să… urlu cu

dervişii. Plănuiesc să mă vâr între dânşii şi, până la Ortakioi, de voie (în nevoie, strig: Moarte călcătorilor legii! Strig cât m-or ţine bojogii, să nu mă bănuiască... donanmanist. Şi-o fac pentru că nu vreau să pier înainte de a-mi vedea fratele domn şi ţara scoasă din nevoi”. După ce porunci slujitorilor să stea de pază la porţi şi la uşi, după ce îşi linişti oaspeţii, Cerchez veni lângă Dimitrie şi, „Sprijinindu-se în iatagan, întrebă, dovedindu-mi că eu nu ştiam multe din i i de care se ţeseau şi se tocmeau în Ţarigrad, deşi vodă l) i iiicoveanu mă trimisese aici anume ca să le aflu: „Mult nul mir de ce n-ai vrut să iei tronul?”; „De obicei, cum «cric un cronicar al nostru, se spune: Dulce-i domnia la Moldova, dar obezile sunt grele»... Precum ştii, am gustat (îi dulceaţa şi obezile. Pentru o picătură de miere era zilele să-mi pierd. Iar acum; înţelepţii fiind, mai dulce-mi pare n-ada învăţăturii. Şi-apoi, drept să-ţi spun, Sunt la laşt mulţi boieri care nu mă vor voievod.”; „Dar Scarlatache Ruşeţ mi-a spus că eşti mult lăudat, de toţi.”; „Nu, Cerchez prietene. Poate, în felul lui, Scarlatache îmi vrea binele. Dar printre lăudători sunt prea mulţi făţarnici şi mai ales Ruseteştii. Şi-mi amintesc cum spunea doica mea, Maria: cel care pe faţă te laudă, iar pe din dos te defaimă javră se numeşte”.

— Hm... zâmbi vei hatmanul Neculce. Văd că trebuie să spun aici un lucru: eu mă număr printre cei care l-au sfătuit să nu vină domn. Iordache Ruşeţ sta între boieri şi amintea mereu de purtarea-i zlobivă, de petrecerile la nunţi şi cumătrii, la vânători şi desfătări cu rauieret şi, mai ales, de îndătinarea de a boieri răzeşi şi a slobozi vecinii. Întreba chiar: „Cum o să fie domn unul care cântă cu... lăutarii?” Cu asta i-a sporit numele de om rău: necumpătat şi nechivernisitor ţării. Pe Antioh Cantemir l-au primit ştiind că nu-i firoscos precum fratele său, dar e bun gospodar. Şi-apoi, e bine s-o ştiţi: boierilor noştri le place

mai mult un domn blajin, cumsecade, o matcă fără ac», decât un voievod dârz, neînfricat, ambiţios şi râvnitor spre lucruri mari. Matca fără ac îi lasă să-şi facă voile; domnul cu vrere tare. Şi gânduri înalte le strică socotelile, le tulbură tihna lâncedă şi-i pune la treabă. Le strică tabietul. Ori asta multora nu le place.

Priveghiul acestei seri sfârşea aici. Nu erau obosiţi şi ar mai fi avut multe de povestit, dar îşi făcuseră obicei să nu treacă de miezul nopţii. Şi acum cocoşii stârniră strigări de trâmbiţe sparte.

— Să mergem la culcare, îşi pofti gazda oaspeţii, iar dascălul Ieremia răspunse cu o zicală dintr-un poet latin:

— Hoc est jrivere bis, vita posse priore frui – a te bucura de zilele trecute înseamnă a trăi de două ori. Deci să mulţumim gazdelor că ne-au poftit la acest priveghi, să ne amintim de cele ce au fost cândva, să ne bucurăm că le-am mai trăit odată. Şi să ne dorim somn odihnitor.

SEARA A CINCEA sau:

MINTEA în GÂLCEAVĂ CU INIMA

În ziua aceea hatmanul Ion Neculce a lucrat în gospodărie: împreună cu trei argaţi, a curăţat uscăturile din livada de meri, apoi, împreună cu prisecarul, a scos mierea de la şase ştiubeie. După-amiază a mers călare până la ogoarele de grâu, să vadă de-au fost bine semănate. S-a oprit o jumătate de oră pe malul lacului, să vadă cum prind pescarii peştele şi racii, porunciţi de jupâneasa Maria pentru cuhnie, să gătească o plachie de crap, un rasol de şalău şi o mâncare de raci cu mujdei. Ştia demult că dascălul Ieremia era mare iubitor de asemenea bucate. Vorbind cu Ifrim pescarul cel bătrân, acesta îşi aminti că iscusitul dascăl a mai fost de câteva ori prin Prigoreni, a pescuit în lac, a vorbit cu ţăranii şi a săvârşit unele pozne ori a izvodit vorbe de duh, pentru care i-a rămas faimă între români, de grec poznaş şi hâtru.

— El e cel care la multe treburi o-nimerea cu oiştea-n gard.

— I Crime, dascălul Ieremia e mare cărturar. A învăţat la şcolile cele vestite din Lipsea şi Viena. Ne-a învăţat şi pe noi multe din ştiinţa lui. Şi, mai ales, pe Antiohi Dimitrie Cantemir i-a învăţat. A slujit, ca strălucit profesor, la Şcoala domnească din Iaşi şi a scris multe rârţi înţelepte, folositoare sufletului şi minţii oamenilor.

— Bine faci, vei hatmane şi stăpâne, că mă înveţi. Şi ţi mulţămesc. Că noi, cei de-aici, de pe malul lacului din Prigoreni, ştim prea puţine. Privim noaptea la cer şi nu ştim de ce cad stelele. Ne speriem de trăsnet şi ne minunăm de curcubeu, zicându-i brâul lui Dumnezeu… Iar dacă râdem, nu râdem de dascălul Ieremia, ci de înţelesul ce-l are numele lui grecesc în limba noastră: Caca vela. Să iertaţi… Din pricina asta ne-am – Îngăduit a şugui. Cică atunci, când a nimerit cu oiştea-n. Gard. Ieremia a întors vorba celor ce râdeau, făcându-l nătâng, şi a zis; „Ei, dacă-i aşa m-aşez ici, la hodină, în umbra gardului, pân-o veni vreun prost să-l înjug la car, să mă scoată din încurcătură”… Iar după ce s-a hodinit, s-a suit pe căruţă şi-a cules perje din perjul aflat drept în gard. A ieşit stăpânul, furios, c-o prăjină lungă, şi s-a răstit: „Ce faci acolo, Cacavela?”; „Nu vezi? Ospătez”. „Din perjele mele?” „Ale tale sunt cele din livadă; crengile din drum rodesc pentru călători”. „Pleacă de-acolo, că te-otânjăsc cu prăjina asta!”; „Tu eşti răzeş?” l-a mai întrebat dascălul Cacavela. „Răzeş, de bună seamă!” s-a trufit cel cu prăjina. „Am înţeles, a zis Cacavela; eşti acel răzeş zgârciob, acel zgârie-brânză, acel linge-blide, care s-a făcut vestit pentru că a alergat şapte hotare cu prăjina după o cioară, să-i ia perja furată. Da, tu eşti acela: te cunosc după prăjină. „* Asemenea vorbă l-a cuminţit pe răzeşul nostru. Ba. Cică, spre a dovedi că nu-i nici măcar rudă cu cel împricinat, că n-are nici în din, nici

în mânecă cu asemenea maţe fripte, i-a dăruit dascălului Ieremia Cacavela un paner încărcat de perje, pe alese. L-a şi rugat să nu mai spuie snoava asta şi altora, c-o aud ţăranii şi râd de răzeşi…

S-au adunat în cerdac când asfinţea soarele. Felurite păsărele, poposind în drumul lor spre miazăzi, se îngânau în cântec şi strigări prin copacii din livadă, prin răchitele şi arinii de pe marginea lacului. Jupâneasa Maria şi maicii Daria au pus pe masa din pălimar plăcinte calde, într-un coşuleţ de lozie împletite cu meşteşug, şi ulciorul cel bârxiăhănos cu vin-rece, proaspăt scos din zămnic.

— Ca să avem… stuchit la furcă? A întrebat dascălul Ieremia, care nu ducea la ureche.

Cu degetele-i subţiri de om care se îndeletniceşte cu pana de scris şi nu cu sapa, luă plăcinta din coşuleţul auriu, o gustă, îi lăudă – frăgezimea pufoasă, dulceaţa şi mireasma de mirodenii şi o mestecă încet, cu dichis şi mare plăcere, apoi o udă cu vin din ulcică, sorbit câte un strop, plimbându-l încetişor prin cerul gurii, ca să-i simtă toată bunătatea şi să-i soarbă toată mirozna.

Povestirea a început-o tot vei hatmanul Neculce, luând-o de unde o lăsaseră asară.

— Constantin Duca vodă nimica nu ştia despre acea mazilire. Făcea şenlic, adică petrecere mare, cu surle şi tunuri, cu jocuri şi hore, cu pehlivani hindici, când în poarta Curţii domneşti s-a ivit capugiul, ca un corb cu basmaua neagră-n cioc. Bine zice norodul: „Cine sapă groapa altuia, însuşi cade-n ea”. Aşa a început, la leat 1H95, domnia lui Antioh Cantemir vodă. Boiernaşii făcuţi de tătâne-su din răzeşi ar fi putut să se bucure că le-a venit omul şi vremea. Ci mulţi pieriseră, iar cei care mai trăiau erau aşa de bătuţi, de stâlciţi şi de făcuiţi, cât rămăseseră cu pieile, de n-aveau nici cu ce ieşi înaintea lui Antioh vodă, să-i facă alai, să-i ureze bun venit şi să-l roage pentru

dreptate. Toţi boierii cei mari l-au slăvit, l-au linguşit pe Antioh vodă. Slobozit din Cetatea Neamţului, Iordache Ruşeţ s-a lipit de nouă domnie, precum căpuşa în blana berbecului. Şi s-a lipit la gât, acolo unde-i gras dobitocul…

— Am aflat şi eu despre asta, îşi aminti dascălul Ieremia, de la Dimitrie, care rămăsese capuchehaie în I.stanbul, să studieze, să scrie mai departe şi să străjuiască, să privegheze că domnia fratelui Antioh să curgă cât mai lină şi mai îndelung să dăinuiască. Mă aflam în casa de la Ortakioi, de vorbă cu Dimitrie, care zicea: „Mă bucur pentru Antioh, dar mă cearcă durerea că mi-a murit sora, Safta, măritată cu Mihalache Racoviţă.”; „Ierte-o Domnul! Mă închinai eu, adăugând o întrebare: Ce fel de om e Racoviţă?”; „Om neînsemnat, răspunse, (termind din nas, vădind că deşi era mare şi ager descâlcitor al firii omeneşti, se mai înşela câteodată, dar bărbat mândru, înalt, voinic, cu o faţă deschisă, cu barbă neagră, deasă, frumos tuşinată, cu buze groase şi rumene, cu ochi mari şi frunte lată, cu mâini puternice şi mlădii. Tata nu l-a ales ginere pentru deşteptăciunea lui ori pentru neamul lui ales, ci pentru frumuseţea lui… Mă străduiesc «fel împac pe Antioh cu Brâncoveanu. Că sfada dintre noi înghite multe pungi, ne primejduieşte capetele şi îmbogăţeşte câţiva maghistăni de-aici, din Istanbul. Ci, mai ides, sfada asta secătaieşte. Şi umileşte ţările noastre. Sfada dintre noi e pteirea. Noastră.

— A românilor/; „În adevăr, pârile s-au dezlănţuit, vijelie, odată cu numirea lui Antioh ca domn”, i-am spus şi eu, iar el a înşirat:, „, Ruseteştii îl învinuiesc pe Ştefan Luca, pe Dabija şi pe Smucilă c-ar fi mijlocit fuga lui Turculeţ din închisoare.”; „Da, i-am dat eu dreptate; lovind în prietenii tăi, în tine lovesc. Şi lovesc fără cruţare”. A stat câteva clipe în cumpăna gândurilor; apoi ţi-a poruncit, căpitane Silion, să pleci în grabă la Iaşi şi să-l rogi pe

măria să se trimită peţitori la Brâncoveanu, să-i ceară o domniţă de soţie şi doamnă; domn fiind, nu-l poate refuza.

— Aşa-i, chir didascalos. Iar eu l-am întrebat, cu îngăimare, ce să fac, dacă nu mă crede? După ce mi-a zvârlit o vorbă de ocară, mi-a scris, repede, pitac către Antioh vodă şi m-a lămurit, cu supărare în glas: „Cu Duca suntem veri de-al doilea. De ce n-am fi şi cumnaţi, prin soţii?”

Hatmanul Neculce crezu nimerit să spună:

— În ziua mazilirii, când Constantin Duca pornea din Iaşi, cu că & balâcul, doamna sa, Maria, tânără şi dezmierdat ă – precum o ştiţi, blăstăma şi bocea în gura mare: „Aoleo, aoleo, că va pune taica pungă de pungă din Bucureşti până-n Ţarigrad şi, zău, nu ne va lăsa şi iar ne vom întoarce cu domnia îndărăpt”.

— În adevăr, asta era râvna Brâncovenilor: stăpânirea ambelor ţări. Dar când a aflat că ginere-su, Constantin Duca vodă, prea făcea voile doamnei Nastasia şi prea se-ndulcise la domnie, nu l-a mai sprijinit.

— Aşa-i, vei hatmane, dar nici doamna Nastasia nu se lăsa: avea nevoie de domnie ca de aer şi de soare.

— Las-o-ncolo, dascăle, că prea le făcea boacăne, râse jupâneasa Maria. Era femeie trecută cu vârsta, mamă a opt copii, doamnă a ţării de mai multe ori…

— A amândurora! Că Gheorghe Duca a domnit şi la Bucureşti, iar dumneaei s-a ţinut cu frumosul Şerban Cantacuzino.

— Adevărat, dascăle Ieremia. Straşnică femeie şi nesătulă! Punea pe ea câte-o ocă de aur, în cercei, inele.

Salbe şi brăţări, se-mbracă numai în atlasuri şi mătăsuri, se măxuia cu sulimanuri franţuzeşti, da mese-mbelşugate ca să ispitească pe cei tineri şi voinici, să-i aleagă şi să-i fie ibovnici.

— Dimitrie, adăugă Silion, îi cânta: „Se ţinea tot de

iubit, /nu căta ca-mbătrânit. /În iatacul dumneaei, /tot bărbaţi tineri şi holtei, /pentru trup mângâiere, pentru inimă plăcere.”... Iar odată, când m-a întrebat dacă n-ar fi bine să se ducă la dânsa, în casa din Fanar, unde se adăpostise după mazilirea feciorului, eu mi-am îngăduit o şagă obraznică: „Du-te, măria ta. Că, frumos cum eşti şi plăcut în toate, poate faci aşa fel ca banii ei să nu mai ajungă la cei tineri greci din Fanar, ci în pungă românească”.

— Şi nu s-a supărat? întrebă Daria.

— Mi-a zis: „Silioane, eşti mult mai necuviincios decât ţi-i îngăduit”, dar nu s-a supărat. Şi trebuie să mai. Spun că, fiind capuchehaia lui Antioh vodă, Dimitrie Cantemir ţinea casă deschisă, primea prieteni şi neprieteni. Se sfătuia cu Scarlatache Ruşeţ care venea adesea prin Ţarigrad, tot căutând grecoaice frumoase şi bogate cu care să se însoare. Aşa-i spunea lui Dimitrie: „Alifâstâc, am ajuns peţitorul cel veşnic; nu-mi găsesc perechea”. „Îi fi... turturicoiul care piere fără turturică”...; „Lasă că şi tu te cam topeşti după răzeşiţa ta, Alifâstâcule 1 Parcă cu nu ştiu”...

— Vreau să vă spun că printre musafirii din casa de in Ortakioi mă aflam adesea şi eu, dascălul Ieremia. Îl ajutam să înveţe bine greceşte. Chemă profesori de limbă arabă şi persană. Buchisea zile şi săptămâni, fără îi ieşi din casă. În vremea asta ştirile despre întâmplările din lume i le aduceam eu ori alţi musafiri, dar mai ales Scarlatache Ruşeţ. Într-o zi, când citeam împreună un manuscris al lui Vincenţiu Cornaro, cu titlul Erotocrit, şi ia încălzeam amândoi de duioasa poveste de dragoste din liv Erotocrit şi Aretuza, un slujitor ne-a vestit că au Misii marchizul de Ferriol şi Mehmet Cherchez paşa. „Ce mal faci, voievoade, frate de voievod?” a întrebat paşa. Dunitrie a făcut o temenea adâncă în faţa musafirilor şi a dat răspuns:

„Mulţumesc de întrebare: făuresc planuri din cuţite şi pahare în vederea împăcării oii a războiului cu Brâncoveanu.”; „Ce idee?! se miră Cerchez, cu oarecare batjocoră în glas. Vrei să împaci apa cu focul?”; „Trebuie să încerc; mai ştii de unde sare… porumbelul păcii, pe care de mylt îl caut?” îmbrăcat după moda ţării sale, de Ferriol, ambasadorul Franţei, îşi scutură zulufii bogaţi ai perucii albe. Îşi aşează cu grijă manşetele şi guleraşul de dantelă ca spuma înfoiată de vânt, îşi netezi tunica din mătase albastră, se aşează în jilţ şi, punând picior peste picior, făcu să se vadă mai bine pantalonaşii scurţi, bufanţi, tot albaştri, şi ciorapii de borangic gălbui, bine întinşi şi lipiţi strâns de piele, bine potriviţi la culoare cu pantofii portocalii, din piele moale, de căprioară, lucraţi la Córdoba. Surâse şi vorbi melodios, parc-ar fi cântat. Dimitrie îl asculta cu luare-aminte, să deprindă cât mai bine limba franceză. Numai când se discuta filosofie vorbeau latineşte. Zise de Ferriol: „Noi ne-am plimbat cu barca pe Bosfor şi pe Cornul de Aur şi, trecând pe lângă Ortakioi. Ne-am permis a intra, să te întrebăm de sănătate şi omagii să-ţi aducem, ilustre principe şi cărturar. Că de Vreo două săptămâni nu te-am mai întâlnit la vizite.”)… Sunt fericit că nu m-aţi ocolit şi din inimă vă mulţumesc. În adevăr, două săptămâni sunt de când… stau cloşcă pe nişte cărţi în limba persană şi arabă. Când obosesc ori mă satur de… clocit în arabă, cercetez şi învăţ muzica musulmană. Încerc chiar să compun. Dar, iată… parc-am început a mă lăudare. Iertaţi-mă.”; „Am bănuit că aşa s-a întâmplat, zâmbi Cerchez. De altfel nu-i asta întâia oară când te cufunzi în studiu. Ei. Te întreb: când te apuci de cercetat istoria împărăţiei otomane?”; „Am şi început, prietene. Voiesc a scrie o istorie a puterii otomane.”; „Ţi-am fi recunoscători… Ştii că domnul marchiz de Ferriol şi-a cumpărat o barcă mare şi luxoasă, aproape la fel de mare,

de împodobită şi de scumpă ca a sultanului?”… Cu coviltir de mătase purpurie, înflorată cu fir de aur, pe stâlpi auriţi”, să lăudă ambasadorul Franţei. „Numai să nu ai bocluc cu padişahul, îi surâse Dimitrie. După câte ştiu, nici marelui vizir nu-i este îngăduită o barcă asemenea cu a…”; „Ţii! Uitasem primejdia asta… se prefăcu Cherchez îngrijorat. Ba m-am şi plimbat cu o barcă… sultănică”. De Ferriol parcă atâta aşteptase: văd intru slobozirea laudelor, că nu degeaba Dimitrie îl poreclea „Cocoşul Evropei”. „Eu, aici, în măreţul Constantinopol, capitala Marelui Turc, îl reprezint pe strălucitul şi atotputernicul rege Ludovic al XIV-lea. Mă port deci conform rangului şi demnităţii stăpânului meu şi a ţării mele. Eu aici sunt Franţa şi măritul ei suveran.”; „Ai dreptate, încuviinţă Dimitrie, cu bucurie, dar urmă să atragă luarea-aminte: Ci în Istanbul sunt nişte obicee, ilustre prietene. de care, dacă nu ţinem sama, ne aşteaptă «groapa sângelui» din Ediculé.”; „Cine s-atinge de mine, de regele Franţei s-atinge.”; „Da, aşa-i, se întristă paşa Cerchez. Dar acum asupra împărăţiei vin nouri negri. În Ungaria, pe Dunăre şi pe Tisa, suferim înfrângeri tot mai grele. Şi dacă n-ar fi. Regele Franţei, care să-i mai ameninţe dinspre apus, nemţii, cu acel general ai lor Eugeniu de Savoia. Ne-ar prăpădi de tot. Aşa că sultanului nu-i mai arde de întrecerea trufaşă cu alţi monarhi. Chiar de se simte jignit, tot tace şi-nghite nodâlcă amară”. Dimitrie a simţit că vorbirea a lunecat pe o pantă tristă şi vru s-o înveselească, fără a o opri însă: „În Iliada se spune că Paris a făcut război pentru mângâierea ochilor şi a cosiţelor Elenei, prea frumoasă muiere a lui Menelaos. Dar Paris era bărbat falnic şi voinic şi vânjos luptător, pe când de Savoia aud că-i mic, pipernicit şi boţit la faţă ca o babă. Ce Elenuşă îl trage spre războaie şi biruinţe?”; „Eu l-am cunoscut pe Eugeniu de Savoia, zise de Ferriol, că a fost în slujba Franţei, dar regele meu nu l-a ţinut pe lârtgă

sine, că prea era mic de statură, un homunculus. N-a ştiut că are geniu militar. Curtea din Viena l-a primit, l-a închiriat, l-a făcut de curând prinţ şi-i câştigă victorii cu priceperea organizării şi cu îndrăzneala atacurilor.”; „Întrebai ce… Elenuşă îl trage încoace? vru să lămurească Mehmet Cerchez paşa. Istanbulul spre care tindeţi şi după care tânjiţi voi, toţi ghiaurii? Dar n-o să-l mai aveţi niciodată! Vă jur!”; „Dacă habsburgii ar ajunge aici, la Constantinopol, Franţa şi-ar pierde toată faima pe care atât de greu a câştigat-o în Europa. De aceea regele meu stă cu spada spre coasta de apus a împărăţiei habsburgilor şi prieten bun e cu Marele Turc, fără de care n-ar putea face războiul pentru moştenirea tronului Spaniei. Război lung şi-greu, în trei direcţii”. Lehemetuit de vorbirea asta, Cerchez paşa îşi aminti de o nenorocire mai apropiată: „Deocamdată aflaţi că aici, pe malul Bosforului, s-a ivit ciuma. Şi ştiţi cine a murit de molima asta?”; „Cine?” întrebai eu, aproape fără să vreau, foarte îngrijorat. „Doamna Maria, soţia lui Constantin Duca”. Era gata să strig, cuprins de spaimă şi părere de rău, dar m-am oprit: să nu mă bănuie că-mi dau coatele cu Brâncoveanu. „Uite cum îmi strică, blăstămata ciumă, bunătate de cumnăţie cu neamul brâncovenesc”, se căină Dimitrie, între glumă şi durere. „Cum adică?” se nedumiri Cerchez paşa. „Plănuiesc, iubite paşă, să-l însor pe Antioh cu frumoasă, bogată şi înţeleapta Bălaşa Brâncoveanu. Să joc hora în casa cea măreaţă de la Mogoşoaia. Nu-i aşa că mă ajuţi într-asta, dascăle Ieremia? Şi pe Scarlatache Ruşeţ l-am trimis în peţit. Şi poate, la nunta asta, vine şi logodnica mea Casandra Cantacuzino. Şi, aşa, înfăptuim înrudire şi împăcare între toţi: Cantemireşti, Brâncoveni şi Cantacuzini. Ar fi frumos, nu? Foarte frumos!” înveselit foarte de visul lui, a păruncit băutură, baclavale, sarailii, cafele, că era după-amiază, iar musafirii se aflau cam

flămânzi, după o plimbare îndelungă pe mare. Apoi îi stârni la voroavă despre filosofie, căci îşi făcuse obicei să arunce, aşa, pe neaşteptatelea, câte o piatră în fântână, lăsându-i pe înţelepţi a se căznire s-o scoată.

Ion Neculce se răsuci în jilţ, să-l privească din faţă pe dascălul Ieremia, şi luă cuvântul, zicând:

— În adevăr, Antioh vodă Cantemir a trimis sol la Constantin vodă Brâncoveanu pe cumnatu-său, Lupu Bogdan hatmanul, întru peţire şi împăcare. Voievodul muntean a făgăduit fata şi împăcarea, dar i-a cerut, în schimb, să se lepede de Cupăreşti şi chiar să-l piardă pe Iordache Ruşeţ. Eram şi eu în spătăria mică, la ceasul când Antioh vodă a vestit răspunsul lui vodă Brâncoveanu şi a întrebat: „Ai auzit, vei vistiere Iordache, cât îţi preţuieşte ist cap al domniei tale, bine cetluit de tata?” Iordache a făcut ochi mari, holbaţi, cum făcea în clipele de spaimă. Se teniea grozav, dar nu voia să arate. Zise: „Brâncoveanu face voia Cantacuzinilor, iar Cantacuzinii mi-s duşmani de moarte.”; „Odată Costinii au stat chezaşi pentru domnia ta, a surâs vodă cu buzele-i groase de om pofticios la iruncaiie şi la săruturi. Acum cine mai stă?”. Iordache n-a şovăit, ci a răspuns cu vicleană linguşire: „Numai măria ta, cu râvna-ţi spre dreptate, cu omenia de care inima ţi-i plină, cu datoria de a-ţi apăra supuşii.”; „Nu umbla cu şiretlicuri!”; „Jur că spun numai adevărul, măria ta. Şi-apoi căsătoria cu o brâncoveancă înseamnă să-ţi pui un necruţător epitrop în cap. Sultanul e departe, iar Brâncoveanu, ici, peste gârla Milcovului. Eşti om deştept: cum crezi că o mofturoasă şi îngâmfată odraslă brâncovenească preţuieşte cât nu cap de sfetnic ca al meu? Chiar de-ar fi bucşită cu aur, tot n-ar face nici două parale. Şi-apoi, ai avea, măria ta, inimă să-ţi întemeiezi fericirea pe… hoitul unuia care, viu, îţi este sfetnic credincios?” Antioh vodă chibzui o vreme în tăcere; apoi

cuvântă întrebând: „Dar… Dumitraşcu vrea să mă împac cu Brâncoveanu, cu orice preţ.”; „Eu sunt un preţ prea de preţ, măria ta. N-ai să dobori măria ta unul ca mine, stâlp al ţării, pentru un trup de muieruşcă. Beizade Dumitraşcu nu ştie cât am suferit pentru măria ta: am fost închis în Cetatea Neamţului, casele prădate şi multă prigoană a îndurat neamul meu, apărându-i pe Cantemireşti. Să adeverească şi Lupu Bogdan, c-am îndurat prigoana împreună. Pentru măriei la. Pentru neamul Cantemir, fraţii mei îşi primojduiesc viaţa în urzelile cele ucigaşe din Ţarigrad. Şi-apoi, ce-ar zice fratele măriei tale, prea învăţatul Dimitrie Cantemir. Auzind că l-ai trimis la moarte pe fratele celui mai bun prieten al său, Scarlatache Ruşeţ? Nu-i cu putinţă, măria ta!”; „Sfârşeşte odată cu ţintuirea!”; „Nu sfârşesc, măria ta, pentru că mi-i milă de viaţa pe care va s-o duci cu Brâncoveanca. Între voi vă stărui, veşnic, stafia mea. Spânzurat de Brâncoveanu, mă fac strigoi şi noaptea vin să vă sug sângele. Iar când vă veţi îmbrăţişa, cum e datina între soţi, ca să zămisliţi coconi, eu, ca vampir…” Antioh vodă a făcut semn repezit cu mâna, să tacă şi i-a întors spatele. Dar Iordache lot a mai zis: „Ar fi cea mai mare dobitocie să mă schimbi pe-o mireasă bicisnică şi năzuroasă, crescută numai în puf, mătase şi aur. De ce? Ca să-ţi scoată ochii toată viaţa că s-a cununat cu un urmaş al unui răzeş herghelegiu la cai şi lefegiu la Ieşi?” Văzând îngăimeala lui vodă. Lupii lW, dun hatmanul? Cumnatul fraţilor Cantemir, om înţe

* t lept, sănătos la minte, cumpănit la vorbă, cunoscător al oamenilor.

— A grăit: „Eu nu vă iubesc, Ruseteştilor, dar ştiu că sunteţi mulţi, foarte vicleni, destul de bogaţi şi prin asta foarte puternici la Ţarigrad.”; „N-am zis eu asta, surâse Iordache micşorând privirile. Dar dac-ai adus vorba, aflaţi că Mavrocordat Exaporitul ni-i prieten. Că ne sprijină cel

puţin cinci paşale, care au datorii la cămătarul cel mare al Ţarigradului. Iar acesta ni-i rudă şi prieten. Şi să nu te miri dacă, îndată ce se află despre târgul cu Brâncoveanu, beizadea Dumitraşcu se şi vede plutind pe Bosfor, într-un sac azvârlit pe fereastră din casa de la Ortakioi…”; „Ne ameninţi?” se sperie Antioh vodă. „Numai dacă-i nevoie… mormăi, rău, Iordache. Şi. Mulţumesc hatmanului Bogdan că mi-a deschis ochii. Eu… nu mă gândeam.”; „Haida de! râse Bogdan. Drăcească domniei tale minte tocmai asemenea gând să nu fi izvodit? Cine te crede?”; „Deci vă temeţi de noi, Ruseteştii; adică ne preţuiţi de frică. Nici nu vrem ceva mai mult. Neamul nostru rosteşte rar cuvântul dragoste. Şi când îl rosteşte se gândeşte doar la aur”. Auzind asemenea filosofie, m-am cutremurat. Cred că acelaşi simţământ de spaimă l-a cert & t şi pe Antioh vodă, deoarece l-am văzut tăcând, galben la obraz, ca într-un târziu să strige: „Nu-mi trebuie Brâncoveancă! Însoară-se frate-meu cu gingaşa şi frumoasa Bălaşa… Dar, dacă-i aşa, cu cine mă însor? Că doamnă îmi trebuie. Îmi trebuie!”; „Dacă măria ta întrebi, eu voi răspunde cu un sfat de aur, se gudură Iordache. O ştiu pe Catrina, fata logofătului Dumitraşcu Ceaurul. E frumoasă şi deşteaptă. O cunoşti bine şi măria ta, că doar te-ai rotit prin preajmă-i când erai beizadea, şi-ţi plăcea foarte”. Antioh vodă stătu oleacă în uimire, dar repede se lumină la faţă şi se bucură, semn că Iordache Ruşeţ pusese degetul pe rană: „Da, da… Frumoasă ca o zână. Şi mi-a fost dragă.”; „Vezi? întrebă cu un fel de părintească duioşie şi înţelepţie vistierul: Vezi, măria ta? Eu la toate mă gândesc. Zi şi noapte mă gândesc numai întru fericirea măriei tale.”; „Afurisitule! Se răsuci Lupu Bogdan. O aveai în buzunar!”; „Ce?! rânji Iordache. Voiai să-l las pe măria să să-şi împovăreze cugetul cu stafia mea, cum şi-a încărcat şi otrăvit părintele măriei sale inima cu moartea Costinilor? Şi, gândiţi-vă, ce palmă.

Ar fi pentru neamul Cantemir dacă. După ce mă căsăpeşte pe mine. Brâncoveanu se răzgândeşte sau adaugă altă cerere? De pildă, ca Dimitrie Cantemir să renunţe lu' căsătoria cu Casandra Cantacuzino?" Vodă încremeni o vreme în gânduri. Se vedea că se luptă cu sine, cu încurcate probleme politiceşti, cu încâlcite mreje de intrigi. cu dragostea de frate. Şi cum nici mintea, nici firea nu-l ajutau să se încumete la lucruri mai îndrăzneţe, grăi cu glas slab şi. Şovăitor, dar care se întărea pe măsură ce rostea cuvintele: „Da… M-am hotărât. Hatmane Bogdan, pofteşte-l la curte pe logofătul Dumitraşcu. Vezi cum ţi vorbeşti: eşti peţitorul meu… îl aştept în iatac". După ce ieşi vodă din spătăria mică, Iordache aşteptă câteva clipe, parcă temându-se ca vodă să nu se răzgândească. Apoi îşi chemă fraţii, aflaţi toţi, întru acel ceas, în Curtea domnească. Le zise sau mai degrabă le porunci: „Lascarache şi tu, Mihalache, la Istanbul! Faceţi de petrecanie Brâncoveanului. Să ne ţină minte! Tu, Scarlatache, te duci la Bucureşti, cu aceeaşi treabă, printre Cantacuzini. Dar treci prin Braşov mai întâi."; „Braşov? se miră Scarlatache. De ce?"; „Vinzi două turme de boi şi cumperi odoare, rânji drăceşte Iordache. Astea aşa, de scornitură. De fapt te duci să le vezi pe doamna Maria lui Şerban vodă Cantacuzino şi pe domniţa Casandra… rudele noastre; „Ei. de mult n-am mai avut de-a face cu nişte Cantacuzinoăice", se prefăcu Scarlatache a înţelege ceea ce nu pricepea. „Nu te trimit în peţit, nepricopsite, se încruntă Iordache şi rana de pe frunte i se învineţi. Ci pentru învinuit, pentru ponegrit."; „Da? Se bucură Scarlatache. Şi pe cine mai… boiesc în negru, viperă procletă? Că. Pentru tine, două muieri sunt bagatel, o nimica: două porumbiţe-ntr-o cuşcă şi două grăunţe de otravă. Ajung! Pe cine mai bârfesc?"; „Nici bârfă, nici defăimare. Nici hulă. Rânji iar Iordache. Spui doar ce bine

ştii că-i adevărat: că beizadea Dumitraşcu-i un fluşturatic nu de herghelegiu, deci de neam prost, cu totul nevrednic a se înrudi cu neamul împărătesc al Cantacuzinilor. Că, dacă s-ar face căsătoria dintre Casandra şi Dimitrie, ciolanele împăratului Ion Cantacuzino s-ar răsuci în mormânt de ciudă, de Mânie şi de ruşine. Şi dacă tot nu se sperie ad. Togă, lucru bine ştiut de tine, prietenul lui…”; „De aceea îi sunt bun prieten, ca să-l pârăsc?” „Nu frate, ci ca să-i afli slăbiciunile şi păcatele. Şi aflându-i-le să le trâmbiţezi, întru tămăduire. Că noi, ca la carte: nu vrem pieirea păcătosului, ci îndreptarea lui. Ştiţi doar că-i zurbagiu. Bea. Cântă cu tambura, împreună cu cadânele, ca un lăutar mişel. Uită că-i fecior de domn. Adică nu uită, ci îşi bate joc. După ceasurile de destrăbălare, se face ursuz, acru, zburlit. Se poartă parc-ar avea ţepi de arici. Iar când îl apucă damblaua scrisului, nu mai le. Se idin iatacu-i câte trei-patru săptămâni. Ei? Spui vreo minciună? Născoceşti ceva? Huleşti?”; „Nu. Aşa-i, întocmai… Alifâstâc! râse Scarlatache Ruşeţ. Dar, de ce să spunem atâtea adevăruri despre… un prieten?”; „N-ar trebui să mă întrebi, ci să judeci şi să-ţi dai sama ce s-ar întâmpla cu noi, Ruseteştii, dacă fiica lui Şerban Cantacuzino ajunge doamnă aici, la Iaşi?” se răsuci Iordache, cu chip îngrijorat, spre cei trei fraţi ai săi, cântărindu-i din priviri. „Da, nu mai avem loc nici în ţările române, nici în Istanbul. Plec la Braşov!” se hotărî Scarlatache, cu un fel de iluminare pe chip.

Maica Daria se foşni în jilţ şi tuşi uşor, ca să poată întreba: „

— Chiar aşa de vicleni şi de răi erau Cupăreştii?

— Da, încuviinţă Neculce: mă înspăimântam şi eu. Că eram printre ei şi nu-şi ascundeau prea tare urzelile. Sau poate nu se fereau anume, pentru că, ştiindu-mă prieten cu Dimitrie, aveam să-i destăinui planurile lor. Ci, drept să vă

spun, n-am crezut că le vor putea înfăptui. Ziceam în sinea-mi: miţa cu clopoţei nu prinde şoricei. Eram mai tânăr şi nu credeam că mă aflu printre urzitori de vrajbă fără sfârşit, dar iată că învrăjbitorii, precum viespile şi tăunii, mişună prin lume şi înţeapă-ntruna, întruna, fără popas.

— Da, vremea, cumplita vreme a învrăjbirilor, zise şi dascălul Ieremia, întinzând mâna spre ulcica de vin. Şi, după ce-o sorbi până în fund: Iar în vremea asta Dimitrie Cantemir, ucenicul meu, cerca mereu împăcarea.

— O cerca… uneltind şi el, râse hatmanul Neculce.

— Adevărat; dar nu se afla altă cale. Însumi, trecând la Curtea domnească din Bucureşti, înţelegeam că, în viespar, nu poţi trăi decât înţepând şi muşcând. Astă învăţătură o dobândise şi Dimitrie în Istanbul. Gi, tocmai dt4 aceea, se preocupă mult de îndreptarea oamenilor, de îmblânzirea lor. Şi, mai cu seamă.

— Pentru întărirea cugetului fratelui său Antioh se străduia de zor să sfârşească „Divanul sau gâlceava înţeleptului cu lumea”. L-am văzut atunci de multe ori. În juru-i, numai cărţi: Dioptra şi Van Helmont, Miron Costin şi Historia Alexandri Magni, Persicarum rerum historia. Biblia, Varlaam şi rotisaf, Vissovatius şi multe altele pe care parcă mi-i greu să le mai înşir. Ştiu, de asemenea, că a scris la câţiva mari cărturari din Berlin, Padova şi Paris, cerându-le sfat şi ajutor întru scrierea cărţii. Ştiu că de trei luni nu ieşise din casă, dintre cărţi şi nu lăsase pana din mină.

— Deci, într-un fel, Iordache Ruşeţ avea dreptate, râse jupâneasa Maria.

— Avea dreptate numai când spunea că se-nfund Ut în iatac, între cărţi şi scria; dar ursuz nu era defel. Am lucrat multe săptămâni împreună, în casa de la Ortakioi

— Parcă-l aud şi acum» intră în vorbă şi căpitanul Silion: „Altă pană. Silioane!… Bine ascuţită… Eşti cam

Stângaci, băiete! Ascuţirea penelor e treabă gingaşă, pe care numai Daria o împlinea cu iscusinţă. Până primită din mâna ei luneca pe hârtie ca într-un danţ vrăjit. Dar ea-i acolo, iar eu… Ştiu că ţi-ar plăcea mai mult, Silioane, să ne batem în spadă, să ne întreoem în halca, să bem prin crâşme ori să ochim muieri pe la balcoane, ca să ne poftească înăuntru şi nu ca să ne ascută… penele de scris. Dar toate la vremea lor. Flăcăule! Nu-ţi pierde răbdarea: vin ele iară şi desfătările. Numai să sfârşesc pustia asta de carte, ce-mi stă pe suflet c-a o piatră de moară, când rece ca gheaţa, când ca jeratecul arzător… Să ştii totuşi că şi până poate fi o spadă. Tăioasă. Ascuţită. Foarte ascuţita. Şi chiar otrăvită. cu suc de ură. de batjocoră şi de moarte… Roagă-l pe dascălul Ieremia să vină aici, să-i spun că…”

Sunt aici, Dumitraşcu, am zis eu. Ridicând fruntea de pe cartea pe care o citeam. „Am sfârşit cartea, dascăle!” izbucni Dimitrie. cu mare bucurie. *; „Bine c-a Ha! Dumnezeu, m-am veselit şi eu. Că te-ai sălbătici le tot, de-atâta şedere-n casă şi-n pustnicie.”; „Nu mă compătimi, dascăle al meu: m-am desfătat scriind… gâlceava asta. Nici nu-ţi închipui ce înaltă şi subţire şi aleasă desfătare. Pentru că gâlceava-i în mine, cu mine însumi. E frământarea, izbirea, ciocnirea, bătălia între alb şi negru, între da şi nu, între cald şi rece, între deşteptăciune şi prostie, între bine şi rău, între întuneric şi lumină…”; „Da, aşa spune dialectica”, l-am oprit eu, cu o oarecare teamă; „Uite, am desenat aici şi stema ţării. Şi stihuri am ticluit, voind s-o înalţ până-n ceruri: … «Herbul ţării s-au fost ales bour, /Numele vestindu-şi că tunul prin nour»… Am pus, la urmă, şi Stoicorum percepta X – cele zece porunci ale stoicilor, după Stimuli virtutum al lui Wissowatius.”; „Şi tălmăcirea în greceşte?” „Am terminat-o! Ce crezi, dascăle?! Când mă aşez la treabă, nu mă las până nu ajung la capăt. Iată, iscălesc cartea de închinăciune lui Antioh

voievod şi epistola către ce. Titor”. Am citit multe pagini din manuscris şi iară i-am lăudat priceperea, hărnicia, stăruinţa şi talentul. „Cei drept, am muncit pe brânci, a surâs oleacă întristat de oboseală. Nici la nunta fratelui meu n-am avut răgaz să mă duc. Am uitat de uneltirile din Fanar ori din Serai. M-a subjugat cartea asta şi râvna de a o dărui oamenilor, să înveţe a fi mai înţelepţi, mai socotiţi, mai buni. Iată şi desenele: herbul ţării, înţeleptul şi lumea, roata lumii… Cel care scrie cărţi trebuie să ştie a coborî până în adâncul fiinţei omeneşti şi a urca până în înaltul cel mai înalt al gândului. Iar gândul să-i zboare până dincolo de stele.”; „Foarte adevărat, am încuviinţat eu, bucuros, şi am întrebat: îngădui să-i adaug şi eu o scurtă epistolă?”; „Ce bine-mi ghiceşti gândurile, dascăle Ieremia! M-a prins de umăr. Chiar de asta te căutam: să te rog pentru o epistolă ca o precuvântare. Tu eşti doar plugarul care, cel dintâi şi cel mai mult, ai ostenit pentru holda minţii mele.”; „fără pământul fiind bun, roadă înmiită a dat. Mâine ai epistola!” am făgăduit cu dragoste şi voiam să-l rog a nu părăsi pana pentru prea multă vreme. Să nu fie ispitit a se tăvăli în valurile vicleşugurilor din Fanar şi să nu cerce a înota „prin marea relelor socoteli”, cum obişnuia să spună, când ai intrat tu, căpitane Silion, să ne vesteşti că un galion foarte mare, necunoscut, pluteşte pe Bosfor, agale ca o lebădă uriaşă.

— Da. Dascăle Ieremia: venea dinspre Marea Neagră.

— Am sărit amândoi la fereastră. În adevăr, o corabie mare, nouă, înzestrată cu catarge şi pânze uriaşe, umflate de vânt, înainta spre miazăzi. „După steag, pare a fi rusească”, am zis eu; „Rusească? Cum adică? Ţarul Petru abia a ocupat Azovul. De unde asemenea falnic galion? Ei, poznă! Se plesni cu palma peste frunte: îmi dă mie a înţelege ceva contele Tolstoi… Dacă-i aşa, dacă ruşii au corăbii în Marea Neagră, se schimbă calimera pentru

aceste părţi din Europa. Vine stăpân nou spre cetatea lui Constantin cel Mare”. Nu scăzuse cu nimic mirarea noastră, că a şi intrat contele Tolstoi, ambasadorul Rusiei, însoţit de ambasadorul franţuz, marchizul de Ferriol, şi vorbi cuprins de o bucurie clocotitoare: „Ei, prinţe, cucerim Bizanţul?”; „Vă firitisesc din inimă pentru acest măreţ galion, i-a strâns Dimitrie mâna, dar c-o rândunica primăvara nu se face.”; „Nici eu n-am zis că-i primăvară chiar acum, ci doar că poate fi, s-a mai stins bucuria contelui, iar ambasadorul francez a întrebat ceva mai tare, pălind că laudă:. „Ambiţios, ţarul Petru, şi iubitor de farse: a construit acest galion la Voronej, pe Don, şi l-a aruncat în mare, ca pe-o jucărie, ca pe-o năzbâtie, drept în poarta Seraiului, ca să sperie hulubiţele şi cadânele?”; „Ilustre marchiz, măritul ţar nu se joacă de-a...”; „Nici când călătoreşte incognito? Nici când se dă drept sergent ori matelot?. Nici când rade bărbile boierilor? Nici când întemeiază oraş într-un ţinut pe care nici nu ştie de-l va putea stăpâni?”; „Învaţă de la alte ţări cum să conducă Rusia mai bine! urmă contele Tolstoi foarte serios. Noi ruşii trebuie să facem un salt mare, ca să ajungem Ta nivelul Apusului. Ţarul Petx-u este atletul care ajută Rusia să se ridice într-un sfert de veac cât altele în două secole.”; „Şi ce model şi-a luat ţarul?”; „Cneaz Dimitrie, mai multe, în frunte cu slăvitul rege Ludovic al Franţei, care a sporit industria şi meşteşugurile, a modernizat armata şi-a construit palatele cele minunate de la Versailles. Noi abia acum deschidem o fereastră la mare.”; „Dacă aş fi monarh, interveni Dimitrie, eu ca ţarul Petru aş lucra.”; „Foarte bine! îl lăuda Tolstoi. Dar să plec repede că, de bună seamă, mă caută marele vizir să-i dau explicaţii despre galionul minune.”; „Ca să-ţi faci un locuşor la Ediculé, râse Dimitrie, întreabă-l şi pe el...

«Când cucerim Bizanţul?»”; „Ai auzit ceva, cneaz

Dimitrie? Crezi că s-ar putea să mă…”; „De trei luni n-am ieşit din Ortakioi, precum ştii.”; „Se zvoneşte că, în urma acestui impresionant galion, ar naviga o flotă de cincizeci de corăbii, încărcate cu soldaţi”, informă de Ferriol, ca să vadă cât creşte spaima contelui Tolstoi; „Cu tunuri cât turnul Galatei!” râse Dimitrie Cantemir.; „De unde ştii? se miră de Ferriol”, înciudat că el nu aflase; „Am glumit… ieri cu Scarlatache Ruşeţ; o glumă cam nesărată, dădu Dimitrie vina pe unul care se dovedea tot mai mult un scorniri şi schimbător după bătaia vântului. Mi se pare că el a ştiut înaintea noastră despre venirea acestui faimos galion.”; „Să ştii că el a tăcut din ţânţar armăsar şi-a umplut Ţarigradul”. „Se prea poate! Se lumină Dimitrie. Eu îl prepun pe Scarlat Ruşeţ cu Cameleonul, jiganie asemănătoare broaştei, fără grumaz, iar gura ca de lacherdă îi ajunge, spintecată, până la umeri, picioarele de Dinainte seamănă cu labele maimuţei, ochi gălbui mici cât un grăunţ de mac, are coadă lungă cu care prinde prada şi cu care se spânzură de crăci şi se leagănă; are o limbă tot atât de lungă cât şi coada, iar vxrful ei are un şlei sau vâsc de care se lipeşte orice muscă…”; „Dimitrie, l-am întrerupt eu, îngrijorat că îşi lehemetuieşte musafirii, mi se pare că ai cam luat-o razna”. Dar nu; oaspeţii mai aveau chef de vorbă. De Ferriol. Îi lăudă închipuirea bogată, cu înclinare spre lucruri caraghioase. Socoteam că Dimitrie avea o minte bine împodobită cu ştiinţă, în stare a urzi felurite chipuri monstruoase, la care nici ziditorul lumii nu. S-a gândit, „Există şi un desfrâu al închipuirii şi al inimii, care făptuieşte pozne şi năzbâtii, a zis Dimitrie. Ci pe mine mă Incintă acest Scarlatache Ruşeţ, pentru că nu ştii niciodată ce culoare sufletească va îmbrăca, pentru că, de obicei, asemeni Cameleonului, se văpseşte, repede, în culoarea firii, a locului unde se află într-un moment dat.”: „Deşi nu eşti Cameleon, cneaz Dimitrie, pofteşte cu noi să vedem

bucuria creştinilor şi spaima musulmanilor.”; „Merg bucuros, conte Tolstoi, deşi eu nu mă schimb de dragul schimbării, ci numai din nevoia de a nu pieri… Şi pentru că simili simili cognoscitur, îngăduiţi-mi. Să mă îmbrac europeneşte.”; „Intri iar în viitoarea cea politicească?” am întrebat eu; „De ce nu? Se veseli Dimitrie. Am terminat cartea, prieteni!”; „lâravo! îl lăudă de Ferriol. Te rog să ne-o înfăţişezi şi\noua, cu cel dintâi prilej. Şi eu am să-ţi aduc cartea lui La Bruyère, tipărită mai anii trecuţi şi intitulată «Caracterele». Foarte îndrăzneaţă carte, plăcută şi nouă, aristocraţilor, deşi ne înţeapă adânc. Ne biciuie, dar spune adevărul. De pildă, citeam azi-dimineaţă o frază: «… gentilomii, strâmtoraţi, s-au împăcat cu burghezii şi au încetat «a mai ceară dovada celor patru strămoşi aristocraţi şi şi-au căsătorit odraslele cu odrasle de burghezi bogaţi; mai ales feciori cu fete burgheze»”. Asemenea vorbire filozoficească, plăcută celor doi, ameninţa să uite de strălucitorul galion rus apărut, nitam-nisam, în Bosfor. Dar tocmai atunci, parcă l-ar fi chemat cineva, s-a ivit Scarlatache Ruşeţ şi a întrebat pripit şi foarte îngrijorat: „Pleci, măria ta?” „Cu prietenii, Scarlatache! L-a întâmpinat cu bunăvoinţa şi cu oarecare părere de rău. Vreau «a văd cum se simt musulmanii când în Bosfor răsare, din valuri, corabie creştină”. Rotindu-şi ochii lui cât un lirăuncior de mac, Scarlatache s-a apropiat de mine şi de Dimitrie şi a şoptit: „Aflat-am că Brâncoveanu l-a rugat pe împăratul nemţesc să nu îngăduie domniţei Casandra să plece din Braşov. S-o facă prizonieră”. Mă miram şi-l admiram pe Dimitrie cum sărea în sus, cu o tinerească vioiciune, cântând şi jucând: „Mă duc s-o răpesc! S-o scot din primejdie… Da! Mâine plec cu armia sultanului Mustafa spre Belgrad. Pe drum, mă abat pe la…; „Să nu faci vreo poznă, Dimitrie”, am cercat eu să-l potolesc. „Ar trebui să fiu un voievod poznaş, râse, trăgând

cu coada ochilor la Scarlat Ruşeţ. Şi cum… voievod nu mai sunt, va să rămână doar poznaşul, lotrul de fete, de domniţe l rumoase”. Cât a durat şoapta lui Scaiiatache, Tolstoi şi de Ferriol au privit pe fereastră galionul rus şi mulţimea care căsca gura şi se minună de asemenea nemaivăzută corabie. „Chiar vrei să te faci părtaş la Campania din Ungaria? întrebă contele Tolstoi, cam supărat. Adică vrei să vezi cum sultanul cucereşte Viena?”; „Daltabanpaşa mi-a obţinut învoirea. Şi nu văd de ce aş renunţa.”; „Nu-i prea… războinic padişahul?” îngăimă de Ferriol. „Vrea să răzbune înfrângerile de la Viena şi Buda. Să ocupe cât mai mult din Europa creştină.”; „Va izbuti? întrebă Scarlatache, foarte dornic să afle părerea lui! Dimitrie Cantemir. A făcut pregătiri uriaşe, pe cât ştiu,”; „Mira-m-aş! Nu şovăi acesta să-şi spună părerea, lămurind: Sultanul porneşte cu un sfert de milion de spahii şi ieniceri, bine armaţi, dar şi Eugeniu de Savoia-i mare general. Nu-i aşa, marchize de Ferriol?”; „Aşa-i, dar Franţei nu-i convine o Austrie prea puternică.”; „S-ar putea, totuşi împăratul din Viena a prins curaj şi ai lui împing din răsputeri, împreună cu leşii şi cu ruşii, să facă Dunărea hotar. Suntem la răscruce de vremi. Întâmplările se prăpăstuiesc peste noi, ori se înalţă ameţitor. Ludovic al Franţei străluceşte printr-o curte fără pereche, pizmuită de toţi monarhii lumii. În Suedia s-a ridicat acel Carol al XII-lea, care. Săvârşind minuni de vitejie, începe a fi numit Alexandru Machidon al miezului de noapte. Victoriile lui. Din Polonia şi din părţile Mării Baltice, ţine lumea cu respiraţia oprită.”; „Da, prinţe Dimitrie, adeveri de Ferriol; dar pe când lumea toată priveşte spre nord la isprăvile lui Carol, împăratul Leopold şi ţarul Petru îşi întind stăpânirile lor spre miazăzi, mai încet, dar mai cu temei şi mai cu folos decât suedezul, ale cărui victorii mie-mi par focuri de artificii: orbitoare, dar repede, pieritoare,”; „Sunt de

părerea domniei tale, marchize.”; „Eu cred în soartă bună a Rusiei mele. Ţarul Petru este un fenomen cum rar se iveşte în istorie. El ridică ţara mea! A rangul de mare putere în Europa. Adică a şi ridicat-o.”; „S-ar putea, dacă nu l-ar avea potrivnic pe suedez.”; „Carol suedezul este un geniu militar, straniu şi neastâmpărat, surâse Tolstoi. Dar n-are temelie puternică. Pe când ţarul meu…”; „Nu se ştie, îl opri de Ferriol; nici Alexandru Machidon n-a avut o ţară mare, şi ce imperiu a cucerit…”; „Oricum, prieteni, eu mă duc să văd cum se înalţă steaua lui Eugeniu de Savoia sau cum se prăbuşeşte în noaptea înfrângerii şi a uitării.”; „Da? Se îngrijoră Scarlatache. Şi te bucuri? De ce?”; „Tu nu? Au un vezi cum decade împărăţia otomană? Se prăbuşeşte în propria ei lăcomie, se îneacă în propriul ei belşug şi lux. Şi asta tocmai când. cu laudă multă şi zgomot mare, porneşte să cucerească Europa.”; „Îmi vine în minte o caracterizare din «Caracterele», cartea lui La Bruyère. «Un suveran fastuos şi luxos este asemenea unui păstor înveşmântat în aur şi nestemate, ţinând în mână o nuieluşă de aur; canele lui are zgardă de aur şi e legat cu un lănţişor de aur şi mătase. La ce foloseşte turmei atâta aur, când se năpusteşte lupul asupră-i?» „Toţi găsirăm cuvinele franţuzului foarte adevărate şi parcă nu puteam să nu ne bucurăm: Tolstoi, că stăpânul lui dispreţuia luxul şi muncea ca un dulgher, ca un fierar şi chiar ca un ciubotar.

— Aşa-i, îşi meştereşte singur ciubotele, spuse cu mirare Neculce. Am văzut cu ochii mei, cum le cârpea, în cort.

— Dimitrie şi cu mine în taină ne bucurăm. Dar Scarlatache Ruşeţ a bănuit: „Şi eu… mă bucur, dar nu tăţiş. Că nu ştii nicicând cine-i coadă de topor.”; „După câte văd, schimbă Dimitrie vorba, fratele meu se descurcă bine. cu domnia. Ţara prosperă în tihnă şi linişte.”; „Te are

pe tine capuchehaie, Alifâstâc! Cum să nu se descurce? Dar are şi potrivnici, duium. Vezi să nu-ţi scape de sub priveghere.”; „Ştiţi cum a trecut proviziile peste Nistru, la Oameniţa? A întrebat Dimitrie. A legat boii de la căruţe de cozile cailor tătăreşti şi aşa i-a silit să înoate prin şuvoi… Deci Antioh vodă e… aliatul Franţei, marchize.”; „Dacă-i ajută pe turci împotriva leşilor, este! Dar trebuie să ştiţi că nici Franţei nu-i convine un Imperiu Otoman prea puternic”. Râseră toţi, fără o pricină anume. Poate pentru că se gândeau ce neînsemnat era acel ajutor dat de moldoveni Oameniţei. Dar Dimitrie se opri şi zise.: „Nu vorbind de miere ţi se face gură dulce… Şi eu socot că o ţară mică, pentru a trăi, trebuie să fie prietenă cu toată lumea. Altminteri o înghit chiţii cei mari, tari şi lacomi. Domniile voastre, care veniţi din două ţări mari, greu înţelegeţi sufletul oamenilor zămisliţi în ţări mici. Oricum, poimâine intru în alaiul sultanului şi-l însoţesc până la locul bătăliei. Nu să lupt, ci să văd, să cercetez şi. Să scriu.”; „Cneazule, eşti neastâmpărat ca vântul, îl lăudă contele Tolstoi, în felul lui. Dar ce-ţi trebuie tabără, război, bătălie?”; „M-am născut într-o ţară aşezată în calea furtunilor şi, cu cât mă vântur, mă rotesc şi mă scutur, cu atâta sunt statornic pe-acest pământ. Iar Horaţiu spune: Misce stultitiam consiliis brevem, amestecă în înţelepciunea tu şi un grăunte de nebunie”. Au plecat toţi; Tolstoi, de Ferriol, Dimitrie. Şi Scarlatache. Colindând prin oraş, au aflat că lumea se împărţea în două: unii se bucurau că vine a schimbare în lumea otomană; alţii se temeau, prorocind că în curând Istanbulul va suferi de foame. După ce a făcut o vizită la marele vizir, liniştindu-l asupra apariţiei galionului rus, Tolstoi, împreună cu Dimitrie Cantemir şi cu Scarlat Ruşeţ s-au îmbrăcat ca negustori greci şi au chefuit o zi şi o noapte în crâşma unui armean. Ştiu că rusul bea de stingea, iar Dimitrie mai

prejos nu se lăsa. Şi, iertat. Să fiu, nici muierile nu le lipseau şi câte va dănţuitoare indiene, baiadere, foarte frumoase şi pătimaşe femei. Nu-i aşa, Silioane, că nu se află privelişte mai vrăjită ca o muiere frumoasă?

— Aşa-i, dascăle, răspunse căpitanul. Am fost, cu dânşii, la crâşmă, o zi şi o noapte. Nici nu l-am putut trezi în ziua când trebuia să plecăm la tabăra sultanului de la Adrianopol. Noroc că plecarea taberei s-a amânat cu cinci zile. Aşa că Dimitrie Cantemir a avut timp să se pregătească, să vadă pe Unii din dregătorii cei mari şi să afle lucruri pe care puţini le ştiau. Însoţindu-i în tabără, cinstiţi veghetori, voiesc a vă povesti două întâmplări, dacă mai aveţi răbdare în seara asta.

— Avem, căpitane, îl încredinţa hatmanul Neculce.

— Dar mai întâi amintiţi-vă şi de poamele din paneraşe şi de vinul ori mustul din ulcioare şi ulcele, îmbie Maria Neculce.

După ce se înfruptară din acele dulci roade ale bunului pământ moldovean, ridicându-se din jilţuri şi mai dezmorţindu-şi ciolanele, după ce priviră sclipărul stelelor şi necuprinsa înălţime a cerului, se aşezară la locuri şi aşteptară ca Silion căpitanul să urnească povestirea din răgazul în care poposise.

— Mi-aduc aminte că ne aflăm cu tabăra lângă Sofia şi Dimitrie Cantemir îl căuta de zor pe Mustafa Daltaban paşa. Îl pândi când era singur în cort, privi grijuliu să afle dacă nu cumva îl vede careva. Mă puse pe mine să străjuiesc la uşă, iar el intră, se închină cu grabă şi-i şopti: „Mărite paşă şi prietene, fugi! Fugi acum, fără zăbavă…”; „Ce-i cu tine, Dimitrie? Ce ai? Ce ţi s-a întâmplat?” se mira paşa; „Mie… nimic. Mariei tale! Am văzut fetva pentru surghiunul măriei tale. Fugi! Nu. Mai întreba,”; „Surghiun?! S-a crucit paşa. De, ce? Vino-ţi în fire, tinere.”; „Marele vizir şi seraskier te-nchide la Bickia, loc

ciumat. Are poruncă.”; „Cu ce-s vinovat?” întrebă. Paşa, cu râs batjocoritor.; „Cu nimic, făr’ numai că marele vizir o om îngâmfat, pizmătăreţ, linguşitor, prost şi se teme că-i întuneci faima. Te-a pârât că eşti prieten cu ghiaurii şi vrei să treci, în timpul bătăliei, de partea lor.”; „Grăieşti adevărul, Dimitrie? Se schimbă nedumerirea şi batjocora paşei într-un început de spaimă. Nu-i vreo şotie de-a ta?” Dimitrie Cantemir îngenunche şi-şi făcu cruce: „Jur c-am văzut porunca iscălită. Adăposteşte-te în Moldova, până se potoleşte mânia padişahului. Fugi, nu mai întârzia niciun minut. În Cetatea Neamţului, Antioh…”; „yDeşi mă ştiu cu totul nevinovat, iată, ai început să mă nelinişteşti, să mă pui pe gânduri… A, dar stai!, tu, în Moldova, m-ai păcălit, cândva, straşnic. Şi-acum…”; „Jur, în genunchi, jur că nu-i şagă. E adevăr crud!” Pentru că i-am vestit că vine Mehmet Cerchez paşa, Dimitrie i-a sărit în faţă cu o rugă fierbinte: „Cinstite paşă şi prietene, doresc să mă abat, două săptămâni, până la Moldova, să-mi văd fratele. Roagă-l rogu-te pe marele vizir să-mi îngăduie.”; „Îl rog eu chiar pe sultan”, a zis, binevoitor Daltaban paşa; „Nu! Te rog nu., nu te duce la… Nu mai plec!”; „Ce-i cu tine, omule? S-a mirat, cu iz de supărare otomanul. Mă duc la padişah.”; „Prietene Cerchez, roagă-l şi domnia ta să nu se ducă!” Dar Mehmet Cerchez l-a apucat de mână şi l-a tras cu faţa spre dânsul. „Eşti bolnav? Nu te-am văzut niciodată aşa de zăpăcit, de aiurit.”; „Zice că…”; „Nu! Te conjur, paşă, nu! S-a frământat Cantemir. Taci! Tăcerea-i de aur, vorba, mormânt.”; „Hm… pari o besactea cu mistere, se miră Cerchez, renunţând parcă de a descâlci pricina zăpăcelii lui Dimitrie Cantemir. Şi când vrei să pleci în Moldova?”; „Poimâine”. Pa. Şa Cerchez nu s-a aşezat pe taburetul pus în faţă-i de un eunuc, ci porni spre ieşire: „Aşteaptă-mă aici; vin cu răspunsul marelui vizir”. „Mulţumesc! Se bucură Dimitrie Cantemir; apoi, în şoaptă,

după plecarea lui Cerchez: îmbraci straiele mele, Daltaban paşa. Te călăuzeşte omul im ai, Silion, până la mănăstirea Caşin, ori Cetatea Neamţului.”; „Ţii aşa de mult la mine, Dimitrie?”; „Îmi iubesc prietenii ca pe mine însumi. Ase unde-te, repede!”)… Mulţumesc. Dar eu sunt Mustafa Daltaban paşa, pacificatorul Rumeliei, nu un oarecine… Am merite mari. Şi nu mă tem, nu fug din faţa primejdiei. Mai ales că nici nu pricep de ce m-ar învinui marele vizir.”; „Ascunde-te până-ţi poţi dovedi nevinovăţia ori până…”, stărui tot mai frământat Cantemir. „Şi… dacă-i aşa, nu ţi-i frică să salvezi un… proscris?”; „Ba da, dar pentru mine prietenia-i sfântă. Pot muri pentru ea.”; „Mă duc totuşi la sultan.”; „În genunchi, te rog, nu! Nu 1”; „M-am încredinţat de dragostea ta, Dimitrie, şi-ţi mulţumesc. Dar îţi spun, încă o dată, că nu mă tem de-un om mărunt, mic la suflet urcat într-un rang mare. Marele vizir e un prost îngâmfat. Dacă tu m-ai prevenit, am să mă păzesc”. Căpitanul Silion s-a oprit aici şi şi-a dres glasul cu o ulcică de vin şi cu un măr domnesc, rumen şi dulce-acrişor. Ca să curme tăcerea, dascălul Ieremia a grăit, tălmăcindu-şi gândul:

— Da, aşa era Dimitrie: iubea prietenii de orice neam, păgân sau creştin.

Jupâneasa Maria umplu ulcelele cu must şi cu vin şi întrebă:

— Ce – a întâmplat cu Daltaban paşa, atunci, în tabăra de la Sofia?

— Voi povesti la vremea cuvenită, făgădui Silion.

— Bine, surâse hatmanul Neculcea. Eu ştiu că de la Sofia, cu cai de olac, Dimitrie a zburat până la Iaşi. Fratele său, Antioh vodă, şi tânăra doamnă Catrina l-au primit cu bucurie. La masă, în spătăria mică, fost-am chemat şi eu, cu toate că era doar o masă în familie. Mă poftise pentru prietenia mea cu Dimitrie. Numai că, de la acea masă, aşa

de intimă, nu lipsea Iordache Ruşeţ, cutra. Am povestit, cu veselie ori cu tristeţe, cu şart ori stângaci. Dimitrie rostea parcă numai vorbe de duh, amestecate cu stihuri, cu zicale, strigături şi frânturi de psalmi, tălmăciţi de Dosoftei mitropolitul. Dar, spre sfârşitul mesei, tăcu şi dintr-odată căzu în mâhnire: „De ce te-ai întristat, frate?” întrebă Antioh vodă… Mi-am amintit de Daltaban paşa… Ce-o fi făcut? O mai fi viu?”; „Turcii cei mari se răfuiesc adesea între dânşii, cu iataganul”, cugetă Antioh vodă. „Iar noi rămânem fără prieteni, se căină Dimitrie. De altfel pe Daltaban paşa, pe Cerchez, pe Daul. pe Cuciuc eu mi-i cred prieteni ca şi pe Scarlatache Ruşeţ. Ion Neculce. Cu ei mă înţeleg şi mi-s mai cu priinţă decât Brâncoveanu şi decât Cantacuzinii.”; „Ce suflet mare! îl admira Iordache Ruşeţ. Cuget înalt, de filosof…”; „Am alergat până aici, frate Antioh, să te rog a tipări, cât mai repede, «Divanul sau gâlceava înţeleptului cu Lumea», o carte a împăcării şi a înfrăţirii, pe care, după multă trudă, am sfârşit-o acum o lună. M-a călăuzit cuvântul Eclesiastului: «Funia întreită anevoie se rumpe». Vreau să zic că, pentru binele ţării şi al neamului Cantemir, să fim uniţi, împletiţi strâns într-aceeaşi simţire. Şi aceste trei ţări ale noastre, române, trebuie să alcătuiască una singură, bine îngemănată, mare, sub aceeaşi ocârmuire, ca nebiruită să fie şi toţi s-o cinstească şi s-o admire. Thales filosof, unul din cei şapte înţelepţi ai lumii, mulţumea zeilor pentru trei lucruri: că l-au făcut om şi nu animal, bărbat şi nu femeie, grec şi nu barbar. La fel şi eu, cumintele şi cinstitul meu frate, pentru trei lucruri înalţ slavă Celui de sus şi părintelui nostru: că nu m-a făcut musulman, ci român, că nu mi-a dat o fire tristă, ci una veselă, că nu mi-a dat alt frate, ci mi te-a dat pe tine, Antioh.”; „Cumnate, înţelepţeşte şi minunat grăieşti, îl lăudă doamna Catrina, învăpăiată la obraz că bujorul de emoţie; şi fiindcă Dimitrie îi zâmbi, cu bucurie şi

mângâiere, îndrăzni să urmeze: Glas vrăjit, vorbe alese, gânduri înalte, iar eu, ascultând, parcă mă plimb pe cărări împodobite cu flori şi respir miresme sfinte.”; „Catrino, draga mea cumnată, nimeni, până acum nu mi-a adus asemenea laude şi cer iertare că n-am văzut, înaintea fratelui meu, frumuseţea făpturii şi gingăşia sufletului tău. M-am încredinţat, încă o dată, că nu se află privelişte mai încântătoare, mai izvoditoare de bucurie şi fericire decât o femeie frumoasă.”; „Îl auzi, doamnă Catrina? întrebă Iordache Ruşeţ. Spun şi eu că n-are Răsăritul om cu capul, talantul şi sufletul lui Dimitrie Cantemir. Iar măria să antioh vodă să fie fericit de frate firoscos şi cărturar, cu multă trecere la musulmanii cei mari”. Laudele doamnei Catrina l-au luminat pe Dimitrie; ale lui Iordache l-au înnegurat şi a răspuns: „Mulţumesc, vistiere; dar, auzindute, nu ştiu de ce îmi vine să spun: poţi lăuda dojenind şi bârfind lăudând. Degeaba mă linguşeşti vei vistiere, dacă uiţi că ţi-am fost domnitor…”; „Doar trei săptămâni”, a clipit, încurcat, Iordache. „Destul ca să te fi dat pe mâna călăului şi să nu-mi pară rău acum. Gândind asupra trecutului mă încredinţez tot mai mult cât a greşit părintele nostru urmându-ţi sfatul. Costinii meritau nu numai să trăiască, dar să fie cinstiţi, până în înalturi, pentru înţelepciunea şi marea lor dragoste de ţară.”; „Ce-i ţara fără noi, boierii?” Ca să nu se asprească dispută, Lupu Bogdan a grăit, cu vorba-i cumpănită, cuminte, înţeleta: „Te rog, Dimitrie, nu mai răscoli greşelile uitate.”; „Lasă-l, Lupule, surâse mieros Iordache. Nu mă supăr. Mi-a spus, altă dată, vorbe mult mai grele. Dar am zis: ne întrece pe toţi în învăţătură, în deşteptăciune, în prorocire, în…”; „Te rog, vei vistiere! îl opri Dimitrie… Şi, iertare, dar laudele în gura domniei tale se boiesc în defăimare. Ştiu bine ce sunt şi it preţuiesc. Şi ţi-am mai spus: nu iubesc nici linguşirea, nici făţărnicia. Iar pe mincinoşi îi dispreţuiesc. Mă

călăuzesc după o povaţă a lui HoFaţiu: Neve putea alium sapiente bonaque beatum – să nu crezi că există om fericit în afară de cel înţelept şi bun.”; „Drept grăieşti, măria ta! Am zis eu, fără voie; mă furase sinceritatea lui Dimitrie Cantemir. Dar după ce am rostit acele vorbe, mi7 am dat seama că am greşit. Am privit chipul lui Antioh vodă şi am înţeles că-l supăra foarte slăvirea fratelui mai mic. Î>1 pizmuia şi se temea de el. Chiar laudele aduse doamnei Catrina îl necăjeau: era soţia lui şi o iubea fără tăgadă. Poate se mai gândea că Dimitrie pleacă, iar el rămâne cu Ruseteştii. Drept aceea a îndemnat să ciocnim cupele şi a cârmit vorba pe alt făgaş, crezându-l mai prielnic: „Precum m-ai rugat şi într-o scrisoare, Dumitţaşcule, m-am îngrijit şi de tine. Moşiile rămase de la tata…” Dar Dimitrie îi făcu semn cu mâna să se oprească: „Cu două rugăminţi m-am abătut pe-aici: să-mi tipăreşti cartea şi să-mi aduci logodnică la Iaşi. Atât! Celelalte le-om hotărî altă dată”. Antioh vodă a rămas cam descumpănit: nu ştia ce să mai spună. Pe el îl urmărea gândul moştenirii mai mult ca orice. Dar doamna C, atrina îl scoase din încurcătură, grăind cu surâs îngeresc: „S-a zvonit că-i urâtă, rea şi proastă. Firesc era să ne încredinţăm de adevăr. Şi trimis-am pe dumnealui Ion Neculce, s-o vadă”. Mi-a venit, acum, mie rândul să vorbesc, lucru mult dorit de mine, încă din clipa când îl văzusem pe Dimitrie. Şi am zis: „Chiar aseară m-am întors de la Braşov.”; „Şi? S-a repezit Dimitrie cu nerăbdare… De-ar fi măcar un sfert frumoasă şi deşteaptă ca tine, Catrina, n-aş mai sta pe gânduri. Asemenea cuvinte mi-au dat apă la moară şi-am urmat, cu vorbă cuminte, aşezată, anume ca să mai potolesc jarul patimii care ştiam că se izvodeşte în prietenul meu, totdeauna când se pomenea numele unei fete. Nu te superi, Daria, dar am să repet tot ce-am spus atunci despre logodnica lui, de mult prepusă.

— Nu mă supăr, vei hatmane, deşi ştiu că va să mă doară. Ci trebuie să îndur, cu înţelepciune, pentru că soarta mea s-a numit jertfa întru dragostea pentru un bărbat care nu putea fi, întreg şi pentru totdeauna, al meu şi numai al meu. Se întâmplă şi aşa.

— Deci îmi îngădui, Daria, să spun şi acum precum am spus şi atunci: „O făptură aleasă, domniţa Casandra, gingaşă, cu ochi mari, negri, visători, sub fruntea înaltă, cu sprâncene îmbinate, cu chip prelung, oacheş, atrăgător, cu nas drept şi nări subţiri, uşor înfiorate de un surâs bun, ca nişte aripi de pescăruş alb, zveltă, cu mijloc subţirel… În totul ei tot – frumoasă!” S-a făcut tăcere. Ochii tuturor sclipeau, parc-ar fi avut-o în faţă şi-ar fi prubuluit-o în însuşirile pomenite de mine. Ci Dimitrie a întrebat, cu vechea lui teamă, să nu fie nevoit a se însura cu o… husară: „E înaltă?” Eu am tăcut câteva clipe, lăsându-l să fiarbă în nelinişte, apoi am zis, aţintindu-l cu privirea şi încredinţându-l: „Nu, măria ta: oleacă mai mărunţică decât tine. Aşa că-i eşti logodnicul cel mai potrivit. Vorbeşte bine trei limbi; iar glasul, plăcut şi dulce ca un cântec, dezmiardă. Urechile şi inima, ca un stih din Cântarea Cântărilor. Vorovind am observat la Iordache Ruiot o foşneală: voia să cuvinte ceva. Atunci nu ştiam ce anume ar fi vrut să spună. Ci acum ştiu că el era izvoditorul zvonurilor denigratoare. Şi Dimitrie se îndoia de adevărul spuselor mele şi mă întrebă răstit: „Ioane, nu cumva înfloreşti? Nu cumva mă amăgeşti?”; „Nu, măria ta! M-am împotrivit. Când ai s-o vezi, în ciuda multor bârfeli şi ponegriri – afurisit fie cel ce le stârneşte! –, ai să zici că talentul meu de Povestitor e mult prea sărăcuţ iată de model”. Dimitrie a închis ochii câteva clipe, parc-ar fi vrut să strivească chipul logodnicei izvodit din zvonuri, ca să-l schimbe cu cel încondeiat de mine. Apoi a zis cu mare şi neaşteptată veselie: „Deci tu, Ioane, mi-ai fost peţitor!

Cuvine-ţi-se un galben şi o batistă cu flori, ca la nunta aceea din Prigoreni, unde am petrecut noi de-a minune şi unde am ascultat oraţiile acelea de neuitat ale lui moş Trofin… «Soarele căta/După sora sa. /Junele grăia: /Cată unde vrei, /Dar sama să iei/Şi tu să caţi/Stolul să nu-l baţi, /Că-i de hulubei/Şi-s cam sprintenei, /Şi de vor zbura, /Fi-va vina ta!…»”; „Da, măria ta: «Soarele pe fată-aducea/Flăcăul i-o pândea/Şi o cunună; /Soarele cânta şi se minuna»… Iar acum după oraţie, rogu-te să nu uiţi darurile, că numai aşa căsătoria se întemeiază bine şi durează, întru fericire, cât veacul”. A scos repede din pungă un galben şi mi l-a pus în palmă, zicând: „Batistă n-am acum, dar mâine, poimâine voi împlini şi datina asta…” în adevăr, peste o săptămână, mi-a trimis batista printr-un slujitor.

— Se află şi acum în casa noastră, mărturisi jupâneasa Maria. E cusută cu flori minunate, de o mină măiastră. Cusută cu mătase şi cu dragoste. I

Maica Dana ar fi vrut să întrebe ceva, dar se opri. Şi pentru că pornise mişcarea, a luat ulcica şi a sorbit tot mustul, cu sete, până în fund. Neculce a înţeles că suferă şi-a căutat să scurteze povestirea.

— A mai zis Dimitrie Cantemir atunci: „Dacă mă însor, poate mai scăpăm de colţii cei vrăjmaşi ai ogarilor tocmiţi de Cantacuzini. N-or să-şi mai urgisească… rudă.”; „Nu cred, măria ta, se rosti Iordache Ruşeţ. Dacă se-mbunează Cantacuzinii se-nvrăjbeşte Brâncoveanu în schimb”. Vorba vistierului m-a silit să-i spun lui Dimitrie şi altele, pe care, cum am zis, aş fi vrut să le tac. Am cuvântat, cu oarecare durere în glas: „Mă sfiesc a spune, dar trebuie să ştii că, atunci când i-am vorbit despre măria ta, domniţa Casandra a început a plângere şi a se blăstămare. Jura că nu vrea să se mărite cu un tânăr dintr-un neam de răzeşi, zănatec, zurbagiu, destrăbălat şi…”;

„Cantacuzină trufaşă, din împărătească stirpe! O ocărî Iordache Ruşeţ. Să moară fată mare, neruşinata! Cine o să ia o surghiunită sărăntoacă?”; „Şi ce-a mai zis?” vru să afle Dimitrie, parcă n-ar fi auzit ocara Cupărescului. N-am avut încotro şi mi-am dus vorba până la capăt: „A auzit că eşti urât, pipernicit, o stârpitură, rău la inimă şi beţiv. Că te crezi mare cărturar, dar în fapt n-ai niciun căpătai: sărac ca vai de lume, dispreţuit de voievozi şi urât de boieri.”; „Vezi, măria ta? Vezi ce face Brâncoveanu? Se hărnici întru învinuire Iordache. Se teme să nu-i surpi scaunul domniei.”; „Trebuie s-o văd!” a sărit Dimitrie, drept în picioare. „Cum? întrebă Antioh vodă. Că împăratul nemţesc n-o lasă să plece din Braşov.”; „Tot Brâncoveanu, câinele! Nu se lăsă Iordache Ruşeţ. Da, da… mâna hrăpitoare şi gândul lui înveninat”. Dimitrie îl aţinti cu privirea: „Uite, tocmai pentru că dumneata vrei să mă învrăjbeşti, eu de aceea stărui pentru împăcarea cu Cantacuzinii şi Brâncoveanu. Frate, măria ta, trimite la Braşov, rogu-te, încă un sol, cu bani, să mituiască pe guvernator, pe burgmeşter şi s-o scoată pe domniţa Casandra de sub puterea nemţilor. S-o scoată şi s-o aducă la Iaşi.”; „Să plece Vasile Purece, vornicul dinspre doamna”, se înghesui Iordache cu sfatul, parcă nu pe dânsul l-ar fi certat Dimitrie. „Prea bine”, a încuviinţat, cu pripeală Antioh vodă, dând curaj vistierului să vină cu o nouă propunere: „Îngăduiţi să le găzduiesc în una din casele mele. Că, precum ştiţi, suntem oleacă rubedenii.”; „De asta Şerban vodă Cantacuzino a voit să-ţi taie capul, vistiere?”; „Îl iert! rânji Iordache. Şi asta aşa, numai ca să vezi cât mă străduiesc a vă fi pe plac domniilor voastre, Cantemirilor!” Dimitrie nu-l mai luă în seamă. Surâse cu melancolie şi coborî în el însuşi: „Hotărât-am deci să mă însor… Nu pot să mă bucur în destul. Şi nici să nu mă întristez nu pot. Binele în rău şi răul în bine-l simt, căci

amândouă sunt în mine şi din mierea vieţii veninul cel amar prea adesea îl gust”. Ci n-a stat multă vreme în aburul tristeţei şi a zis: „Se cuvine a înveseli tristeţea cu glume!”

— Dum licet, obducta salvatur jronle senectus, îşi aminti şi rosti dascălul Ieremia zicala în latineşte. Era vorba pe care o spunea el ori de câte ori îl învăluia câte o umbră de mâhnire.

— În adevăr, cinstiţi oaspeţi şi priveghetori, cele cinci zile, câte a numărat în Iaşi, numai de petreceri şi de veselii ne-am finuţ, în răsfăţ de fericire. Zicea mereu: „Să-mi fac de cap acum, cât mai sunt holtei, că, după ce mă însor, trebuie să fiu cuminte ca un mitropolit., fără ibovnică”. Am mers, ca şi altă dată la o nuntă, la iarmaroc, la crâşmă. Am povestit – multe şi am vorovit despre ţările noastre, c’ spre obiceiurile românilor, despre satele şi oraşele, eet-”: >le şi mănăstirile noastre, despre râurile şi munţii noştri. M-a pus să-i spun multe din istoriile auzite din bătrâni şi, r. O ales, de la mătuşa mea, Iordăchioaia ce bătrână. Atunci a stăruit el, a nu ştiu câta oară, să le scriu într-o carte şi să i le dau să le pună şi într-o istorie a împărăţiei otomane pe care se Pregătea, încă de pe atunci, s-o scrie. Mi-aduc aminte că am fost şi la nunta lui Mihalache Racoviţă, domnitorul nostru de acum. După moartea Saftei, sora Cantemireşti Hor, văduvoi fiind, Racoviţă şi-a găsit altă soaţă, cea care azi e doamnă. Venise la acea nuntă, nu să petreacă ori să-şi arate prietenia faţă de fostul cumnat, ci se nuntea ca s-o vadă pe mireasă, fata Dediului Codreanu din Galaţi. O ştiam că pe-o fiinţă osebit de frumoasă. A zis Dimitrie: „Rac oviţă al nostru a ales bună şi frumoasă mireasă. Bună de prăsilă. El e bărbat frumos, dar cam beteag în mădularele lui. Surorii noastre Safta nu i-a putut zămisli cocon. Dar dacă mă uit mai bine la Ana Dediului – mai bine decât atunci când îi cântam sub fereastră, în

Galaţi – înţeleg c-o să-l procopsească, fără îndoială, cu o ogradă de prunci. Zvârlugă isteaţă, focoasă şi drăgăstoasă ca o hulubiţă, albă la trup ca halgea, frumoasă şi împodobită ca o păuniţă, băgăieaţă ca o nevăstuică fiind, afla-vă dumneaei calea de a naşte prunci chiar şi cu un bărbat sterp. Cu farmecele frumuseţei, vrăjeşte pe unul să se creadă, iar pe altul să fie tată. Aşa că, în casa lor, se va ivi roadă-mbelşugată: având de nu va avea şi neavând de va avea". „Nu pricep", am clipit eu din ochi, cu nedumerire. „Nu-i greu: el sterp fiind, ea copii născând!" râse făcându-mi cu ochiul. „Dediul are şi avere mare", am zis eu, mai mult ca să nu tac. „Averea-ibaşca! Nihil est nocentius novicio divite..." Când i-am cerut să-mi tălmăcească, m-a dojenit: „De ce nu înveţi şi tu latina? E limba strămoşilor noştri. Am spus: nu se află neruşinat mai mare ca îmbogăţitul peste noapte". În a şasea zi, cu strai schimbat, însoţit numai de tine, Silioane, a călătorit spre tabăra sultanului. Antioh vodă se temea că nu cumva Brâncoveanu, auzind despre asemenea vijelios olac, să nu-i căşuneze vreun rău. Deşi îşi gonea armăsarul ca un zmeu, abia după douăsprezece zile a ajuns la acea tabără.

— A.săi, vei hatmane; dar nu ştii ele ce? A întrebat Silion.

— Nu cumva a trecut pe la Silişteni? A surâs Ion Neculce. Ori poate chiar pe la Braşov, s-o vadă el însuşi pe domniţa Casandra.

— Şi dacă ar fi trecut prin ambele părţi, ce s-ar fi întâmplat, cinstite vei hatmane?

— O, nimic, căpitane Silion! I-aş lăuda şi mai mult inima pe care i-o ştiam încărcată de dragoste. Şi mintea-i, uşor lunecândă spre năzbâtii! Că aşa era el: trecea, repede, de la cele mai duioase şi mai calde simţăminte la poznele cele mai neaşteptate, mai ciudate, ca să nu zic rele. Dar dacă a vizitat-o pe Daria, faptă osebit de

înduioşătoare, zic că-i era dator, pentru că, aşa cum am auzit, acolo, pe malul Dunării, ea i-a aruncat tambura, ca să-şi izvodească pe strunele ei minunea mântuirii de la moarte. Numai că întâmplări ca acestea, trecute în letopiseţ, boierii noştri nu le-ar privi cu ochi buni. Eu, dacă le-aş scrie, le-aş aduna la „o seamă de cuvinte”. Ce zici, maică Daria: Cum a fost?

Mai sfioasă şi mai tristă ca oricând, maica Daria şi-a deschis inima glăsuind încet, rar, şoptit, cu acel amestec de durere şi de bucurie pe care-l trăieşte cineva când trebuie să povestească despre ceva drag, pe care l-ar fi vrut să fie doar comoara lui lăuntrică. A lui şi numai a lui:

— Da. A trecut pe la Silişteni. M-a găsit în cerdac: cuseam o batistă de mătase cu flori de trandafir. Mai aveam doar câteva împunsături de ac. Când l-am văzut, am încremenit. Nu m-am putut ridica din jilţ. M-a smuls el, îmbrăţişându-mă şi sărutându-mă cu furtunoasă patimă. Cusând, suspinasem tristă, îngânasem cântec pentru Dimitrie cel mic, cum îi ziceam copilului meu, care avea trei ani şi se juca pe covor. Visasem la ce ar fi putut să fie. Nu eram nefericită. Nu. Eram doar tristă. Şi parcă-mi plăcea să fiu aşa: muma unui prunc frumos, al meu şi al lui. Şi, deodată, el!… Nu puteam crede. Amuţisem. Cercam să-i mângâi obrajii, părul; dar mâinile îmi tremurau aşa de tare, că nu izbuteam să tălmăcesc nici a mia parte din bucuria şi duioşia, din dragostea şi fericirea, napristan izvodită în mine. El m-a aşezat din nou în jilţ, mi-a spus vorbe învăpăiate de dragoste, a îngenuncheat la picioarele mele, a luat copilul în braţe, l-a strâns la piept, l-a găsit frumos şi voinic. Era fericit. A povestit multe, multe. Unele cu haz. Altele cu lacrimi. Unele bune, altele… Trei zile şi trei nopţi am fost soţia lui şi el bărbatul meu. Zicea: „Dragostea nu-i joc, e palaiaie şi foc 1” Nicicând n-am cutezat să-mi închipui că poate fi şi încăpea într-o făptură

omenească atâta bucurie şi atâta plăcere, pe lumea asta. În a treia noapte, printre pătimaşele noastre îmbrăţişări, mi-a spus, cu clocot mare în glas, izvodit în întreaga făptură: „Daria, primeşte a fi soţia mea legiuită! Dragoste sfântă, curată, viaţă lină, nevătămată”. Ardeam amândoi în focul cel negrăit de dulce al iubirii şi amândoi ne fericeam foarte că ne-a răsărit în minte asemenea gând. Mă făgăduiam, cu jurământ, să-i stau într-ajutor la munca lui într-ale ştiinţelor, într-ale scrisului, să mă îngrijesc de gospodărie. „Mă pricep binişor. Am talant la asemenea îndeletnicire. Şi am să învăţ... mă socoteam în gând. Tu să scrii cărţi vestite, eu să le copiez şi să le răspândesc în lume”. Parcă mi-ar fi cetit gândul, el a grăit: „Daria, fără dragoste, viaţa-i pacoste”. * Ci, mai pe urmă, într-o clipă de răgaz în îndeletnicirile dragostei, Dimitrie ca din adâncul făpturii lui, glăsui cu suspin: „Eu vreau şi trebuie să fiu domn! Să adun ţările române în una singură. Şi s-o dezbat de sub stăpânirea otomană. Acesta-i rostul vieţii mele şi marea mea visare. Nu ştiu cum: dar va trebui să aflu şi s-o împlinesc. Altminteri am trăit degeaba. Mă ajuţi, Daria?” Ci auzindu-l, m-a săgetat săgeata morţii. M-am făcut roşie ca focul, apoi, ca alămâia, palidă şi scăzută de puteri. Când am putut gândi şi vorbi, am zis: „Vei fi, Dimitrie 1 Aşa se cuvine... Altcum nu se poate. Tu te tragi din răzeşi. Dacă te cobori la mine, pierzi treptele cucerite cu atâta strădanie de părintele tău, Constantin vodă. Ca să poţi fi domn, trebuie să te însoţeşti cu cineva de rangul tău de acum. Cu cineva care să te înalţe”; „Daria, nu vreau asta 1”; „Trebuie, Dimitrie. Şi nu te-aş iubi pre cât te iubesc, dacă ţi-aş pricinui fie şi cel mai mic necaz, cea mai neînsemnată piedică în urcuşul tău, cea mai mică ştirbire a vrerei tale de a urca în stepena măririlor”. A tăcut îndelungă vreme, sub puterea unui frământ lăuntric. Apoi mi-a spus că se duce la Braşov s-o vadă pe domniţa

Casandra şi că se teme că va fi urâtă şi deci i se va sfâşia inima după mine. Cred că numai dragostea cea făr' de măsură pe care i-o port m-a îndemnat a vorbi precum am vorbit, fără să urlu, fără să plâng de durere şi umilinţă: „Nu-i firesc ca o femeie să lase alteia locul cald pe care l-a cucerit, şi cu ce jertfel, în inima unui bărbat. Dar eu zic, Dimitrie, precum zicea doica ta, Maria: Nu-i bună nici milă, nici dragostea cu sila. Şi mai zic: de va fi urâtă şi nu vă veţi potrivi, mă leg cu jurământ să-ţi slujesc ca ibovnică de taină. De va fi frumoasă şi-ţi va plăcea, mă închid într-o mănăstire". Am vorbit cu o hotărâre de nestrămutat. Nu ştiu cum am găsit atâta putere în mine, dar l-am înduplecat şi l-am pus să jure că va ţine acest jurământ. La despărţire m-a îmbrăţişat cu înfocată patimă şi dor. Ieşind din casa noastră a spus şapte cuvinte latineşti: „Omnia vincit amor, /Et nos cedamus omori..." Deşi nu ştiam ce înseamnă, le-am îngânat, în şoaptă, până le-am învăţat şi nu le-am mai uitat nici azi. Şi-o să le ştiu şi dincolo de mormânt. Mă încredinţam că două nepreţuite daruri am primit de la dânsul: pe Dimitrie cel tânăr şi... Omnia vincit amor. Orice mi-a dat şi mi-ar mai fi dat după aceea erau nimica.

— Dar... de ce n-ai întrebat ce înseamnă acele vorbe lutineşti? A vrut jupâneasa Maria să afle.

— N-am vrut să ştiu ce spun, în adevăr. Îmi ajunge că le am de la el şi pot închide în ele, ca-ntr-o casetă de aur, tot ce simt şi gândesc despre el.

S-ar fi cuvenit ca priveghiul să se oprească aici, în ne ara asta. Era aproape de miezul nopţii şi se depanaseră destule întâmplări. Dar priveghetorii, minaţi de dorinţa de a şti, nu simţeau oboseala şi voiau să mai audă ceva. Ce? Jupâneasa Maria întrebă:

— Doresc să ştiu: în drum spre tabăra otomană, Dinul de a mai trecut pe la Braşov în adevăr ori...

— Da, jupânească Maria, cuvântă căpitanul Silion. A

Iroia zi după plecarea din Silişteni, ne aflam pe o stradă Injustă din Cetatea Braşovului, îmbrăcaţi în strai apusean. Am uitat să spun că gonisem într-acolo mai mult cu răvăşirea şi cu focul inimii, decât cu copitele cailor. De la domnia ta, vei hatmane, ştiam casa unde se adăpostise Maria Cantacuzino şi ne învârteam, în colo şi-ncoace, p(acea uliţă, aşteptând să vedem pe cineva ieşind. Am aşteptat preţ de-un ceas. Poate mai bine. Vremea era senină, călduţă, iar neguţătorii şi meşterii saşi zoreau spre treburile lor. Au trecut şi două ţărănci din Şchei, cu trăiştile în spate: duseseră lapte la prăvălia sasului din capul uliţei şi acum, în drum spre casă, ocărau pe cineva care le necăjiseră. Deodată, din casă, s-a ivit o fată îmbrăcată în albastru, cu pălărie albă. Părea o călugăriţă foarte tânără. Dimitrie a sărit în faţă-i şi-a oprit-o, întrebând: „Domniţă, rogu-te, pe unde pot ieşi spre Tâmpa?”; „Pe poarta sfântul Andrei; uite-o colo!”; „Mulţumesc… Eşti româncă?”; „Da.”; „Şi cantacuzină?”; „Da… Dar care ţi-i dorinţa?”; „Iertare, ci am auzit că părinţii te-au logodit, fără voia-ţi, cu un fecior de domn de la Moldova.”; „Străine, eu…”; „Nu-s străin, ci un voitor de bine… Şi-ai auzit că logodnicul e urât, mojic, neînvăţat, beţiv, destrăbălat?”; „Aşa am… aflat de la un boier moldovean, pe nume Scarlet Ruşeţ. Dar cine eşti? De ce-mi zgândări rana? Ce vrei?”; „Ştiu că eşti domniţă de neam mare, foarte învăţată şi osebit de cumsecade. Te văd frumoasă şi încântător de gingaşă. Nu ştiu cum va fi fost sora domniei tale Smaranda, cea vestit de frumoasă, dar cred că nu eşti cu nimic mai prejos. Ţi s-ar potrivi un soţ aşa, ca mine, umblat prin lume.

— Ştiutor a şapte limbi, cunoscător al filosofilor…”; „Străine, te rog să pleci!… Fereşte din cale-mi…”; „Îmi pare rău, dar dacă ai fi fost hâdă, găseam singur… poarta sfântul Andrei, însă ceva, ca o vrajă, mă pironeşte în calea

măriei tale, domniţa mea frumoasă.”; „Îmi frigi inima cu îndrăzneala, cu obrăznicia şi mă uimeşti cu vorbirea-ţi aleasă şi chiar cu înfăţişarea, care...”; „Spune drept! Îţi plac? Măcar oleacă, o ţârâ, un dram?”; „La ce-ar folosi să afli?”; „La cererea în căsătorie.”; „Te.ro. G, niciun cuvânt mai mult 1”; „Datoria mea este să te cer în căsătorie, pentru că mă numesc Dimitrie Cantemir şi sunt logodnicul măriei tale, domniţă, juruit de când eram prunci, de nişte părinţi cărora, abia în clipa asta, văd că trebuie să le mulţumesc în genunchi.”; „Vai... nu se poate!”; „Nu mă respingi, nu-i aşa?”; „Dacă eşti un... amăgitor, un vrăjitor... un zburător?”; „Am fugit anume din tabăra sultanului ca să te văd, domniţă Casandra”. „Dimitrie Cantemir, în adevăr domnia ta eşti?”; „Eu. Şi te peţesc acum şi aici.”; „Nu eşti prea... îndrăzneţ?”; „Dragostea îmi dă curaj. Şi mă bucur că intriganţii n-au avut dreptate. Şi mulţumescu-ţi că ai primit a sta. Măcar o clipă, de vorbă cu mine. Eşti cea mai frumoasă domniţă pe care am văzut-o”. Astea le-am auzit eu, căpitanul Silion, slujitor al lui Dimitrie Cantemir. Domniţa Casandra l-a poftit în caisă şi l-a întaţişat doamnei Maria. Am stat în Braşov două zile. Peirea când foarte fericit, când foarte nenorocit. Şi trecea dintr-o stare în alta, cum trece şi se schimbă vremea în zile e lui april. Mie atâta mi-a spus: „Să ştii, Silioane, că în căsnicie am noroc cu carul”.

— Da, l-am auzit şi eu vorbind aşa, adeveri hatmanul Neculce. Se bucura, deşi ştia că, prin căsătoria cu o cantacuzină, intra în marele viespar din Istanbul, de unde rar scapă cineva întreg şi cu zile.

Părându-i-se că maica Daria s-a întristat mai mult ca oricând, jupâneasa Maria a rugat priveghetorii să oprească povestirea aici. De altfel şi dascălul Ieremia, care mâncase cam multişori raci cu mujdei şi povestise mai puţin, se dim lupta cu somnul. Toţi se ridicară din jilţuri şi porniră spre

iatacurile lor, când gazda se întoarse cu batistă de mătase trimisă de Cantemir drept plată pentru peţit:

— Asta-i… i-o întinse Dariei, zâmbind. Şi, înţelegând Că i-i dragă, zise: Ţi-o dăruiesc.

— Mulţumesc… E aceea la care cuseam când a venit la mine. I-am pus-o în sân, la plecare… Acum mi se-ntoarce darul înapoi.

Toţi veghetorii povestaşi s-au amistuit în iatacurile lor. Singură maica Daria a mai rămas în cerdac, întru privegherea amintirilor. Ţinea strâns în mâini batista li ki ită acum peste un sfert de veac. Voia parcă să-i mai împrumute ceva din căldura de atunci, când a scos-o din mhul ei, clocotind de dragoste, şi i-a vârât-o lui în sân, în dreptul inimii. Şi-a răzimat tâmpla de stâlpul pridvorului în a stat aşa, dreaptă şi mută, în strai mai negru ca noaptea. Poate s-a bucurat. Poate s-a rugat. Poate a. plâns. N-a va/ui nimeni. Nici jupâneasa Maria, care nu mai ştia dacă 41 l’ucut bine ori rău dându-i acea batistă. A băgat de seamă că degetele netezeau şi mângâiau uşor mătasa şi trandafirii, cusuţi cu douăzeci şi cinci de ani în urmă. A lăsat-o, cu gândurile şi simţămintele ei, răzimată cu tâmpla de stâlpul cerdacului, cu faţa spre lacul Prigorenilor, întins jos, în vale, lucind argintiu sub lună, şi a intrat în iatacul ei. Daria a privit, îndelung, desfăşurarea priveliştilor, până* se pierdeau, departe, departe, în nesfânşire, unde se topesc şi se pierd toate: şi gândurile şi simţămintele şi viaţa însăşi.

SEARA A ŞASEA sau:

DESPRE O MARE BĂTĂLIE, DESPRE O NUNTĂ ŞI, MAI ALES, DESPRE NIŞTE APRINSE DEZBATERI POLITICEŞTI

Deşi se culcase târziu – mult după miezul nopţii – maica Daria s-a trezit cea dintâi. A mers la cuhnii şi a rugat bucătarul să-i coacă trei colaci pentru pomeni. La

prânz, a mers cu ei în biserica din curtea conacului şi a rugat preotul să cânte veşnica pomenire pentru Constantin, Dimitrie, Dimitrie... Apoi a împărţit colacii la trei femei văduane, împreună cu câte o cârlană albă, ţigaie şi le-a zis:

— Să nu-l uitaţi pe Dimitrie vodă Cantemir. Cu evlavie să-i pomeniţi numele.

Seara, la priveghiul amintirilor, a venit cu un ghem de lână şi cu un colţun, împletit cu andrelele până la jumătatea căputei. Jupânesei Maria îi părea rău că nu poftise mai mulţi oaspeţi la asemenea puţin obişnuită Nindrofie. Ar fi avut multe de povestit şi Scarlatache Husot şi Savin Smucilă şi chiar vodă Racoviţă şi doamna un, Ana cea prea frumoasă, care chiar dacă nu-i umpluse ograda de coconi, îi născuse trei odrasle care nu semănau nici cu vodă, nici între dânşii. Când toţi s-au aşezat în Jilţurile lor, Ion Neculce a deschis vorbirea:

— Aseară nu v-am spus, dar eu, împreună cu Vasile l'uroco am răpit-o pe doamna Maria şi pe domniţa Casandea din Braşov. Am cumpărat cu aur gazda. Ele s-au îmbrăcat ţărănci şi am trecut munţii pe valea Nerujei, în Tara Vrancei. Dar abia acum, după povestirea lui Nillun, am priceput de ce nu s-au împotrivit, nici nu s-au wpe i ia! De răpire, ci s-au pregătit cu osârdie şi au îndurat, fără cârtire, toate greutăţile şi primejdiile drumului. Mai ales domniţa Casandra trăia chiar cu un fel de bucurie şi spaimele, şi primejdiile.

— Ani băgat de seamă şi eu asemenea simţăminte, ascultând-o povestind despre acel drum prin munţi, adaose dascălul Ieremia.

— Deci am văzut eu bine. Când a venit Dimitrie Cantemir la Iaşi, să facă nunta cu Casandra Cantacuzino, aflat-am de la dânsul multe despre bătălia cea mare, din 11 septembrie 1697, de la Zenta, pe râul Tisă. Acolo unde

sultanul Mustafa a suferit o cumplită înfrângere. Le-a povestit la masa rânduită de Antioh vodă în cinstea solului leah Rafael Leszczyński, care a trecut pe aici, prin Moldova, în drum spre Istanbul. Făcuse Antioh vudă mare cinstire solului polon. Pentru că noi românii foarte ne bucurăm, auzind că acel sol mergea la Ţarigrad pentru întărirea păcii cu sultanul. Ne bucuram auzind de pacea veşnică, fiind pământul ţărilor noastre, de mai bine de un sfert de veac, de când otomanii a. u ocupat Oameniţa, islaz pentru războaie. Ne supărau, fără încetare, podghiazurile şi pustiirile leşeşti, tătăreşti ori turceşti, pe lângă marea câtime de provizii pe care trebuia să le dăm şi să le cărăm pentru uriaşa strajă a acelei cetăţi. Că aşa ni-i nouă dat, să ne strecurăm printre otomani, nemţi, Ieşi, tătari, care, toţi, ca hămesiţi, se năpustesc asupră-ne spre a ne stăpâni. Mai ales, de vreo jumătate de veac, războaiele se duc tot pe biata noastră moşie, pe sărmana spinarea noastră, a multe-ndurătoare.

— Zicea şi Dimitrie Cantemir, precum psalmistul: înconjuratu-m-au tauri mulţi şi graşi…

— Aşa-i, dascăle Ieremia. Cum am spus: la acea masă, în spătăria mare, m-au poftit şi pe mine, Ion Neculce. Solul polon Leszczyński a fost aşezat între fraţii Cantemir. Voroava lui Dimitrie, în latineşte, îl uimea pe leah, iar tinereţea, vioiciunea şi frumuseţea îl încântau. Cât era el de mândru, de încrezut şi plin de sine, cum sunt îndeobşte panii, nu cuteza să vorbească prea mult, ci doar arare punea câte o întrebare. Spun drept: am stat şapte ani în Polonia şi am avut de a face cu sute de Ieşi, din toate stepenele, dar numai atunci şi numai în faţa lui Dimitrie Cantemir am văzut un pan polon nemândru şi chiar sfios. Ci Dimitrie povestea cam aşa: „… La Zenta, ugeniu de Savoia, acel omuleţ de-o şchioapă, s-a dovedit cel mai bun general al vremii. Mai cu cap decât Carol al Suediei, cu

care domniile voastre, polonii, vă cam înfurcaţi şi greu îl răzbiţi. Iar sultanul, ce să mai spun?, un neisprăvit, înconjurat de nerozi îngâmfaţi. Neamţul, cu cincisprezece, şaisprezece mii, a ştiut să-i înşele atât de bine şi să-i Sperie aşa de tare pre musulmani, să-i pună pe fugă ori să-i silească a se omorî unul pe altul, între dânşii, într-o vălmăşeală de sfârşit de lume, încât greu îşi poate închipui cineva prăpădul. A folosit, cu o drăcească pricepere, câmpia şi mlaştina, apa şi luncă, tunurile şi săbiile, cavaleria şi pedestrimea, înflăcărarea şi spaimă, bună rânduială şi neorânduiala, lumina şi întunericul, încât marele vizir n-a putut să întreprindă cu puhoiul lui de ieniceri şi spahii nimic şi i-a lăsat a fi măcelăriţi. Au pierit, în acea bătălie încâlcită şi sălbatică, peste 200.000 de musulmani. S-au topit în smârcurile Tisei nu mai puţin de treizeci de pa şale. Dintr-o sută de otomani, dacă a scăpat unul. Mulţi, cum am spus, s-au tăiat între ei, ca turbaţii: ca să scape de sabia nemţilor, îşi deschideau calea, printre ai lor, cu iataganele. De altfel, oştenii lui de Savoia erau aşa de puţini, că le-ar fi fost cu neputinţă să răpună atâta nămol otoman. Rămas-au înglodate în mlaştină o sută de tunuri mari şi toate harabalele cu praf de puşcă şi cu bucate, cu arme, corturi şi straie. Marele vizir s-a înecat în Tisă. Nemţii au capturat nu numai tezaurul taberei, ci chiar şi cortul sultanului. Cu cadâne cu tot 1 Pentru că măritul, atotputernicul şi nebiruitul padişah s-a speriat a. a de tare, şi de nemţi şi de furia dezlănţuită a proprieinale armii, încât a fugit, fără a mai da vreo poruncă, şi K-a ascuns în cetatea Timişoarei. A stat pitit şi neştiut acolo, două săptămâni, până s-au mai potolit spaima, furia, neorânduiala şi nebunia otomanilor înfrânţi. Adică până l-au prins sau i-au măcelărit soldaţii lui de Savoia. Şi l”: în e din Istanbul să cucerească Buda şi Viena!... Când mi aduc aminte ce a fost acolo, câte grozăviis-au petrecut, emite

Leszczyński, mă cuprinde scârba. Ne urăm şi ne vi mim unii pe alţii mai cumplit ca lupii. Dacă nu mă pricepeam a mânui bine spadă, muream în înghesuiala smintită, înţepat de stdiţi, sfârtecat de iatagane şi strivit în copite.”; „Tot ce povestiţi, prinţe, îmi sporeşte încrederea în izbânda soliei mele”, trase polonezul învăţătură pentru sine. „Tocmai cu acest scop am şi povestit, surâse Dimitrie: să ştii, conte, că a sosit ceasul cel bun al păcii. Otomanii sunt zdrobiţi şi sufleteşte. Am văzut vitejii ieniceri şi-spahii, cei care au vârât spaima în omenire, cum fugeau îngroziţi, ca apoi să rătăcească, de colo-colo, năuci, chinuiţi de foame şi de sete, îngroziţi de spaima morţii. Seceta, căldura, goană din faţa primejdiei ne istoveau. Şi dacă hrană mai furam de ici de colo, apă nu găseam nicăieri! Când dăm peste vreo mocirlă, oricât de puturoasă, ne îmbulzeam ca dobitoacele; ne năpusteam şi ne sfâşiam între noi, ca jigăniile arse de cea mai sălbatică ură”. Toţi ascultam cu uimire şi spaimă. Antioh vodă însă nu se dumirea: „Dar tu, tu cum ai scăpat teafăr?”; „Am galopat şi eu, cu Silion lângă mine, până la Timişoara. Aici am avut noroc: mi-am aşezat cortul într-o livadă, deasupra unei fântâni părăsite. Împreună cu Silion, am curăţat-o într-ascuns şi am avut apă pentru oamenii şi caii mei. Dar, într-o dimineaţă, am trimis un slujitor să ducă o oală cu apă bucătarului...”; „Şi l-au văzut otomanii”, ghici Antioh. „Întocmai. I-au băut apă şi i-au pus hangerui în piept: «De unde-ai luat-o?» A spus: «Din cort.» în câteva minute, sute de ieniceri, cu iataganele într-o mână şi cu câte o oală ori cofă în cealaltă, năvăliră asupra cortului meu. Mi l-au sfâşiat. Mi l-au dărâmat. Au răvăşit totul.”; „Şi cum ai scăpat?” veni rândul solului să întrebe. „Tot cu spadă, râse povestitorul. Cu spada şi cu o minciună: le-am spus că am ascuns fântâna pentru că am găsit în ea un hoit de câine. Şi m-am temut să nu bea vreun însetat, înainte de a curăţi. Când am terminat curăţirea, am şi trimis apă

bucătarului”. Fiind şi dumnealui de faţă, la acea masă, Iordache Ruşeţ nu pierdu prilejul de a-l lăuda cu linguşire: „O minciună nevinovată şi sfântă, ca tot ce iese din gura măriei tale”. Dar Dimitrie se făcu a nu-l auzi; îşi urmă istorisirea, picnind totuşi: „Mi-au mulţumit cu vorbe obişnuite, fără linguşiri. În acea necuprinsă nenorocire, asta a fost o întâmplare oarecum hazlie”. Contele leah se legă de-o vorbă şi zise, corectând: „Nenorocire pentru sultan, principe, că pentru noi, poloneziij şi pentru împăratul Leopold al imperiului romano-german, ziua de la Zenta a fost o zi fastă, o zi mare, cum n-a mai pomenit istoria. Doborârea Semilunii, bucuria tuturor.”; „Mare dreptate ai, ilustre conte Leszczyński, nu se lăsă Dimitrie înfrânt. Dar şi mai mare ar fi fost acea zi, dacă nu pierea atâta omenire; dacă în locul puterilor dezlănţuite fără frâu întru urnirea hotarelor şi călcarea în picioare a popoarelor, în locul întrecerii între cei mari care să ocupe mai multe ţări, în locul furiei poftelor de mărire, în loc de batjocora legii, a dreptăţii şi libertăţii, regii şi împăraţii ar fi făcut din 11 septembrie 1697 o zi a păcii, a adevărului, dreptăţii şi libertăţii ţărilor şi popoarelor din întreaga lume”. Contele făcu oohii mari, oarecum bucuros că l-a prins c-o vorbă greşită, şi întrebă: „Cum, adică, prinţe, nu ştii că sultanul a dezlănţuit acest război?”; „Ştiu foarte bine, conte. Trăiesc de mulţi ani în Istanbul. Am prieteni printre musulmani. I-am auzit, de multe ori, spunând că trebuie să facă război. Şi se pregătesc întruna pentru asta, jefuind şi înfometând supuşii. Dacă nu câştigă războaie, împărăţia sultanului piere. În vânzoleala lumii de acum, în schimbările mari din apus şi răsărit, puterea otomană a încremenit într-o singură formă de trăire: războiul de cucerire şi jaf. De aceea presultanul Mustafa îl osândesc întâi. Văd că ori nu mă înţelegi ori nu-mi împărtăşeşti părerile, prea ilustre conte. Ci eu gândesc, simt şi vorbesc

ca român. Ca să ne păstrăm fiinţa statului, acum în vremea decăderii împărăţiei otomane, în vremea cuceririlor, trebuie să arătăm că existăm, că avem drept la libertate, că nu dorim a schimba un stăpân vechi cu unul nou, aşa cum se întâmplă cu ungurii, cu românii din Transilvania, cu sârbii. Crezi oare, conte, că pentru aceste noroade, Leopold împăratul e mult mai bun decât Mustafa sultanul? Noi ştim bine, iubite oaspete, ca de sub tirania unui bătrân atins de neputinţă scapi mai 11… or şi mai curând decât de sub tirania unui tânăr viguros, îmbătat de sucul ameţitor al cuceririlor. Nu doresc nicicum ca Polonia să fie călcată în picioare şi sfâşiată de cuceritorii dinspre miazănoapte, apus ori răsărit, după ce, două veacuri v-aţi apărat, şi cu ajutorul nostru, de cuceritorii <ili imani". A tăcut, lăsând solului văd de a răspunde. Ci < I a dat doar din cap mormăind: „Mda… da…" Simţind că musafirul se afla la strâmtoare, Antioh vodă a ridicat kupa, închinând: „În cinstea măritului crai August! Trăiască întru mulţi ani!…" Şi în clipa aceea afară izbucniră salve de tun, zguduind zidurile. Când bubuiturile încetară, Antioh vodă se ridică din scaun şi zise: „Poftiţi în jilţuri; doamnele noastre vă invită la cafele". Noi, toţi musafirii, împlinirăm poftirea voievodului, abia mişcându-ne trupurile prea încărcate de mulţimea bucatelor, gustoase, grase şi felurite, adaose cu două-trei feluri de vinaţuri. Intrară doamnele, îmbrăcate după moda apuseană, însoţite de câte o slujnică ţinerea şi aşezară ceşcuţele de cafea pe mesuţele din faţă. Musafirilor, înclinându-se şi zâmbind frumos. Domniţa Casandra se înfăţişă cu o nouă slujnică, având pe o tavă un clondir rotund, pântecos şi pahare de cleştar şi zise: „Cine doreşte vin franţuzesc, dăruit logodnicului meu de marchizul de Ferriol, ambasadorul. Franţei la Constantinopol."; „Îl cunoaşteţi pe de Ferriol?"; „Da, conte, e distinsul meu prieten de taclale, de pescuit, de vânătoare

şi de plimbări pe Bosfor cu barca lui, tot aşa de luxoasă ca a sultanului.”; „Îl cunosc, prinţe, se făli Leszczyński: om foarte iubitor de ştiinţă şi arte.”; „Dacă ai amintit de ştiinţă, zise Dimitrie, rogu-te, cinstite conte, să primeşti, în dar, cartea mea „Divanul sau gâlceava înţeleptului cu lumea”, proaspăt scoasă din ţeastul tiparului, în româneşte şi greceşte.”; „Scrii cărţi? se minună Leszczynki. Te felicit! Şi-ţi mulţumesc”. Şi pentru că bucuria i se izvodea mai mult din mireasma vinului decât din înfăţişarea cărţii, întrebă, cam într-o doară: „Aici scrii şi despre prietenie?”; „Mult! Se veseli Dimitrie, aflând încă un prilej a vorbi. Ştiu că un proroc zice: «Nu te încrede în prieteni, nu nădăjdui în povăţuitori şi păzeşte-te a încredinţa tainele tale chiar şi celeia care se culcă în pat cu tine, căci fiul necinsteşte pre tată, iar fiică se ridică împotriva maicei sale şi duşmani ai omului sunt chiar cei din casa lui»...”; „Şi nu-i aşa?” întrebă Iordache Ruşeţ, aproape fără să vrea. „Nu uitaţi că sunt şi proroci mincinoşi, râse Dimitrie, gândind că vistierul prea lesne îşi dă arama pe faţă. Socot că prietenia-i cel mai frumos chip al dragostei de aproapele. Întrucât mulţi zic că lumea-i maica răutăţilor şi gazda tâlharilor, am cercetat De vită beată, scrisă de Seneca filosoful şi De amiciţia, cea alcătuită de Cicero, marele retor al lumii vechi. Ei m-au învăţat a crede în prietenie. Dar, zic precum Seneca zice: «Dacă socoteşti prieten pe cineva în care nu ai încredere ca în tine însuţi, faci o mare greşeală şi nu cunoşti preţul adevăratei prietenii.» „Antioh vodă sorbi cea din urmă picătură de cafea şi cercă să iasă din atâta ţesătură filozofioească, întrebând: „Şi după ce ai aflat că... unii vor să-ţi ia casa din Ortakioi, tot mai...”; „Îndeobşte, mă călăuzesc după cele zece porunci ale stoicilor: Tolera omnem iniuriam quae tibi fit cum – patientia – îndură cu răbdare şi blândeţe orice necaz şi strâmtoare ţi se face...”; „Şi eu sunt prieten al stoicilor”, i

se alătură solul. „Mă bucur! Se ridică Dimitrie în picioare, parc-ar fi vrut să-l îmbrăţişeze. Prietenia? Cea mai plăcută muzică a vieţii. Împreună cu Ferriol, cu Tolstoi, eu Dau! şi Cerchez, cu Scarlat Ruşeţ şi cu Ion Neculce multe povestim şi plănuim, ne îmbărbătăm în durere şi-n veselie, împreună ne bucurăm. La Constantinopol ascultăm adesea, împreună, muzică scrisă de Monteverdi ori de Lully.”; „Lully face mare vâlvă la curtea franceză.”; „Numai graţie şi gingăşie toată muzica lui, cinstite conte. Însumi mă străduiesc să compun muzică pentru otomani.”; „Da? Te felicit! Trăieşti într-o ţară aşa de mică şi totuşi te înzestrează atâtea talente, iubeşti arta şi cultura şi le cultivi cu pasiune.”; „Îţi mulţumesc, conte, din inimă. Vita nostra in hoc mundo est quasi miliţia – viaţa noastră în această lume-i ca un nesfârşit război. Ne batem, ne apărăm nu numai cu armele, dar şi cu vorba, cu isteţimea, cu răutatea, cu intrigă, cu bunătatea, blândeţea, cumsecădenia. Şi ca să nu pierim nimiciţi de cei prea puternici, trebuie să ne închinăm ştiinţei: „i frumuseţii, omeniei şi păcii.”; „Adevărat”, recunoscu 1 (Oszczyński, mai mult pentru că-i era greu să înţeleagă. Dimitrie îşi dă sama de asta, dar nu-l ierta –, „În vremea noastră domină împărăţiile celertiari: patru ori cinci, cele sunt. Se bat între dânsele să cucerească şi să subjuge pe coi fără apărare. Ca să poată trăi, popoarele mici nevoite sâni a dovedi mare deşteptăciune şi îndemânare, mlădiere isteţime în toate. M-am născut şi trăiesc într-o ţară mică, între vecini mari şi tot mai hrăpăreţi; de aceea mă strădui pentru prietenie şi împăcare între oameni şi uoruade, pentru pace”. Încă şi mai puţin înţelegea Iordache Ruşeţ din retorica înflăcărată a lui Dimitrie Cantemir. De aceea se strecură cu o vorbă de-a lui: „Şi eu, măria ta, din acest fel de prietenie te-am găzduit în casele mele”. Dimitrie tresări, surâse stingherit şi-i dădu răspunsul meritat: „Îţi mulţumesc, vistiere,

pentru prietenia care te îndeamnă să-mi iei o chirie de trei ori mai mare decât face.”; „Ei, ce să-i faci, dacă viaţa-i grea”... seinei Iordache, strâns cu uşa. „Grea-i. Pentru noi, vistiere, îl întâmpină domniţa Casandra, cu dojană în glas, noi care n-avem nicio moşie. Dumneata ai peste o sută de moşii şi eşti bucşit de aur.”; „Eu, moşii? Se căină vistierul. Vai de capul meu! Domnia ta, o cantacuzină, cu nume mare...” Casandra i-a retezat vorba, cu hotărâre: „Averile mi-au rămas, toate, în mâinile rudelor, precum bine ştii”. Şi Dimitrie Cantemir surâse, dându-i răspuns în felul lui – „N-avem averi, dar avem prieteni. Iar eu nu-mi batjocoresc prietenii împrumutându-le merite din buzunarul meu. Prietenia cea adevărată se cuvine să iasă, nebetejită, din necazurile zilnice, precum salamandra din foc nevătămată iese. Sfatul stoic: Virtutum exempla exalliis collige – culege de la alţii pilde de virtute – mă călăuzeşte în viaţă. Veni rândul contelui leah să întrebe: „Şi cum izbuteşti, prinţe, a-ţi face viaţa frumoasă?”; „Procedez ca albina: din toate florile cele bune şi frumoase miere adun. Fac precum pictorul grec Zeuxes, care, spre a zugrăvi o femeie frumoasă, lua câte ceva de la mai multe femei atrăgătoare: de la una fruntea, de la alta ochii, de la alta nasul, de la cealaltă gura şi aşa mai departe, până ce pe pânza lui zămislea chipul unei femei cât nu se poate mai încântătoare”. Punând ceaşca de cafea pe farfurioara cu floricele roşii şi galbene, Antioh vodă da semne de nerăbdare şi lehamite: „Când o dă pe filosofie, fratele meu Dimitrie scapă frâul şi cade în pisălogeală”. Dar, spre bucuria mea, contele Leszczyński îl apără: „M-am încredinţat, măria ta, că prinţul Dimitrie nu-i deloc mai prejos de marii cărturari întâlniţi până acum. Şi-i înzestrat cu o educaţie aşa de aleasă, încât pare a fi crescut în Polonia”. Zâmbi Dimitrie, încântat, dar nu prea: „Mă bucur pentru asemenea laudă şi adaug că în Polonia au învăţat

părintele nostru meşteşugul războiului, precum şi cărturarul nostru Miron Costin; el a avut prieteni câţiva pani polonezi şi chiar pe măritul rege Ian Sobieski. În ce mă priveşte, adaug că acum studiez persana: mi-i trebuitoare în cercetarea ştiinţelor şi a istoriei împărăţiei otomane. Logodnica mea cunoaşte, de asemenea, trei limbi şi spune versuri, frumos şi cald. Deci nu suntem înapoiaţi, cum ne cred unii şi alţii.”; „Da, trebuie să recunosccă sunteţi mult mai culţi decât bănuiam şi decât mi se spusese”, îşi ceru iertare contele leah. Aici vodă Antioh veni cu o vorbă dureros de adevărată: „Dacă n-ar fi stăpânirea otomană şi jaful tătarilor, războaiele nemţilor şi răutatea ocârmuitorilor, dacă vremurile ar fi mai aşezate şi dacă toţi cei care suntem români la un loc adunaţi am fi, într-o aceeaşi ţară, altă făină s-ar măcina şi la moara noastră. Uite, nu mai departe azi, am primit poruncă să scot armele şi tărhatul otoman din Cetatea Oameniţei. Ce cheltuială!... Ce trudă!... Ce pierdere de vreme care ar putea fi folosită în ceva mai bun pentru noi”. Încălzit de căldura cu care se apărau fraţii Cantemir, contele Leszczyński se oferi, mărinimos: „Cu ce v-aş putea fi de folos?”; „Să ne ajuţi să alungăm tătarii din partea de jos a ţării, că ne-au furat-o, s-au cuibărit în ea, i-au zis Bugeac, şi necazuri multe ne fac!” se repezi Dimitrie, deşi s-ar fi cuvenit ca vodă să fi cerut asta. Solul se uită la voievod, întrebător, iar acesta zise: „Aşa, aşa... Asta te rugăm 1”; „Că dacă nemţii opintesc să le fie Dunărea hotar, stărui Dimitrie, şi noi avem drept hi ţărmul mării, pentru legătura cu lumea, aşa cum am jivut-o pe vremea lui Ştefan cel Mare.”; „Prea bine, iluştrii mei prinţi, făgădui Leszczyński, cu plăcere; apoi făcu nemn slujitorului ce-i stă în preajmă: Şi, în semn de prietenie, primiţi aceste două pistoale şi această armă franţuzească”. Nespus de bucuroşi, Dimitrie şi Antioh Cantemir se ridicară în picioare, glăsuind

amândoi deodată: „Foarte < auluros îţi mulţumim!”; „Vorbind, am uitat oboseala, îşi 111 că leahul mâinile cu multe inele în degete. Mi-a făcut mare plăcere. Dar ceremonialul cere să mă retrag.”; „Nu înainte de a asculta sfatul meu, conte, îl opri Dimitrie; să ceri marelui vizâncât mai multe şi cât mai hotărât. Otomanii «mi foarte înfricoşaţi, copleşiţi de înfrângerea de la Zenta. Kazboi nu mai pot face nici cinci ani de aici încolo. Să pkce din Oameniţa! Cu totul!”; „Mulţumesc pentru sfat, prinţe.”; „De altfel, curând, vin şi eu în Constantinopol. Poate ne întâlnim.”; „M-aş simţi foarte onorat să-ţi cer ajutor diplomaticesc.”; „Şi încă o rugăminte, ilustre sol, nu se lasă Dimitrie: să înduplecI pe înaltul domniei tale stăpân, pe prea înţeleptul rege August, să binevoiască a scoate joimirii din cetăţile noastre. Ni-i greu, foarte greu, cu tătarii, cu otomanii şi cu joimirii. Crede-ne! Ne secătuiesc ţara”. Contele Leszczyński se înnegură la chip, dar îl laudă: „O, dar pricepi bine politica, prinţe Cantemir.”; „Dascăl mi-a fost nu Machiavelli, ci marele dragoman Alexandru Mavrocordat Exaporitul, pe care sultanul l-a trimis să încheie pacea cu împăratul Leopold. Ştie şi măria să regele August că joimirii stau în cetăţile noastre” de pomană. Nu ei pot apăra Polonia de otomani. Au decăzut, trăind trândav, din jaf, hrană prea îmbelşugată şi preacurvie. Sunt o ruşine”.; „Am să vorbesc cancelarului”, se oţărî Leszczyński. „Atunci aminteşte-i şi de moaştele Sfântului Ion cel Nou, luate de la Suceava de măritul rege Ian Sobieski.”; „La ce v-ar folosi?”; „Domnia ta întrebi? Se ridică Dimitrie în picioare şi stărui: Sunt moaştele ocrotitorului Moldovei şi norodul, înţelegi prea bine, mult ar vrea să le aibă în ţara lui.”; „Făgăduiesc, prinţe, dar nu cred că pot ce, va într-asta.”; „De ce-o fi oare mai uşor să [se ia decât să se dea înapoi? Ci să ştii, conte, că noi Suntem aici precum am fost şi precum va fi să fim. Vecinii

pe pot prăda, dar nimeni nu ne poate smulge rădăcina.”; Iţ, Prinţe, sunt multe probleme care mă depăşesc.”; „Dacă înţelegi dreptatea şi durerile noastre, găseşti şi puterea de a ne ajuta. Închis în cetatea Stryi, lângă Jolkev, s-a stins mitropolitul nostru Dosoftei. El, de multe ori, a mustrat: făţiş pe joimirii prădalnici şi l-a rugat pe crai să se îndure a-i scoate din Moldova. Se ruga, de asemenea, să-i îngăduie a se întoarce în Cetatea Sucevei, să fie păstor duhovnicesc Moldovei, cum i-a mai fost. Dar n-a primit învoire. S-a stins, ca în psalmul 102, tălmăcit de el: «Mi-s zilele trecătoare/De fug ca umbra de soare/Şi că iarba cea tăiată/Mi-iaste virtutea sacata»...” Şi pentru că leanul tăcea, mestecând gânduri împoncişate, Dimitrie înţelese că n-a izbutit să-i descuie lăcata inimii şi mai cercă o dată pe struna înduioşării: „Ne pare rău că te mâhnim, conte. Dar noi aici, în curtea domnească1 din Iaşi, ca pe-un bun şi de iscusit prieten te primim şi din inimă îţi vorbim. Te rog, înţelege-ne! A vorbi mai mult nu pot că, aşa cum se zice în Psaltire: «Mi-i virtutea ca hârbul de sacă/Limba-n gingii lipită mă-neacă/Şi m-ai lăsat. Doamne, în tarna morţii/Şi câinii mă-ncongiură cu toţii». Noi vrem ca între toţi vecinii: poloni, nemţi, muscali, tătari, otomani, să fie pace veşnică. Adică tocmai ceea ce doresc şi cei mai buni dintre panii poloni. Căci să ferească sfântul să-ţi fie ţara imaşul unde taurii şi bivolii, leii şi şacalii se-nfruntă şi se bat. Ţărna o scurmă şi pe oameni cu foc îi pârjolesc. Ferească sfântul ca Polonia să fie vreodată sfâşiată cum este ţara şi poporul român, sub otomani, nemţi, tătari. Să nu fiţi nevoiţi a vă tângui, tot ca psalmistul: «Eli, Eli lama azavtani!... Dumnezeul meu, Dumnezeul meu de ce m-ai părăsit»...” Se aşează tăcerea peste tâlcuirea suferinţelor neamului românesc rostită de Dimitrie Cantemir, când afară se stârniră strigăte: „Trăiască Antioh vodă!...”; „Să fie slobodă ţara!”; „Să plece toţi străinii şi duşmanii!; „Să se

care lipitorile!” Asemenea strigări foarte l-au speriat pe contele Leszczyński. „Ce s-aude?” întrebă privind în toate părţile, cătând loc de adăpost. „Norodul”, a lămurit vodă, şi el îngrijorat, şi m-a trimis să aflu ce vrea mulţimea. M-am întors şi i-am spus: „A aflat că vei merge măria ta să ridici din Oameniţa l. irhatul ţurcilor şi-i bucuros că nu vom mai trimite acolo sodom de bucate, turme de vite şi multe altele”. Dimitrie n-a scăpat prilejul de a-l dăscăli pe leah: „Stă Oameniţa ca sabia lui Damocles deasupra capului nostru, iubite conte, aşa precum stă ca un iatagan în coasta Poloniei. () me asta nu-i o cauză care să ne îndemne la unire şi prietenii?”; „Ai dreptate! Dar… Ei, pentru asemenea treburi merg la Constantinopol, a răspuns solul, apoi a întrebat: Pot pleca fără… primejdie?” Antioh vodă l-a încredinţat i-a ui tara-i linişte şi nimic rău nu i se va întâmpla cât va fi în Moldova. Iar Dimitrie încă i-a mai spus, stăruind: „Cred că te-ai încredinţat, ilustre conte, că românii mult ho bucură* de biruinţa creştinilor şi de scăderea puterii otomane. Săltăm cu cântec de slavă pentru voi, polonii, cure vă dobândiţi iar Oameniţa, aşa cum ne-am bucura d. ira şi cetăţile noastre, de la hotare, de la ţărmul mării oii dinlăuntrul ţării ne-ar fi lăsate slobode, ale noastre pentru noi”. După închinăciunile şi plecăciunile de rămas bun, solul leah a plecat. Nu ştiu ce gândeau fraţii Cantemir, dar eu ştiam că strălucitul conte Leszczyński nu va cheltui niciun cuvinţel pentru Moldova, decât doar ca s-o ceară a intra sub stăpânirea panilor din Cracovia. Că, aşa cum spunea şi Dimitrie Cantemir, trăim în veacul tuturor întrecerilor întru cuceriri de ţări şi subjugări de noroade, în veacul tuturor – poftelor de mărire, când cei tari sugrumă pe cei slabi călcând orice lege şi orice omenie.

Vorbele vei hatmanului înnegurară sufletele privighetorilor. Toţi parcă aveau o cange pe inimă, iar pe

gură un căluş. Nici de struguri, nici de nuci, nici de cănile cu must nu se puteau atinge. Gândeau gând greu despre adevărul dureros din cuvintele gazdei. Doar dascălul Ieremia, nemaiîndurând tăcerea şi vrând să spulbere întristarea, îşi aminti despre nuntă lui Dimitrie Cantemir cu domniţa Casandra şi pofti să afle cum a fost. Zise vei hatmanul Ion Neculce:

— Păi, cum să fie, dascăle Ieremie? Nuntă domnească, după obiceiul domnilor, aici, la Iaşi: cu mulţi oaspeţi din afară şi cu veselie mare de mult norod. Că se bucură atunci ţara de oarecare pace şi chiverniseală bună, iar Dimitrie se purta ca al doilea domn. Numai că…

— Ştiu ce vrei a spune, ghici dascălul Ieremia: că îndată după cununie, chiar în vremea petrecerilor, s-a stârnit gâlceava între fraţi, pentru moşii şi alte moşteniri mărunte. Şi îngăduiţi-mi să vă povestesc eu cum a fost. Că eram faţă, într-o după-amiază, în spătăria mea, când 6-a pornit ciorovăiala. Focul l-a aţâţat pocitul vistier Iordache Ruşeţ. Apropiindu-se de Antioh vodă, s-a făcut a întreba, în şoaptă: „Dumitraşcu a cerut să împărţiţi moştenirea?” Antioh vodă s-a cutat la el cu mirare şi scârbă: „Mda… Trebuie! Au un suntem fraţi?”; „Sfatul meu este să nu-i dai nimica, măria ta. N-are ce face cu…” Auzind asemenea sfat necerut, vodă a tresărit a supărare; dar îndată parcă a prins a se luminare la chip şi ochii a-i sticli: „De ce, mă rog, să nu-i dau?”; „Dacă-i dai niscai averi, într-o clipită îţi surpă domnia”. Vorbea cu mlădieri viclene în glas şi făcea semne şi schimonosituri din umeri, din cap, din ochi, milogindu-se şi mârâind: „Nu te supăra, măria ta, dar te-ntrece-n dibăcie, şiretenie şi…” Vodă-i urmă vorba cu un semn din mâna stângă, îşi săltă pân-I erele mare, tipări de câteva ori lespezile cu ciubotele-i K roase, apoi porunci cu glas aspru, înfundat: „Pofteşte-l aici pe fratele meu Dumitraşcu”. Ceva m-a pironit pe loc: mlică dorinţa de a

şti, curiozitatea. Şi l-am văzut pe I limitrie intrând voios: era un mire frumos cum n-am văzut şi n-am să mai văd vreodată. Mândreţe de bărbat, îmbrăcat cu mult gust: tunică roşie cu brandenburguri negre, cu pantaloni negri, strânşi pe picior, cu cizme roşii dr saftian, cu pinteni de argint, cu părul dat pe spate, larg vălurit, cu ochi focoşi, mari, adânc iscoditori. Întrebă eu un gâlgâit de veselie în glas: „Care ţi-i voia, frate? Au un ştii că-n ziua nunţii mirele-i domn? Şi dacă-i dumn, dă nu primeşte porunci.”; „Lasă şuguiala... Vreau i. să ştiu ce faci după nuntă?” se cam bâlbâi vodă. Dimitrie îl înţepă cu privirea, încruntându-se oleacă: l’ai... îmi petrec luna de miere, apoi plec la Ţarigrad.”)... Foarte, foarte bine... Dar înainte de plecare, doresc a hotărî ce gânduri ai cu averea rămasă de la părintele nostru.”; „Ce gânduri? Au un suntem fraţi? Împărţim. Vreau a trăiesc liniştit. Să gândesc. Să scriu istorie, filosofie, geografie, muzică.”; „Ştii cât am cheltuit cu răpirea miresei, cu nunta, cu... N-a mai rămas nimic de la tata. Nimic!”; „Frate, glumeşti?” întrebă fără să-şi dea seama a. Îi pornea o sfadă fără noimă, de care nici fraţii, oricât de fraţi, nu sunt scutiţi. „Îmi datorezi zece pungi, apăsă le fiecare cuvânt Antioh vodă. Zece! Atât”. Lui Dimitrie nu i venea a crede. Se vedea că nici nu gândise la asemenea cheltuieli. I se părea ciudat că nunta lui costase... bani. I 1 îl ameţise, îl orbise dragostea. Era sau părea foarte furiei – I. Că domniţa Casandra nu stă cu nimic mai prejos ră frumuseţe faţă de cumnata Catrina şi că o întrecea cu nmit în învăţătură, în purtări, în demnitate şi mândrie, Iu nmoaşterea lumii. De aceea rosti zicală auzită la doica M a ia: „Cu rudele să te veseleşti, iar la alişveniş să nu te în tovărăşeşti”. Antioh vodă vorbi parc-ar fi avut răspunsul (ilegalii.: „N-am râvnit eu nuntă domnească, nuntă cu fală ţi tai multă cheltuială. Tu ai vrut-o, tu s-o plăteşti. De ce trebuia să-l pofteşti, neapărat, şi pe

Brâncoveanu?”; Am spus-o de Oi sută de ori: vreau să curm vrajba asta tMtiv ne macină, mocnit, ca o moară purtată de vântul urii suflat dinspre Istanbul. Nu m-ai ascultat să-i ceri o fată de nevastă. M-am gândit să caut altă cale. Şi am crezut că nunta asta poate fi o asemenea cale. Şi el e rudă cu Cantacuzinii, iar sângele apă nu se face.”; „Uiţi că a tras foloase de pe urma morţii, neaşteptate, a socrului tău, dacă nu se va fi chiar amestecat printre… puitorii de otravă?” Aici s-a înşurubat şi Iordache Ruşeţ: „Dacă n-a venit el însuşi la nuntă, înseamnă că nu-i convine căsătoria unei Cantacuzine cu un Cantemir. Înseamnă că vă duşmăneşte şi mai îndrăcit.”; „A trimis pe aga Ianache Văcărescu, om de mare încredere. Şi l-a trimis cu daruri de preţ şi cu o epistolă curtenitoare, încărcată de păreri de rău şi cu gând de bună prietenie”. Dar iordache Ruşeţ se vârî din nou, cu pâra: „Iertare, însă fraţii mei adeveresc, cu probe, că răutatea Brâncoveanului n-are margini, iar mrejele urzelilor lui fără scăpare sunt.”; „Aşa? întrebă răstit Dimitrie. Atunci, Antioh, dă ştire că ierţi toţi boierii pribegi şi-i pofteşti în ţară, la casele lor”. Iordache se miră şi se îngrijoră, întrebând: „Şi pe Nicolae Costin?”; „Mai ales pe el 1 E mare cărturar. Am lucra, împreună, o istorie a românilor. A tuturor românilor, ca temei duhovnicesc al unirii într-o singură ţară. sub oblăduirea unuia dintre noi.”; „Dar e… M cumnatul lui Constantin Duca”, atrase luare-aminte vistierul, în vreme ce Antioh vodă tăcea, încurcat. „Tocmai de aceea trebuie să ne împăcăm”, surâse Dimitrie. Înţelegând că nu-i rodeşte vrajbă, Iordache se dădu după păr: „La urma-urmelor, ai dreptate, măria ta. Să-i iertăm…”; „Ce prostii vorbeşti, vistiere! Să-i iertăm noi pe cei cărora le-am tăiat rudele, fără judecată? Noi pe ei?”

Se urma un fel de luptă între viclenie şi cinste, care dura din acel noiembrie 1691; luptă în care Iordache Ruşeţ

era mereu înfrânt şi niciodată doborât ori îndepărtat de pe spinarea Cantemireştilor. Ca dovadă că era aşa, aduc mărturia lui Dimitrie însuşi, care zicea: „Iordache Ruşeţ e căpuşa din spinarea noastră. Nu scăpăm de el nici în mormânt”. Ci atunci mintea şi întreaga fire a Cupariului s-a răsucit, încuviinţând totul şi negând totul: „Ai mare dreptate! Şi mă tem că moartea moarte. Cere. Căci măria ta pleci şi ne laşi cu duşmănia lor pe cap”. Antioh vodă se gândi o clipă şi se-mpotrivi, cu oarecare spaimă: „Nu. Nu chem boierii. Să zacă-n surghiun, dacă...” Am înţeles cu Dimitrie a văzut biruinţa fără de tăgadă a vistierului asupra domniei. N-a mai stăruit, dar i-a zis cu dojană: „Hău faci. Şi dovedeşti nepricepere politicească.”; „Te fi mesteci, mă ocărăşti, îmi dai sfaturi nepotrivite! Se nupără Antioh vodă, de-a binelea. Nu-i cu putinţă a oi irmui dea aceeaşi ţară. Ori tu, ori eu! Şi deocamdată eu am domnia. Mult visata-mi domnie!” Dimitrie se mtristă, dar nu se supără: „Sau pe turceşte: lehi reiz hâr ghemii battârir – corabia cu doi cârmaci se scufundă”.

Aici, maica Daria, ridică o întrebare:

— De ce n-o fi vrut Dimitrie, la vremea aceea, să ia t» l domnia? Mie îmi părea foarte rău. Mă încredinţam că în µm jertfit în dam; crezusem că, ferindu-mă din calin i, îl ajut a-şi împlini visarea cea mare: ocârmuirea litrii şi scoaterea ei de sub stăpânirea otomană.

Dascălul Ieremia duse mâna la frunte, gândi câteva (Îl pe apoi grăi:

— L-am auzit, de mai multe ori, spunând: „Fratele Mii ti e un fii, un elefant puternic, greoi şi încăpăţânat, dar VI clinic a purta povară grea a domniei; e bun gospodar şi ttiv acea înţelepciune practică. Ştie mai bine decât mine i-a aleagă binele de rău. Eu sunt un inorog înţelept şi pfHlmaş, împodobit cu puterea de a înflăcăra, de a răspândi lumină în cugete, dar neînstare a mă opri la

virni”, „De altfel, dacă-mi amintesc bine, citise în cartea Clut „Lauda nebuniei”, a învăţatului Erasmus de la 11 1111 M l-am, un cuvânt care-l dăduse gata, în această privinlii Scria Erasmus: „Cine cercetează istoria se încredinţa, i ci că ocârmuirile cele mai rele au fost acele încăpute minuna unor oameni de ştiinţă sau a unor literaţi”. Şi ol la că îndată i-a venit în minte acel bezmetic împărat nan în Nero, care se credea poet şi a dat foc Piomei, ca în Ivt hefca să-l ajute a scrie un poem mai zguduitor decât i Inliil ui care Homer descrie arderea Troiei.

Dar, dascăle Ieremia, vru să ştie Daria, n-au fost şi Mii miiituri mari cărturari şi înţelepţi? Domnia ta ai citit lulurllle şi…

Ha da: de pildă acel Mărcuş Aurelius, mare filosof. Bărbat cinstit şi drept, cap politic şi inimă de aur.

— 1) eci Erasmus n-are totdeauna dreptate.

— În lume şi în viaţă lucrurile-s tare amestecate şi de toate felurile, zise dascălul Ieremia, cu filosofie.

Veni rândul căpitanului Silion să povestească despre călătoria tinerilor soţi pe la Suceava, pe la mănăstirile Putna, Suceviţa şi Voroneţ.

— Erau zile frumoase şi calde de august. S-au închinat amândoi la mormântul lui Ştefan vodă cel Mare de la Putna, au stat de vorbă cu stareţul şi cu călugări cunoscători ai istoriei moldovene. Şi, mai ales, mult s-a mirat doamna Casandra de frumuseţea zugrăvelii pe dinlăuntru şi pe dinafară la acele mănăstiri din miazănoaptea ţării. La Suceviţa a stat cinci zile. Nu se mai îndura să plece. De mai multe ori l-a rugat pe stareţ să-i desluşească înţelesul icoanelor şi mereu se minună de frumuseţea chipurilor şi mai ales a culorilor. Am coborât apoi din valea Moldovei, pe la Cetatea şi mănăstirea Neamţului, la Hangu, în valea Bistriţei. Lui Dimitrie, care

călătorea mai mult călare, nimica nu-i scăpa: sate şi stâne, privelişti şi oameni. Mult l-a impresionat muntele Ceahlău, cu vârful lui pierdut în nouri. Un bătrân, cioban de prin acele părţi de munte, ne-a povestit că acolo, în pisc, unde-s numai stânci prăpăstioase se află statuia străveche a bătrânei Dochia, înaltă de cinci coţi. În juru-i sunt douăzeci de stânci care n-ar fi alta decât mioarele Dochiei prefăcute în stane de piatră. Ciobanul mai spunea că din acea statuie urieşească, adică din ţâţe şi partea firească, ţâşnesc nişte izvoare limpezi ca aghiazma şi reci ca gheaţa. Am povestit astea pentru că, acum şapte ani, când scria cartea Descripţio Moldaviae, m-a întrebat dacă îmi mai amintesc de povestea despre Ceahlău şi despre acea bătrână ciobăniţă, care ar fi fost sora regelui dac Decebal, iubită de Traian împăratul. Zicea că va să scrie despre asta în cartea lui.

— Şi a scris-o? întrebă Daria.

— N-am cutezat a-l întreba; iar cartea, scrisă în latineşte, a copiat-o frumos şi a trimis-o învăţaţilor nemţi din Berlin, la şcoala lor numită Academia. Mai ştiu că, în acea carte, a pus şi o hartă a Moldovei, la alcătuirea căreia m-a întrebat, de multe ori, unde este aşezat cutare sat ori oraş şi încotro curge sau unde se varsă cutare râu… Şi-mi mai amintesc, cinstiţi privighetori, cât de mult se mira doamna Casandra văzându-l cum vorbea cu ţăranii, cu ciobanii, cu oamenii de rând şi cum izbutea să-i facă a-l respecta şi chiar iubi.

În curtea găilor s-auzi chirăit de spaimă. Toţi înălţară frunţile şi ascultară. Vei hatmanul lămuri mirările:

— Vulpea ori dihorul!… Toma! strigă la străjerul de slujbă. Alungă-l.

În câteva minute, Toma şi un căpău scoaseră un vulpoi mare dintre coteţele păsărilor. După asta, gustând struguri şi miez dulce de nucă, priveghetorii trecură iar la

povestiri. Vorbi vei hatmanul Ion Neculce:

— În vremea călătoriei tinerilor soţi, Antioh vodă, din porunca marelui vizir, a ajutat la golirea cetăţii Oameniţa. Dimitrie se bucura mult, socotind că părăsirea acestei cetăţi s-a îndeplinit şi la stăruinţele lui pe lângă solul leah Leszczyński. Numai ce-l aud pe Antioh vodă, care avea nişte bănuieli ale sale şi dorea să le controleze: „Mă duc să văd cum a rânduit hatmanul Lupu Bogdan căratul tunurilor din Oameniţa până la Cetatea Albă”. Dimitrie a surâs şi a zis: „Ieri am întâlnit un ţăran, cu patru bivoli de funie, drept în poarta Curţii domneşti. I, am întrebat care i-i voia. Şi ştii ce mi-a spus? «Îi caut pe cinstitul hatman Bogdan să-l ajut, cu ceşti patru bivoli ai mei, să ducă mai repede balimezurile acelea uneşeşti, că prea îndelung ca nişte pietre de moară şi ca nişte ţepuşe în schinarea ţării au stat.» – „Vodă se cam acri la chip: nu iubea dăscălirea, nici când se făcea prin pilde. Dar acum nu putea să nu-i dea dreptate lui Din drie: „Ţara mă ajută, ştiu. Ci voi vă plimbaţi, iar eu lu’ ltuiesc bani ca să car tunuri otomane, lua-le-ar dracul! (a n-au fost vrednici leşii să le ia”. A zis şi a ieşit, grăbit, nduşind şi gâfâind sub greutatea trupului său mare, (M’coi. Iordache Ruşeţ, aflându-se aproape, a văzut cum ke întristează Dimitrie şi a căutat să vâre degetul în rană U i s-a zgândărească: „Mult mă întristează zgârcenia măriei nalc. Şi îndărătnicia.”; „Uneori… grăsimea nu-l lasă a Judeca precum se cuvine, se rosti Dimitrie, deşi se vedea i-a nu asta gândea. Dar se lecuieşte el, n-avea teamă!”; „Nu mai cred: a căpătat gustul averilor şi al puterii.”; „Cu un dascăl că domnia ta, vistiere Iordache, nici nu era greu.”; „Eu? Eu sunt… Cine-i mai darnic ca mine? Făgăduit-am să fac chiar două biserici: la Sihăstria, în Neamţ, şi la Domneşti, întru însănătoşirea jupânesei mele, că multă durere îndură, sărăcuţa…”; „Şi pe… Dumnezeu nu-l înşeli? Nu-l minţi? Nu-l trădezi?”; „Eu

să… Cum să-l înşel pe Dumnezeu?”; „A, nici nu te-ai gândit? Făgăduieşti a zidi bisericile din piatră şi, dacă jupâneasa se ridică teafără din pat… înalţi două biserici dintr-un lemn. Ori, şi mai bine: două cuşti pentru păsări şi le-atârni într-un stejar bătrân. Făgăduiala ţi-ai ţinut-o.”; „Zeflemiseşti tare usturător, se tângui cel lovit; dar şi tare deştept”. Dimitrie văzu că nu-l poate supăra, totuşi urmă, curios să afle unde va să ajungă pe calea cuvintelor sale, începute ca o dojană şi ca o bănuială: „Eşti aproape tot aşa de bogat ca şi Brâncoveanu. Ai putea zidi trei biserici şi trei palate toate cu aur poleite.”; „Amar de mine… Doar dacă vii măria ta domn şi-mi dai cheia ţării pe mână. Măria ta ceteşti, scrii cărţi, te numeşti voievodul cel cărturar şi înţelept, iar eu te hrănesc şi-ţi poleiesc numele cu aurul bunei faime.”; „Cam aşa a făcut, iertat fie, părintele meu. Iar domnia ta, cu dibăcie l-ai încălecat, cum ţi-a fost poftă inimii şi a pungii. Cu mine n-ai să ai prilejul, că n-am să mai fiu domn niciodată. Iar Antioh, dacă te lasă uneori să-i sufli în borş, cum se zice, o face anume ca să-l poată sorbi el mai în lege, fără teama că se frige”. Poate ar fi trebuit că vorbirea să se curme aici. Dar Iordache nu se lepăda uşor de un gând care, bănuia el, i-ar putea aduce oarecare foloase. Zise: „De mult ştiu, şi voiam să-ţi spun, că măria să antioh vodă se cam teme de ascuţimea minţii măriei tale.”; „Da? Se prefăcu Dimitrie a se mirare. Ce năzbâtii şi pozne mai născoceşti?”; „Chiar pe doamna Catrina o am auzit, în vremea nunţii: «Acum cumnatul Dumitraşcu. Are rude mari şi puternice, e cunoscut între munteni şi moldoveni: oricând te poate da jos de pe tron, dacă vrea.»”; „Şi… fratele meu ce-a zis?”; „A zis… Nu, nu… Jură că nu mă pârăşti 1”; „Jur, viperă intrigantă. Dar să ştii: dacă te porţi cum te porţi, vei muri muşcat de muşte, adică de albine, cum numesc eu ţăranii, aceia pe care cu cruzime îi despoi şi-i schingiuieşti.”; „Ai harul prorocirii?” cercă

Iordache să râdă. „Măcar uneori. Chiar şi acum, dacă-mi pui ce-a zis Antioh. Prefir lucrurile bine, cu de-a măruntul, şi-ţi prorocesc.”; „A zis, vorbind cu doamna C-itrina: «Aşa ne trebuie, dacă i-am adus mireasa din Braşov, p atind pungi grele guvernatorului neamţ. Ba am mai şi găzduit-o la Iordache Ruşeţ... Cantacuzinoaieele Vor stârni în el ambiţii mari şi...»”; „Deştept frate ani!... ta, doamna ce-a zis?” se arătă Dimitrie arzător a şti. „A rostit o... zicală: «Dă-mi Doamne mintea românului ca de pe urmă»... Adicătelea mai bine te însurai cu o l’ală din Moldova. Cu o răzeşiţă, de pildă. Ori rămâneai li” lei toată viaţa”. Dimitrie se porni pe-un râs dezlănţuit, i batjocoritor, vrând să arate că n-a crezut şi nu crede mi i o iotă din născocirile vistierului. Apoi, când se potoli. mo rosti: „Vistiere, ca să nu-ţi mai baţi gura degeaba, hI IA că mă mut la Ţarigrad, pentru totdeauna.”; „Cum? He arătă Iordache îngrijorat şi speriat: Laşi domnia?”.; „I Omn e fratele meu, Antioh. Au un ştii, pardos şiret? Mă duc să-i slujesc Capuchehaie. Şi fac aşa că domnia lui hă atârne de dibăcia mea. Mai bine să-l sfătuiască un frate docil. Un... anume vistier.”; „În viesparul Istanbulului? Domnia, la, un cărturar, un scriitor cu capul prin nouri? $1 apoi, capuchehăi sunt fraţii mei.”; „Decât fraţii domniei laic, mai bine... fratele măriei sale. Nu-i aşa? Tata era wlirjur şi voi, Cupăreştii, patru. Acum noi, Cantemireştii niulnm doi, cu Lupu Bogdan trei şi cu doamna Casandra păirii. Şi mă duc acolo, în marele viespar, în Cetatea Lăroiniei, tocmai ca să mai potolesc vrajba pe care mulţi, pl a mulţi o aţâţă mereu.”; „Vai, vei fi singur şi...”, îl «ciină Iordache. „Mă duc, chiar de-oi fi ca un hulub între Hpint. Mă voi îndeletnici cu scrierea cărţilor, ca şi până drum. Şi cu descâlcirea multor şi ucigaşelor gâlcevi, adesea în iic de fraţii domniei tale şi mai ales de fostul meu pl u li n Scarlatache Ruşeţ.”; „De ce şi de când Scarlatache nu şi mai este prieten? De când?”;

„Vai, vai, ce te mai luni. Pardos afurisit... De când am aflat că a căutat-o pe i-a mira, la Braşov, anume ca să mă ocărască, să mă polii, i iată. De ce? Nu ştiu.”; „Ce neruşinat făţarnic! Am a 1 sudui ca pe el... Ai să vezi ce-am să-i fac... Eu, du pl i cinstit vorbind, mult aş vrea să te slujesc aici, «îi neclintită credinţă. Căci măria ta eşti acel cap luminat i în i în face minuni, dacă...”; „Ţi-am mai spus că nu îngădui linguşirea! strigă Dimitrie şi plecă. Dar din uşă îl pocni, mai tare: Minune adevărată ar fi să scap ocârmuirea de sfatul domniei tale. Să-l fac pe Antioh să te surghiunească la o mănăstitre, în munte”. Nu ştiu ce răspuns i-ar mai fi dat Iordache, dacă Dimitrie n-ar fi plecat. Ştiu însă că, spre a nu părea înfrânt, se întoarse către mine şi grăi cu răutatea omului care poate orice: „L-ai auzit, Ion Neculce? Nici îşi închipuie că ar putea fi cineva mai puternic decât el, ginerele Mariei Cantacuzino şi cumnatul lui Gheorghe Cantacuzino, cel pe care Şerban vodă voise a-l lăsa urmaş. Dar, să ştii: Brâncoveanu are destule pricini spre a-i face capătul...” Voiam să-i dau răspuns, învinuindu-l că prea întinde năvodul multor uneltiri. Dar n-am apucat să deschid gura, c-a intrat Antioh vodă, răcnind către Lupu Bogdan, care-l urmă: „De ce nu-mi împlineşti poruncile, hatmane?”; „Măria ta, te rog nu ţipa la mine ca la o slugă”, se împotrivi Bogdan, cu demnitate. „Te dau călăului, câtu-mi eşti de cumnat! Clocoti vodă. Ai furat aur din Oameniţa şi l-ai ascuns la Neamţ.”; „Nu l-am furat, ci l-am găsit. Ori se cuvenea să-l las leşilor şi otomanilor? E bunul nostru, jefuit în cei douăzeci şi-atâţia de ani de când îşi fac drum pe la1 noi, până la Oameniţa. O comoară care-i a noastră 1”; „Dar cum ai pus mâna pe dânsa? Se îmbună vodă. Cum?”; „ Pe când paşa Oameniţei sta la taifas cu solii Ieşi, îi poftea la şerbet şi cafea, cum este obiceiul la otomani...”; „Tu ai scotocit cetatea, nu?”; „Cred că n-am făcut rău, măria ta.

Era acel ceas când turcii nu plecaseră cu totul din cetate, iar leşii nu cutezau să intre, de teamă să nu fi pus ienicerii vreun lagun, în vreun loc ascuns, să azvârle cetatea în aer şi să-i ucidă pe toţi. Eu am îndrăznit şi am câştigat. De altfel, trebuie să spun că tainiţa mi-a arătat-o, cu mare teamă, un român slujitor la un agă, acolo, în cetate.”; „Mult aur?” întrebă vodă Antioh, cu grabă; „Ca la treizeci de pungi.”; „Tâlharule! strigă iar vodă. Minţi! Peste cincizeci…”; „Oho!” se bucură Iordache, frecându-şi mâinile, în spatele lui vodă. „Du-te şi adă banii 1 porunci măria să te însoţeşte Dabija clucerul şi Neculce vătaful de aprozi. Pleacă!” Lupu Bogdan ar fi vrut să mai spună ceva, dar înţelese că nu putea vorbi de faţă cu Iordache Ruşeţ şi ieşi, furios, zdrăngănind spada şi pintenii, pufuind şi fulgerându-mă cu privirea. Eu am mai rămas, să ascult mai limpede porunca domnitorului. Şi, rămânând, l-am auzit pe Iordache vistierul izbucnind mânios: „Ce tâlhar, măria ta! Şi ăsta ţi-i cumnat…”; „Nu cumva îi eşti tovarăş?” se răcădui vodă, cu vorbă răstită. „Dacă-i eram, nu ne prindeai, măria ta; aveam eu grijă să nu afle nimeni. Nimeni! Sunt hoţ bătrân şi dibaci, mărite voievoade”. Vodă a rămas pe gânduri. Mai pe urmă, când am aflat cum s-au petrecut lucrurile, mi-am dat seama că îl frământa o întrebare: cum de a ştiut Iordache vistierul că Lupu Bogdan pusese de-o parte, pentru sine, douăzeci de pungi?

— Vă rog, mai gustaţi cozonac şi vin! îndemnă jupâneasa Maria. Se lasă răcoare şi vă să ne mai încălzim.

— Şi-apoi vinul ajută trezirea amintirilor: le face mai vii, mai spumoase.

După ce sorbi din ulcică şi cea din urmă picătură de vin, căpitanul Silion scutură pletele, înălţă fruntea şi surâse:

— Ai mare dreptate, jupânească Maria. Mi-am amintit o întâmplare de pomină, din vremea când ieşeau otomanii

din Oameniţa, ca să intre leşii. Între oşti s-a ivit atunci un urs mare, groaznic. De mirare cum poate fi o namilă atât de mare. Zeci de ostaşi români au sărit asupra lui şi nu-l puteau ucide. L-au împins, în câteva rânduri, în apa Nistrului, dar dihania înota mai dihai ca un marinar şi ieşea iar la mal. Gonindu-l pe fluviu, cu o luntre, ursul nu s-a speriat de suliţele gonacilor, ci, zădărât şi-nfuriat, s-a urcat pe luntre şi-a făcut multe grozăvii, sfâşiind oamenii. Ba încă şi mai cumplit: slobozind foc din puşti să-l ucidă, oştenii s-au împuşcat unii pe alţii în îmbulzeala de pe luntre. Vreo patru ceasuri s-au luptat ostaşii, până au ucis fiara aceea cumplită, aţâţată de mirosul sângelui. Ziceau unii că nu era lucru curat cu acea dihanie, de-a mirare şi nemaivăzut de mare şi de groaznică. Să fi fost semn că-i părea rău după otomanii care îşi cărau, cu luntrele, pe Nistru la vale, tunurile cele mari şi cumbaralele, iarba de puşcă, ghiulelele şi mult alt tărhat adunat în acea cetate pe care o credeau pe vecie a lor? Ori…

— Dimitrie ar fi zis că era chiar întruchiparea puterii otomane, furioasă, rănită de moarte, ce nu vrea, totuşi, să fugă ori să piară, surâse Daria, bucuroasă c-a putut lega şi această povestire de numele şi înţelepciunea preaiubitului ei ursit nenuntit.

— Da, aşa ar fi făcut, aprobă vei hatmanul Neculce şi urmă: Cum, spuneam, atunci n-am îndrăznit să-l tulbur pe măria sa din gânduri. Am aşteptat. Şi aşteptând l-am văzut pe Dimitrie intrând şi, cu mare bucurie, vorbi că solia lui pan Leszczyński a izbândit: regele Poloniei a poruncit ca joimirii Ieşi să plece din cetăţile noastre. Antioh vodă s-a înviorat de-o mare bucurie. De altfel cuvine-se a spune şi aici că retragerea otomanilor din Oameniţa a bucurat mult toată ţara. Aprovizionarea acestei cetăţi cu bucate, numai pe sama-Moldovei, era o povară mai mare decât haraciul. Nevoiţi eram a îndestula noi, din sărăcia noastră, zeci de

mii de şo daţi otomani. În drumul lor către Oameniţa zeci de paşale se hrăneau, cu tot alaiul lor, se ghiftuiau to. T de pe biata noastră spinare. Acum, nsmaifiind şleah de armie otomană, eram mai slobozi-şi mai feriţi de jafuri. Aşa, ţara toată rămăsese în se Antioh vodă. Dimitrie îşi arătă bucuria: „E o biruinţă a pledoariei mţie. Acum grăbeşte a scoate, mai repede, şi.

Joimirii Ieşi din Suceava, Neamţ, Hotin şi. Unde-or mai fi cuibăriţi, precum cucuvăile. Să avem cetăţi slobode, ale noastre.”; „Pe cine să trimit?” a întrebat vodă. „Pe Lupu Costache.”; „De ce tocmai pe… el?”; „Odată şi-odată trebuie să ne împăcăm cu Costăcheştii, Antioh. Şi acesta-i prilej bun. Lupu Costache-i bărbat întreg, mândru, harnic.”; „Dar tu ai uitat că el ţine cu leşii?”; „Nu. Ci mă gândesc că tocmai de aceea îi va îndupleca mai uşor să pe ce mai repede, fără a strica, fără a jefui cetăţile”. Asemenea povaţă l-a neliniştit foarte pe Iordache Ruşeţ. A întrebat, cu teamă, însă bine acoperită: „Dar dacă acei Costăcheşti, sfătuindu-se cu leşii, vor căta să răzbune moartea părintelui lor?”; „Vor începe… răzbunarea cu domnia ta care l-ai sfătuit pe tata să se folosească de călău. Domnia ta, nu noi!” îl plesni Dimitrie cu vorbă aspră, întărâtându-l pe vistier până sări cu ocara: „Lupu Costache-i om de nimica: mincinos şi făţarnic!”

— Poate ca să-şi bată joc de acest sfetnic viclean, sări cu vorba căpitanul Silion. Dimitrie mi-a poruncit atunci, răstit foarte: „Adă-l, Silioane, pe jupân Lupu Costache, să-l punem la cântar cu jupân Iordache. În care tirizie să te-aşez, vistiere? A vicleşugului? A linguşitorului? A mincinosului? A ucigaşului? A… Ei, dar ce cântar din lume are atâtea talere?” Credeam că se va stârni bătaieint pe dânşii. Mă şi pregăteam să-i despart. Dar vistierul nu se lăsă, ci de la mânie întărâtată trecu la milogire: „Măria ta, eu numai din prea marea-mi credinţă, povăţuiesc să nu vă

încurcaţi cu Costinii şi cu Costăcheştii. Decât s-aduci răzbunătorii prin prbajmă, mai bine boiereşte răzeşi, precum a făcut părintele măriei tale, să-ţi fie aju-Ior-.”; „Fratele meu va avea grijă şi de asemenea boierire; dar nu pentru a-i înlocui pe Costini şi pe Costăcheşti, ci prea întări ocârmuirea cu cât mai mulţi oameni buni şi vrednici, înţelepţi şi de nădejde.”; „Întocmai!” încuviinţă Antioh, cu tărie multă.

Aici Neculce zise:

— Eu eram nemulţumit pentru că niciun boier din cei mari şi de neam, ca mine, nu vedea cu ochi buni o năvală napristană de nechemaţi, de neamuri proaste, în rangul cri înalt. Dar atunci n-am zis nimica. Silion a plecat şi I a adus pe Lupu Costache, aşa cum i se poruncise. Când a Intrat în spătăria mare, Dimitrie l-a îmbrăţişat, apoi l-a privit şi l-a admirat: „A, ce mindvu arăţi, boier Costache! Sănătos? Voinic?”; „Mulţămesc, măria ta, a răspuns Costache, înălţând capul şi scuturându-şi pletele lungi, negre; cât între noi nu lucrează satirul, e bine. Ne păstrăm aaiiătatea şi viaţa”. Împunsătura părea că nu-l atinge pe Dimitrie, care vorbea şi da porunci parcă el ar fi fost domnitor: „Boier Costache, măria să antioh vodă nu crede că domnia ta ai binevoi să primeşti, zic cu bucurie!, porunca de a merge sol la riga August al Poloniei, să-i mulţumeşti c-a făgăduit să scoată joimirii Ieşi din cetăţile Moldovei şi să-l rogi să împlinească grabnic, cât mai grabnic, această mărinimoasă făgăduinţă”. Căldura, prietenia, înfocarea cu care-i vorbea Dimitrie îl mişcă pe Lupu Cn la – he, îndemnându-l a cuvânta cu tremur în glas: „Măi la ta. Mult m-ar mâhni dacă ai crede precum că n-aş avea ţi i u inimă pentru ţara asta. Joimirii Ieşi ne sunt ca nişte cuie în talpă. Asta o spunea şi bietul Miron Costin care a pierit pentru credinţa lui, prea mare, în sprijinul şi prietenia cu polonii.”; „Atunci pregăteşte-te, boier Costache, şi, mâine,

vino la măria sa cu răspuns de tot ce-ţi trebuie ca solia să se împlinească bine şi repede”. Bucuros că i s-a încredinţat asemenea solie de cinste, Lupu Costache s-a închinat zicând: „Să trăieşti, măria ta! Vin, cu dragă inimă”. Ne-am uitat cu bucurie după dânsul, iar Dimitrie a vorbit: „Ai văzut, frate? C Omul iubeşte ţara şi vrea s-o slujească. De ce să-l împiedicăm? apoi urmă, trecând la alta: E vremea când împărăţia otomană pârâie din încheieturi. Dcă suntem dibaci, ne dobândim toate drepturile noastre şi slobozenia întreagă. Drept aceea, te mai rog: străduieşte-te, de sârg, a scoate şi pre tătarii nogai din Bugeac. Să se ducă la Crâm, acolo unde li-i ţara, căci nouă ne trebuie ieşirea” la mare, la Cetatea Albă şi la Chilia, aşa cum am avut-o pe vremea cea de slavă a lui Ştefan vodă.”; „Mă voi strădui, Dimitrie”, făgădui vodă. Iordache Ruşeţ se amestecă, împotrivitor, după feleşagu-i: „Pentru ăsta l-aţi rugat şi pe solul leah. Ne ajută ori ba?”; „Solul poate ne-ajută, poate nu, îl aţinti Dimitrie cu privirea. Oţicum, lupul cu slugi nu face gâtul gros.”; „Aşa-i! strigă Antioh. Vreau Bugeacul înapoi, la Moldova.”; „Buun!… Mă bucur că-mi afli sfaturile ca bune şi date din inimă. Şi acum mai am încă unul: adă-l alături de tine pe acel Constantin Turculeţ, cu cei două mii de oşteni ai lui.”; „Nu se poate! E un tâlhar)…”, se depărta Antioh vodă, mirat şi speriat. „Da-da! sări Iordache Ruşeţ. Ne-a prădat, ca un… Chiar şi pe mine m-a jefuit. Şi acum… Să nu faci asemenea prostie, măria ta!”; „Taci, vistiere! Se supără Dimitrie. Dacă ştim de ce şi pe cine a prădat, trebuie nu numai să-l iertăm, ci chiar să-l binecuvântăm. Căci e un român viteaz, un oştean priceput şi ne poate fi de mare folos în treaba dobândirii slobozeniei… Că el şi nu altul a nimicit, sute de neprieteni, tătari, otomani, Ieşi. Nu-i aşa?”; „Adevărat! Am sărit şi eu cu vorba, nestăpânit, cum nu-mi era felul. Turculeţ a fost ocrotit şi de bunica mea Alexandrina, pentru că-i potopea

pe tătari oriunde-i afla şi nu-i lăsa să se apropie de Boian.”; „Iordachioaia cea bătrână l-a ajutat să-şi cumpere pământ şi casă, o pârî Ruşeţ. Ea nici nu-i zicea tâlhar, ci haiduc, cum îi zicea prostimea. Ci, pentru noi, boiţii, nu-i decât un răufăcător. Dacă ţi-l apropii, îi superi „nu numai pre boieri, ci şi presultan. Că multă pagubă a făcut caravanelor în drum spre Oameniţa. Constantin Duca a fost mazilit că l-a scăpat pe Turculeţ din închisoare.”; „Vistiere, sfatul tău e bun, zise vodă. Pe Turculeţ o să-l atârn în ştreang”. Dimitrie se întristă şi pierind, cu pas rar, grăi: „Ştiind că boierii şi sultanul fierb în aceeaşi oală, nu voi avea linişte în Istanbul. Dar o să aflaţi, mai târziu, că sfatul meu era cel bun. Antioh vodă l-a lăsat să iasă din spătărie, măcar că-i părea rău. Meşter cetitor în cugete, Iordache vistierul strecură vorbă vicleană, frumos boită în zeamă de sinceritate: „Se făleşte, măria ta, către toţi, că nu-i pasă de domnie. Zice că-i aprins după învăţătură. Dar iată că, în fapt şi la o adică, îţi pizmuieşte tronul Vi-ţi-pândeşte averile. Iertare, dar nu învăţătura este însuşirea lui de căpetenie, ci făţărnicia, fariseismul.”; „Cum îţi îngădui să-mi batjocoreşti fratele?! Ieşi afară!” Iordache, gonit ca o slugă, surâse mieros şi milog: „Iertare!… Ştiu că aşa v-aţi învoit, să vă ajutaţi la treburile ocârmuirii. Dar nu pot să nu spun că şi un orb vede cum te făţăreşte. Zice că nu se amestecă în domnie şi când colo, dă porunci chiar peste capul măriei tale şi-ţi pune-n cap oamenii lui. De aceea te povăţuiesc să nu cumva să-i dai moşiile, măria la Cum dobândeşte ceva parale, haţ!, ca pe-un măr, îţi înşfacă scaunul domniei. Aşa face!”

Ajuns aici cu firul povestirii, vei hatmanul Ion Neculce se opri. Maica Daria tuşi uşor, semn că are ceva de apus. În seara asta rostise prea puţine cuvinte; trăia parcă din izvorul celor povestite ieri seară. Ascultase, mulţumită i bucuroasă că a iubit, iubeşte şi va iubi, cât îi

va bate mima, bărbat ca acela iscusit, voitor de bine, de dreptate, de învăţătură, pătimaş iubitor de ţară şi de libertate. Cu degetele-i subţiri îşi frecă uşor fruntea, parc-ar fi vrut să şi curgă pâcla vremii şi a uitării, ca să scoată la iveală întiniplări vechi şi dorinţi de mult stinse, în abia vădita lor mijire.

Văd că Silion tace, deşi ştie că, înainte >de a pleca din Iaşi, Dimitrie s-a întâlnit cu trei dintre fraţii Ruşeţ. Adevăr grăiesc, Silioane?

— Adevăr, Daria, adevăr. Dar uitasem. Ori poate am vrut să trec peste asta, tăcând. Căci eu nu l-am prea înţeles chiar de-atunci, când am aflat că s-a îngrezut în Cupăreşti, că l-a iertat pe Scarlatache pentru ponegrirea către doamna Casandra şi chiar a primit să-i fie ajutor, în Istanbul, capuchehaie, întru sprijinirea domniei fratelui. Adică să fie, împreună, „dulăii”, cum spunea el, păzitori ai scaunului. Moldovei. Nici acum nu înţeleg cum a putut fi atât de încrezător în nişte oameni neoameni. Dar poate atunci nici lui, nici lui Antioh vodă nu le venea a crede că Ruseteştii puteau fi atât de schilodiţi sufleteşte de patima urzelii intrigilor. Cupăreştii au jurat că-i vor fi prieteni, că-l vor ajuta să scrie cărţi, să-şi facă prieteni printre oamenii de seamă ai vremii, să-i împace pe Cantemireşti cu Brâncoveanu. Când am cercat să-i spun că nu-i bine să se încreadă prea mult în aceşti oameni neoameni, cum le ziceam, mi-a retezat vorba: „Silioane, oamenii sunt răi şi buni în acelaşi timp. Eu cred că prin meşteşug poţi spori ceea ce-i bun în oameni şi ţi-i poţi face prieteni”. Apoi y aşa cum obişnuia, şugui cu oarecare durere: „Ce să-i faci? Aşa ni-i dat: căpuşa lui Antioh – Iordache; căpuşa mea – Scarlatache”.

— Hm… cum ne apare acum legătura între aceste două familii… se minună dascălul Ieremia, iar Neculce adăugă:

— N-am ştiut de asemenea vizită, dar l-am însoţit până la Galaţi şi am simţit multă lui tristeţe că părăseşte ţara, că nu ştia când avea să se mai întoarcă. Inima îi era plină de griji şi de o teamă amară, că nu va putea fi aşa cum voia să fie, acum când nu mai era singur, ci îl însoţea o doamnă frumoasă şi de neam mare, o „soţie care dorea să se zbată să-şi recapete moşiile şi averile smulse de Cantacuzini şi de Brâncoveanu. Mi-a spus chiar, într-un popas, dincolo de Vaslui: „Sunt soţul doamnei Casandra, ruda rău sfădită cu Brâncoveanu, care, stând mult în Braşov, cunoaşte legăturile cele tainice ale voievodului din Bucureşti cu Leopold, împăratul nemţesc”.

— Da, se mai temea şi pentru că Brâncoveanu luase mulţi bani de la Şerban Cantacuzino şi se gândea că Dimitrie Cantemir, soţul Casandrei, îi va cere înapoi, adăugă dascălul Ieremia.

Asemenea completări la povestirile din seara asta o făcură pe jupâneasa Maria să adauge şi ea:

— Sunt nepoata lui Dimitrie Cantemir, dar l-am văzut doar o singură dată. Şi. Pentru mine nu-i limpede: a fost el om înţelept, cum zic unii, ori numai un cărturar, a multe ştiutor? Nu cumva îi punem noi, de mult, în cârcă şi în inimă, gândurile şi simţămintele noastre faţă de d insul?

Jupâneasa Maria credea că va răspunde dascălul Ieremia. Dar el îngăimă:

— E greu, foarte greu de spus.

Vei hatmanul Neculce nu se rosti nici el de-a dreptul, ci regretă:

— Bine ar fi fost. Maria, să chemăm la acest priveghi şi pe Scarlatachif Ruşeţ şi pe alţii din cei care I-au duşmănit pe Dimitrie Cantemir şi mai sunt în viaţă.

— Poate-i mai bine că nu i-ai poftit, grăi dascălul Ieremia. Dacă veneau, trebuia să vorbească despre ei înşişi. Şi, după câte ştiu eu, rar om care, la bătrâneţe, să se

cunoască săvârşitor de fapte rele şi slute în tinereţe. Cu cât îmbătrânesc, cu atât oamenii viaţa îşi pe-leiesc, ar zice Dimitrie Cantemir. Cei care nu-s de faţă, de obicei, n-au nici dreptate. Se pare însă că, măcar uneori, când e vorba de cei morţi, lucrurile se schimbă: au totdeauna dreptate. Morţii nu se mai pot apăra.

— Se poate, dascăle Ieremia, să ai dreptate, se rosti jupâneasa Maria, auzind cântarea cocoşilor, stârnită în satul Prigoreni. Ci pentru că mult v-aţi ostenit ascultând povestiri despre bătălii turceşti, despre dispute politiceşti şi intrigi cupăreşti…

— Na! C-am vorbit în felul lui Cantemii –, zic să ne amistuim, iubiţi priveghetori, în iatacurile noastre şi să-l lăsăm pe acel moş Ene să umble pe la l'one, să ni le închidă cu blândeţe şi să ne mârgâie, cu tihnă, I pa e până mâine, în zori.

SEARA A ŞAPTEA sau:

INOROGUL, FRATE BUN CU ŞOIMUL?

Cea de a şaptea zi era Sâmbătă şi Mihail vodă Racoviţă a trimis, dis-de-dimineaţă, un olăcar să-l poftească pe hatmanul Ion Neculce la Iaşi, la Curtea domnească.

— Maria, dacă întârzii, a zis Neculce către soţia sa, ai grijă tu de priveghiul amintirilor.

Dar, spre bucuria tuturor celor adunaţi în cerdacul conacului din Prigoreni, vei hatmanul s-a întors acasă la vremea asfinţitului. Era obosit de calea străbătută călare şi întristat de cele aflate. Cât a putut, a căutat să ascundă supărarea şi, pentru asta, a poruncit să aşeze în cerdac masă mare şi îmbelşugată, cu fripturi calde de berbec, bine împănate cu piper, cimbru, busuioc şi mujdei, şi sprijinite cu vin rece din ulcioare bârdăhănoase. Şi când

toţi s-au aşezat la masă, cu tot dichisul şi cu belşugul dinainte, jupâneasa Maria a cuvântat:

— Am adus totul aici, pe masă, fripturi, pâine, plăcinte, cozonac, fructe, ca să nu ne mai ridicăm până nu se gată privegherea, adicătelea povestirea rânduită pentru seara asta.

La asemenea poftire lămuritoare, vei hatmanul Neculce avu şi dumnealui de spus o vorbă, cu iz de părere de rău:

— Vă rog să ospătaţi după poftă, deşi ştiu că, de la o vreme, din pricina vinului, s-ar putea să nu mai înţelegem bine ce mâncăm şi să nu mistuim prea bine ceea ce povestim. Dar prea-s flămând şi însetat, ca să nu poftesc bucate alese şi mai ales colţunaşi îndulciţi cu miere şi plăcinte poate-n brâu, calde şi dulci, ca nişte fete tinerele, când ghilesc, vara, pânzele în râu…

Niciunul din priveghetori nu s-a împotrivit, ci toţi au prins să dumice cu mare poftă. Chiar maica Daria, care, de obicei, ciugulea precum păsărică, acum se arăta flămândă şi mânca şi bea cu poftă. După ce-şi mai potoli foamea şi şetea, vei hatmanul începu depănarea amintirilor, cu gândul că, îndată ce va osteni, să dea rând celorlalţi povestitori. Se temea oleacă pentru dascălul Ieremia, că prea sorbea cu sete ulcică după ulcică, lăudând şi friptură şi plăcintele şi colţunaşii.

— Aşa precum aţi auzit aseară, mai mult sfădit cu Antioh vodă, s-a ridicat Dimitrie Cantemir din Iaşi, cu tânăra sa doamnă şi cu tot agarlâcul şi s-a dus să trăiască neolo, în Ţarigrad. Ci eu, că bun prieten, l-am însoţit până la Galaţi. Îmi aduc aminte că atunci când treceam prin pădurea Bârnovei s-a făcut mare eclipsis, adică întunecare de soare. Era în anul 7208, iar de la mântuirea lumii 1699, septembrie 12 zile, într-o marţi. Şi se întunecase lumea că mai nu se vedea om cu om. Şi spaimă mare a fost între

oameni, orăşeni şi ţărani, boieri şi prostime. Iar slujitorii cu greu au vrut să meargă mai departe, spre Vaslui: ziceau că a sosit sfârşitul lumii şi mai bine să-i prindă la casele lor, decât pe drumuri. Iar Dimitrie Cantemir a stat între noi şi, cu pana pe hârtie, cu băţul în colbul drumului, n arătat cum se face eclipsa, cum umblă pământul, luna şi soarele, rotindu-se fieştecare, cum se întâlnesc în linie dioaptă şi se plimbă umbra lunii pe o parte din pământ, de se întunecă. Şi atunci, din desenele lui Dimitrie Canii mir, în care soarele era ca un bostan, pământul ca un măr şi luna ca o nucă, am înţeles cum se mişcă planetele f, L cum se face umbra pentru eclipsă. Astea au fost, pentru mine, încă o dovadă că Dimitrie avea şi minte şi învăţătură cum noi, ceilalţi, prea puţină aveam, aici, în Moldova. Dacă am înţeles eclipsa înaintea altora dintre boierii şi slujitorii care ne însoţeau, trebuie să spun că un dram de teamă şi de nelinişte tot îmi stăruia în cuget. Şi-am întrebat: „Să fie acesta semn rău pentru soarta noastră?”; „N-are nicio legătură cu soarta noastră”, a răspuns Dimitrie. L-aş fi crezut întru totul, dacă n-ar fi urmat atâtea nenorociri îndată după asta... Deci Dimitrie Cantemir s-a mutat la Ţarigrad, să fie capuchehaia fratelui său.

— Iertare, Ioane, îl opri jupâneasa Maria, dar înainte de a povesti despre traiul din Istanbul, mi-am amintit eu despre cele puse la cale aici, în Iaşi. Mă luase taica, hatmanul Lupu Bogdan, la Curtea domnească, să mă înfăţişeze doamnei Catrina, să-i fiu fată în casă şi, împreună cu alte boieroaice, să lucrăm şi să sporovăim, câte-n lună şi-n stele. Cu urechile mele am auzit ce-a pus la cale Iordache Ruşeţ, vidma cea rea. A poruncit fraţilor săi aşa: „Scarlatache, tu ţine-te de Dumitraşcu prin tot IStanăulul. Nu-l pierde din ochi.”; „A îfâstâc, în sama mea! S-a bucurat Scarlatache. O să-l joc ca pe urs.”; „Manolache, a urmat Cupariul cel mare, tu ai grijă de

Brâncoveanu. Zvoneşti că doamna Casandra vrea să dea în vileag toate tainele pe care vodă Brâncoveanu le are cu împăratul nemţesc. Că Dimitrie Cantemir unelteşte să-i ia scaunul.”; „Să afle că umblă să capete înapoi banii luaţi de la Şerbah vodă.”; „Foarte bine, Manolache! Ai s-ajungi şi tu o liftă urzitoare de intrigi. Dar, luaţi aminte: nu cumva să-i supăraţi pe Cerchez Mehmet şi pa Cuciuc imbrohorul, că daţi de dracul» cu mine.”; „În casa lor, frate Iordache, Dumitraşcu merge adesea în vizită; cântă din tambură şi se dă-n dezmăţ, ca un păgân, cu păgânii”, pârî Scarlatache. „Dar cum scăpăm de el?” întrebă Manolache, cu nevinovăţie. „Eu să te-nvăţ, nepricopsite? Se-nfurie Iordache. Ca, la o adică, să dai vina pe mine? Tu faci, tu tragi! Şi folosul şi ponosul.”; „Nu văd decât e că e: să-l înecăm în Bosfor”, se rosti Scarlatache. „Omor? De ce?” se arăta Manolache nedumerit… Nu ştiu! Se descotorosi Iordache, scuturându-şi marginea anteriului. Dar ştiu că punând pe Cantacuzipi, pe Brâncoveni şi pe Cantemireşti să se macine între dânşii, stăpânim noi aceste ţări şi o parte din împărăţie, începând cu Fanarul.”; „Dar Dumitraşcu nu… domneşte. De ce să-l… pierdem?”; „Manolache, nerodule, nu-mi eşti frate dacă nu înţelegi că, pentru noi, mai primejdios ca oricine este ăst căpos? E prea învăţat. Ştie a se face iubit. Ne ghiceşte gândurile. Ne cunoaşte hibele. Pricepe bine la uneltiri. E bun prieten cu mulţi dintre turcii cei mari. Înţelegi? Prin el şi Antioh e mai tare. Iar nouă – poate-ai aflat şi tu!” – ne trebuie un domn becisnic, nepriceput, fricos, prost, să-l ducem lesne de nas cum vrem. Cum vrem!”; „Nici pe Antioh nu-l stăpânim noi prea uşor, zise Manolache. Când începe să urle…”.; „De el am eu grijă! S-a făli Iordache. Tu roagă-l pe Brâncoveanu să trimită un om la Ţarigrad să-l urmărească şi el, pas cu pas, pe Dumitraşcu. Şi, mai ales, înduplecă-l s-o mărite pe domniţa Ileana cu feciorul meu Neculai. Înduplecă-l! Dacă

nu, îţi iau moşiile şi aurul şi te las cerşetor la poarta Sfintei Sofia”. După asemenea ameninţare, Manolache Ruşeţ s-a făcut mai grijuliu şi mai umilit în faţa lui Iordache. „Te rog să-mi spui, frate, pe tine zici să trimită Brâncoveanu la Ţarigrad să ne ajute în treaba urzelilor? Povăţuieşte-mă ca să-l povăţuiesc”. Iordache s-a mâniat că un motan călcat pe coadă şi-a răcnii: „Nu la treaba urzelilor, nătângule! La asta voi sunteţi regi. Adică trebuie să fiţi regi. Dar, pentru atragerea lui Dumitraşcu Cantemir, zic să-l ceri pe Toma Cantacuzino rp. Ltarul: e dibaci, mândru, ambiţios, îndrăcit, mai ales îndi Leit ga nimeni altul dintre Cantacuzini, neam de oameni straşnici. E aproape tot aşa de dornic de mărire ca şi Şerban vodă Cantacuzino, ierte-l Sfântul.”; „Dar e rudă eu Casandra şi deci şi cu Dimitrie Cantemir, se îngrijoră IVI inolache. E vărul ei.”; „De asta nu-ţi pese! se răsti Iordache. Câinii se sfâşie pentru ciolan şi Cantacuzinii pentru putere. Iar voi vă strecuraţi printre certurile lor, I i aţâţaţi, îi îndemnaţi, îi zădărâţi, îi muşcaţi, îi otrăviţi, f & ţărhrd blândeţe, prietenie, cumsecădenie”.

Se făcu tăcere în cerdac. Se auzeau doar sfârâitul lui ni nărilor din cele trei sfeşnice de pe masă, sunetele tăi îi mirilor în farfurii şi foşnetul mestecărilor. După ce aşează pe Cir furie ciolanul de pe care rosese toată carnea, dascălul I mă cuvântă, ştergând cu şerveţel de in alb musteaţa r, l barba:

— Să mulţumim jupânesei Maria pentru felul cum li-l i-a zugrăvit pe cei trei Cupăreşti şi îngăduiţi-mi, dragi privi iţluitori, să vă spun că, în Istanbul, Dimitrie Cantemir ţi doamna Casandra au locuit, la început, tot în casa de I i Ortakioi. Duceau o viaţă retrasă, cuminte, parcă le-ar fi lini de-ajuns dragostea lor şi învăţătura ori sferierea înţilor. Ştiu că, mai bine de jumătate de an, el a lucrat la o scriere în limba latină, zisă „Imaginea ştiinţei sacre sau Metafizica”, pe care mi-a închinat-o mie. Doamna

Casandra gospodărea şi-l ajuta să găsească în cărţi acele pagini de care avea nevoie. În estimp, o singură dată au făcut zaiafet cu prieteni otomani şi creştini. În colo, n-a lăsat până din mână.

— E foarte adevărat, întări Silion, înghiţind un colţunaş dulce şi botezându-l cu o ulcică de vin. De mai multe ori între dânsul şi doamna Casandra am auzit vorbire ca aceasta: „Nu vrei să te mai odihneşti puţin, Dimitrie?”; „Mai scriu până se sfârşeşte şi luminarea asta”, era răspunsul. Ci doamnă, ca să n-o chinuie urâtul lângă un soţ mereu cu nasul în cărţi, zicea uneori: „Ca să mai răsufli, te rog, povesteşte-mi despre cartea pe care o scrii.”; „Vreau să înfăţişez acele lucruri înalte şi sfinte care nu se pot descrie. Adică să particip şi eu la înfiriparea Metafizicii.”; „Pentru mine şi filozofia-i prea grea, darmite metafizica.”; „Nici mie nu mi-i uşor. Pornesc însă de la învăţătura lui van Helmont şi caut să lămuresc mai bine întrebările despre obârşia lumii. A zice: Dumnezeu a făcut lumea în şase zile, iar în şaptea s-a hodinit, înseamnă a spune o poveste pentru adormit pruncii. Nicio minte iscoditoare şi cât de cât luminată n-b mai crede. Căci, în fapt, lumea nu s-a… făcut, cât a fost, este şi va fi. Adică fără început şi fără sfârşit”. Doamna Casandra se cam temea de asemenea gânduri care nu se potriveau cu cele învăţate în Scripturi şi de aceea întreba: „Ce zic dascălii Ieremia Cacavela, Meletie de Artă, Alexandru Mavrocordat? Îţi încuviinţează atare lucrare, cu atari gânduri?”; „Sporovăit-am, de multe ori, împreună, zile şi nopţi, fără prea mare izbândă. Nu ne putem înţelege. Dar nu-i supărare. Ei s-au încredinţat că am o minte neliniştită, neastâmpărata, răzvrătită, în necurmată căutare de „altceva”. Scriu şi un manual de logică, o carte despre laudă către filosoful van Helmont, precum şi un tratat de muzică turcească. Totodată, când mi se urăşte cu filosofia,

adun cărţi şi hrisoave ca să scriu o istorie a împărăţiei otomane şi o istorie a tuturor românilor, de la descălecatul lor” până azi. Am găsit multe ştiri peste cele cunoscute de Grigore Ureche sau de Miron Costin. Ceea ce au scris aceştia e bun şi adevărat; dar nu-i de-ajuns. Aud că şi stolnicul Constantin Cantacuzino scrie o astfel de istorie de la începutul poporului român. Mi-ar plăcea să lucrăm împreună. Am să-i scriu… Asta ar fi şi o cale de a ne înţelege între noi, toţi românii. Îl rog să ne trimită o copie.”; „Ei, dacă am putea să-l întoarcem pe acest unchi al nostru cu faţa spre noi… Om foarte luminat, mare cărturar, umblat prin lume, cu trecere multă între toţi muntenii, dar cam încărcat de ură. Mama spunea că clacă nu s-a împotrivit căsătoriei surorii mele Smaranda cu Gligore Băleanu, în schimb a râs zicând: «Şerban vodă crede că doi prunci, frumoşi ca nişte arhangheli, pot potoli ura a doua case, drăceşte învrăjbite, cum sunt Cantacuzinii. Şi Bălenii, numai cu dragostea şi frumuseţea lor? Prost e fratele meu, Şerban, şi închipuit când crede că uciderea postelnicului Cantacuzino se poate tămădui cu mireasmă de busuioc.» Iar când Smaranda a murit, cică s-ar fi bucurat: «S-a topit picătura de miere, cu nefireasca-i dulceaţă întru îihpăcare; s-a topit în hârdăul uriaş al urii, al urii şi al ambiţiei fireşti care-i stăpâneşte pre voitorii de a ajunge mari. Mari şi tari în aceeaşi ţară»… Dimitrie se cam înfioră: auzise multe despre firea dârză, aspră şi despre ambiţiile Cantatuzinilor. Dar acum, când era înrudit cu dânşii, putea să-l cuprindă şi spaimă. Mai eu seamă că, aşa cum era firesc, trebuia să dobândească zestrea doamnei Casandra, aflată în mâinile lor şi ale lhâncovenilor. Înţelegea, tot mai limpede, că va avea de furcă, mult şi greu, cu ei. „De la tine, doamna mea, voi afla multe despre aceşti oameni cu însuşiri strălucite şi eu păcate negre.”; „Să nu uiţi că şi eu am măcar un dram de

sânge cantacuzin.”; „M-aş bucura foarte dacă m-ai ajuta să dobândim iară averile luate de rudele tale. O să avem prunci, iar sărăcia-i jumătate moarte”. Doamna Cacandra parcă numai asta a aşteptat: în şoaptă, i-a înfăţişat, după câte am, bănuit, un plan întreg de lucru în acest scop. Apoi Dimitrie a zis tare: „Tu, doamna mea, ca o vestală, grijeşti de mine: îmi pregăteşti hârtia şi cerneală, ascuţi peniţele, mă întrebi, mă pui să-ţi povestesc ce am scris, ce doresc să mai scriu şi, cu asta, mă ajuţi, mă îndemni să lucrez, să-mi limpezesc gândurile, să le îmbrac în cuvintele cele mai potrivite, mai adevărate, mai alese, mai frumoase.”; „De multe ori te priveghez ca pe-un prunc, grăi doamna cu duioşie. Nu ştiu cum va fi după ce vom avea prunc, peste două luni.”; „Sunt încredinţat că n-ai să mă uiţi nici pe mine”. În adevăr, la sfârşitul lui aprilie 1700, doamna Casandra a născut o fetiţă, Maria, foarte drăgălaş copil. Are acum douăzeci şi trei de ani: e foarte frumoasă şi deşteaptă şi învăţată. Ţarul Petru s-a îndrăgostit de dânsa şi-o ţine ca pe-o icoană, la carese-nchină din când în când, spre marea furie a ţarinei Ecaterina, care, dac-ar putea, ar sfâşia-o.

— Chiar aşa? se minună jupâneasa Maria. O iubeşte ţarul?

— Şi încă eu nu cunosc totul, cinstită gazdă. Cei ce vor urma după noi vor af; a mai multe despre dragostea dintre ţar şi frumoasa cantemirească… Dimitrie urma să scrie, cu osârdie. Se simţea ocrotit şi muncea cu bucurie şi cu spor însutit. Îl auzeam, uneori: „Nu voiesc a şterbi dragostea cuvenită Mariei, draga noastră odraslă, venită să pregătească leagănul unui cocon, pe care-l vom numi Şerban”. Doamna Casandra se arăta adesea îngrijorată; speriată chiar pentru acele aspre bătălii ce se încingeau în jurul lor şi în cugetul soţului ei. Prins în mreaja dulce a dragostei din familie şi de ispita cărţilor, a dorinţei de a şti

arabă şi persana, Dimitrie cam uita slujba lui de capuchehaie; îl Tasa pe Scarlatache Ruşeţ să se bată cu intrigile lui Constantin Duca şi cu aurul lui Brâncoveanu, ca Antioh vodă să nu se vadă cu spurcata cârpă neagră pe umăr, pusă de un imbrohor obraznic, ci să domnească în tihnă, zise, mai departe, căpitanul Silion, vrând să arate că în ciuda fericirii din casă, în cugetul lui. Dimitrie continua să fie gâlceavă şi război mare. L-am auzit într-o zi spunând că se zbătea să iasă din, canoanele cele învechite ale religiei şi cu mintea mai adânc în firea şi obârşia lumii să pătrundă. Doamna Casandra. După ce îşi alăpta prunca, se ostenea, ca şi mine, să-l aducă iară cu picioarele pe pământ. Glăsuia: „Iartă-mă, Dimitrie, dar pe când tu filosofezi despre obârşia lumii, asupră-ne se lasă pâcla nenorocirilor, izvodită de nişte oameni mărunţei la suflet şi ticăloşi.”; „Cum adică? Se încreţi fruntea lui Dimitrie Cantemir. Ce pâclă? Ce nenorociri?”; „Cea dintâi, Dimitrie: Iusuf effendi umblă să ne ia casa. Antioh nu ne-a dat niciun ban, iar verii şi unchii mei Cantacuzini nu vor să-şi ţină cuTÂntul şi să-mi înapoieze partea mea din averea părintelui meu, furată de dânşii.”; „Rău îmi pare de suflete învrăjbite şi haine. Dar ce să fac?”; „Acum un ceas Scarlatache Ruşeţ mi-a vorbit de ura mereu crescândă a Brâncoveanului împotriva noastră”. Se plângea doamnă, iar soţul se arăta descumpănit şi neştiutor: „Nu pricep: de ce şi noi ne pârâm ţurcilor, ca nişte haini? De ce le plătim pungi cu aur, ca tot ei, ca pe gânsacii puşi la coteţ întru jertfire de zile mari, să ne schingiuiască şi să ne omoare? Noi ne hărăţim între noi, că fiarele, iar ei, turcii cei mari, râd, ne înhaţă şi ne dumică”.

Se ospătau cu bucate bune şi nici vinul nu lipsea de pe masa pridvorului din Prigoreni, totuşi vorbele lui Silion le întristau inimile priveghetorilor. Mai ales vei hatmanului Neculce? Care vedea cum se-ndătinează obicei rău,

păgânesc de rău, că vin domnitori din Ţarigrad, cum sunt Mavrocordaţii sau alţii ca Mihai Racoviţă, domnul de acum, care n-ar fi un ocârmuitor rău, dacă n-ar fi aşa de plecat grecilor din Fanar şi, prin ei, sultanului, marelui vizir şi tuturor dregătorilor otomani.

— Are dreptate căpitanul Silion, chibzui dascălul Ieremia. Într-o zi din acea vreme l-am vizitat pe Dimitrie Cantemir împreună cu Scarlatache Ruşeţ. S-a bucurat văzându-ne. L-a firitisit pe Scarlatache pentru căsătorie: se însurase, în sfârşit, dar el fiind foarte ocupat cu scrisul nu se dusese la nuntă: „Ţi-am văzut mireasa la patriarhie: ţi-ai ales, prietene, nevastă frumoasă.”; „O cheamă Victoria şi… are şi ceva avere”, s-a lăudat Ruşeţ. „Îmi place! Te fericesc şi-ţi doresc să te bucuri de tinereţele-şi frumuseţile ei. Dar vreau să te întreb: cum de nu mi-ai spus că Duca vodă şi Brâncoveanu umblă să-l alunge pe Antjoh?”; „Păi, tu nu ştii că ei uneltesc împotrivă-i, chiar din ceasul când a urcat în scaun? Şi-apoi, când şi cum să-ţi spun? întrebă Scarlatache, cu gâlgâit batjocoritor în glas. Că stai numai cu nasul în terfeloage. Ai uitat de prieteni, de duşmani, de uneltiri, de… îndatorirea de capuchehaie.”; „Dar tu ce păzeşti? îl dojeni Dimitrie. Au un pe tine te plăteşte Antioh vodă să-l păzeşti, să-i fii… dulău? Ori tu, dormi! Fratele tău Manolache stă mai mult la Bucureşti, lângă Brâncoveanu, şi nu ne vesteşte nimic. Seamănă cu acea sălbătăciune numită râs, care, stând pe cracă, în pădure, te pândeşte cu ochi holbaţi, se hiiezeşte la tine, arătându-şi dinţii parc-ar rânji ori ar râde, dar, în fapt, se pregăteşte să sară asupră-ţi şi să te sfâşie”. Scarlatache se închioreoşi, furios: „Nu cumva cutezi a-l învinui pe fratele meu că… Antioh a fost mazilit?”; „Ce-ai spus?”.; „Ce-ai auzit.”; „Ne-aţi vândut, afurisiţilor! strigă Dimitrie. Că nici tu nu eşti străin de această ticăloşie”. Auzindu-se învinuit, Scarlatache răspunse muşcător: „Pe-un domn mazâl şi pe-o beizade

cărturar nu dă nimeni nicio para chioară, oricât de firoscos ar fi”. Dimitrie răcni, furios: „Ieşi afară! Ticălosule, te bucuri de răul celor care îţi arată numai prietenie. Ţi-am împrumutat cinci pungi şi-ai uitat să mi le…”; „Ies, dacă aşa ţi-i voia, hohoti de râs Scarlatache. Dar să te văd unde-ai să găseşti cincizeci de pungi să-l scoţi pe Antioh de la Ediculé.”; „La Ediculé? Se muie Dimitrie, înspăimântat. De când? De când?” Sărind, în picioare, se repezi la Scarlatache şi-l înşfacă de gulerul anteriului, zgâlţâindu-l: „De când, ticălosule? De când?”; „Nu de mult, urmă Scarlatache cu batjocoră; de azi de pe la chindie. În locu-i, cu multe pungi, aşezat Constantin Duca vodă, cu a doua domnie.”; „Şi-ai tăcut, câine 1 Ai. Tăcut, cu toate c-ai jurat să mă ajuţi.”; „Urlă, că până acum urechile ţi-au fost înfundate nu cu bumbac, ci cu năuceală filozoficească. Şi-apoi, ştii prea bine că, din Ediculé nu scapă nimeni decât înecat în Bosfor.”; „Nemernice!… Şi vist ierul Iordache de ce nu…”; „Ce-i mai trebuie Cantenviroşti? îşi însoară feciorul, pe Neculai, cu o brâncoveancă. Deci o înrudire şi cu Constantin Duca. Şi dacă-i pune şi lui şaua în spate, a Cupăreştilor e lumea. Ce zici? Se poate cinste mai mare şi politică mai dibace?”; „Şi va sări Brâncoveanu asupra noastră, a Cantemireştilor?”; „A şi sărit, zvâc! Cu tot neamul cantacuzin împreună, ajutaţi de ruseteşti. Vă plâng de milă… Adică nu: mor de râs: ha! Ha! Ha!”; „Pardoşi şi cameleoni, vulpi şi creţi, voi credeţi că vă iartă Costinii şi Costăcheştii? Nici eu nu vă iert. Jur!” Scarlatache rânji într-un dinte: „Dacă porunceşte Brâncoveanu, Costăcheştii se-nrudesc cu noi, cum noi ne înrudim cu el, cu Brâncoveanu, prinţul aurului, Altânbei!”; „Ce să fac? Se crămălui Dimitrie. Încotro s-apuc?”; „Să nu faci nimic. Să n-apuci nicăieri, că nu poţi. N-ai bani, îl linişti, cu drăcească plăcere, Scarlatache. Ştiu că Iusuf îţi ia şi casa asta. Ştiu că Brâncoveanu şi Canlacuzinii nu-ţi dau o

firfirică. Ştiu, dragă Alifâstâc, că fralo-tu şi-a oprit sieşi toată avuţia cantemirească, iar acum acea avere-i în haznaua marelui vizir.”; „Urât m-am înfundat aici, în templul Lăcomiei, aici în cazanul unde clocoteşte smoala intrigilor, aici unde tari şi mari sunt ticăloşii. M-am împotmolit aici, în capiştea setei de aur, să «fiu că nu-i mai grea boală ca pungă goală. Dar... se însenină o clipă: împrumut bani de la Cuciuc imbrohorul, ele la Daul paşa, să-mi scot fratele din primejdie. Ca şi mine. I crezut în voi; dar va să ne răzbunăm noi, n-avea teamă! Hâăzbunare...” Scarlatache râse şi mai tare: „Să împrumuţi? Pe. Ce? Pui... filosofia chezaşă?”; „Mişelule! Te spintec!” Se înfurie Dimitrie, sărind la harţă. „Domol, Alifâstâc! Fii Vesel, ca de obicei. Mai ales că vreau să-ţi aduc aici pe Tomă Cantacuzino, spătarul, să te...”; „Vai, vai! Eu pentru rău numai cu bine te-am răsplătit, iar tu cu totul te-ai v indut duşmanilor mei. Ieşi afară, odată, nelegiuite!” Doamna Casandra, speriată de asemenea sfadă, întrebă, puiT-ar mai fi nădăjduit un dram de omenie la Scarlatarhe: „De ce vrei să-l aduci pe Toma Cantacuzino la noi?”; „De ce? Ca să-şi împlinească mai lesne însărcinarea. Să vă pună junghierul sub ţâţa stingă. La amândoi. Chiar ducă-i eşti vară.”; „Neruşinatule! răcni Dimitrie. Trage hangerul să ne batem!” Grozav de înspăimântată, doamna Casandra se aşează între dânşii, cătând să-i despartă şi să-l potolească: „Dimitrie, nu-ţi pune mintea cu o jiganie spurca iii!... Nu 1” Am sărit şi eu să-i despart, rugându-l pe Dimitrie să nu-şi încarce sufletul cu un omor. „Să curăţ pământul de-o lepră! De-un Cameleon care azi e vărsit în vi i deşi mâine în negru. Îşi închipuie, poate, că dacă îmi plan; să mă asamăn cu inorogul, de acum am şi adormit în pu, da fecioarei, beat de mireasma fecioriei?”; „Sunt... \maiorul care-o să-ţi vină de hac, Alifâstâc!” – Doamna Casandra a înălţat fruntea şi ţi-a poruncit, llionne, ţi-aduci aminte?, să-

l azvârli pe uşă afară.

Da, dascăle Ieremia, chiar aşa am şi făcut, l-am lin. D'Acal de piept şi l-am brâncit cât colo. Era mult mai slab dei îi mine. Dacă-mi puneam mintea cu el, îl striveam.

Ştiu că a mai cârtit nişte vorbe răutăcioase. Nu mi le mai aduc aminte: prea eram tulburat.

Dascălul Ieremia se scociorî în minte şi, rotind privirile, culese de acolo cuvintele cupărescului:

— A zis: „Am văzut şi eu cum îşi iese din fire un filosof"…

— Se poate să fi zis chiar aşa, a spus căpitanul Silion.

— Ei, dar nu cred că ştiţi un lucru: Doamna Casandra m-a rugat să-l poftesc pe Toma Cantacuzino spătarul la dânsa, în casa de la Ortakioi într-o zi când Dimitrie plecase peste Bosfor, la Brussa: îl căuta pe Mehmet Cerchez paşa să-l roage pentru Antioh, spuse dascăluneremia. Cu greu l-am înduplecat să vină. Aşa cum ştiţi, Toma Cantacuzino era bărbat nalt, falnic, voinic, mândru, frumos, şi aspru. Neînfricat se arăta în dispută cu cei de rang înalt, dar mai ales în bătăi intra ca-n horă. Cunoştea mulţi haidamaci şi marinari bătăuşi, cu care adesea se întrecea în chefuri şi scandale. Odată l-am văzut cum a spârcuit, cu sabia, trei ieniceri care săriseră asupră-i, pentru că răpise o cadână dintr-un chioşc şi o sărutase, spre marea ei plăcere r la întrecerile de halca era neîntrecut. Paşalele îl preţuiau pentru voinicia lui şi mereu îi cereau să intre în rândul spahiilor. Ci el le răspundea: „Aş intra, bucuros, dacă… spahiii ai-lupta împotriva otomanilor". Rânduise bine pâlcurile de călăreţi în Ţara Românească, iar în lupta de la Zărneşti a săvârşit vitejii uimitoare. Când, într-o zi, un agă l-a întrebat cum de s-a bătut cu atâta bărbăţie, i-a răspuns: „M-am bătut ca să ajut şi eu la alungarea, nemţilor din Transilvania, din acea ţară românească, a treia, pe care va s-o unim cu celelalte două. Deci să nu intre sub jug nou,

mai greu şi mai lung decât cel vechi”. Nu voia să-l vadă pe Dimitrie Cantemir: îl socotea neam prost, iar căsătoria Casandrei cu el, o înjosire, o batjocoră a neamului Cantacuzino. Primind să vină, m-a încredinţat, cu înverşunare: „Călugăre, să nu-ţi închipui că am să mă împac cu vara mea. Vreau doar s-o văd şi să aflu ce-i pofteşte inima, şi, poate, ca să nu creadă că am sufletul împietrit. Iar dacă vreau să aflu ce vrea, să nu crezi cumva că doresc-altceva decât să-mi bat joc de prostia ei”. Am cercat să-i spun că-i o doamnă cuminte, înţeleaptă, iubitoare.

— Dornică a trăi în pace cu toate rudele sale. „Popo, nu mă vrăji! Înţeleaptă şi frumoasă a fost sora ei. Smaranda Cantacuzino, dar n-a avut noroc să trăiască fericită, măcar că părintele ei, Şerban vodă, cu atâta grijă i-a căutat mire pe potriva ei, în frumuseţe şi înţelepciune.”; „Doamna Casandra e foarte frumoasă, spătare”, am cercat să-l moi. „Nu cred!... Dar, dae-am făgăduit, merg cu tine la Ortakioi, s-o văd. Mai ştii? Or fi vreo paisprezece ani de când n-am văzu ţ-o şi poate, în această vreme, o fi ajuns zână şi... deşteapta lumii”. Uatjocora din glas mă făcea să-mi pară rău c-am primit a fi mijlocitorul unei atari întâlniri între rude. Eram încredinţat că nu putea ieşi decât ori. O sfadă, ori doamna Casandra să fie umilită, până în străfundul inimii, de acest văr sălbatic de trufaş. Ba începusem a mă teme că, prin asemenea vizită, primejduiam viaţa lui Dimitrie Cantemir însuşi. De unde să ştiu, dacă nu cumva spătarul Toma Canlaeuzino vine însoţit de nişte haidamaci care... Doamna Casandra l-a întâmpinat, cu fetiţa în braţe: poate ca să-l lin ounzească, să-l silească a fi mai omenos. Spătarul a privit-o cu nedumerire, 1 întrebând cu glas înduşmănit: „Tu eşti... vara mea Casandra? Ce pofteşti?”; „Să stăm de vorbă, ca între rude.”; „Sameni şi cu Smaranda şi cu Maria, i na

tuşă-mea.”; „Aşa spun toţi cei care...”; Eşti fericită? A întrebat, cu glas îmb-inzit, dar repede i-a dat iz de d. ojană şi batjocoră: Eşti fericită lângă un soţ... cantemiresc?”; „Du, a răspuns doamnă, scurt, cuprinsă de sfia A, dar şi de u putere pe care eu nu i-o bănuisem. Am împlinit voia latei şi-am făcut foarte bine.”; „Hm... Mă conving că feririrea-i sulimanul femeilor deştepte. Porţi la sân un... Canliieir 1”; „Nu, o Cantemiră. Deocamdată.”; „Tu, o Cantaeii. Mă să te măriţi cu un sărăntoc? Cu un fecior de herghelegiu? Cu un lefegiu la...”; „Da, a răspuns Casandra, tfiindu-i vorba. Întâi pentru că aşa a vrut tata, cum am pl.”; „Tâtă-tu, iertel Dumnezeu, trăia şi cu roabele ţiglilici, iar pe Nastasia, doamna lui Duca vodă, şi-a făcut-o (dl” e şi-i ardeau călcâiele, îi stârâiau aşa de tare, că alerga după dânsa, ţinând tot coama munţilor, până la Hangu, s-o InUnoască, acolo, în Castelul Cnejilor. Aşa că să nu te im11 dacă vodă Constantin Duca ţi-ar fi un fel de frate...”; „Şi al doilea, îl întrerupse doamna Casandra, sunt fericită t’ A ei, Dimitrie, n-a rupt acea logodnă poruncită de părinţii lui, m şi a venit şi m-a cerut în căsătorie, acolo unde eram în pribegie şi-n sărăcie. Că voi, mândri peste măsură de viţa voastră împărătească, ne-aţi luat tot. Ne-aţi lăsat doar cu straiele de pe noi. Iar acum, jefuită de toată averea, pretincleţi să nu vă... înjosesc rangul? Cu ce? Cu un nume sunător, dar cu strai de cerşetor?”; „Adică m-ai poftit să-mi ceri ajutor ori să mă batjocoreşti?”; „N-aş îndrăzni, vere... Ştiu cu ce solie ai fost trimis aici, în Ţarigrad. Solie ucigaşă. Şi te-am poftit spre a te ruga să nu-i mai prigoneşti pe Cantemiri. Şi mai ales pe Dimitrie al meu. E bărbat vrednic, de seamă, învăţat, bun, drăgăstos şi-l iubesc cu toată fiinţa mea”. Simţindu-se înfrânt, Toma s-a răcădurt, furios, spre mine: „Spurcăciune în rantie! Nu cumva ai trăncănit despre scopul cu care m-a trimis Brâncoveanu în Ţarigrad?” Eu, de spaimă, îmi pierdusem glasul. Noroc că doamna

Casandra a lămurit: „Scarlatache Ruşeţ a strigat, aici, în gura mare, că domnia ta, vere, ai poruncit uciderea scumpului meu soţ. Dascălul Ieremia n-are niciun amestec în mârşăvia asta. El e doar solul păcii.”; „Călugăre, lasă-ne singuri! A strigat la mine, iar eu i-am împlinit porunca aspră, cu supunere şi teamă, dar şi cu bucurie. Aşa că nu ştiu ce-au mai vorbit între dânşii. Doar atât pot spune că, la plecare, T «mă Cantacuzino părea mai puţin trufaş; cuminţit chiar. Doamna Casandra, la despărţire, i-a spus cu durere şi cu mândrie: „În domnia ta mi-i toată nădejdea, vere Toma. Dimitrie îţi spune «Şoimul». Iar eu mă voi strădui, din răsputeri, să dovedesc că Inorogul nu-i văr, ci frate bun cu Şoimul.”; „N-ai să izbuteşti 1 Brâncoveanu vrea domnia tustrelelor ţări române, aşa cum a avut-o acel Mihai vodă, la 1600. Şi, întru împlinirea acestei vreri, nu se dă în lături de la nimic. Şi, întâi urmăreşte să nimicească orice concurent. Înţelegi? Pe Constantin Duca îl lasă domn numai atât cât îi ascultă tainicele lui porunci. Iar în Transilvania îşi întăreşte puterea, ungându-se principe al Imperiului romano-german, ctitorind biserici pentru români, cumpărând case în Făgăraş, Braşov, Sighişoara, făcând negustorie cu saşii. Înţelegi? Iar fraţii mei Cantacuzini râvnesc a-i lua locul. Numai că aţi mai apărut şi voi Cantemireştii, domni în ambele ţări. Adevărat?”; „Vere…”; „Taci!… Nouă, Cantacuzinilor, ne trebuie o ţară mare care să cuprindă pe toţi românii, o ţară puternică, de unde să pornim întru răpunerea puterii sultanului”. Calm şi dârz, vorbea lucruri de taină, care doar în Curtea din Bucureşti dacă se mai şopteau… M-am mirat când mi-a cerut să-l întovărăşesc până sus, în Galata. Pe drum, n-a mai vorbit atât de aspru; mi-a arătat chiar prietenie. Dar am înţeles că, deşi doamna Casandra îl rugase fierbinte, < 1 tot îşi va împlini solia: pierderea lui Dimitrie Cantemir. Se hotărâse asta undeva, sus, iar el,

spătarul Toma era doar împlinitorul acelei înalte porunci.

Pe Ion Neculce îl întristau foarte aceste amintiri, dar prea era dornic să afle lucruri noi, să-şi îmbogăţească mult, cât mai mult cunoştinţele despre un om, alături de care îi ăise şi-l cunoscuse în numeroase împrejurări. Grăi:

— A domnit Antioh vodă cinci ani fără trei luni. Mazilirea a venit ca un trăsnet din senin. Era om bun şi nelacom. Unde se află acum altul pe potriva lui să fie? În Iaşi şi în ţară tuturor rău le părea după dânsul şi-l pomeneau ca pe un domn bun, cu noroc în toate treburile ocârmuirii. Căci era gospodar vrednic, chibzuit şi cumsecade. Şi au fost anii domniei lui ani bogaţi în roade, în vite şi-n prisăci. Scăpând de povara proviziilor pentru Oameniţa, oamenii au răsuflat mai slobozi şi au prins chiar de oarecare avere. Pot zice că în vremea lui curgea lapte şi miere în ţara Moldovei. Dacă ar fi domnit zece ani n-ar mai fi încăput în ţară oamenii şi turmele de vite, atât s-ar fi înmulţit. Dar îi venit Constantin Duca vodă cu a doua domnie, cum aţi spus. Deşi nu-i mai era ginere – ştiţi că doamna Maria murise de ciumă – Constantin Brâncoveanu l-a ajutat, lotuşi, să ia scaunul Moldovei, tocmai pentru că, aşa precum s-a spus, râvnea, nevoie mare, să oblăduiască amândouă ţările. Atunci mi se părea amestecul lui în treburile Moldovei o silnicie. Ci văd că voi îl lăudaţi pentru asta. Nu ştiu ce să zic. Cred însă că vremea, în curgerea ei, va arăta (inc a avut dreptate. Poate voi; că şi noi moldovenii şi muntenii şi transilvănenii se cheamă că tot români suntem. Ci a doua domnie a lui Constantin Duca a fost şi mai rea docil, cea dintâi: lacom de bani, hapsân, prea ambiţios şi tiran Deşi crezuse că va avea mare trecere la nouă domnie, vriulă, după câte înţeleg, şi prin intrigile fraţilor aflaţi în Istanbul, totuşi Iordache Ruşeţ, ca şi Lupu Bogdan de altfel, a îndurat oarecare prigoană de la Constantin Duca.

Şi asta, cred, din pricina Costinilor şi a Costăcheştilor, întorşi din surghiun şi mult însetaţi de răzbunare. În scurtă vreme însă, Iordache vistierul a ieşit cu bine la liman. Că, aşa cum s-a mai spus în priveghiul nostru, s-a încuscrit cu Brâncoveanu şi a trecut în tabăra lui şi a Cantacuzinilor. Dar poate ar fi bine, dascăle Ieremia, să povesteşti domnia ta ce-au mai făcut fraţii Cantemir acolo, în Ţarigrad. Că eu, stând numai în Iaşi, multe nu le-am aflat şi. Dexi nu le ştiu.

— Da, vei hatmane şi dragi ascultători, în acea vreme m-am aciuiat pe lângă Dimitrie, cu sfatul, cu mângâierea, cu ajutorul. Părăsise pana şi se zbăt ea ca apa de maluri să găsească bani. Se căina: „Dascăle, nu mai răzbesc prin volocul intrigilor.”; „Aici fierbe cazanul satanei”, ziceam eu. „Te rog, du-te la Bucureşti şi sfătuieşte-i pe Cantacuzini să-şi potolească ura şi să curme împilarea şi urmărirea noastră cu omor”. Am cercat să-i dau o veste bună: „De la Manolache Ruşeţ am aflat că Brâncoveanu s-ar fi sfădit cu Constantin Duca, pentru că nu-i este ascultător, nu-i stă sub epitropie, nu-i împlineşte voile şi poruncile.”; „Dacă ar fi adevărat, acesta ar fi ceasul hotărâtor pentru împăcarea cu Byncoveanu. Că dacă şi Cupăreştii au trecut d „partea lui, cum îmi scrie Ion. Neculce, înseamnă că pe Antioh îl sugrumă la Ediculé, iar pe mine…” Avea dreptate: i se teamă şi să zică: „Uite, cum stau să pier în mrejele Ruseteţtllor, care mi-au fost prieteni. Pier ca hulubul., prost prins în laţ, pentru şoimi”. Am căutat să-i dau nădejdi bune şi să-l mângâi: „Ştiu bine că Brâncoveanu cinsteşte şi arată multă dragoste cărturarilor. Scrie-i o epistolă prietenească, frumoasă, fierbinte”. Ideea i s-a părut foarte bună şi a primit-o cu bucurie. Dar îndată s-a întristat din nou: „Îl are cărturar mare pe Constantin stolnicul Cantacuzino, pe mitropolitul Antim, iar cronicar, după câte am auzit, l-a tocmit pe Radu

Greceanu. Nu-i mai trebuie şi un Cantemir, un buclucaş ca mine". Nu mai aveam ce spune. Noroc că a intrat Daltaban paşa, vesel şi prietenos: „Ce faci Dimitrie, tu, prietenul şi salvatorul meu?" „Minunea minunilor!"... m-am învăpăiat eu, văzându-l viu şi nevătămat. „Teşekkur ederim! Hoş geldiniz! Mulţumesc... Bine-ai venit, îngerul nostru proteguitor!" sări Dimitrie şi se îmbrăţişară. Înţelegând, dintr-o pehire, că ne aflam la ananghie, paşa întrebă cu blândeţe: „Ce necaz te paşte, Dimitrie?"; „Puhoi! strigă, lungind cuvântul. Cel de sus mi te-a trimis, izbăvă în ceasul deznădejdii mele. L-am. Căutat pe Mehmet. Cerchez şi-i plecat la Eghipet, cu războiul. Sunt singur, încolţit de duşmani."; „Ţi-ai primejduit viaţa pentru mine, atunci, ia Sofia, şi ai prorocit că duşmanul meu, maree vizir..."; „S-a înecat în smârcurile Tisei 1"; „Surghiunul mi-a priit. Am stat la mine, în Mesopotamia, şi mi-am văzut de moşie, m-am odihnit, m-am înţelepţit, cugetând în singurătate. Dar, mai ales, surghiunul m-a scutit de ruşinea de a fi fost faţă la dezastrul de la Zeţita. Şi dacă au pierit acolo treizeci de paşaie, eu puteam fi al treizeci şi unuiea..." „S-au poate nu-l lăsai pe sultan să dea bătălia, judecă Dimitrie. Eşti om chibzuit, înţelept, luminat, priceput. Eşti... Vrăjitorul din părţile Mesopotamiei". Daltaban paşa surâse, îngăduitor, deşi nu înţelegea bine porecla asta: „Padişahul îi numise pe el reraschier şi nu şi-ar fi luat cu Vântul înapoi. Iar el, seraschierul, era prea încăpăţânat şi prea tâmp, ca să primească sfatul cuiva fără teamă c-o să-i ia locul."; „Adevărat! I-a dat dreptate Dimitrie. Eu am cercat să-i spun că săvârşeşte mure greşeală tactică făcând acel cap de pod peste Tisa şi ţinând armia cu nişte mlaştini, întinse ca o capcană, în spate. Ci m-a sictirit mai rău ca pe-o siugă care-ar fi îndrăznit să şi vâre lingura în strachina lui cu pilaf. L-a înşelat, mişeleşte, chiar pe sultan. Vai şi-amar, ce măcel a fost acolo... Ci ruşine 1 Dacă aş şti că nu te

jignesc, că nu te supăr, aş spune că la Zenta a început descreşterea, decăderea împăialici otomane.”; „Nu, Dimitrie, eu zic că a început de la Viena, din 1683, când Ian Sobieski şi Caiol de Lorena ne-au Nilit să ne retragem, să părăsim asediul şi, cu asta, nădejdea i vom mai cuceri vreodată Euiopa.”; „Bine c-ai scăpat li a iar şi sănătos.”; „Sănătos? Nu! Se împotrivi Daltaban p r, în sunt în grea cumpănă!”; „Cum? Ce ţi s-a mai înninnplat?” se înspăimântă Dimitrie, „Padişahul m-a pus luare vizir”. Dimitrie s-a făcut roşu la obraz de emoţie şi-a nării în picioare, strigând: „Cum? În casa mea se alia îmi I marele vizir? Crăp de bucurie... Merhabai Merhaha! I.îi singurul om drept, şi priceput din împărăţia care...”; „Tu m-ai învăţat o vorbă latinească despre linguşitori...”; „Adulalores cave! Ci eu mă prenumăr printre admiratores.

Un admirator sincer, din inimă”. Scuturându-mă din uimire, m-am închinat şi eu în faţa marelui dregător, firitisindu-l cu vorbe alese. Iar el şugui: „N-ai vreun leac, dascăle, să mă tămăduieşti de boala viziratului, cum m-ai tămăduit atunci, în Moldova?” Nu ştiu ce i-a venit să glumească într-acest chip şi să râdă cu tristeţe. Iar apoi să întrebe: „Ci spune: ce năcazuri înduri, Dimitrie?”; „Fratele meu Antioh e închis la Ediculé!”; „Am aflat, se întunecă Daltaban, marele vizir. Şi de asta am venit.”; „Suntem săraci, se tângui Cantemir. Din Moldova a venit doar cu treizeci de pungi, deşi a lăsat o ţară îmbelşugată.”; „Alţii vin cu trei mii, zâmbi marele dregător. Nu vă pricepeţi să faceţi bani. Sunteţi prea cumsecade. Ţineţi cu oropsiţii.”; „Fratele meu e bun gospodar, dar e prea cinstit şi duios de naiv. Ca şi mine, de altfel. Şi-acum n-avem cu ce plăti...”; „Mâine va fi slobod, rosti răspicat Daltaban. Iar poimâine tu vei fi domn”. „Mulţumesc fierbinte, dar tot pe Antioh l-aş vrea.”; „Bine; atunci el în Moldova, tu în Ţara Românească.”; „S-ar putea? Visarea mea cea mare! Aşa

prin doi fraţi Cantemir s-ar curma sfada dintre două ţări surori. Sfadă pe care însumi de multe ori am aţâţat-o. Uneori ca să avem şi noi, Cantemireştii, un folos oarecare. Alteori ca să-mi dovedesc mie însumi că nu-s mai puţin iscusit decât Cantacuzinii ori Brâncoveanu. Dar acum mult doresc cu linişte viaţa să-mi petrec."; „Doresc să-ţi cunosc doamna", surâse Daltaban. „Bucuros şi prea onorat!... Casandra, pofteşte a te înfăţişa marelui vizir Daltaban paşa". Când se ivi Casandra, dregătorul se ridică în picioare, cum nu obişnuiesc otomanii a se ridica în faţa femeilor, şi exclamă: „O, ce tânără, ce nobilă şi frumoasă doamnă..."; „Sunt mumă a trei copii", spuse doamna, înclinându-se adânc. „Harnică!... Adică, poate, mai mult Dimitrie", glumi Daltaban. „Ne iubim, mult, mărite mare vizir."; „Vă firitisesc din toată inima! Şi bucuros fi-voi musafiri şi prieteni să-mi fiţi".

Dascălul Ieremia opri aici povestirea. Vorbise schimbând glasul odată cu fiecare cuvântător şi, prea îmbuibat de mâncare, da semne de oarecare oboseală.

Văzându-şi soţul, de asemenea, ostenit, jupâneasa Maria socoti că pentru seara asta, a şaptea, s-au aflat destule.

— Să ne mulţumim cu ce am ascultat şi să ne culcăm cu gândul că, măcar uneori, norocul scoate din primejdia morţii pe cei buni, drepţi şi nevinovaţi. Să ne aşezăm în păturile noastre fără acel gust amar în cerul gurii, pe care ni-l lăsase purtarea nesăbuită a lui Scarlat Ruşeţ şi liniştiţi să dormim.

— Noapte bună deci, dragi oaspeţi din priveghiul RmintirilosJ pofti şi vei hatmanul Ion Neculce, ridicându-se din jilţ, luând-o pe jupâneasa Maria de braţ şi îndreptându-se i.pre iatacul lor. Dascălul Ieremia şi căpitanul Silion îi urmară. Maica Daria mai rămase să privească răsăritul lunii le după sprânceana zării, să asculte prepeliţele şi

cârsteii din lanurile de ovăs copt şi orăcăirea broaştelor în lac, să numere mătăniile şi să se gândească, retrăind, atâtea întâmplări din viaţa prea iubitului ei Dimitrie. Se bucură când i lupul lui, păstrat în mintea şi în inima ei, se mărea, se îmbogăţea cu mai multă frumuseţe şi strălucire. Şi mulţumea, în gând, lui Ion Neculce că a poftit-o la acest priveghi a I amintirilor. Se întreba totuşi: „Doamne, oare n-am uivşit vieţuind doar în dogoarea dragostei pentru dânsul? I <st-a dragoste cu păcat? Cuvine-se, oare să cer iertareţi din nou canon să-mi iau, întru ispaşă? Aş vrea, dar nu pot. Mi se pare că n-ar fi drept. Dacă nici dogoarea dragostei nu-i sfântă, atunci, Doamne, nimica pe lume nu-i urint”…

Două slujnice strângeau, cu grabă, masa din pălimar. Daria trecu să le ajute. Se vedea iară tânără răzeşiţă în Mli. Teni, cu nestins focul dragostei în sân. Din când în când, Ofhii i se umpleau de lacrimi şi luceau ciudat, până se stârhea vântul aspru al dojanei şi-atunci se uscau brusc. Uimitor de limpede îşi amintea de toate sărutările şi îmbrăţişările lui. Nu erau prea multe, dar luminau precum soarele. Şi-aluiul, pe faţa-i uşor scrijelată de spinul suferinţelor trăite ilr a lungul anilor, se aşternea un văl de nouă tinereţe, cu liniile gingaşe, osebit de frumoase, ca altă dată. Se simţea i-a însăşi nu numai smerenie şi ispaşă, ci şi înţelepciune, împăcare cu sine şi cu viaţa. Era chiar mândră că a fost H cum a fost şi ceea ce a fost.

SEARA A OPTA sau:

Osânda şi ocară zămisli NEBUNA tiranie

— V a.

Călărind pe spinarea unor nouri groşi, grei şi negri, noaptea venea mai repede ca în serile de dinainte. Întunecimea; lăţea tristă, spintecată de fulgere. Deocamdată tunetele s-auzeau târziu după scăpărarea luminii şi foarte îndepărtat. Musafirii ajutaseră gazda la

alesul merelor, culese de argaţi, în coşărci mari. Deşi migăloasă, era totuşi o treabă foarte plăcută, izvoditoare de bucurii: bucuria roadeior culese, bucuria culorilor calde, bucuria miresmelor de mere de felurite soiuri, îmbinate întruna. Adunându-se în pălimar sub graba furtunii, aduceau cu ei, în suflete, în păr şi pe straie gustul dulce şi înmiresmat al toamnei moldovene.

Căpitanul Silion începu povestirea, mestecând muşcăturantr-un măr ga. Ben, zis „măr de Prigoreni”:

— Bucurie mare şi multă a fost în casa din Ortakioi, când a ieşit Antiohvodă, teafăr, din Ediculé, fără a plăti o para. Toţi îl slăveau pe Daltaban paşa, marele vizir, şi-i ocărau pe Constantin Duca, pe Cupâreştii cei vicleni trădători.

— Iar eu, zise dascălul Ieremia, auzeam că la Curtea domnească din Bucureşti, Dimitrie Cantemir, prietenul mare: ui vizir, începea să fie socotit acum ca un om cu totul deosebit... Chiar Constantin Brâncoveanu mi-a spus: „Om ca acesta poate fi folositor neamului românesc”. Iar zisa asta ave i de greu şi pentru că în Moldova Constantin iDuca nu mat suferea epitropia fostului socru.

— Adevărat, grăi Ion Neculce. Deşi om învăţat şi aml>i (jos, dornic de faimă mare, deşi avea un divan strălucit, alcătuit din vărul său Ion Buhuş vei logofăt, din cumnatul «Au Neculai Costin hatman, Cuza vei spătar, Savil Zmui ai vei ban, Gavril Miclescu vei paharnic, totuşi Constant în Duca ocârmuia rău. Pe urmă am aflat că, în fapt, primea lat doar de le vei postelnicul Panaiotache Morona, care te şi potrivea cu stăpânul său la fire şi la ticăloasa lăcomie. Şi deci, din umbră, ocârmuiau sau mai bine zis făcuiau tura doar câţiva mari boieri, precum: Iordache Ruşeţ, Ilie Ţlfescu Frigevacă, Vasile Costache şi fostul cumnat al Cant «t aiffeştilor, Mihalache Racoviţă, domnitorul de acum. Dinii îi început, marii boieri au căutat

să-l scoată pe Constantin Du a, de sub epitropia lui Brâncoveanu. Şi mai cu seamă Panaiotache Morona îl sfătuia să se însoare a doua oară şi în Şi ia doamnă dintre moldovencele frumoase, cum a făcut Antioh Cantemir sau Mihalache Racoviţă care şi-a luat jupâneasa pe prea frumoasă Aniţa, fata medelnicerului De-B Codreanu din Galaţi, care este acum doamnă, precum Vedeţi, milostivă şi isteaţă, tocmeşte şi drege multe mâifcăuliri şi biserici, pre oamenii săraci îi miiuieşte şi pre Httcie sărace le înzestrează şi le mărită.

V – Dimitrie Cantemir o numea Helgea, de la acea lihloaie cu blană ca omătul, albă şi frumoasă, gingaşă şi intrai, a, aminti dascălul Ieremia.

— Întocmai; ci voiesc, dragi prieteni, a vă povesti, despre felul cum se purtau boierii dregători şi cum-Îl duci mi îi de nas pe Constantin Duca vodă, cu sfatul şi viclenia lui Panaiotache Morona. Eram odată în spătăria mare şi-am AUzit vorbirea dintre boierii făcutori din umbră, cum um MU. Glăsuiau mai mult în şoaptă, nemulţumiţi, că în sfârşit voi în începuse a mai strânge şurubul! Cel dintâi Mihalache Itiuoviţă se arătă îngrijorat: „Vodă a cerut catastifele ilarilor. Ce facem?”; „Cutează?” s-a făcut a întreba Ioriliu lic Ruşeţ. Cel mai îngrijorat mi s-a părut socrul meu, l. ti () U Bogdan, care şoptea: „Morona răspândeşte zvon că Voilà vrea să prindă pe unii boieri, să-i lege, goi, de stâlpi în lllală, să-i ungă cu miere şi să-i lase în sama muştelor să-i §tif (A, precum a făcut şi tată-su, Duca vodă cel bătrân. Şi au fu le smulgă averile.”; „Vai-de-mi-şi-de-mi… se tângui Ţll şi cu. Mor de frică!”; „Taci, Frigevacă! îl potoli Racoviţă. Nu te mai crămălui, că n-aud ce spune jupân Iordache.”; „Spun atât, se închiorcoşi Iordache până i se albi semnul roşu de ceatlău de pe frunte: Brâncoveanu şi-a luat mâna ocrotitoare de pe umărul lui Duca. Îl ştie preacurvind cu muieri proaste, de

pe la hanuri şi nu-l mai socoate rudă, că-i face stirpea de râs. Deci, alt domn! Altul!” Mai mult aşa, ca să-i audă şi să-i vadă ce zic şi ce fac, Lupu Bogdan vorbi cu hotărâre, ca şi cum ar fi fost adevărat: „Dacă mare vizir a ajuns Mustafa Daltaban, vine domn Dumitraşcu Cantemir. De bună seamă!”; „Cumnatul tău?”; „Şi al tău, Mihalache Racoviţă.”; „Nuuu… se scutură acesta. Nu se poate! De când a murit Safta, Dumitraşcu mă ponosluieşte-n fel şi chip. Zice c-aş fi neputincios, iar Aniţei îi spune Helgea şi o învinuieşte de preacurvie.”; „E N necruţător cu păcatele oamenilor, dar ar fi un voievod harnic şi mult folositor ţării”, a zis Lupu Bogdan, aruncând o piatră în baltă, lăsând o droaie de… înţelepţi s-o scoată, în urmă, Iordache Ruşeţ, după ce gândi câteva minute, se răsuci şi propuse: „Vodă-i plecat la vânătoare, în pădurile Bârnovei; o săptămână va sălăşlui în Cetăţuia. Putem să ne strângem şi să ne sfătuim. Şi cum vom hotărî noi, aşa să fie”. „Foarte bine! sări Ilie Ţifescu. Dar dacă ne află, vai-de-mi-şi-Je – mi…”; „Şi pe cine să cerem domn? întrebă Mihalache Racoviţă. „Pe cine? râse Iordache. Pe-tine, nepricopsitule!”; „Nu şugui, jupân Iordache, că s-ar putea s-audă Cantemireştii şi-mi pierd capul”. Şi eu m-am cam mirat de asemenea sfat, însoţit de-o sudalmă. Şi îndată Ilie Ţifescu, acea vulpe şireată, mereu în tânguire cu acel „vai-de-mi-şi-de-mi”… ca să pară speriat, când, în fapt, era numai şiret şi perfid, prinzând din zbor planul lui Ruşeţ, spuse cu împotrivire: „Nu-l sudui, că va trebui să-i săruţi poala caftanului, dacă-l ungi domn. Că tu, când îţi pui ceva în gând, mort-copt, îl faci.”; „Să mă ocărască precum i-i voia, se umili Racoviţă, numai domn să măfacă. Mihail Racoviţă domn al Moldovei şi al… De ce nu?” Mi se părea tare ciudat cum o glumă nesărată putea fi temeiul unui gând de domnie peste o ţară. Şi chiar peste două. Ţifescu întrebă cu vicleşug: „Dacă-i aşa, de ce nu m-ai… ocărî pe

mine, jupân Iordache, vai-de-mi-şi-de-mi”. ştii, aşa, c-o domnie de cinci-şase anişori, acolo? Sunt mai cu cap decât Racoviţă!”; „Prea eşti gras! râse Iordache. Şi de le urcăm în scaunul domniei ori se frâng picioarele tronului ori începe a fierbe osânza în ţine de bucurie şi-atunci n api şi-mpuţi tot văzduhul ţării.”; „Ei, parcă Mihalache Kacoviţa-i mai breaz, vai-de-mi-şi-de-mi...”; „Da, dar el lire măcar nevastă frumoasă şi ţinerea. Rămânem toţi gură Cască, având asemenea gingaşă doamnă şi bucuroşi ne arăl. Lm a o sluji, cu înfocare şi cu patimă mare”. Dar Ilie Ţifescu nu se lasă răpus: „Uiţi, vistiere, că clacă nu eram eu, vai-de-mi-şi-de-mi... cu îndrăzneala şi cinstea mea, pe voi Cupăreştii vă dumicau fripţi Costinii? Pe voi vă ia ia, vai-de-mi-şi-de-mi... de-l aveam pe Velicico voievod”. Îiui Iordache nu-i conveni asemenea aducere aminte: „Nu mai scurma-n muşuroiul trecutului!... Ci, acum, în drum spre Ţarigrad, treceţi şi pe la Brâncoveanu. Ascultaţi l sfatul lui. Cereţi-i ajutorul împotriva lui Constantin l iuca. Şi mai ales împotriva Cantemireştilor. Împreună cu Scarlatache, căutaţi să-l surghiuniţi pe Dumitraşcu în o 11 mii Chios, unde-i ciumă.”; „Păi, dacă-i ciumă, i-n-Kmnnă că... vai-de-mi-şi-de-mi...”; „Ba, mai bine ar fi să-l cufundaţi în Bosfor. Că de ciumă mai scapă.”; „De ce să-l fi „di?” i se făcu milă lui Racoviţă. „Aşa trebuie! se răsti I i. iche. Şi dacă ne pârăşti, Frigevacă, să ştii că în Şiret I mecăm. Dar nu vă încredeţi întru totul nici lui Scarlaliche, că el îl vinde şi pe tată din groapă. Apropiaţi-vă de lltanolache; e mai prostuţ, dar şi mai puţin deocheat, mai Itutorime în cuvânt.”; „Dar dacă marele vizir...”, şovăi Raci ivi (a, „Am socotit: Daltaban, marele vizir, îl apără pe l rmilraşcu, dar în Istanbul aurul e mai tare decât orice prietenie. Şi încă n-am văzut musulman care să nu vândă MM ghiaur pe un număr de pungi cu aur. Chiar dacă-l cheamă Daltaban şi-i mare vizir”. Şi aşa, de la un fel de Hiuma măscăricioasă –,

m-am trezit în spatele unei urzeli pentru răsturnarea domniei. Spun drept că nu credeam şi, IU În un fel îmi era ruşine. Nu înţelegeam: de ce să-l facă pt Racoviţă domn? Tocmai pe el?! De mirare, îmi venea

— Cele povestite de domnia ta, vei hatmane, se poPlvesc întrucâtva cu cele ştiute de mine, intră în vorbă tfMNralul Ieremia. Adică, tocmai când părea că răsare iar ftOMrele bucuriei pentru Cantemireşti, s-au ridicat negurile Îmi i; iloşi le-au întunecat zările. Iată, de-o pildă, ce s-a întâmplat, în casă la Mehmet Cerchez paşa, într-o zi de zaiafet cu multă veselie. Musafirii erau marchizul de Ferriol, Cuciuc, Dimitrie Cantemir, Scailatache Ruşeţ, eu, dascălul Ieremia, şi alţi câţiva. Dimitrie a cântat cu tambura şi toţi l-au ascultat cu plăcere şi încântare, lăudându-l foarte. Iar el spuse, surâzând cu sfială: „Am compus şi un Cântec al dervişilor.”; „Tu, un ghiaur?” se nedumeri Cerchez. „Muzica-i frumoasă şi sfântă sub semilună ca şi sub cruce, îl încredinţă Cantemir, dacă-i scrisă bine şi cântată cu talent. În acelaşi timp cu tratatul de logica generală am alcătuit şi o carte de muzică turcească. Strâng, după cum ştiţi, date pentru o istorie otomană pe care vreau s-o scriu în limba latină, că europenii cunosc foarte puţin cum s-a format şi s-a întins împărăţia şi puterea padişahului.”; „Scri-o şi te vom cinsti, Dimitrie, ca pe-un om de ştiinţă şi de artă”, l-a asigurat Mehmet Cerchez paşa. „Ai dreptate, prinţe: ştiinţa şi artele ne înalţă sufleteşte şi ne înfrăţesc, interveni marchizul de Ferriol. Muzica scrisă de Lully pentru tragediile lui Corneille şi Racine, pentru comediile lui Molière şi pentru orga catedralei Notre Dame, o poate cânta şi un derviş şi o cadână şi un arab ori ipdian. E o comoară universală”. Cu glasu-i cald, blând, uşor tremurat de emoţie, Dimitrie Cantemir zise cu tambura cântecul ticluit de dânsul. Toţi ascultară cu luare-aminte şi mult îl lăudară. Doar Cuciuc

se întrebă dacă muftii şi dervişii ar primi vreodată să cânte muzică scrisă de un ghiaur: „Sunt mult prea bigoţi, prea înverşunaţi împotriva celor care cutează a schimba o iotă din datina străveche a islamului. Ce nu-i scris în Coran e rău, spurcat şi blăstămat”. Când sfârşiră vorba despre muzică, tot Cuciuc vesti că peste două zile vor fi poftiţi la zaiafetul marelui vizir Daltaban paşa. Dimitrie se bucură: „Dacă face zaiafet, înseamnă că a dovedit vinovăţia lui Rami reiseffendi în încheierea umilitoarei păci de la Karlowitz şi-l pune la închisoare ori îl surghiuneşte în vreun ostrov grecesc, cu sămânţă de ciumă. Ci rău mi-ar părea să-l osândească şi pe Alexandru Mavrocordat Exaporitul. Mi-a fost dascăl şi-l ştiu mare învăţat”. Mehmet Cerchez, nu-l prea avea la inimă. Bănuia că era sprijinit cu bani grei de grecii bogaţi din Fanar, ca să-şi aibă omul lor pe lângă sultan, aşa cum l-au avut pe Panaioti Nicussios, cel dintâi mare dragoman grec din împărăţia otomană. Îl ştia foarte illbaci şi înrâuritor în rândul vizirilor şi asupra sultanilor. Nu-l cruţă nici acum, cu toate că ştia cât de mult îl cinstea I imitrie Cantemir: „N-are nici Exaporitul mâinile prea i urâte. Dacă a primit şi-a iscălit o pace în care împărăţia otomană pierdea paşalâcul de la Buda, Transilvania şi multe alte teritorii, nu se poate să nu se fi lăsat mituit di oamenii lui Eugeniu de Savoia şi ai împăratului Leopold”. Cantemir se temea că nu cumva Cerchez paşa să nibă dreptate. Ştia că s-a ajuns la această pace dezastruoasă pentru otomani, în urma înfrângerii ruşinoase de la Zenta. L-am auzit de mai multe ori: „Un diplomat, un dragoman, chiar cu talentul lui Alexandru Mavrocordat, nu putea şterge ruşinea pricinuită de un mare vizir şi HCraskier prost şi încăpăţânat”. Acum suspină, îndurerat;, i buie să-mi apăr dascălul de filosofie în faţa marelui în Daltaban paşa”. Dar Cuciuc paşa îi arătă că a lui dat cu asemenea dorinţă: „Acum, la acest ceas,

cred HLsultanul a şi iscălit fetva pentru cercetare şi osândă. Ifri obuie să vină vestea, din minut în minut.”; „În adevăr, cuviinţa Mehmet Cerci. Ez, dar se şi miră: De. Ce-o fi Inh ziind prietenul Ceailk Ahmed? De-un ceas trebuia A I’Le aici.”; „Ca agă al ienicerilor va fi primit poruncă Jfi-l prindă pe Rami-care cam stă ascuns, de frică”. Mai iporfivăiră despre altele şi, mai ales, despre cinstea şi BIrajul lui Daltaban paşa, marele vizir, lăudându-l că a Bkdrăznit să răscolească o problemă aşa de dureroasă I îi ru împărăţie, cum era pacea de la Karlowitz, MUN 1G99. Cuciuc însă nu credea că-i bine: „A zgândări o lună adâncă, înseamnă a prelungi o boală şi o suferinţă ea. Mă mir că padişahul a primit sfatul marelui vizir, n, ştim cu toţii, că avea un dinte împotriva seraskierului în îi lunci: a vrut doar acel nevolnic să-l ucidă pe De. Taban ţi numai datorită ţie, Dimitrie, a aflat şi s-a înfăţişat, i îi iizator, în faţa sultanului de şi-a schimbat poruncă: în lor de spânzurătoare, surghiunul în Mesapotamia, la moşia lui,”; „Ei, de atunci prietenia pentru tine, Cantemire, s-a hrimţibat într-o adevărată frăţie”. Auzind asemenea laude, letuiatache Ruşeţ, care stătea retras într-un colţ, în lăi nv, dar cu urechile ciulite şi cu ochii întru iscodire în întreruptă, se apropie de mine şi mă rugă să-l împac cu Dimitrie Cantemir. Întâi n-am vrut. L-am ocărit pentru purtările-i hiclene şi. M-am ferit deoparte. Dar el s-a ţinut după mine, lipcă, stăruind şi făgăduindu-mi bani. Asta m-a supărat foarte. Şi, ca să-i arăt că nu mă las mituit, l-am luat de braţ şi l-am înfăţişat lui Dimitrie, zicând:

— Voievoade Cantemir, acest fost prieten care atâtea vorbe grele ţi-a spus şi atâtea răutăţi ţi-a făcut, uite-l acum, n-are obraz şi vrea să-ţi vorbească. M-a rugat pe mine să pun un cuvânt bun pe lângă tine.”; „Iertare, dascăle, dar nu mai stau la sfat cu un cameleon ca el. Firea lui e ca vinul şi veninul fărădelegii, carele întâi dulce te

îmbată, apoi amar te otrăveşte şi te îneacă până te omoară.”; „Te rog şi eu să-l ierţi, se amestecă şi Cerchez paşa, văzându-mă în chip de împăciuitor fără izbândă. S-a milogit un ceas să-l primesc oaspete, anume ca să stea de vorbă cu tine”. Şi-i făcu semn să se apropie. Scarlatache Ruşeţ îşi zugrăvi zâmbet mieros pe obrax şi veni între noi. Ci Dimitrie îl înfurcă, tare, necruţător: „Cutezi? Suveica dracului! Eşti puţintel la trup, dar plin tot, burduşit de viclenie şi răutate.”; „M-am cam pripit atunci, cu sfacla, începu el, prefăcându-se sfios. Eu…” Dar Cantemir nu-l lăsă a sfârşi gândirea: „Ai ajuns drăgăuş la căuş ori pui la cale vreo nouă mişelie?”; „Îmi pare rău… Cerşesc iertare! Iertare de la un prieten…” Vorbea greu, îndurând privirea înciudată a lui Cantemir, care-l lovi iar: „Lighioaie scârbavnică! Ai aflat că marele vizir Daltaban paşa l-a numit domn pe fratele meu Antioh?”; „Ştie tot Ţarigradul, scânci Scarlatache. Iar Constantin Brâncoveanu nu-l mai sprijină pe Constantin Duca.”; „Şi-ai venit să te pocăieşti? râse Cantemir. Nu! Ai nămol de şiretenie în tine şi putere de scornire îndestul de mare, ca să-ţi faci loc în Cetatea asta a lăcomiei, cu văzduhul stricat, otrăvit de cugetele rele ale unor mişei ca tine.”; „Să ne împăcăm, Dimitrie, că suntem, amândoi, în mare primejdie. Am fost prieteni şi…”; „Împăcare? Cameleonule, nu-mi scapi nejumulit. Prieten mi-ai fost şi m-ai trădat. Deci se cuvine să-ţi aplic legea talionului: dinte pentru dinte şi ochi pentru ochi.”; „Cât vrei pentru împăcare? Cincizeci de pungi?” începu târgul. „Piei din cale-mi jigodie! Nu mă mânji cu balele tale cleioase.”; „O sută?… Două V; „Du-te dracului!… Du-te de-l mituieşte şi-l cumpără pe scaraoschi cel bătrân. Mituieşte tot iadul să te primească. În sânul lui”. Scarlatache stătu câteva clipe în gânduri; apoi surâse iar, încă mai dulceag şi vorbi cu neruşinare: „Ştiu că-ţi place mult soţia mea, Victoria. E tânără şi frumoasă. Ţi-o aduc, când vrei, numai

să ne împăcăm şi iar să trăim în prieteşug, ca în Moldova.”; „Da? Mi-o aduci?... Ei, ăsta-i preţ bun, n-am ce zice...”; „Mă jur!, şi ea te... place. Când? Unde?”.; „Aici şi acum!” glăsui icurt. Dar Scarlatache nu putu înţelege dacă vorbeşte serios ori îşi bate joc. „Nu înţelegi? Acum şi aici 1” „Bine, dar, mai sunt şi alţi musafiri, se codi Scarlatache. Şi-apoi Casandra...”; „O aduci aici! Apăsă Dimitrie cuvintele, purc-ar fi bătut cuie. Că dacă-ţi vinzi muierea, barem vinde-o-n târg, măscăriciule!”; „E tânără şi cam sfioasă...”, ne zăpăci Ruşeţ şi se bâlbâi caraghios. „Ea o fi sfioasă ori n-o fi, dar tu eşti un porc neruşinat! Şi printre dinţi icrtşni: Ieşi afară! A-fară!...”; „Ies... ies... se bâlbâi, pornind spre uşă, dar repede se întoarse, ameninţător Nu te-nvrăjbi cu Ruseteştii că pieri de foame pe uliţele Ţarigradului. Ia sama: Daltaban paşa n-o să fie mare Vizir o sută de ani...”; „Nu-mi purta grijă: am şi început în trăiesc din munca mea de dascăl de latină, greacă, filosofie şi muzică”. Scarlatache se feri în colţul lui; nu se du dus. Căta ajutor când la Cuciuc, când la Cerchez ori la mine. Deşi mă temeam de răzbunarea Cupăreştilor, «pun drept, îmi plăcuse cum l-a şfichiuit cu pleasnă ustui, iinare, dârz şi baţi. Aporitor, cu mândrie şi necruţare l i una îmi era hrănită şi de cele ştiute de la curtea lui lli incoveanu şi din familia Cantacuzinilor, care-i nemn-oteau pe Cantemireşti ca pe nimica. Odată, când am liercat să-l povăţuiesc a se feri, ca de foc, de sfada cu Hivşl i puternici boieri munteni, Dimitrie mi-a spus: „Nu di H i se dar uneori împrejurările mă silesc a mă împărtfl al din paharul dezamăgirilor, al amărăciunilor şi să-mi potolesc setea cu oţelul răzbunării”. Ca să dreagă atmos-I’i i. i sindrofiei, Mehmet Cerchez l-a rugat pe Dimitrie Cnnlomir să mai cânte. I-a plăcut asemenea poftire şi i-a Îm, cu alean, un cântec românesc. Marchizul de Ferriol H îi apropiat de dânsul şi l-a rugat să-l mai cânte o dată.

Dar abia a început cântarea a doua şi pe uşă intră Ferrari Hasan paşa, cu fesul răsucit, cu părul şi barba răvăşită, îngrozitor de speriat, de zăpăcit. Nu găsea nici cuvintele, atât era de năuc, de lovit de ciocanul veştii al cărei olăcar era. Gâfâia, nu respiră: „Prie… prieteni! Oameni… oameni buni ascundeţi-vă! Repede… Repede!”; „De ce? Ce s-a întâmplat? îl prinse de mână Mehmet Cerchez Tremuri tot. E sfârşitul lumii? Spune?”; „Râmi Mehmet paşa… mare vizir!” abia îşi descleşta fălcile să dea drumul câte unui cuvânt. „L-au prins?”; „L-au spânzurat?”; „Nu… L-a pus mare vizir! Padişahul l-a pus…”; „Cum? Ai turbat? îl brânci Cerchez. Te-a înţepat un scorpion?… Cum de-ai uitat că mare vizir e Daltaban paşa?”; „Daltaban? se miră Ferrari şi urmă rătăcindu-se printre cuvinte: Osândit la… la… Osândit la moarte!”; „O glumă sinistră ori o mârşăvie? interveni şi Dimitrie. Linişteşte-te, paşă, şi vorbeşte limpede. Ce s-a întâmplat? Ce-i cu Rami? Cine-i osândit?”; „Daltaban paşa… îşi mai veni în fire Ferrari. Padişahul nu mai vrea cercetări privitoare la pacea de la Karlowitz. Zice că, dacă se judecă fapta asta, se cere cercetarea privind bătălia de la Zenta şi atunci… Doar el, ca padişah, era prin preajmă şi deci cine caută nod în papură dragomanilor de la încheierea păcii vor să lovească în el, în stăpânul împărăţiei şi al lumii.”; „Ah, bine-ai lucrat Alexandru Mavrocordat, gemu în sine Dimitrie Cantemir. Eşti. Marele geniu al intrigilor din umbră,.”; „Ce-i de făcut V întrebă Cuciuc. „Să fugim!” strigă Ferrari. „Să-l salvăm întâi pe Daltaban! Se împotrivi Cantemir. E binefăcătorul nostru.”; „Prea târziu… călăul a şi împlinit porunca…”, se frânse Ferrari paşa şi căzu pe covor. Toţi îngheţară, prostiţi. Chiar şi pe de Ferriol îl copleşi mirarea. Singur Scarlatache mârâi de lângă uşa unde-l prinsese vremea: „Dacă mai aveam răbdare zece minute şi nu mă milogeam…” Cel dintâi păru a se dezmetici Cuciuc.

„Răsoulăm Istanbulul!”; „Nu! Cercă Ferrari să se ridice. Nu… Casa-i înconjurată de ieniceri, iar pe uliţi oamenii lui Rami paşa vânează prietenii lui Daltaban ca pe iepuri…” Toţi amuţirăm iară Doar Dimitrie blestema, pe româneşte: „O, cumplită capişte a lăcomiei, casă a ticăloşiei şi a omorului… Totul s-a răsturnat şi s-a prăbuşit în neere hăuri… Osândă şi ocară, groază şi moarte zămisli nebuna tiranie şi cu totul neînţeleasa răutate omenească…” Au ştiut Cantemireştii atunci că pierdut-au al lor cel mai bun prieten şi sprijinitor. Pierdere mare, jale amară.

— Adevărat, întări şi Ion Neculce. Mi-l aduc aminte

< um l-a păcălit atunci când mergea spre Oameniţa şi cum I a făcut să se sperie din pricina unui iepure. L-am cunoscut că era om deosebit şi după aceea că, deşi gluma fusese cam nesărată şi chiar necuviincioasă faţă de un dregător, totuşi nu s-a supărat. A fost un musulman, dacă. E poate spune, drept, cinstit, înţelept, cu dragoste pentru

< iameni.

— Simţul dreptăţii îl covârşea, zise Silion; viind ită facă dreptate şi-a pierdut capul sub satâr. Era un otoman întreg şi adevărat. Suferea cumplit că împărăţia-i ocârmuită de netrebnici şi mişei.

Neculce se gândi câteva clipe, apoi spuse:

— Când a fost ucis Daltaban paşa, Constantin Duca ră mazâl, dar Antioh Cantemir nu era încă numit. Atunci o seamă de mari boieri, povăţuiţi de Brâncoveanu, au hotărât să se adune la Arnăutchioi, lângă Adrianopol, şi să propună ei un domnitor la Iaşi. S-au adunat, după o veche datină, de la moldoveni: Ilie Ţifescu Frigevacă, Lupu Ungdan, Antioh Cantemir, Mihalache Racoviţă, Mihalache, i Scarlatache Ruşeţ şi încă vreo câţiva. Iar de la munteni: Constantin, Mihail şi Toma Cantacuzino, Radu Hreceanu, Enache Văcărescu, Ştefan Cantacuzino, mitropolitul Antim şi alţii pe care nu-i mai ştiu acum.

— Am fost şi eu la Arnăutchioi şi-am văzut lupta dintre isteţime şi intrigă, dintre cinste şi corupţie, dintre dreptate şi abuz, surâse dascălul Ieremia. Cu toate că n-au fost acolo, totuşi Brâncoveanu şi Iordache Ruşeţ au «tiipinit adunarea. Lupu Bogdan s-a ferit de a-l sprijini fuţiş pe Antioh, temându-se să nu-l supere pe noul mare vi/, în Ruseteştii s-au lepădat cu totul de Cantemireşti. Şi măcar că Antioh a venit apărat de o seamă de mari dimnitari otomani, măcar că Duca vodă a împărţit aur, în dreapta şi în stânga, totuşi domnitor a fost propus un aL treilea: Mihail Racoviţă, la care se gândise doar unul «lligur: Iordache Ruşeţ. Înfrânt, Dimitrie Cantemir a pornit o stăruitoare muncă de împăcare cu Brâncoveanu.

— Era în vara anului 1703, stabili Neculce data, şi fostul cumnat al Cantemireştilor, Racoviţă, s-a trezit domnitor. Se prefăcea că nu i-i voia, că nu-i trebuie domnia şi nici nu-i place. Vorba vine! Se purta precum fecioara pofticioasă la măritiş, care zicea unui voinic: „Fă-te tu a mă trage, că eu oi merge plângând”. Îmbrăcând caftanul, şi-a schimbat numele: îşi zice şi acum Mihai vodă. Era atunci bărbat tânăr şi frumos. Aşa de frumos că se topeau muierile după el, leşinau numai cât îl vedeau.

— Dar, iertată să fiu, râse jupâneasa Maria, îl părăseau îndată ce aflau că nu era bărbat deplin. Atunci a râs laşul, şi-au suduit muierile înşelate în aşteptările lor. Că frumosul voievod e cam… sodomie: se-mpreună cu băietănaşi gingaşi, nu cu femei… Ci, acum, ca să uitaţi ce v-am spus, vă îndemn a bea vin şi must, a vă înfrupta din plăcinta învârtită. Pregătită de mine însămi şi rauruită cu miere. Zic că-i mai bună ca baclavaua.

Şi gustând din acea plăcintă învârtită şi mai îndemnându-se cu ulcelele, îşi amintiră că Mihail vodă Racoviţă I-a pus pe cumnatu-său, Ilie Ţifescu Frigevacă, vei spătar, pe alt cumnat Pălade vei vistiernic, pe frate-su

Dumitraşcu Racovijă vei comis, pe Iordache Ruşeţ şi l-a luat sfetnic de taină, atoatefăcător, pe ceilalţi doi Cupăreşti i-a lăsat în Ţarigrad, capuchehăi, să-i păzească bine scaunul de orice râvnilor la domnie şi, mai ales, de Cantemireşti. Aşa că ţara era ocârmuită pe faţă de Racoviţeşti, iar din spate şi de fapt de Cupăreşti şi de rudele lor, că nu mai era loc în ţară de răul lor, de fudulia şi jacurile lor.

— Strângeau averi după averi, povesti Neculce mai departe, cumpărau sate şi robeau răzeşii, mult huiet şi horboră făcând şi îndurerare.

— Noroc că mai făcea oarecare dreptate medelnicerul Constantin Turculeţ, vestit rohmi-stru: prăda de la bogaţi şi mai cu seamă de la greci şi de la otomani şi mai împărţea la cei săraci, ţinu maica Daria să spună, fiind dintre acele răzeşiţe cărora Iordache Ruşeţ le-a luat pământul şi le-a vecinit.

După ce mai ceru o bucată de plăcintă învârtită. Şi-o mestecă rar, ca să-i savureze dulceaţa. Şi mireasma, căpitanul Silion începu să prefire întâmplări – din viaţa lui Himitrie Cantemir, petrecută în Ţarigrad, în vremea domniei dintâi a lui Mihail Racoviţă:

— Uneori mi se pare că nu se află făptură mai răzbunătoare ca lepădatul de rudenie: se întoarce asupra celor cu care se înrudise cu mânia tigrului călcat pe coadă, îndată s-a ştiut în tot Fanarul şi chiar în tot Istanbulul ni viaţa lui Dimitrie Cantemir se află în cea mai mare l rimejdie. Pe de o parte Rami paşa, marele vizir, îl ştia prietenul lui Daltaban şi urmărea să-i pună capăt vieţii. IV de altă parte oamenii lui Racoviţă, înţeleşi cu ai lui Brâncoveanu, urmăreau acelaşi lucru: pieirea lui Cantemir. I >ieşi domn numai Antioh voia să fie, totuşi potrivnicii se repezeau, ca şacalii, asupra lui Dimitrie. N-am. Înţeles niciodată şi n-o să pricep până la sfârşitu J vieţii ce aveau

cu acest om bun în fapt, cu acest bărbat frumos şi a multe ştiutor, cu acest soţ şi părirtte iubitor, ru acest cărturar cum nu avea neamul nostru altul atunci t, îl, nu se ştie când va mai avea. Mi-aduc aminte că, odată, Dimitrie sta la sfat, cu doamna Casandra, pe terasa casei i le la Ortakioi. Îi povestea despre cele întâmplate la Arnăutchioi. Doamna a zis cu mare mâhnire şi durere: „Deci, între noi şi Cantacuzini şi Brâncoveni s-au vârât Cupăreştii cu vrajba şi mai adânc. Deci vărul Toma iai fie va ocoli şi ponegri.”; „Da, Casandra. Ne-au înfrânt, ne au pus la pământ şi mă tem că ne vor” hăitui ca lupii l „cerbi şi căprioare, până la nimicire.”; „Ce vom face, i1 mitrie?”; „Încă nu ştiu. Să ne sfătuim între noi şi cu Antioh. Să cer ajutorul lui Mehmet Cerchez şi Daul Iusuf... I I rog pe dascălul Ieremia Cacavela şi pe Alexandru M.ivrocordat să ne mijlocească pacea cu Brâncoveanu, cu ui le.

— Preţ. Dacă-l câştigăm pe el de partea noastră, Raeuviţii, îl ştiu eu!, vine spre noi cu gudurări de cotei pălit pl”. Le bot... Deocamdată gândesc să scriu o carte cu cheie, H I; lor le ieroglifică”, în felul „Batrahomeomahiei” ori altoriei arcana” a lui Procopius. Îmi închipui că se sfăi le ţara Leului cu ţara Vulturului, pentru... epitropie.”; „Nu prea pricep ce vrei să faci, dar mult mă rog să-ţi în e răgaz.”; „O să-mi fac Pe Mihail Racoviţă o să-l... botez Struţocămila. Adică o hâdă îmbinare între patruped ui pasăre, ca unul ce-i moldovean şi-i sprijinit de munteni, în ştii că-i bărbat frumos, că şi pentru asta părintele meu i-a dat-o pe Safta de nevastă. Ci eu vreau să-i zugrăvesc groaznic la vedere, aşa cum îi este sufletul pervers”. A şi înşirat câteva cuvinte din care doamna Casandra trebuia să înţeleagă felul cum avea să-l înfăţişeze, pe care le-am uitat.

— Dacă n-ai să te superi, căpitane Silion o să ţi le amintesc eu într-o priveghere anume, a făgăduit dascălul

Ieremia.

— Cum adică… să mi le aminteşti?

— Până atunci, tainã! Pentru că niciunul de aici nu ştie ce-i Ţara Leului, a Vulturului ori Struţocămila.

— Aşa-i, zise Daria. Habar n-avem.

— Bine, îngădui Silion. Ştiu că se juca, aşa, cu Vorbele şi le rânduia într-un fel de stihuire ca la descântec ori la blestem. Şi poate am uitat acele vorbe şi pentru că venisem cu o veste înfiorătoare şi nu ştiam, nu cutezam S-o spun. Am şoptit, fâstâcit de tot: „Măria ta, o vorbă de tainã…” Doamna s-a ridicat să plece. Dar Dimitrie a oprit-o, surâzând: „Rămâi, Casandra; îl cunosc pe Silion bine şi după cum arată obrazu-i galben nu aduce veşti, trandafirii. Ce s-a întâmplat, prietene?”; „Mi-i tare greu să…”; „Nu mă fierbe, omule!”; „Marele vizir te-a surghiunit la Chios.”; „Pe mine?”; „Mi-a spus Cerchez paşa Ascunde-te!”; „Ce mai vor de la mine?”; „Te urmăresc Manolache, Lascarache şi Scarlatache Ruşeţ. Vor să…”; „Sfânta treime a… Nu! Drăcească treime a mişeliei, hăţuită şi hărăţită de scaraoschi cel afurisit – Iordache Ruşeţ.”; „La Chios bântuie ciumă, Dimitrie!” se înspăimântă doamna. „Asta înseamnă pieirea… Că iarba tăiată mi-i inima sacata: pizmaşii mei fac jurământ să mă piarză… Să mă ascund? Unde?”; „La Mehmet Cerchez paşa, Dimitrie. Ţi-i prieten.”; „Da. Doamnă pregăteşte-mi ceva straie şi schimburi. Silioane, sabia!” L-am văzut apoi cum singur îşi strânge cărţile şi manuscrisele, grăind ca pentru sine: „O, lume hicleană, lume înşelătoare. Nicăieri nu mai e de trăit; de duhul urii sunt urmărit Nu aflu tihnă nici între fraţi… Costinilor, sunteţi răbufnaţi!… Numai părere şi visuri pe pământ, fum şi umbră toate sunt…” Vorbea sieşi, în stihuri, ca de obicei când era prea vesel ori prea trist. Acum parcă aduna gânduri pentru o carte a mâniei şi deznădejdii ce se cerea izvo «Ani. Trecea dintr-o odaie în alta, căutându-şi

cărţile, penele, călimara. Şi parcă-l cuprinsese un fel de nepăsare, de visare fugară, înşelătoare, când doi necunoscuţi, cu „brazare pe faţă, au sărit peste balustradă şi, trântinq în de, au pătruns în odaia cea mare. Dimitrie se repezi pre uşă, să iasă. „Nu pe-acolo! I-a strigat, cu glas de piumă, unul din mascaţi. Pe-aici, în Bosfor!... Bâldâbâc Alifâstâc în crailâc, la hagialâc...” Vorbele păreau? Uate illntr-un joc caraghios; dar, în fapt, se petrecea ceva în pământător, căci tâlharii roteau iataganele spre noi şi mai ales spre Dimitrie. M-am minunat văzând cum trase Mttbia şi se apăra, ager şi îndrăzneţ, cum nu-l mai văzusem «îi mult, de când eram în Moldova. A strigat: „Silioane, lov este!... Scarlatache v-a trimis, nemernicilor!... Sunteţi coarnele lui Scaraoschi cel mare zis Iordache... Mult ai r. reşit, tată... Dacă trăiau Costinii...”; „Taci! Şi... bâldâbie!”; „... acum eram prieten cu Neculai, care...” Vorbea a lovea. Ne-am apărat sărind pe după mese, scaune, dulapuri. Şi poate ne-ar fi răpus, că erau foarte voinici şi învăţaţi în bătaia cu iataganele, dacă doamna Casandra i s-ar fi apărut, în prag, cu trei slujitori armaţi cu suliţi. Copleşiţi cu numărul, înţepaţi, ucigaşii s-au tras spre lerasă şi-au sărit peste balustradă, pe unde veniseră. I-am vil/, ut urcând în barcă şi vâslind cu grabă mare, pierzân«lu-se în întunericul de pe mare. „Dimitrie eşti...”, vru a ştie doamna Casandra, apropiindu-se şi cuprinzându-l de mijloc. „Teafăr, Casandra!... Uite-i cum fug... în barca ureea voiau să mă ducă la înec”. S-a aşezat jos, pe covor, turceşte, ca să-şi astâmpere spaima, a cuprins-o pe Calandra de mână şi a vorbit, cu durere, înlăcrămare şi mânie, o filosofie întreagă: „Sunt nedreptăţit în toate. Din ţara mea surghiunit sunt. Drepturile mi-s răpite şi-n picioare călcate. Ocrotitorii m-au părăsit. Prietenii m-au trădat. Domnitorii mă urăsc. Capuchehăile lor mă urmăresc, precum dulăii cerbul cel nevinovat... Dar să nu

mă thigui, şi a zic: Au dreptate potrivnicii mei: sunt mult mai vrednic decât ei. Din micime şi nu din măreţie le dospeşte pizmă şi ura împotrivă-mi. Aşa de becisnici şi de mărunţi hint, încât prefer ura şi prigoana lor decât mila. Dacă nu-i împodobeşte dragostea nimeni nu-i numără printre oanani. Ştiu că nu-i răsur fără cusur şi râd de toate metehnele lor. Lovesc în prostie, mişelie, tâlhărie, lăcomie, minciună, trădare1, viclenie. Casandra trebuie să mă schimb din inorog, în vulpe. Să mă prefac în omul cel mai credincios sultanului. Să-mi bat joc şi să râd de mişei, dacă nu vreau să mor fără a fi râs, adică fără a fi trăit cu adevărat. Viaţa-i deplină clacă începe cu o dragoste fierbinte, continuă cu ambiţia de a săvârşi fapte mari şi sfârşeşte cu o prietenie dăruielnică”. Fără a se feri de mine şi de slujitorii care străjuiau pe terasă, Casandra îl îmbrăţişă şi-l sărută, cu lacrimi şiroaie pe obraz: „Cum să te apăr, prigonitul, nefericitul şi dulcele meu soţ?!”; „Cu dragostea ta, doamnă! Şi către mine: Ne schimbăm în straie turceşti şi ne strecurăm până la Mehmet Cerchez acasă. Tu, doamnă, rămâi cu pruncii şi cu slujitorii. Nădăjduiesc să vină şi fratele meu Antioh, să-ţi ţină de urât. Mă ruşinez că trebuie să fug şi să mă ascund, în loc să te apăr; dar mă ascund tocmai ca să te pot apăra”. Noaptea, pe uliţi dosnice, ne-am strecurat până la casa lui Mehmet Cerchez. Ne-a primit cu prietenie, dar şi cu îngrijorare. Am stat acolo trei zile şi trei nopţi. În a patra noapte, ne-am mutat într-o căsuţă a lui Cuciuc, pe malul Bosforului, între sălcii pletoase, loc singuratec şi aproape pustiu, Trei luni, cât ne-am adăpostit acolo, eu am umblat îmbrăcat turceşte. L-am păzit şi i-am adus hrană, pregătită de doamna Casandra care îngrijea de casă, de copii şi nu ostenea căutând prieteni care să-i scoată soţul din primejdie. Şi atunci te-a găsit şi pe domnia ta, vei hatmane, de mare ajutor.

— Da? întrebă, cu mirare dascălul Ieremia. N-am ştiut. Te rog să ne povesteşti.

— N-am făcut mare lucru, surâse Ion Neculce. Cum am mai spus, în Moldova, mai de cinste între boierii lui Mihail Racoviţă, sta tot Iordache Ruşeţ. Şi poate nu l-aş Osândi prea tare dacă n-ar fi adus în ţară mulţi greci, flămânzi, hămesiţi de averi, puşi pe neguţătorie, pe învârteli, pe căpătuială, pe înşelătorii, pe jafuri din avutul ţării. Am ajuns cu toţii, într-un an, să ne văietăm de răul lor, noi, toţi moldovenii. Că veneau tot mai mulţi şi tot mai nesătui. Aşa socotesc eu, cu firea mea cea proastă: când a vrea Dumnezeu să nu ruginească fierul şi turcii în Ţarigrad să nu fie, şi lupii să joace hora cu oile fără să le ifâşie, atunci şi nici atunci Moldova şi Ţara Românească n-ar mai fi mâncate de aceşti greci din Fanar. Cum zicea şi Dimitrie Cantemir: focul îl stingi, apa o iezeşti şi-o îi baţi în altă parte, vântul, dacă bate, te dai în lături, în adăpost, soarele oricât ar arde tot mai intră în câte un nour, întunericul se face iar lumină, dar la grec fanariot milă sau omenie sau dreptate sau nevicleşug nu se află, ci numai amar. Fiere şi răutăţi, sodom!

I – Ioane, îl popri jupâneasa Maria, uiţi că dascălul Ieremia e grec? Te rog nu-l supăra.

— Nu mă supăr, cinstită gazdă, că şi eu, grec fiind, Mint mâncat şi sătul de grecii din Fanar, acest soi de lipitori de pe trupul împărăţiei otomane, care, amirosind că începe-a putrezi, cată loc de supt la Alte noroade.

— Am vorbit aşa. Luă Neculce cuvântul în continuare, pentru că le ştiu pătimit din pricina celor de-un neam cu line. Dascăle. Iar cine i-a cunoscut pe Iordache, Manolache, Lascarache şi Scarlatache Ruşeţ, pe Panaiatache Morona cum i-am cunoscut, îmi dă dreptate. Şi-i ştiu şi pe cei din Ţara Românească: am trăit doar patru ani la Bucureşti, la Dragomireşti şi Roşiorii de pe Vedea, la

moşiile li II Constantin stolnicul Cantacuzino, om de vază şi mare cărturar cum nu-i altul în aceste părţi. Multe am învăţat de la dânsul, şi foarte bune. I-am cetit şi „Istoria Ţării Româneşti”, unde arată, fără putinţă de tăgadă, că ne traucin de la Râm şi că din vremi străvechi tot pe aceste meu uguri am hălăduit. Dar, în jurul lui prea mulţi neguţători greci bonzăie că viespile la ordiniş… Dar să mă întorc în Moldova şi să spun despre Iordache Ruşeţ: ce vrea şi ce poruncea el, aceea zicea şi făcea vodă. Vaza lui, ca domnilor, foarte scăzută era. Iar slugile se obrăzniciseră într-atât, Inc al. Intrau la domn şi cu treabă şi fără treabă, cât nici nu hliināna curtea a domnie, ci a obrăznicie mojicească. Iar Inimoasa doamnă Aniţa numai în petreceri o ţinea, pe la (lelaţuia, pe la Galata, în plimbări şi musaferlâcuri, cu tine i i şi bărbaţi de nădejde, să-i f le bine.

— Mă mir că tu, Ioane, n-ai fost… poftit, râse jupâneasa Maria, la acele… plimbări.

— Ba, acum o pot spune; am fost poftit. Dar am plecat la Bucureşti şi la Ţarigrad – poate îţi aduci aminte –, să-l ajut pe Dimitrie Cantemir. Lunecam; pe nesimţite, spre Cantemireşti.

— Adică fugeai de… primejdia, de ispita frumuseţii?

— Este aici şi oleacă de adevăr… De aceea zicem, şi în asemenea împrejurări, că fuga-i ruşinoasă dar e sănătoasă. De altfel, trebuia să mă feresc că nu cumva să afle potrivnicii Cantemireştilor şi îndeosebi Cupăreştii, care aveau iscoade pretutindeni, ce hram port prin Ţarigrad. Chiar şi cămătarul care-ţi împrumuta o pungă de galbeni ori simigiul care-ţi vindea covrigi ori bragă putea fi o iscoadă a lor. În acele împrejurări, zic, ai venit la mine tu, maică Daria.

Î – Şi te-am rugat, vei hatmane, ca la Ţarigrad să-l vezi pe cel ce-mi era drag ca soarele. Aflasem ceva despre

alegerea lui Mihail Racoviţă şi mă temeam. Visam urât. Eram neliniştită, frământată, chinuită de gânduri. Ci, după ce te-ai întors din Ţarigrad, cinstite vei hatmane, şi mi-ai povestit despre pătimirile lui, n-am mai putut răbda şi m-am dus şi eu să-l văd, povesti Daria, molcom şi cu sfială, oleacă ruşinată parcă de ispravă prea îndrăzneaţă. Adică am călătorit cu trei călugări care mergeau la Sfântul Munte. Dar, ştiţi, că muierilor nu li-i îngăduită intrarea în mănăstirile de acolo. Eu nici n-aveam gând decât săi, văd pe Dimitrie să-i cpun că fecioraşul împlinise zece ani, că-l las în sama părinţilor mei, în Silişteni, şi mă călugăresc, în chinovia Agapiei. La locul ascunzătorii m-a dus Silion, cu multă fereală şi tainã. I-am îngenuncheat la picioare. A fost foarte mişcat: m-a ridicat în braţe, m-a sărutat şi m-a aşezat pe-un scaun. S-a bucurat că băiatului nostru i-am pus nume Dimitrie. O jumătate de zi ne-am povestit năcazurile şi puţinele bucurii. La plecare sfătuitu-m-a să nu dau în vileag obâi-şia feciorului nostru viaţa fiilor de domn născuţi din flori e totdeauna primejduită. Am înţeles că Dimitrie al meu se afla în starea psalmistului care zice: „Junei şi tauri mă-mpresoară, /Cu căscate guri să mă omoară. /Ca leii ce apucă şi zbiară. /Cu gurile rânjite pre luară, /Şi ca apa fui vărsat afară, /Şi oasele mi se răşchirară”…

— Da, sunt stihuri tâlcuite de mitropolitul Dosoftei, tresări Neculce. Le învăţam, împreună, când eram tineri, nepăsători şi petrecăreţi, dar şi cu dorinţa de a şti. de a ne însuşi tot ce-i bun şi frumos în lumea asta… Când umblam prin sate, stăm de vorbă cu bătrânii şi ascultam k iveşti, snoave, zicale şi cântece… O, iartă-mă, Daria, că te-am întrerupt.

— Nu mai am nimic de spus, vei hatmane. Şi chiar i le-aş avea, îmi lipsesc cuvintele. J

Jupâneasa Maria o privi cu multă luare aminte şi

Mcriindu-şi pe buze un zâmbet subţirel, îndulcit cu o undă de bunătate: ş

— Dar ne îngădui, nouă, să spunem ceea ce ne mai amintim despre fecioraşul tău?

— Bucuroasă sunt, prea bună gazdă.

— Ştiu că doamna Casandra a cunoscut, încă de pe atunci, că soţul ei avea roadă şi în altă grădină... N-o Ipunea, dar era foarte supărată şi temătoare pe dragostele cele din tinereţe ale soţului. Şi, ca să se asemene cumva cu niik le-i Cantacuzine, a umblat şi cu niscai otravă să-l roată din viaţă.

— Adevărat, jupânească Maria. Silion m-a înştiinţat chiar atunci, căci doamna Casandra a şi aflat, a doua i c-am poposit în adăpostul de la Buiukdere. Drept aceea m-am temut şi mi-am ascuns odrasla în satul Caşin, la un uliştean mutat acolo şi uitat de toţi. I

— Dimitrie a ştiut că s-a înecat în Şiret, adaose Neoii Ice un lucru pe care aşa, pe neaşteptate, şi-l aminti.

I – Aceea a fost singură minciună cu care am venit mandea lui Dimitrie. L-am rugat pe Silion, cam după vreun an, să-l încredinţeze, cu jurământ, că eu nu voi nvni. Nicicând, scaunul Moldovei pentru feciorul meu din nlară legii.

— Tu, nu! râse Neculce. Dar puteai pune mâna în fine pentru cocon? Că orice prunc împrumută, măcar juinatate, din firea părintelui său.

După câteva minute de reculegere, presărată cu tân. Uniri de cocoare în zbor înalt şi noptatec spre miazăzi, cinscălul Ieremia se rândui la povestit, zicând:

— Deci, după trei luni, când l-am întâlnit, Dimitrie i. Ui temir mi-a spus: „N-am stat degeaba în bârlogul din liiiukdere. Am lucrat la „Istoria ieroglifică”. Am scris la pl e oameni de ştiinţă din Padova şi din Berlin. Sunt în Mă foarte sărac. Trăiesc din câştigul muncii de dascăl la

odraslele otomanilor bogaţi. Mă furişez pe uliţi ca un câine hăituit, până ajung la casa lui Ferrari, Cerchez ori Daul. Predau limba greacă şi logică. Pe copiii marelui cămătar Mehmet Celebi îi învăţ muzica. Am paisprezece şcolari. Dar cum zice Omar Kayan: … «viaţa-i minunată-n straiul sărăciei şi azi pe-nţelepciune nu capeţi o para»… Am vândut multe din lucrurile scumpe cu care m-a înzestrat părintele. Mă bucur totuşi că mă ştiu ceva mai liniştit, mai slobod. Şi-ţi sunt recunoscător, dascăle, că ai vorbit cu Alexandru Mavrocordat Exaporitul. Un cuvânt al lui l-a mai potolit pe marele vizir. Din ţară m-au ajutat Neculce şi Lupu Bogdan, cumnatul meu. Vezi, aşa a ajuns un fost domn la Moldova: dascăl de filosofie şi muzică, lătrat mereu de dulăii tocmiţi de Cupăreşti şi Brâncoveanu. Am fost domnitor şi-am ajuns de foame muritor; cuget, totuşi, la împăcarea între fraţi şi plănuiesc cum să fie domnia cea adevărată pentru norodul românesc.”; „Prea bine”, l-am încurajat eu, mărturisindu-i că, în slujba lui Brâncoveanu fiind, lucrez pentru treaba sfântă a împăcării între boierii români. S-a mâniat pe mine şi m-a ocărit cu nume de mişel. Eu am tăcut, până i s-a domolit furia. Apoi am povestit cum am vorbit cu Constantin postelnicul fe a atacuzino şi cu Alexandru Mavrocordat, stăruind să înceteze prigoana împotriva Cantemireştilor. S-a mai îmbunat. Ba chiar mi-a şi povestit ceva care i se întâmplase în meseria lui de dascăl: „Fiul lui Daul paşa, în vârstă de optsprezece ani, arată mare tragere de inimă pentru învăţătură. Dar cititul şi meditaţia adâncă l-a făcut fantast, închipuit până la nebunie. Într-o zi îl găsesc plângând: «Dascăle Dimitrie, uite, mi s-a aşezat o muscă pe vârful nasului şi oricât o alung, tot vine înapoi şi mă pişcă o vezi? V> M-am înfiorat: pe nas n-avea nicio muscă. Am vrut întâi să-l ocărăsc; pe urmă mi-am dat sama că i s-a – pironit în minte un gând şi nu mai poate scăpa de el. I-am Pus: «Ali,

cunosc eu un doctor franţuz care se pricepe să icidă asemenea muşte afurisite.» Peste două ceasuri am venit cu doctorul marchizului de Ferriol. Aşa cum ne-am sfătuit, a venit cu o muscă prinsă în pumn, s-a uitat, cu luare aminte, la nasul lui Ali, a descris muscă şi l-a rugat să stea nemişcat că vrea s-o prindă. Şi, deodată, haşt 1 a dat cu mâna şi, cu mare iuţeală, a trecut musca adusă de ciisa dintr-un pumn încetălalt, arătându-i-o: «Poftim! Am prins-o. Ucide-o tu.» Cu mare mânie, Ali a ucis-o şi. Din rlipa aceea, nu i s-a mai aşezat nicio muscă pe vârful nasului…” Văzându-l iar în toane mai bune, am cutezat: „Ci eu te rog să stai de vorbă cu un om care te caută cu în uită stăruinţă.”; „Cine-i? întrebă. Să fie pe lumea asta i. Îl un om care-mi vrea binele?”; „Toma Cantacuzino, spătarul”. A rămas tăcut. Tăcut, nu uimit, cum mă aşteptam. Apoi a întrebat cu un fel de surâs silnic: „Vine să mă ucidă? Are hanger ascuns sub mantie? Ori poate otravă – n mi pună în bucate?” în clipele acelea mi se părea că i inănă cu acel ucenic Ali, care vedea o muscă perfidă pe i îi ful nasului şi n-o putea alunga. L-am rugat: „Încrede-te (îi cuvântul meu, Dimitrie. Am sfătuit mult, la Târgovişte, «mi Toma Cantacuzino. Este cel mai cinstit, mai de inimă, dintre Cantacuzini. E aprig, aspru şi chiar grosolan uneori, dar urăşte nelegiuirea şi cată, ca şi tine, calea cea bună i împăcării între fraţi”. A stat o vreme în chibzuire. Îi citeam pe faţă zbuciumarea lăuntrică. Întrebă cu glas mi-a/. Ut; „Unde-l pot vedea? Şi când?”; „Chiar aici şi ut uni! Am sărit eu să plesnesc de bucurie. L-au adus doamna Casandra şi Silion.”; „Şi doamna? Dascăle, ce faci cu mine?” Mi-a venit bine să-i spun”, cu toate că nu ar fi cuvenit: „E unchiul măriei tale…”; „Ştii mai iniie ca mine că, între Cantacuzini, Otrava şi pumnalul, mulirul şi ştreangul nu prea respectă înrudirea. Trec uşor; §fin („a”. Vorba asta putea să mă încremenească. Şi m-a lin ii-menit

pentru câteva clipe. Noroc că tălpile mi sau di/lipit de pe podele şi am putut ieşi, ca să mă întorc, repede, cu Toma Cantacuzino şi cu doamna Casandra îmbră Culii în călugăriţă, cu broboada trasă pe frunte, peste obraji ţi bărbie, că numai nasul şi ochii i se vedeau. S-a repezit, ţi a îmbrăţişat soţul şi a plâns cu hohote la pieptul lui: „I ţi llul meu. de ce te urgiseşte lumea aste năsâlnica? De M V”; „Mulţumesc, Casandra, că ai venit!” a mângâiat-o ţi a şi rins-o tare în braţe. Toma Cantacuzino spătarul a ului drept şi a privit, cu împietrire, această duioasă în Ulnire a doua făpturi care mult se iubeau. Când doamna I a desprins din braţe, Dimitrie Cantemir, în picioare, Ul t pl, mândru, l-a. Cercetat pe Cantacuzin, De altfel, amândoi ftMU iscodit din priviri, îndelung şi în tăcere. Dimitrie, cel clintii, a dus mâna la hanger. Şi, strângându-i mănunchiul în pumn, a făcut semn musafirului să se aşeze în jilţ. Şi încă o vreme au tăcut, încruntaţi şi groaznici la chip. Nu voia niciunul să rostească primul cuvânt. Parcă li se pece-l duiseră buzele. M-am temut de acea tăcere şi încruntări I şi am cercat eu, dascălul de retorică, să dezleg limbile şi să i urnesc graiurile: „Cinstite spătare Toma Cantacuzino I măria să dimitrie Cantemir, fostul meu şcolar, ucenic şi I spudeu, a gândit mult asupra felului cum s-ar cuveni să i se rânduiască domnia la voi, românii, ca ţara să fie puter-I nică, iar poporul să trăiască drept şi cinstit, îmbelşugat şi I sănătos, bine şi frumos.”; „Nu-mi pasă!” a slobozit cu I vânt aspru şi mai rece ca gheaţa…Ba mie-mi pasă! L-a 1 înfruntat Dimitrie. Iar dacă eşti potrivnic înţelegerii, împăcării între fraţi, de ce-ai mai venit? Ca să-mi afli I ascunzătoarea şi să trimiţi gealaţii?”; „Am venit pentru I că m-a rugat vara Casandra. În genunchi m-a rugat. Altfel I nu veneam… a doua oară, de pomană.”; „Eşti trufaş, spă-l tare! Dar nu uita două lucruri: că trufia se duce călare I şi se-ntoarce pe jos.”; „Nu-mi da mie poveţe! Şi nu mă pildui

ca pe-un şcolar. Sunt Cantacuzin. Auzi ori ba?”; „Am avut timp s-o aflu căci, ca şi Casandra, îţi sunt văr, spătare Toiha Cantacuzino!”; „Puah! Tăgăduiesc, cu scârbă, asemenea înrudire. Şi plec!”; „Stai, că n-am spus cel de-al doilea lucru cu… învăţătură: Trufia este hrana proştilor”. În clipa aceea au ţăcănit hangerele. Eu am sărit asupra lui Cantemir, Casandra asupra vărului, ţipând „Dimitrie!… Toma!” I-am despărţit, şi-au lăsat hangerele în teacă. Nu ştiu ce-a avut Cantemir în ceasul acela ardea mânia în el şi potop de cuminţenie de-ar fi. Venii, tot n-ar fi putut-o stinge. Toma Cantacuzino a ieşit, ca din puşcă, de o sută de ori mai trufaş şi mai înduşmănit de cum venise.

— Dar eu ştiu, zise căpitanul Silion, că doamna Casandra nu s-a lăsat înfrântă. A mers din nou la gazda lui Toma Cantacuzino, cu rugăminţi, cu vorbe hotărî te şi chiar cu ameninţări şi l-a mai domolit. L-a făcut chiar să tăgăduiască şi să jure că va veni, la o nouă întâlnire, fără „dulăi”. Ruseteştii, naiba ştie cum, au aflat, au căptuşii jurăm „intui cu fărdelege şi l-au pârât pe spătarul Toma lui Brâncoveanu. Că-şi dă coatele cu Cantemireştii, ca un trădrttor. Totodată asmuţiră toate capuchehăile asupra lui Dimitrie Cantemir, pândindu-l pas cu pas. Iar când ne-am dus la întâlnire, în chiliile unei mănăstiri din Galata, ne-au ducat nişte necunoscuţi, I-am numărat: doisprezece! Nu ne-am putut apăra. Ne-au pus în cătuşe şi ne-au închis la bostangibaşa. Nu ştiu ce voiau turcii de la noi…

— Bani voiau! Lămuri dascălul Ieremia. Bani şi viaţa…

— Ne ţineau închişi, să mucezim, hrăniţi cu câte un ilai ab de pâine şi un ulcior de apă. A cincea zi pe mine m-a lobozit. Am alergat la doamna Casandra şi la Antioh vodă. Nimeni nu se mai îndoia că Toma Cantacuzino era un mincinos, un om fără ruşine, un hingher câinos şi mârşav, Un vânzător de vieţi, pe care Dimitrie avusese nevinovăţia

Mii-l numească „Şoimul”. După mult umblet şi o căruţă de rugăminţi, cu mare greu s-a îndurat pristavul bostanglilor să-i îngăduie lui Antioh să-şi vadă fratele. Pe doamna Casandra au poprit-o la poartă. Vorbirea între fruti am auzit-o, că mi s-a îngăduit să fiu de faţă, în ternii Ha de la bostangii. Tare s-a bucurat Dimitrie şi a sărit de ttul fratelui său, cum face omul deznădăjduit, când vede curcubeul mântuirii: „Ce bine c-ai venit, frate Mă vr/. I? De-o săptămână zac aici, în cătuşe şi de aproape un nu sunt prigonit numai pentru că am fost prieten cu Dalia han paşa, iar tu ai vrut să-ţi redobândeşti tronul. De HUspinuri şi de jele/Mi-am lipitu-mi os de piele… Oasele Itti-s săci ca scrumul/Şi-mi trec zilele ca fumul…” Antioh Vodă, am uitat să spun, venise să-l vadă cam în silă, mai iiiull de ruga doamnei Casandra decât din dragoste de frate. Mormăia: „Eu n-am fost prieten cu Daltaban şi nici cu Itueteştii nu m-am sfădit”. Acum i-a zis cu dojană: „Dacă ic merezi în mincinoşi şi hicleni, ce să-ţi fac?” Vorba asta cu iz de mustrare l-a izbit pe Dimitrie ca un ilău, drept în IVunic. S-a rostit cu şovăială şi durere: „Prietenii x-omâni ii111 departe, cei otomani, trimişi cu armia prin Asia şi Africa, iar cu Scarlatache Ruşeţ am fost prieten…”; „De n la le-a vârât în ist bocluc? Din prietenie?”; „Nu râde, 11 mai bine află ce vor dregătorii otomani? Cine-i inul la V Brâncoveanu? Cantacuzinii? Cupăreştii? Mă oropnt Mo pentru că i-am ocărit ori pentru că îmi ajut fratele să fie domn în Moldova? Gaci duşmanii mei sunt şi ai tăi, iar cei care te urăsc pe tine mă urăsc şi pe mine”. Antioh n-a răspuns; sta parcă încremenit ori prostit. De aceea Dimitrie a urmat, cu gând să-l impresioneze: „Am încercat să fug pe mare, dar m-au urmărit aceiaşi dulăi şi gealaţi, aceiaşi crocodili care m-au atacat şi acasă. I-am cunoscut nu după înfăţişare, că purtau obrăzare, ci după porecla „Alifâstâc”, cu care mă blagosloveşte numai Scarlatache

Huset. După ce m-au prins în Galata, de bună seamă că mă înecau în Bosfor, dacă nu se iveau bostangiii să mă înşface pe sama lor şi să mă întemniţeze aici. Sunt încredinţat deci că a fost lucrul diavolului sub meşteşugul Cameleonului. De aceea îl blestem: O, Cameleon, decât diavolul mai diavol; o jiganie spurcată şi decât fiara mai vrăjmaşă şi mai sălbatică…”; „Despre ce Cameleon vorbeşti? Se schimonosi chipul lui Antioh, nedumerit de vorbirea ciudată a fratelui. Nu cumva umilinţa şi spaima morţii te-au smintit?”; „Vorbesc despre Scarlatache Ruşeţ Cupariul, prietenul nostru, n-ar mai fi fost. Că-şi schimbă gândurile precum cameleonul culoarea.”; „Aha! Ţi-am spus eu că-ţi va plăti binele cu răul? Să mai fi milos şi altă dată!”; „Am aflat că, luând bani de la Brâncoveanu, a cumpărat, cu daruri, pe vâfcirul Damad Hassan paşa, ca să mă prindă şi să mă surghiunească la Chios, în ostrovul ciumat.”; „Şi-acum? întrebă Antioh şi mai furios. Ce faci”; „Am izbutit să vorbesc cu aga: cere douăzeci de pungi ca să-mi cruţe zilele. Te rog, fă-mi rost de aceşti bani. Te rog!”; „Bani? De unde bani? Ştii doar că n-am lescaie…”; „Împrumută de la Mehmet Celebi, cămătarul cel mare.”; „Cerc dobândă prea pipărată şi n-are cine-o plăti.”; „Cum adică? Fratele tău nu preţuieşte nici douăzeci de pungi?”; „Să-ţi dea Cantacuzinoaia; eu n-am!”; „Ascultă, Antioh, poimâine, dacă nu mă îneacă, bâldâbâc, în Bosfor, mă surghiunesc mişeii la Chios, stărui Dimitrie. Corabia-i gata. Şi-aoolo-i ciumă, frate. Auzi? Ciumă!”; „N-am ce-ţi face… Dumnezeu să te aibă-n pază!…”, a făcut o cruce mare şi a ieşit din încăpere, cu mâinile împreunate pe piept, cucernic, parcă s-ar fi rugat şi Cel de sus l-ar fi izbăvit de datoria de frate şi de povara recunoştinţei. „M-ai amuţit elefantule… mişelule… frate! Crucea o. faci mare că-i ieftină. Chiar gratuită. Banii însă… Şi fără bani nu se poate trăi în Cetatea lăcomiei., Când nici fratele nu te-ajută, dator eşti

să te laşi ucis”. Tăcu o vreme, măcinând în el mânie şi durere. Apoi grăi într-un fel de psalmodie tristă, ca un descântec şi ca un blestem: „M-ai lăsat, frate.

— N ţărâna morţii/Şi câinii mă-ncongiură cu toţii… /Mi-i virtutea ca hârbul de sacă, /Limba-n gingii lipită mă-neacă… /Munţii toţi şi codrii să grăiască de fapta blăstămată pornită chiar din inimă frăţească. Şi holmurile toate ca frunza de plop să tremure, de huietul istui blastăm şi să se cutremure… Că-mi trec zilele ca fumul, /Oasele m. i-a săci ca scrumul. Iată, în temniţă-s închis/Şi mă-nec de-amar şi plâns… Fratele m-a părăsit. Prietenii m-au uitat aici, în cătuşe ferecat. Munţilor, crăpaţi! Copacilor, vă despicaţi. Pietrelor, vă fărâmaţi… Lăcaşul meu, al Inorogului, cernească-se, păşunile pălească-se, grădinile veştejească-se, nicicând să mai odrăslească ori să înflorească sau să rodească… Ochiuri de cocoară, voi limpezi izvoare, nu mai izvorâţi şi-n amar vă primeniţi!…”, Îi ascultam acest blastăm rostit ca un psalm şi chibzuiam în sinea-mi cum să-l ajut, Gândeam să te caut, dascăle Ieremia. Şi, împreună, să mergem la Mavrocordat Exaporitul şi chiar la marele vizir, să-i rugăm a cruţa viaţa acestui om drept, cinstit, bun la suflet şi mare învăţat. Ci nu ştiu cum s-a făcut că, în temniţă, a pătruns şi doamna Casandra. L-a prins în braţe şi-a întrebat, cu deznădăjde: „În cătuşe?”; „Bine ferecat, după pofta cea ticăloasă a duşmanilor”, a surâs, cu tristeţe mare întem niţatul. „Te dor mâinile? De asta strigai?”; „Nu cătuşele, Casandra, ci mişelia fratelui meu mă doare. Spune, cine te-a ajutat să pătrunzi aici, în temniţa pieirii?”; „Ganine, soţia lui Baltagi Mehmet paşa. A trimis un enue la bostangi başa, iar acesta mi-a deschis porţile. Cu aur, bine înţeles.”; „Unde-ai găsit bani? Că fără aur aici nu capeţi niciun zâmbet.”; „Am împrumutat de la Mehmet Celebi.”; „A dat unui… întemniţat?”; „Da, pe cuvântul lui Toma Cantacuzino.”;

„Casandra, tu…”; „L-am mai îmblânzit puţin.”; „Sărut genunchii, mântuitoarea mea!”; „Bostangi başa îţi dă drumul. Are poruncă de la Daul Iusuf, care va fi în Ţarigrad peste o lună. Dar, pentru că ponegritorii sunt încă puternici şi te urmăresc cu gând ucigaş, te adăposteşti la marchizul de Ferriol”. În ziua aceea, primit cu drag de franţuz, Dimitrie a fost fericit.

— Eram acolo, zâmbi vei hatmanul Neculce. Căci mă prenumăram printre cei care l-au rugat pe Constantin stolnicul Cantacuzino, pe Toma Cantacuzino şi pe Mihai Cantacuzino a stărui pe lângă Brâncoveanu. Să nu-l mai prigonească. Le-am dăruit şi câte o carte: „Divanul sau gâlceava înţeleptului cu lumea”, să citească şi să afle ce învăţat nepreţuit este Dimitrie. La Exaporitul n-am putut pătrunde, dar am vorbit cu patriarhul Hrisant Nottara şi l-am rugat. La Toma Cantacuzino şi la de Ferriol am mers împreună cu doamna Casandra. Aşa că, de faţă nimerindumă, şi eu foarte m-am bucurat când doamna i-a adus, în casa de adăpost, pe cele două fetiţe, Maria şi Smaranda, să le vadă. Le-a ţinut în braţe, le-a mângâiat, lăcrămând de bucurie şi povestind multe întâmplări ciudate, şuguind, lăudând-o pe doamna sa pentru vrednicie, stăruinţă, îndrăzneală şi dibăcie în lupta cu urzitorii mişeliilor. Căpitanul Silion povesti că Dimitrie Canfemir a stat în casa marchizului de Ferriol aproape patru luni. A ieşit doar o singură dată, îmbrăcat călugăr s-o vadă pe doamna Casandra, lehuză, după naşterea celui de al patrulea copil, Constantin.

— Potrivnicii au mai cercat, în repetate rânduri. Să-l momească şi să-l prindă. De pildă, au trimis un olăcar să-l înştiinţeze că nou născutul a murit îşi că doamna Casandra, greu bolnavă, doreşte să-l vadă. Franţuzul însă l-a apărat cu îndârjire şi credinţă.

— Adeveresc şi eu, zise dascălul Ieremia. L-am auzit

odată povestind cum l-a înfruntat pe aga Osman, zicând „Cinstite agă, aş fi un nelegiuit, dacă aş trăda prietenia. Aş păta chiar onoarea regelui meu dacă aşi preda un om fără apărare care mi-a cerut ospitalitate”. Apoi, privindu-mă cu ochi de dojană, pentru că mă bănuia a fi iscoada lui Brâncoveanu şi a Cupăreştilor, de Ferriol a urmat vorbirea: „Iar prinţului Brâncoveanu i-am răspuns: «Mă miră că-mi ceri să alung din casa regelui Franţei un oaspete de seamă, un învăţat, un poliglot, un scriitor, un muzician, un voitor de bine, un prinţ. Un prinţ strălucit, care nu vrea decât binele ţării şi poporului său. Regele meu, marele Ludovic al XIV-lea, apară pe cei asupriţi.» Aşa cum m-ai rugat, prietene, i-am scris că, dacă i s-ar întâmpla nenorocirea de a fi surghiunit din ţara lui, alteţa voastră m-ai ruga să-l găzduiesc şi pe dânsul, ferindu-l de mânia neprietenilor”. Aşa a vorbit de Ferriol, ca un om de inimă, ca un prieten adevărat. Mişcat până în adâncul sufletului, Dimitrie a zis: „Încă o dată îţi mulţumesc, marchize, şi-ţi rămân veşnic îndatorat şi recunoscător”. Atunci am găsit şi eu, dascălul Ieremia, prilejul să grăiesc întru spulberarea bănuielilor căzute asupră-mi. Că sunt eu grec, dar nu-s viclean şi nici rău ori răzbunător nu sunt. Am spus că toată viaţa-mi am slujit ocârmuirile ţărilor române. Că l-am slujit şi pe Constantin vodă Cantemir şi pe Şerban vodă Cantacuzino şi pe Constantin vodă Brâncoveanu. I-am ajutat să rânduiască şcoli şi să tipărească, la Iaşi şi la Bucureşti, cărţi folositoare cugetelor române. Pe sute de români i-am învăţat logica şi retorică. Iar pe Brâncoveanu totdeauna l-am povăţuit să nu mai creadă născocirile viclene ale Cupăreştilor, să se ferească de ei şi să-i cruţe pe Cantemireşti. Le-am amintit că, tot eu l-am sfătuit, de mai multe ori, pe Toma Cantacuzino pentru împăcare şi prietenie. Şi cred că l-am înduplecat a fi omenos şi înţelegător cu Cantemireştii. Dimitrie m-a îmbrăţişat, mi-a

mulţumit şi mi-a spus: „Privighetoare bătrână, cu glas dulce, ca din strune de aur şi argint”. Vă închipuiţi că am fost foarte fericit.

— Da, dascăle Ieremia, zise căpitanul Silion, şi Dimitrie era foarte bucuros că dascălul lui nu l-a vândut, pe arginţi, precum Iuda.

— Ca să arate că ne-am împăcat, adaose Ieremia, într-o zi mi-a tălmăcit dintr-o carte împrumutată de la de Ferriol şi scrisă de Blaise Pascal: „Omul nu este decât o trestie, cea mai plăpândă din întreaga fire; dar este a trestie gânditoare”. „În gândire stă măreţia omului, zicea. Nu-i nevoie ca întreg universul să ia armele spre a-i/. Drobi: un abur, o picătură de apă ajung pentru a-l ucide. Dor chiar dacă universul l-ar nimici, omul ar fi deasupra celor care-l ucid, fiindcă el ştie că moare, pe când universul nu şi cunoaşte izbânda”. Şi am ţinut minte aceste filosofice:, cuvinte, pentru că se potriveau de minune cu starea lui de atunci, stare mult asemănătoare cu a mea.: călugăr rătăcitor şi dascăl cu ucenici uituci şi nerecunoscători.

— În vremea aceea a venit mare vizir Calaili Ahmed paşa, cunoscut lui Cantemir, spuse, cu bucurie, căpitanul Silion. S-ar fi cuvenit să se întoarcă Dimitrie acasă. Dar dulăii Ruseteştilor îl mai pândeau încă. Zicea: „Apele dorm, iară neprietenul nu doarme”. Din adăpostul lui, cu „trimişi, cu scrisori către Daul, către Cerchez care se întorseseră în Ţarigrad, cu rugăminţi la marele, vizir Calaili, Dimitrie a avut noroc: a izbutit să-şi pună duşmanii cu botul pe labe. Măcar pentru o vreme.

— Cu câteva zile înainte de a părăsi casa lui de Ferriol, un valet a anunţat că au sosit doamna Casandra, împreună cu Antioh vodă şi doresc să-l vadă pe Dimitrie, povesti căpitanul Silion. De Ferriol i-a primit, sculându-se în picioare şi poftindu-i, cu bucurie şi căldură, să se aşeze

în scaunele lui micuţe, subţiri, elegante, aurite şi căptuşite cu mătase albastră. Dimitrie scria ceva de taină, aşa cum scrisese şi în adăpostul de la Buiukdere; scria şi nu arăta). A nimeni. Când l-am înştiinţat că are musafiri, a lăsat până şi a venit, dar a încuiat uşa cămăruţei unde lucra. Văzându-l, doamna Casandra s-a repezit şi l-a îmbrăţişat, ca şi altă dată în atare împrejurare; apoi, printre lacrimi, a zis către gazdă: „Mă ierţi, marchize de Ferriol…" *, „Doamnă, fericit sunt că vă pot fi de folos", s-a înclinat franţuzul. După ce au mai schimbat câteva cuvinte de politeţe, înţelegând că au de vorbit ceva numai între dânşii, de Ferriol a ieşit din încăpere. Doamna Casandra s-a aşezat în scaun; şi-a ferit uşor gulerul de bismă al mantiei şi a grăit, cu buze tremurate de bucurie; „Adiuc o veste mare: Toma Cantacuzino a izbutit să încheie o înţelegere între noi şi Brâncoveanu. L-au ajutat Constantin stolnicul Cantacuzino, patriarhul Nottara şi, mai ales, Alexandru Mavrocordat Exaporitul."; „Cea mai bună veste ce mi se putea aduce! A strigat Dimitrie, Săltând prin odiaie, ca un copil căruia i s-a făcut un dar nepreţuit. Şoimiule, eşti un om şi jumătate!… Iartă-mă că te-am asămăl uit cu un… prost."; „Iar eu am izbutit să capăt din, nou domnia", se lăudă Antioh1. „Da? Ferice de tine şi fie-ntr-un Ceas bun! Mă bucur că Daul, Cerchez şi Calaili mi-au împlinit fi această rugă».

Minte". „Şi tu?… Şi cumnata Casandra? Toţi v-aţi zbă… zbătut pentru mine…!", se bâlbâi, cu multă mirare Antioh, vădind că-i copleşit de bunătatea şi omenia fratelui „Ei, frate, poate aşa afli şi tu că prietenul la nevoie se cunoaşte! îl dăscăli Dimitrie. Deci şi aici împăcarea a dat roadă, deşi frăţietatea ta-i cam prea negustorească". Antioh n-a mai avut încotro: a îngenuncheat în faţa lui: „Ai avut dreptate, Dimitrie, Iertare…"; „Hm… a surâs şi-a grăk fratele biruitor: Uite cum, îngenunchind, uneori eşti mai

mare decât când te trufeşti, te umfli de răutate şi te crezi buricul pământului... Mă pui capuchehaie ori îi laşi tot pe Ruseteşti?" Antioh se ridică în picioare şi-şi scutură capul parcă l-ar fi supărat o muscă: „Te-aş pune, dacă nu tiâr-ai afunda în cărţi, lăsând potrivnicii, Duca ori Racoviţă, să-şi facă mendrele... Dacă nu ne-ai copleşi pe toţi cu batjocora, cum îţi vine la gură: unu-i şacal, altul cameleon, unu-i corb, eu elefant..."; înţelegând că nu-l vrea, Dimitrie îl urmă cu multă batjocoră în glas: „Mai sunt şi vulpea, Vi brehnacea, şi şoimul, şi pardosul, şi struţocămila..."; „Nu ptiu ce vorbeşti... Nu pricep vorbirea asta-n dodii. Şi-apoi prea ai trecere la mulţi dregători musulmani. Şi... ştiu eu ce-ţi mai trece prin cap?; „Nu-mi trebuie domnie 1 Dacă voiam o luăm înaintea ta, ştii prea bine". După ce-l cercetă câteva clipe, să-i descâlcească gândurile, Antioh zise: „Pentru treburile domniei în Moldova nu mă pot lipsi de Ruuoteşti."; „Dar ei au vrut să-ţi ucidă fratele?"; „Au primit şi ei poruncă... Acum s-au cuminţit."; „Deci iartă-i Doamne pre ei, ucigaşii mei... Şi-aşază-i în raiul Mol" ilovei, de-a dreapta domnului."; „Dacă-i împăcare, împftcare să fie!"; „Dar cum să fac spre a nu-l mai auzi pţi Iordache vistierul zicând că, dacă-i dai mâncare şi băutură, Antioh vodă, merge oriunde-l tragi, precum asinul?"; „Te poftesc să nu mă mai ocărăşti... Sunt domn!"; „Frate, frate!... O carte despre înţelepciune, despre fapte mari şi bune, ţi-am închinat în dam. Dar pe asta pe care cu trudă o scriu acum, n-am să ţi-o pot arăta niciodată... Ţi-am vorbit, de multe ori, cu înfocare şi dragoste mare, de cum» wje, iid" Înia românilor; deşi săraci, ei totuşi fac bună prim lre drumeţilor străini, găzduire şi hrană le dau şi vin din veche vrană le place a bea cu orice oaspete, om de rând ori de rang, vreme de trei zile. Unii chiar aşteaptă cu masă întinsă până se iveşte un drumeţ flămând, ca să nu mănânce singuri, gândind că sunt pe lume atâţia flămânzi

şi nenorociţi. Iar tu. Iată, te porţi hain şi cu fratele care…”; „Firoscosule! Zici că nu umbli sănii iei domnia, în schimb vrei să mă ţii sub călcâi. Ori eu tocmai asta n-o vreau!” Dimitrie a vrut să strige, furios; dar şi-a dat seama că se află în casa unui prieten prea bine primitor, se stăpâni şi vorbi glumind dureros: „Noroc că meusieur de Ferriol, Cocoşul Europei, ne-a lăsat să ne răfuim în familie… Dac-ar fi fost aici. Aş muri de ruşine că am frate ca tine, cu gânduri atât de becisnice şi simţăminte aşa de păgâne. Ci eu ştiu că nu-s ale tale: le-ai împrumutat de la Cupăreşti şi ţi.

— Ai vândut frăţia pe doi-trei ani de domnie, bolnavule de putere şi mărire… Du-te sănătos în ţară; lasă-mă aici, în cetatea Lăcomiei, unde mă pândesc sarhsonii. Mă latră coteii, mă gonesc ogarii, mă muşcă dulăii cei turbaţi şi numai străinii dacă mă mai apără… Dar şi mila străinului e ca umbra spinului.”; /. Dimitrie, nu te mai amărî, te, rog…”, glăsui doamna Casandra cu înlăcrămare… El privi chipul alb al doamnei, mecuvântat de tristă, şi parcă toate lumile din adâncul cugetului i. se tulburară: durerea lui o îndura, acoperind-o cu spuză de retorice vorbe, cum învăţase de la domnia ta, dascăle Ieremia. Pentru tristeţea doamnei n-avea leac tămăduitor. Şopti totuşi, cu năduf: „Ochiuri de cocoară, voi limpezi izvoare în amar vă primeniţi şi mult, mult mă otrăviţi… Apoi, ca şi cum s-ar fi răzgândit: Dar măcar de-ai face ţara mai bogată şi mai slobodă, frate Antioh…”

Căpitanul Silion se opri aici, încredinţat că privegherea în această seară s-a sfârşit. Dar hatmanul Neculce mai avea ceva de cuvântat:

— Aici se cuvine să amintesc că Antioh vodă, care n-a găsit, la zilele lui, douăzeci de pungi ca să-şi scoată fratele din închisoare, şi-a pregătit o ceremonie strălucitoare la urcarea-n scaun, cu mare cheltuială. Eram acolo, în

Ţarigrad, şi-apoi ţii Iaşi, şi am văzut. După ce marele vizir l-a primit cu „Hosi gheldin, beg!”, adică „Bun venit, doamne”, a îngenuncheat şi a urât sănătate padişahului. În picioare a ascultat, cu smerenie slugarnică, sfaturile marelui vbâir: să arate recunoştinţă faţă de mare milă sultanului., să ocârmuiască supuşii cu îndurare, să apere pe cei drepţi, iar pe ticăloşi să nu-i sufere, să se mulţumească doar cu veniturile pe care legea şi obiceiurile ţării le recunosc domnului, să nu ia nimic cu silă de la supuşi. Padişahului însă, să-i trimită, şi la vremea poruncită, haraciul şi peşcheşurile hotărâte...” Dacă vei face altminteri să ştii că sfârşitul tău nu va fi într-alt fel decât nenorocit, a încheiat marele vizir, apoi a scos tuiurile, steagurile şi însemnele domniei. Încă şi mai strălucită a fost intrarea în Iaşi. Asemenea ţeremonii, plăcute mulţimii, iubite de o seamă din boierime şi măgulitoare pentru voievod, costă bani, nu şagă: straie blănuri, cai, trăsuri, bencheturi, danii, pomeni, daruri şi câte şi mai câte. Drept este că şi în domnia a doua Antioh vodă s-a purtatbine: nelacom nici la sânge, nici la bani. Nu ascultă la minciuni şi linguşiri. Era parcă şi mai iubitor de dreptate. Pe Iordache Ruşeţ l-a cam dat deoparte. Deşi fusese supurat pe cumnatu-său, pe Lupu Bogdan hatmanul, pentru că nu-i luase apărarea la Arnăutchioi, totuşi şi l-a luat sfetnic de taină. Şi cum era cap bun, luminat, om drept şi priceput, a fost domniei de mult ajutor. A ocârmuit doar ceva mai mult de doi ani, dar şi azi mulţi bă J trânti zic: „Rar domn a fost şi-a mai hi ca el în Moldova”. Că vedeţi, cinstiţi privighetori, în trebile ocârmuirii te întâmplă uneori cât acolo unde crezi că va fi năpastă să-l’le noroc şi belşug, iar acolo unde nădăjduieşti numai bine să fie ori tiranie ori nepricepere şi râsul lumii. E-adevărat însă că, la noua urcare în scaun, a făcut cheltuială fără treabă şi fără ispravă. S

Se ridicară toţi, socotind că priveghiul din a opta f.e.mi s-a sfârşit. Şi pe când îşi aşezau jilţurile şi straiele acoperitoare, să le aibă pe a doua zi, jupâneasa Maria a întrebat dacă Dimitrie Cantemir a fost aşa de înţelept precum iese din amintirile priveghetorilor ori se amăgesc, punând de la dânşii, făurind un alt Cantemir, aşa cum cred ei că a fost sau ar fi trebuit să fie. Răspunse maica Daria: – în Dimitrie erau doi, cusuţi în aceeaşi piele: unul neştiutor şi uneori chiar nătâng de dă-n gropi, cum se zice; celălalt într-atât de deştept, de iscusit, de dibaci, de învăţat că-l uimea şi pe Dumnezeu şi-l păcălea şi pe diavol, oricât ar fi fost el de îndrăcit.

SEARA A NOUA său.

PACEA DINTRE INOROG ŞI CORB

În acea zi de septembrie, în podgoria lui Ion Neculce din Prigoreni a început culesul. Ciorchinii, încărcaţi în coş urci şi prăvăliţi în tescuitoare, răspândeau o mireasmă înviorătoare ca o ardere de busuioc, văzdoagă, nucă, trandafir şi smirnă. Fetele, zvelte şi vesele, urcau în tescuimare să calce strugurii, în dănţuire sprintenă, după arâi. Şui neastâmpărat al lăutarului şi struna subţire a cobzei, i. Mdărită îndrăcit de cobzar. Flăcăii răsturnau coşărcile în blidane şi îndemnau lăutarii să zică hore şi sârbe cât mai repezi şi mai săltate, ca feţele vesele şi neobosit să ţopăie, iar vinul să curgă, şipot, în lin.

În seara asta, a noua, jupâneasa Maria aşezase pe masa acoperită cu un macat galben, cu înflorituri castaniiroştufe, un paneraş din nuiele albe de lozie, încărcat cu l ruguri cu boabă maşcată, chihlimbarie şi altul cu nuci abia scoase din coajă cea verde. În dreptul fiecărui jilţ sta, ca de obicei, ulcica de lut cu smalţ verde, roşcat ori gălbui. În jurul fiecărei ulcele rânduise, ca nişte cununi, perje, pl re şi mere, din cele mai ochioase. Acoperite cu şervete hibe din în două tăvi cu plăcintă aşteptau să fie descoperite: „i

gustate. Jos, pe podea, în străchini adânci, poposii a, tot ca de obicei, cele două ulcioare pântecoase, pline ni viu şi must dulce. Mai era ceva care dovedea gingăşia II Hoţească a gazdei: în fiecare ulcică se afla câte un fir de busuioc şi câte o crăiţă aurie. Sporovăind despre înlillti pl firile zilei, despre vinul de viaţă lungă care începuse a curge din Linuri în zăcători, înmiresmând cuprinsul Prigorenilor, ciuguliră boabe de poamă, cojiră miezurile de nucă. Le îmbinară cu perje stânjenii k coajă şi deschiseră priveghiul aducerilor-aminte. Mai întâi, dascălul Ieremia:

— Împăcarea cu Cantacuzinii şi cu Brâncoveanu a îmbunătăţit starea avuţiei şi a adus oarecare linişte în cugetul lui Dimitrie. Doamna Casandra a dobândit stăpânirea a trei moşii din Ţara Românească şi oarecare pungi de bani pentru averile cele înstrăinate şi irosite ale părintelui său. Cu aceşti bani Dimitrie Cantemir a Construit, după planurile şi gustul lui, o casă pe Sângeakdar Iokusi – Dealul Stegarului –, pe ţărmul Bosforului. Aici, într-un salon mare, frumos mobilat, primea prietenii creştini, ea Ion Comnen sau că domnia ta, vei hatmane Neculce, ca marchizul de Ferriol ori contele Tolstoi, ambasadorul Rusiei, iar dintre musulmani pe Mehmet Cerchez sau Daul Iusuf.

— Şi domnia ta, dascăle Ieremia, erai printre oaspeţii casei din Dealul Stegarului.

— Da, căpitane Silion. Şi tocmai despre o seară cu asemenea oaspeţi aleşi voiesc a povesti acum. Privind pe fereastră lucirea portocalie a mării, în asfinţita soarelui, contele Tolstoi» zise: „Vrăjită privelişte! Sunt încredinţat că aici e cel mai frumos şi mai plăcut loc ce-şi poate dori cineva a sălăşlui. Cine l-a ales?; „Şerban vodă Cantacuzino, socrul meu, a răspuns Dimitrie. A fost un bun cunoscător al Ţarigradului, al locurilor şi al oamenilor.”; „Şi mai ales al muieretului, am adăugat eu. Când apărea pe uliţi, femeile

ieşeau la balcoane şi-l petreceau cu privirea până se pierdea în zare.”; „Adevărat, surâse doamna Casandra, urmând a lămuri, firesc, fără trufie: Aici, un strămoş al nostru, Constantin al IX-lea Paleologul. Cel din urmă împărat al Bizanţului, a fost decapitat, odată cu unul din stegarii lui. De aceea oamenii au zis acestui loc Dealul Stegarului, pe turceşte Sângeakdar Iokusi. Tata a zidit aici o casă, anume ca să-i amintească de acea deznădăjduită. Dar eroică bătălie cri cotropitorii.”; „Interesant, a ridicat de Ferriol din sprânceană stingă, aşa cum făcea ori de câte ori auzea ceva mai deosebit şi voia să ţine minte, îmbinaţi amintirile istorice cu splendoarea peisajului. Loc mirific, unde, prinţe, te poţi dedica, în voie, studiului, ştiinţei, poeziei, muzicii şi traiului tihnit”.

Bucuros că i-a descifrat bine gândurile, Cantemir i-a Amilii cu dragoste: „Nicicând n-am avut condiţii aşa de bune şi caut să le folosesc din plin.”; Doamna Casandra adăugi cu dragoste şi admiraţie: „De cinci luni, de când am terminat casa asta, învaţă şi scrie întruna. Doarme cel mult patru ceasuri pe noapte.”; „Aţi învăţat persană?” întrebă de Ferriol. „Şi arabă, marchize. Cât am stat sub prigoană am învăţat cu îndârjire. Chiar în cătuşe am vorbit cu mine însumi şi cu un lemnicier arăbeşte. Tălmăcesc din cei mai buni poeţi persani. Dar nu-s mulţumit; mi se pare că merge prea încet şi prea greu. Vreau să fac multe şi nu izbutesc nici pe sfert. Mă roade nemulţumirea de mine însumi”. Ca să-l oprească din lunecuşul spre mărturisiri triste, doamna Casandra vorbi despre amintiri istorice: „Tata grăia adesea despre refacerea Bizanţului şi, în taină, lucra pentru asta, îndemnând toată creştinătatea să-l ajute a scoate de sub stăpânirea sultanului ceste minunate locuri”. Vorba asta lăsă tăcerea stăpână, oarecare vreme. Toţi ne privirăm îndelung şi niciunul nu ne îndemnam la cuvânt. Poate din sfială. Poate de teamă. Poate pentru că, îndeobşte, despre

gândurile cele mari se vorbeşte puţin, Dimitrie, cel dintâi, îşi aminti: În 1683 socrul meu a fost la asediul Vienei, în tabăra lui Cara Mustafa.”; „Dar, ca să-i ajute pe creştini, încărca tunurile cu paie în loc de bombe, să nu vatăme zidurile relaţii, îl apără Casandra. El a îndemnat pe apărătorii Vienei să nu capituleze, dându-le ştire că le vin în ajutor Carol de Lorena şi regele Ian Sobieski.”; „De-ar trăi acum, s-ar alia cu Eugeniu de Savoia, urmă Dimitrie. Dar... Itumânii au mare nevoie de-un ocârmuitor priceput, ininio... îndrăzneţ şi de ajutor prietenesc, ca să-şi dobânti ască libertatea.”; „Şi de unde poate veni asemenea ajutor?” se miră de Ferriol. „Bună întrebare, îşi îngroşă Dimitrie glasul, şi greu de răspuns. Noi ne-am încredinţat i-a nemţii nu mai ies din ţările unde pătrund. Schimbă liipinirea otomană cu a lor. Care-i încă mai rea. Otomanii nu ne-au înfrânt niciodată de istov. Ne-am închinat noi, rliid ei au fost prea puternici, şi ne-am răzvrătit iar, când iau slabi. Nemţii au zis că, dacă alungă pe otomani din lliuinria, o lasă slobodă. Dar, iată, au uitat făgăduiala şi-au ubjugat-o mai rău decât sultanul. Au pus stăpânire şi pe Transilvania”. Ştia de ce vorbea aşa: să audă ce zk diplomaţii, oameni ai mărilor monarhii. Dar de Ferriol, senin la chip, tăcea aşteptând s-audă ce va cuvânta contele Tolstoi. Iar acesta se Făli: „Ţarul Petra, stăpânul meu, e singurul monarh priceput, viteaz, mare iubitor de oameni, care ar putea ajuta popoarele de la Dunăre să-şi capete libertatea”. Dimitrie nu lăsă să-i scape prilejul şi urmă povestirea: „Strămunii mei au apărat ţara cu ascuţişul spadei, eu voiesc s-o apăr cu ascuţişul minţii... E-adevărat că imperiu] otoman este un stat învechit, obosit, ros de moliile tuturor viciilor. Dar...”; „Opreşte-te, prinţe! îl frână de Ferriol. Că, după câte ştiu, ai mulţi şi buni prieteni printre otomani.”; „Da, am. Vin, acuşi, Ferrari Hassan paşa şi Mehmet Cerchez, Dar şi ei cunosc bine, mai bine decât

mine, slăbiciunile şi răutăţile împărăţiei lor. Ne sfătuim, uneori, cum s-o scăpăm de primejdii.”; „Şi ai vrea s-o scapi de… primejdii cu ajutorul ţarului şi al împăratului din Viena?.”; „Da, marchize de Ferriol. Şi chiar cu al măritului rege Ludovic al Franţei. Căci, vă încredinţez: în ciuda acestor mari slăbiciuni, imperiul sultanului este încă foarte puternic. Are ai mată, dacă nu bună, în orice caz multă, osebit de sălbatică, de crudă, de fioroasă, dectată la omorurile cele mai groaznice. Are încă generali foarte ambiţioşi, ca de pildă Baltagi Mehmet paşa, care, până la urmă, vor învăţa meşteşugul de luptă al lui Eugeniu de Savoia, care-i bate de mulţi ani, fără a reuşi să-i zdrobească de istov. Împărăţia asta s-a născut, a ţi-ăit, s-a întins şi trăieşte din pradă. Prada o ia de la cei cuceriţi. Iar cuceririle le face armia. Deci nu-i o ţară care are o armată, ci o armată care are o împărăţie. Şi împărăţia asta fiinţează atâta vreme cât armata ei cucereşte noi ţinuturi şi pradă nouă aduce.”; „Aici ai dreptate”, adeveri de Ferriol. „Dar, totodată, găsi Dimitrie Ioveală bună să spună, sultănii mai ştiu încă să-şi facă prieteni şi în afară… Au învăţătură de la Soliman Magnificul, care l-a avut aliat pe regele Francisc al Franţei.”; „Mă aşteptam să ridici şi această cauză, râse de Ferriol. Dar nici regelui meu, nici Poloniei, nici chiar ţarului Petru, nu le convin o Austrie prea puternică. Noi vrem, deocamdată, un echilibru european. Şi în această politică, imperiul otonwm, trebuie să existe.”; „Da, ca un iatagan în spatele Bemţilor…”; „Şi clacă ţarul Petru ajunge aici, în Constantinopol? întrebă, foarte serios, contele Tolstoi. Ce veţi. Iro?”; „Să-l vedem aici şi-atunci vom sta de vorbă, cum voi cere împrejurările”, îi dădu franţuzul un răspuns icurt şi tot atât de serios. „Politică foarte dibace, domnule marchiz, zâmbi Dimitrie. Ci eu am început să scriu o Iwtorie a creşterii şi descreşterii puterii otomane. Pentru că, de la o vreme, se

vor ridica popoarele supuse şi vor deşii mia împărăţia asta mult învechită. Adică se vor elibera lingure, primenindu-şi ocârmuirile cu unele noi, ale lor. Văd asta ca o lege a firii: copacii bătrâni să cadă şi alţii, tineri, să se ridice”. Oaspeţii erau cuceriţi de vorbirea lui. Cantemir, dar nu cutezau să-i dea dreptate. Poate nici ţiu le convenea. Contele Tolstoi zise, cârmind vorbirea: „Cneaz Dimitrie, te rog, ajută-mă să cunosc mai adânc linierea otomană şi starea popoarelor de la Dunăre.”; pb îi cur os! Asta doresc şi eu: să fac cunoscută lumii împărăţia otomană, în adevărata ei stare…”

K – Da, da! tresări Ion Neculce, îmi amintesc că în inel moment am intrat şi eu în casa cea nouă a lui Din di le Cantemir şi m-am înfăţişat oaspeţilor după obiceiul nostru, românesc: „Sunt Ion Neculce, mare spătar id lui Antioh vodă de la Moldova, care trimite multă să fifttale fratelui său Dumitraşcu”… Dimitrie s-a ridicat pl liilen şi m-a îmbrăţişat: „Mă bucur că te văd. Ioane! T» vuit te-aduce? Ce se mai întâmplă prin ţară?”; „Pot n-ai aici şi acum?” am întrebat eu. „Sunt prietenii mei mul marchizul de Ferriol şi contele Tolstoi, ambasadorul Hu iiei.”; „Mă închin cu plecăciune către înaltele feţe…” Ap „i am tăcut; Dimitrie m-a cunoscut şi a întrebat, cu în, i im are: „Aduci o veste rea?”; „Am această tristă solie: a murit Lupu Bogdan, hatmanul, cumnatul măriei tale i i îi ierul meu.”; „Cum?… Om de mare credinţă şi foarte

În uit în treburile ocârmuirii. Ce-a avut, că era tânăr? I a rlins unul din adevăraţii mei prieteni. Prieten şi apărâlor.”; „De când vodă Racoviţă l-a poftit în spătăria liilru şi i-a dat o cafea, s-a simţit tot mai slăbit, mai bolnav. A Imlil o jumătate de an, iar acum două săptămâni… Geaba fjiffinri şi descântece. Cât era de zdravăn şi de voinic, rămăsese piele pe os”. Deşi vorbeam româneşte, musafirii au înţeles că s-a petrecut ceva dureros şi s-au ridicat în

picioare. Cu voce scăzută, Dimitrie Cantemir le-a tălmăcit, pe scurt, vestea rea. Amândoi diplomaţii s-au înclinat, au spus câteva cuvinte de mângâiere şi-au cerut iertare şi-au plecat. Gazda, cu sufletul cernit, i-a rugat să nu se supere şi să poftească a-l vizita peste şapte zile, când va ieşi din doliu.

— În adevăr, întări dascălul Ieremia; era foarte trist şi amărât. Îşi jelea cumnatul şi deplângea soarta jupânesei Ruxandra, văduvă lipsită de ajutorul unui soţ aşa de vrednic. Dar şi soarta ţării şi a lui Antioh îl îngrijora: fără un stâlp puternic, domnia lui uşor se putea prăbuşi.

— Ioane, a zis jupâneasa Maria, ai uitat să spui. Că. Mai pe urmă, s-a aflat că otrava a fost pusă din îndemnul lui Iordache Ruşeţ.

— Adevărat, Maria. După vreo zece zile, stând noi la sfat, am spus lui Dimitrie că, fără un bun sfătuitor, măria să antioh vodă, ca să se apere de Ruseteşti, intră sub puterea lui Ilie Cantacuzino şi a lui Panaiotache Morona, oameni răi, iuţi, mândri, făţarnici, mincinoşi, care, de fapt, nu-s decât scule viclene tot ale lui Iordache Ruşeţ. „Zice proverbul: calul râios găseşte copacul scorţos.”; „Da, Dimitrie; ştiam că Antioh vodă urăşte minciuna şi strâmbătatea, m-am întărâtat eu la mărturisiri, ca să-mi sărez inima, ştiam că iubeşte adevărul şi dreptatea, dar văd că anume sfetnici i-au cam răsucit, i-au stricat şi otrăvit firea cea bună. A început să pună biruri mari, btrivitoare, cu tot legământul şi blestemul făcut în faţa capilor bisericii. În ceasul acesta măria să se află la Tighina, să grăbească lucrul la cetate.”; „I-am spus de-atâtea ori să se lepede de Ruseteşti; de ce nu mă ascultă?”; „Aha, sub acest sfat l-a închis pe vistierul Iordache, dar l-a slobozit îndată ce a plătit zece pungi şi a jurat credinţă.”; „Acum înţeleg de ce şi Scarlatache Ruşeţ, cameleonul şi suveica dracului, după ce atâta vreme m-a ocărit în fel şi

chip. După ce a umblat de atâtea ori să mă piardă şi să mă ucidă, după ce s-a lăudat că-mi azvârle fratele din scaunul domniei ca pe-o măsea putredă, acum se gudură şi iar îmi trimite vorbe linguşitoare. Dar ce înseamnă zece pungi? Nimica!” Eu am urmat să-mi spun teamă: „Ruseteştii sunt cei mai bogaţi boieri din Moldova. Şi...”: „Ştiu... Ci, Imlh, Ja vreme vin prietenii mei Mehmet Cerchez şi Ferrari I l. issan”. Înţelegeţi că, în acel minut, au intrat cei doi mari dregători otomani. M-am bucurat de felul cum s-a luminat Dimitrie la faţă, lepădând îngrijorarea şi scârba de adineaori. Şi a zis: „Foarte mă mândresc că vă am Oaspeţi!”; „Şi noi ne bucurăm că ne eşti amfitrion, a sds Cerchez. Dumnealui vine din Moldova?”; „Da, mările –, am răspuns eu, cu puţina turcească pe care o ştiu. „Cum e pe-acolo?” a vrut dregătorul să afle. „Vodă lucrează de sârg ca să plătească haraciul şi credinţa să-şi dovedească faţă de măritul padişah”, i-am întâmpinat eu cu un răspuns obişnuit. O vreme vorbirea s-a resfirat despre treburile cele multe şi grele ale împărăţiei. M-am tras deoparte şi-am ascultat. Şi încă o dată am văzut cât de adânc cunoştea Dimitrie Cantemir multe din cele ce se petreceau în lumea otomană. Îmi părea rău că nu ştiam mai bine turceşte să înţeleg tot. Ci iată că a intrat şi doamna Casandra, închinându-se, cu o tavă cu cafea abui indă, în ceşcuţe de porţelan chiţăit.

— Da, surâse căpitanul Silion, doamna cu cafeaua, lut eu cu ciubucele, că învăţasem a le dichisi mai ceva ca un ciubucciu. Iar când Ferrari paşa a poftit cântec din lumbură, Dimitrie a spus că a ticluit unul nou şi-l cântă i u plăcere. Dar, ca să pară cântarea plăcută, bine ar fi să uii-jte, pe lângă searbăda cafea, şi o cupă două de vin, adus de prietenul Neculce tocmai de la Huşi, din ţară Moldovei. Ci Mehmet Cerchez a râs: „Ştii, Cantemire, noi musulmanii...”; „Ştiu, şi vă întâmpin cu un rubaiat scris

111 Omar Khayam: «Toţi: – Nu bea, Khayame 1 scrie i-o Coran/Vinul e Credinţei aprigul duşman» / «Eu: Duşman Credinţei? Pentru Allah sorbi-voi/Sângele din vi (a – sânge de duşman»…" După ce ascultă, cu plăcere, VCK – olindu-se, Ferrari paşa zise: „Aşa… îndrugă poetul? Alunei daţi-mi astfel de… sânge duşman, cu sete să-Lsorb". A. a petreceam şi glumeam, când sosiră musafiri noi: con-Iric Tolstoi, mare iubitor de vin, şi foarte dichisitul mar-Iii/franţuz de Ferriol. Cantemir îi primi cu paharul plin, im lunând: „Bu Bardak şevifinize din … Astă cupă cu vin, prieteni, v-o închin!" Doamna Casandra nu se lăsă mai prejos şi, având, ca apărători, doi bărbaţi cunoscători, ai vieţii europene, a spus stihuri dintr-un stihuitor persan.

Nu. Mai ştiu numele lui, dar îmi amintesc că Cerchez a râs şi a zis: „Cu tâlc şiret, ne-ai spus încântătoare stihuri".

Dascălul Ieremia îşi răsuci, cu două degete, câteva fire din fuiorul bărbii, îşi apropie pleoapele şi vorbi:

— Trebuie să fi fost din Golestan al lui Sâadi, din care ştiu că Dimitrie îi tălmăcea: …" furnicile unite-n furnicare, /rup chiar pielea leului cel tare…"

— Întocmai! Marchizul de Ferriol, cu multă curtoazie faţă de gazde, a rostit cuvinte ca acestea: „Aici, în casa prinţului Cantemir, se îmbină, cu iscusinţă, gingăşia molatică a voastră, a orientalilor, cu rafinamentul nostru, al occidentalilor". Dând două pahare pe gât, repede şi cu sete, contele Tolstoi se rosti în franţuzeasca lui, care mult îl veselea pe de Ferriol: „De aceea eu, adept neşovăitor al reformelor ţarului Petru, mă simt aşa de bine aici, în casa unde se întâlnesc două lumi şi vin bun…" Obrazul lui Dimitrie se rumeni de plăcerea laudelor: „Vorbiţi prea frumos slăvindu-mi casa. În adevăr, e tare frumos aici, pe Dealul Stegarului. Văd şi Cornul de Aur şi Seraiul şi Sfânta Sofia şi Moscheea albastră şi Suleimaneia, cu pădurea lor

de minarete, care sparg bolta cerului că nişte ţepuşe. Văd şi uliţele forfotind de lume pestriţă, într-o curgere fără sfârşit... Totuşi tânjesc după ţara mea. Jinduiesc priveliştea câmpiilor şi dealurilor, a râurilor şi munţilor ei. Munţii Moldovei mi se par minuni ale firii. Cel mai înalt dintre ei, Ceahlăul, dacă ar fi intrat în povestirile celor vechi, ar fi azi tot atât de vestit ca şi Olimpul. Mijlocul lui e acoperit de zăpezi veşnice, iar vârful n-are pic de nea, fiindcă se înalţă deasupra nourilor. Drept în vârf are o stâncă, o statuie străveche, înfăţişând, se spune, o băciţă, Dochia, cu douăzeci de mioare în jur... De aceea vă rog mult să-mi ajutaţi fratele să domnească în pace, să facă a rodi această ţară de care noi, Cantemireştii, avem mai multă grijă şi milă decât alţii şi, mai mult ca oricare, ne pricepem a o gospodări cu dragoste". Când sfârşi mărturisirea asta mişcătoare, Mehmet Cerchez îl întrebă, cu un surâs ciudat: „De ce tocmai acum ne faci asemenea rugăminte?"; „Pentru că am o presimţire, iubite paşă: iar ne părăs e, nesăbuit, Ruseteştii şi parcă iară ne cam clătinăm". În acel moment s-a lăsat o tăcere ciudată, frământată de bănuieli, Am băgat sama că Ferrari şi Cerchez) îi... i; i-au schimbat priviri cu înţeles. După ce şi-a netezit I câteva ori, cu mişcare lină, gulerul de blană al caftanului, Ferrari a grăit: „Iertare, Dimitrie, dar nevoit sunt îi (i spune că Antioh iar e mazâl."; „Şi-n locul lui marele Vizir a pus pe Mihail Racoviţă, cu a doua domnie", adăugă < < rehez, încredinţat că Dimitrie Cantemir avea să îndure lovitura cu stoicism. „Aşa de repede? M-am mirat eu, apacit, cu desăvârşire încurcat. Acum două săptămâni nici vorbă de aşa ceva. M-oi fi întâlnit cu imbrohorul pe 1 a m şi... habar n-am avut..." Mă miram, cu spaimă, uitând mi Dumitraşcu era cel mai îndurerat din toată adunarea. IW am oprit, aşteptând să zbârnâie furia lui, ca de obicei. Dur nu: grăi calm, ca şi cum asemenea veste ar fi aşteptat o demult:

„Ştiam că aşa o să se întâmple cât timp Mihail Racoviţă se află aici, în Ţarigrad, cu doamna Aniţa, din a cărei frumuseţe se împărtăşeşte şi Scarlatache Ruşeţ... IHN nou acest om de nimic hotărăşte soarta ţării”.; „Împreună cu Iordache vistierul Ruşeţ, vicleanul cel fără margini”, am zis şi eu. „Ce vrea el să se facă, făcut este a în Moldova şi aici, în Ţarigrad. Dar n-avem. Încotro. E mai Ilire decât mine la uneltiri parşive. Acum, cinstiţi dregători, pe trebuie două harabale de aur ca să-i doborâm pe Rusele li. Şi, cum n-aveam atâţia bani, trebuie să îndurăm prigoana. S-o îndurăm, măcar până vom născoci vreo năz1) 11 le ceva ori vom convinge prietenii că meritäm a ocârmui Moldova vreme îndelungată, spre binele norodului şi al pridişahului”.

În clipa de tăcere aşezată în pălimarul conacului din fi igoreni, a răsărit cu vorba Silion căpitanul:

— Eu m-am mirat mult, de purtarea celor doi dregălori: au adus vestea şi au plecat. Am crezut atunci, şi credul azi, că şi în chimirul lor sunau ceva galbeni primiţi deii Racoviţă, ca să se prefacă a nu şti nimic înainte de împlinirea mişeliei... La vreun ceas după ce am închis poarta în urma lui Ferrari şi Cerchez, cine bate clopotul şi cere Intrare? Îţi aminteşti, vei hatmane Neculce?

— Da, căpitane: Scarlatache Ruşeţ cerea învoire să-i Vorbească lui Dimitrie Cantemir. Am crezut să te va pune, eu slujitorii, să-l dai afară, pe brânci. Dar nu, parcă s-a înveselit: „Vorbim de lup şi... Cameleonul la uşă. Să intre, luveica dracului! Că de acest şarlatan cu o mie de feţe nu scăpăm nici în iaci”. A intrat trufaş şi a vorbit obraznic, povesti mai departe Ion Neculce: „Ei, ce zici, domn mazâl, frate de domn mazâl?” Se cunoştea că venise. Anume ca să –, şi bată joc, să-l scoată din sărite pe Dimitrie şi să plece hohotind de râs, ca un drac mişel şi scârbavnic. „Voi, Ruseteştii, sunteţi cei mai „tari din lume întru viclenie, a

zis Cantemir. Semănaţi cu şacalii, cu pardoşii, cu cameleonii.”; „Aseamănă-ne cu orice! S-a fandosit Scarlatache. Destul că l-am scos pe Antioh din Moldova, l-am adus şi l-am: închis în Ediculé”; „Iar? Când, Dumnezeule?” se cruci Dimitrie, cu îndurerare. „De două ceasuri stă la răcoare Mâine – călăul!”; „Ce v-a făcut, nemernicilor?”; „A cutezat să-l închidă pe fratele nostru mai mare.”; „Dar e… capul răutăţilor!”; „E un Ruşeţ! Şi nici tu nu mai ai mult de trăit. Brâncoveanu nu te-a iertat. A poruncit lui Toma Cantacuzino să nu te mai cruţe.”; „Doamne, cum poate încăpea în inima voastră atâta răutate şi ură? Trân –, torii trăiesc sugând miere, iar voi fiere!”; „Aşa suntem! Noi… Ne hrănim cu fiere ca să izvodim intrigi veninoase.”; „Eu totdeauna m-am străduit pentru înţelegerea şi pacea I între fraţi.”; „Nouă, dimpotrivă: ne prieşte dezbinarea. I Silindu-vă să vă măcinaţi între voi, noi ne păstrăm averile şi chiar le spoţim”.

— Nemaiîndurând fălirile şi trufia, Dimitrie Cantemir: mi-a poruncit să-l dau afară, surâse căpitanul Silion. I-am; şi numărat câţiva ghionţi, în coaste. Lăsând totul baltă – lucra la o carte foarte însemnată –, Dimitrie alergă la prietenii lui mari dregători; pătrunse chiar la marele 1 vizir. Aşa, a treia zi, în ciuda intrigilor Ruseteştilor, Antioh Cantemir era slobod. Dar credeţi că Scarlatache s-a lăsat înfrânt? Ferit-a Sfântul! La vreo două săptămâni după asta, într-o după-amiază, pe când se plimba cu doamna Casandra prin Bazar, pe Dimitrie l-au înconjurat cinci haidamaci, l-au burduşit şi l-au luat pe sus. A strigat. A dat cu pumnii… Zădarnic! L-au vârât, cu de-a sila într-o casă din Fanar. Doamna s-a ţinut după răpitori. Acolo l-a întâmpinat Scarlatache Ruşeţ, zicând cu hohotire de râs: „Eşti în mâinile noastre şi scapi numai dacă dai cincizeci de pungi şi juri că nu mai umbli după domnie. Nici tu, nici

fratele tău Antioh!” Deşi îl păzeau haidamacii şi-l ţinteau cu priviri de spaimă, Dimitrie l-a înfruntat cu mândrie:

„Nearlatache, nu jur chiar dacă ştiu că mă tai bucăţele vi mă dai la «din”; „Atunci... a râs Ruşeţ cu hohote, s-a iiln, it cu tine, Alifâstâc!” Dar, colac peste pupăză, cum se şi Liv, n-a trecut niciun sfert, de ceas şi s-a şi ivit Toma untacuzino. Scarlatache l-a întâmpinat cu întrebarea, oarecum îngrijorat; „Ce facem cu acest încăpăţânat? îl migrumăm ori îl vârâm în sac şi-l aruncăm în mare? După felul cum s-au privit între dânşii, cum i-a învăluit cu cău-Ialura ochilor pe Dimitrie şi pe doamna Casandra, am înţeles că erau vorbiţi între dânşii, cum şi ce să facă. Toma Cnntacuzino însă a vorbit cu un fel de moleşag în glas: Păi, ce să facem? îl aruncăm în mare, ca să nu vărsăm ilnge. Dacă-i încăpăţânat...”; „Toma! A strigat, cu rugare, I imna Casandra. Cum poţi, după ce ne-am împăcat şi-am pirat pace, să vorbeşti mai ticălos ca un călău?”; „Ca –, siiindra, am poruncă să-i dobor pe Cantemireşti şi mai ales pe soţul tău cu orice mijloc. Şi cum ştim că numai morţii nu se mai împotrivesc...” Atunci Dimitrie s-a ridicat în I 11 ioare şi a făcut semn haidamacilor să se ferească mai departe, să nu-i împiedice mişcarea. Lui Scarlatache i-a pnruncit să stea în scaunul în care sta, apoi s-a răsucit i filtre Toma Cantacuzino, l-a măsurat, din cap în picioare, de câteva ori; apoi, oprindu-şi privirile într-ale lui, a grăit domol, sfătos: „Eu, cinstite spătare şi vere, m-am aflat, 1 dmai multe ori în faţa morţii, aproape, ca acum. Şi ara, capăt. L-ai putea întreba despre asta pe Mehmet paşa i crchez, care acum mi-i prieten şi, dac-ar şti în ce primejdie mă aflu, ar sări cu o sută de slujitori şi m-ar acoate.”; „O să afle numai după ce nu vei mai fi!” a < 11 >cât Scarlatache Ruşeţ. Dimitrie a urmat vorba ca şi cum nu l-ar fi auzit: „Înainte de a împlini mişelnicele planuri, care, ştiu, nu sunt ale domniei tale,

află g îndurile mele de pre moştenirea de la Şerban vodă Cantacuzino şi despre.1 iurta ţărilor române. Sfada dintre noi Cantemireştii şi voi. A stârnit din pricina pârilor unor boieri haini, cum sunt Ituseteştii şi s-a înteţit odată cu căsătoria mea cu Casandra. Pe drept, soţia mea cere moştenirea ce i se cuvine de lapărintele său Şerban vodă Cantacuzino, moştenire care nu se cuvine mie, că mi-i socru, nu lui vodă Brâncoveanu, care este lui Şerban vodă doar nepot de soră. V.upra acestui lucru ne-am înţeles acum doi ani şi am şi primit o mică parte din ceea ce ni se cuvenea. E limpede?”; „Da. Aprobă Toma spătarul. Mai sunt ceva odoare şi proprietăţi aici, în Istanbul, pe care…”; „Deşi voi aveţi averi de o sută de ori mai mari, iar Brâncoveanu e… Altânbei, eu m-am sfătuit cu Casandra să ne lipsim de ele, numai de dragul împăcării între rude şi români. Şi împăcarea ne este trebuitoare nu numai pentru viaţa noastră, ci, mai ales, pentru liniştea ţării. Iar ţara n-o putem ridica din cădere decât îndepărtând cât mai mult şi mai repede amestecul străin. Şi se Cerea a începe cu înlăturarea de la cârma ţării a boierimii decăzute, hrăpăreţe şi desfrânate, aşa cum au făcut regele Franţei şi ţarul Rusiei. În locul lor să ridicăm sfetnici noi, dintre răzeşi. Adică să împrospătăm pătura ocârmuitoare şi să mai dezrobim ţăranii, punându-i să slujească ţara, nu să robească numai pentru boierime. Tatăl meu, Constantin vodă a încercat să pună dregători dintre răzeşi, întru înnoirea sfatului cu minţi noi, mai viguroase, mai cu priinţă norodului. Dar domnii care au venit au stricat asemenea început de rânduială. Acum, de pildă, Iordache Ruşeţ, cel mai mare mâncător de răzeşi, sfădit întru totul cu dreptatea, cinstea şi omenia, face tot ce vrea. Şi vrea numai răul. Este Scarlatache?”; „Jupân spătare, nu-l Msa să mai pălăvrăgească! A strigat furios. Dar Toma Cantacuzino i-a făcut semn să tacă. Semn aspru.

„Pârâturile lui şi ale tuturor Ruseteştilor atrag asupra ţării umilinţă, jaf, groază şi omor. Austria, Polonia şi Rusia lovesc islamul cât ce pot; iar noi, în loc să ne unim întru scuturarea jugului, ne sfâşiem între noi. Nu, nu mai poate merge aşa! Avem nevoie de o altfel de ocârmuire. Voievodul trebuie, neapărat, să cuminţească marii boieri, să-i îngenunche şi să facă din ei sfetnici ascultători. Numai în acea ţară înfloreşte bogăţia şi binele unde ocârmuitorii arată înţelegere şi milă pentru norod, judecă şi ceartă cu dreptate, iar supuşii ascultă şi slujesc cu dragoste. Ce zici, spătare?”; „Zic că ai dreptate”, a spus încet Toma Cantacuzino, mirându-se în sine cum de-l ascultă şi încă îi mai dă şi dreptate. „Atunci eşti încredinţat că-i de o mie de ori mai bine să fim prieteni decât duşmani. Au un suntem fraţi?”; „Da, români suntem! O ştim prea bine că ne tragem din aceeaşi tulpină”. „Scrie şi Constantin Cantacuzino, că Traian împăratul ne-a fi «„e; Heea t, ne-a răsădit pe pământul unde trăim. Şi orb ori duşman este cine nu vede că avem acelaşi grai, aceleaşi nbicee, aceeaşi credinţă şi noi moldovenii şi voi muntenii vi transilvănenii”, Uitând cu totul unde se aflau, vorbeaul nvă s-ar fi adunat pentru un sfat de căpetenie, într-o casă primitoare. Şi doamna Casandra zise: „Am stat în Braşov, făgăraş, Cluj şi, în afară de puţini saşi şi unguri, tot numai români am întâlnit”. Toma Cantacuzino, cu totul cuminţit şi îmblânzit, întoarse spatele lui Scarlatache Ruşeţ, zâmbi şi vorbi: „Auzii lucruri foarte rele despre tine, < untemire.”; „Se prea poate, spătare. C-o mai dau uneori prin şperlă, cum se zice; că nu dispreţuiesc plăcerile acestei vieţi; că, deşi sunt fiu de voievod, cânt din tambură. Şi chiar dăscălesc copiii celor bogaţi şi puternici din Ţarigrad. E-adevărat că...”; „Dar de la profesorii din Şcoala Patriarhiei, îl întrerupse spătarul, aflai că eşti fireş, înţelept şi foarte învăţat. Şi asta în nepotrivire cu cei care te numesc

făţarnic şi rău, nestatornic şi fluşturatec, uneltitor şi răzbunător.”; „Toţi au dreptate: sunt om, nu înger. Dar aceia care mi-au sporit şi îngroşat cusururile, te încredinţez, spătare, că m-au împroşcat cu otravă din cugetul lor de năpârci nelegiuite. Aşa-i, Scarlatache, cameleoane?” Ruşeţ a pufnit mânie pe nări; a vrut să-l poreclească Alifâstâc, dar buzele nu i s-au supus şi a tăcut, lăsându-l pe Toma spătarul să zică: „M-am încredinţat, în sfârşit, că bârfitorii vorbesc cu păcat, ca nişte ticăloşi ce sunt.”; „Fericit aş fi dac-ai rămâne la această credinţă. De mai bine de cincisprezece ani, de la moartea Costinilor, trudesc şi mă zbat să împac fraţii. Zic: în loc să ne pândim şi să ne pârâm, parcă anume că neprietenii să ne taie capetele mai uşor şi în Bosfor să le-arunce, hrană pentru lighioile mării, n-ar fi mai nimerit şi mai bine să ne amintim că unirea l’ace puterea? Stăpânii ne aplică învăţătura divide et impera, iară noi uităm că sângele apă nu se face”. Dimitrie se opri aici. Îi certase şi-i hărăţise îndestul pe cei doi împotrivi tori şi aşteptă răspunsul lor, ca să ştie încotro să-şi îndrepte un nou val de dojană. „Nu pot gândi aidoma cu fine, Cantemire, grăi cu glas înseninat Toma Cantacuzino. Coborî din răzeşi. Eu sunt Cantacuzin: pogor din împăraţii Bizanţului. Ci acum gândesc că înrudirea cu tine împrospătează spiţa noastră, lărgeşte, neamul. Dacă vrei în adevăr împăcare, se arătă spătarul domolit şi chiar binevoitor, care-ţi sunt cererile?”; „Zic: nimeni dintre boierii munteni şi moldoveni să nu mai aţâţe zâzania din pricini şi pentru lucruri mărunte între voi Cantacuzmii şi noi, Cantemireştii.”; „Întocmai gândesc şi eu. Dar asta s-o facă întâi şi s-o ţină vodă Brâncoveanu, că el e capul ţării şi are trecere pe tot întinsul pământului românesc. Mă leg să-i vorbesc şi să-l înduplec. Altceva?”; „Eu, glăsui cu hotărâre doamna Casandra, cer ca rudele mele să recunoască legiuitul drept al Cantemireştilor la

domnia Moldovei.”; „Atât?” întrebă, cu mirare spătarul. „Mai sunt şi altele, pe care le-aş dezvălui doar într-o întâlnire fără cameleoni de faţă. Că, dacă Scarlatache tace acum, o face numai pentru că nu ştie în ce boia să-şi boiască pielea-i de cameleon. E uimit, auzindu-ne vorbind omeneşte. Vorbind numai între noi, spătare, de bună seamă că din oţetul vrajbei spre dulceaţa dragostei inima ţi-aş întoarce.”; „Prea bine! Te încredinţez că mă cucerişi. Venii ca osânditor şi mă despart de tine prieten, vere Dimitrie”.

În cerdacul conacului se aşezară tăcerea şi liniştea. Tuturor le părea bine că au văzut asemenea împăcare, vădit durabilă, dacă nu chiar veşnică. Cea mai bucuroasă era Daria. Privea siluetele întunecate, de aramă, sub lună, ale şirurilor de nuci din vale, rânduite pe marginile drumului până la zidurile conacului şi la poarta cea mare şi grea, ca de cetate, şi trăia, a câta oară?, despărţirea aceea de la Silişteni: Omnia vincit amor…

Numai când prin ogradă trecu o bufniţă, fâlfâind uşor din aripi moi, Ion Neculce porni iar harabaua povestirilor:

— În adevăr aşa s-a întâmplat: încă o dată, Dimitrie a ştiut să facă dintr-un vrăjmaş înverşunat un prieten bun. Iar dacă Scarlatache Ruşeţ a tăcut şi a rânjit, el s-a purtat precum e firea ciudată a unora: se prefac a primi azi ceea ce gândesc să respingă şi să calce în picioare, mâine.

— Dimitrie spunea că uneltitorul găsise boiaua cu care să-şi vopsească pielea, râse dascălul Ieremia; era boiaua… împăcării. Dar, sătul de urzeli şi neaşteptate răsturnări, s-a retras din viitoarea luptelor politice. Sra dăruit învăţăturii scrisului, filosofiei, muzicii, poeziei. A adunat cronici şi documente despre trecutul împărăţiei otomane. Casa lui de pe Dealul Stegarului a devenit o idevărată academie, în care acum, pe lângă Cerchez, Dau!, Ferrari, pe lângă ambasadorii Franţei şi Rusiei, veneau şi

Inan Comnen, fraţii Nicolae şi Ion Mavrocordat, feciorii Bxaporitulăm, patriarhul Hrisant Nottara şi prietenul Toma Cantacuzino. Pentru că şi eu, dascălul Ieremia Cacavela, am fost de multe ori poftit în această casă, pe care lumea a început s-o numească „Palatul Inorogului cel înţelept”, aş vrea să vă înfăţişez o atare întâlnire. De obicei doamna Casandra se afla printre noi, ca o adevărată Aspasia pe lângă înţeleptul ei soţ Pericles. Într-o zi, când eram faţă numai contele Tolstoi, Toma Cantacuzino, domnia ta vei hatmane, doamna Casandra, Dimitrie şi cu mine, a venit vorba despre domnia în ţările române şi despre suferinţele poporului, mereu jefuit şi călcat în picioare.

— De multe ori şi mult m-am mirat eu, zise vei hatmanul Neculce, cum cuteza să vorbească Dimitrie Canlrmir despre puterea otomană, arătându-i cususurile, prorocindu-i prăbuşirea, ocărând-o, adesea de faţă cu mari dregători otomani.

— Acesta era, în fapt, puterea, meşteşugul şi taina lui: arăta toate slăbiciunile şi păcatele dregătorilor celor mari, iar ei erau încredinţaţi că le vrea binele, îi mulţumeau şi chiar îl lăudau.

— Putere? Meşteşug? Vrajă? se întrebă Neculce. Greu de răspuns. Oricum şi eu am trăit lângă dânsul, astfel de stare de cuget şi astfel de împrejurări.

— La una din aceste sindrofii ale înţelepciunii, urmă dascălul Ieremia, doamna Casandra a povestit despre vizita la Ganine, soţia lui Baltagi Mehmet. A fost creştină şi. În taină, a rămas. Doamna îi ducea anaforă şi aghiazmă la zile mari. Şi atunci era Paştele. De la ea am aflat că llaltagi va fi, curând, mare vizir şi că va porni un război mare. Doamna Casandra era bucuroasă că viaţa se desfă –, ma lină, fără urzeli şi fără ură, fără ameninţări cu moartea. Deci războiul o speria. O îngrijora şi vorba despre domnia la Moldova. „Ce-ţi trebuie domnie şi putere? zise doamna,

zâmbind. Iată, Racoviţă a stăpânit doi ani, amăi îţi şi-acum…”; „Tot sub epitropia lui Iordache Ruşeţ, se rosti Dimitrie. Dar nu mi-i de el, ci de ţară: geme sub poveri tot mai grele. Şi-apoi se aşază un obicei nenorocit: românii nu-şi mai aleg ei domnul: îl trimit marele vizir dintre grecii din Fanar. Şi iată aşa cum a fost voia Exaporitului, domn e acum un grec: Nicolae Mavrocordat, prietenul nostru. Om învăţat şi bun, dar necunoscător al ţării, deşi zice că, după mamă, se trage din Alexandru cel Bun.”; „Am auzit că l-a întemniţat pe Iordache Ruşeţ”, am zis eu. „Da?” s-a mirat aşa, de formă, iar eu l-am întrebat: „Nu te bucuri, Dimitrie?” iar el a dat răspuns scurt: „Prea mă doare inima pentru câte îndură ţara, ca să mă veselească pedepsirea unui ticălos.”; „După biruinţa de la Poltava, se făli contele Tolstoi, suedezul Carol al XII-lea s-a ascuns la Tighina, sub protecţia sultanului. Ţarul Petru gândeşte să-l urmărească şi să-l prindă”. Aici îi veni bine lui Toma Cantacuzino să grăiască, fără oprelişte; „De multe ori, între noi, grăim despre scuturarea stăpânirii otomane, conte Tolstoi. Ci singuri nu putem. Ne ajuţi?”; „Făgăduiesc, sub jurământ! Se repezi rusul. Dar în cea mai desăvârşită taină.”; „Fărăndoială 3” zise Toma, iar Dimitrie: „Şi află, conte, că Baltagi Mehmet pregăteşte o armie mare să lovească Rusia.”; „Nu se poate!… Eu ştiu că armia padişahului porneşte împotriva Austriei, să şteargă amintirea înfrângerii de la Zenta.”; „Şi eu ştiu, vorbi Toma Cantacuzino, că vodă Brâncoveanu a primit poruncă să strângă provizii „şi să facă poduri peste Dunăre şi peste râuri.”; „Ei bine, prietenii mei, hanul tătar din Crimeea ştie că ţarul Petru adună oşti cu faţa spre miazăzi, iar oamenii lui umblă să facă alianţă cu Polonia şi cu Austria.”; „Cneaz Dimitrie, se îngrijoră Tolstoi, nu cumva să sufli o vorbă despre asta prietenilor turci.”; „Nu-i nevoie: de la dânşii o ştiu. Va fi război mare şi greu. Rău îmi pare că această

furtună va să se desfăşoare pe pământ românesc. Deşi n-au nicio vină românii, ei vor suferi cel mai mult.”; „Asta vi-i soarta...”; „Soarta noastră are trei, dacă nu chiar patru feţe: împăratul nemţilor, riga polonilor, ţarul moscalilor şi sultanul otomanilor. Oricum, dacă oastea ţarului ajunge la Nistru, românii, toţi câţi înţeleg starea în care se află, se şi ridică împotriva...”; „Dacă-i aşa, cneaz Dimitrie, îl şi vestesc pe măritul ţar.”; Sultanul l-a trimis domn pe Nicolae Mavrocordat, tocmai ca să ţină ţara departe de voi, ruşii.”; „Ştiu, cneaz Dimitrie, dar măritul ţar Petru nu se împiedică de un domn grec!” vorbi contele, cu trufie. „Care nici nu cunoaşte ţara şi iii... Uite, prietenul nostru Ion Neculce poate adei H l i-a Nicolae Mavrocordat-gdeşi este om învăţat şi bun Dtki liiriir, se descurcă greu cu domnia”. „Se poartă aspru cu în lin îi am urmat eu, Ion Neculce: îi închide în temniţă vi l hulo cu toiegele la spate, până leşină. În schimb, apără imunii şi mojicimea.”; „Asta înseamnă că boierimea cea uimi r nu-l va suferi multă vreme în scaun, a zis Dimitrie. Vu livre» de partea ţarului. Şi parcă anume ca să nu spună (Meu multe, schimbă vorba: Eu mă străduiesc a scrie istoria l lilnmilor, a tuturor românilor; în fruntea ei pun iniţi iunul unui erou grec: „Luptă-te pentru patrie”. Vreau Mi ilnvodesc şi eu, mai bine de cum au putut-o face Ureche, CHiihiii şi Constantin Cantacuzino, că ne tragem din romani, i i I; ivesc strămoşii daci că s-au bătut pentru libertate plivi nu pierit, cu toţii”. Tolstoi s-a uitat la dânsul cu adfnli Hl m şi cu oarecare milă: „Mult ţi-i dragă ţara, cneaz Pinii! Rie. Numai că voi, românii, sunteţi prea puţini, ţară kruntă.”; „Iertare, conte, dar am spus-o de mai multe MI I ni Transilvania este tot românească. Şi-apoi, acum un jilllcuiu şi jumătate, Moldova, Ţara Românească şi Transil-Mllu alcătuiau o singură ţară – Dacia. Vremurile şi stăpând străini au sfâşiat-o în trei, ca mai uşor s-o poată fiti şi în picioare şi

oropsi.”; „Iar noi asta vrem: sa de un îi n în loc, precum au fost, şi slobode să le facem”, s-a i ml îi cu putere, Toma Cantacuzino. „Frumos şi nobil jjrtflil”. Şi Tolstoi s-a oprit aici, căci tu, căpitane Silion, ai Hliiis uşa şi ne-ai vestit că a sosit Cerchez Mehmet. În Hilrvfir, dregătorul otoman a intrat vesel cu un: „Şag iiil I îi sănătos!”; „Hos geldiniz, fii bine venit!” i-a i în, înm: „cu o temenea adâncă Dimitrie, foarte stăpân pe lliir, ră şi cum până atunci ar fi vorbit numai despre bineliui iile împărăţiei otomane. „Tuturor, sănătate şi voie:

I urmat Cerchez cu urările. Dimitrie Cantemir, înaltul pridişah te pofteşte în Serai.”; „Pe mine? Cită cinnir I... Dar oare de ce?”; „Nu ştiu. Mergi chiar acum, cu:

„O fi aflat înaltul padişah că mă pregătesc să

Im... Sistema religiei mahomedane”? Ori... ceva rău? Vi în pâră mişelească?”; „Când e... ceva rău, sultanul 111111111 un călău, nu un paşă, râse într-un dinte, Mehmet I Vrliez. Îmbracă-te! Repede. Fără zăbavă.”; „Mă tem I or/clite lui Scarlatache Ruşeţ”, şopti doamna Casandra, ca pentru sine. „Nu-i în Istanbul”, câtă dregătorul s-o liniştească. Dar doamna şi mai tare se îngrijorează: „Asta I muşcă, precum scorpionul, cu coada.”; „Oricum şi ce-o fi I să fie, paşă Mehmet, prietene! Ci, înainte de plecare, să i ne înfruptăm din licoarea oprită de Coran, ca să putem striga mai cu inimă: Padişali y asasin! Trăiască padişahul!”

— Aşa s-a întâmplat! Chiar aşa! Adeveri Neculce. În acea zi, de 14 noiembrie 1710, am rămas cu doamna Casandra în aşteptare şi în multă îngrijorare. Am cercat în felurite chipuri şi ne-am gândit la pricina chemării în Serai, dar nu i-am dat de rost. Am aşteptat o jumătate de zi, dar nouă ni s-a părut un veac.

— Veac mi s-a părut şi mie care l-am însoţit, dacă-ţi aminteşti, şi l-am aşteptat la poarta Seraiului.

— Când l-am văzut intrând, mai degrabă uimit decât yesel, ne-am ridicat în picioare. S-a oprit în mijlocul salonului şi-a întrebat: „Mă vedeţi? Sultanul m-a numit domn la Moldova. L-am rugat, cu înlăcrămare, să nu mă împovăreze cu o îndatorire aşa de grea. Să-l pună pe Antioh şi să mă lase aici, în tihnă, să scriu cărţi. Atunci a strigat: «Poruncă!» Şi însuşi m-a îmbrăcat cu caftanul cel mare, cu soboli!” Am încremenit toţi, în nedumerire şi mirare. Doamna Casandra cea dintâi a scos sunet, stins: „Nu se poate…”; „Ba, iaca, se poate! S-a închinat Dimitrie în faţa ei şi a vorbit cu mândrie ciudată: Aşa vin minunile sorţii: când nici nu visam, iată-mă în luat fachire, domn al Moldovei: domn din poruncă! De la sultan am trecut la marele vizir Baltagi Mehmet, care mi-a dat firmanul de numire.”; „E mâna lui Cerchez Mehmet paşa ori a lui Ganine? A întrebat doamna. Ales că-i şi ibovnica sultanului.”; „Mâna tuturor prietenilor otomani, de bună seamă. A răspuns Dimitrie, cu un fel de tristeţe ciudată. Marele vizir m-a firitisit pentru încrederea de care mă bucur în faţa sultanului şi i-am sporit-o cu povaţa pe care i-am dat-o: să pornească, fără zăbavă, război împotriva ţarului.”; „Măria ta!…”, am tresărit eu de asemenea ameţitoare schimbare la faţă. „Nu te speria, mi-a zis; am dat povaţa asta numai când m-am încredinţat că totul era hotărât. Când am înţeles că numai în vederea şi din pricina acestui război m-a pus domn în Moldova. Sunt un voievod… numit ca şi Mavrocordat. Căci Sultanul are nevoit.

«colo, de un om de mare încredere, de temei, dintre păunii teni şi pe placul ţării. Se teme că nu cumva, în cazul războiului cu Rusia, dofifhul, povăţuit de Brâncoveanu, mi treacă de partea ţarului. Şi a socotit că eu, în marea una credinţă faţă de sultan, nu voi face niciodată aşa ceva…” Nu ne veneam în fire. Nu înţelegeam: de unde n luat bani

pentru peşcheşuri? De ce a primit tocmai acum, când se simţea aşa de bine. de liniştit, în afară trebui Hor politiceşti? A răspuns cu o încredere uimitoare în el însuşi: „Da, domn fără să plătesc mai marilor niciun «ologăn. Şi mărturisesc, cu mâna pe inimă, că am jurat credinţă sultanului, fără nicio şovăire. O putere cerească mi-a insuflat tărie şi credinţă fără abatere. Ci, mai pe urmă, pe drum, am început să mă tem şi să mă cutremur de sarcina pe care mi-am luat-o, de calea pe care am apucai şi, ca să-mi întăresc curajul, îmi încep domnia cu această poruncă: prietene Neculce, aleargă la contele Tolstoi. Să se ascundă! După asta grăbeşte spre ţară: să mă întâmpine toţi boierii, dar nu cu alai, ci cu încredere, i prietenie. Mai ales să fie faţă Costinii şi Costăcheştii, că iinseteştii vor veni, de bună seamă, şi nepoftiţi.”; „Alerg!” am strigat eu, cuprins de-un fel de patimă şi bucurie sminti la Ei Dimitrie m-a oprit: „Stai să-ţi dau zapis la mână: îl scoţi, din porunca mea, pe Iordache Ruşeţ din închin. I rea unde l-a pus Mavrocordat şi pune-l caimacam!”; „< urmacam? M-am crucit eu. E matca tuturor răutăţilor!”; „Da!... Zbori! Dar să nu te simtă nimeni, m (elegi? Nimeni că treci pe la Tolstoi. Iar în Moldova treia ne să arătăm că-i vrem pe toţi prieteni. Pe toţi!...”

Vorbi căpitanul Silion: – j

— După aceea, rămânând numai cu doamna şi cu Imne. Dimitrie a zis: „Casandra, doamna mea, deşi-i mare taină, ţie trebuie să-ţi spun: vizirul mi-a poruncit ia îndată ce ajung în Moldova, să-l prind pe Brâncoveanu fi «a i-l trimit viu şi nevătămat. M-a ispitit chiar cu domnia Ţării Româneşti, dacă...”; „Şi... ce-ai să faci?” a întrebat doamna cu spaimă. „Am făgăduit... Dar n-o să împlinesc niciodată făgăduiala asta.”; „Dar cum?... Te viu aii ţ”; „Deocamdată l-am sfătuit pe marele vizir să i e. ira Brâncoveanului un împrumut de 500 de pungi. Până-l plăteşte... prea iscusitul

Voievod îşi mântuie viaţa, iar no ne împlinim gândul nostr” cel de taină.”; „Dar el, Brâncoveanu, ce va face? Te-ai gândit?”; „Unele gândurii Io cunosc de la Toma Cantac uzino. Altele i le bănui. Unele le voi insufla. Altele le va săvârşi el însuşi. E foarte dibaci şi fiind vorba de ţară vs* înţelege şi mai bine ce ara de făcut. C-o fi având el multe cusururi, dar ţara o iubeşte ca nimeni altul”. Făptură deprinsă cu hărţuielile vieţii, doamna Casandra îi arătă că n-o să fie uşor, iar gândurile lui tainice o cam speriau. Dimitrie căută s-o liniştească: „Ai dreptate, Casandra. Tocmai când ne găsisem viaţa tihnită, iată-ne aruncaţi, nebuneşte, într-o mare vijelie. Stai lângă mine, ajutor de nădejde. Că voi întâlnt droaie de şovăitori, puhoi de fricoşi şi haite de aprigi împotrivitori. O săptămână cât mai rămâi aici, arată cea mai mare prietenie dregătorilor otomani. Viziteaz-o pe Ganino şi vorbeşte-i despre ţara noastră, despre dragostea de care mă bucur în faţa poporului şi despre credinţa nesmintită eu care voiesc a-l sluji pe padişah.”; „Prea bine, Dimitrie!”; „Dascălul Ieremia e t-ină însă legătura cu contele Tolstoi, mai ales dacă sultan”! „d pune în temniţă, să nu-l părăsească.”; „Nu-i prea gr eu şi prea mult pentru o fel mele cu patru copii?”; „Pentru o Cantacuzină, nu! Pe Maria o iau cu mine, măcar că-i asupra iernii”. Doamna a dat să spună „nu”, dar s-a răzgândit: „Cum crezi c-ai să ocârmuieşti cu Ruseteştii în coastă?”; „Am poruncit imbrohorului să nu-l supere, să nu-l vatăme cu nimic pe Nicolae Mavrocordat. Pe urrăă, voi vedea. Dator sunt să încerc”. Ci atunci te-ai înte rs domnia ta, vei hatmane Neculce, cu vestea că ambasadorul rus a şi fost întemniţat.

— Întocmai?, Îmi pare foarte rău, a suspinat Dimitrie. Casandra, dascălul Iererma să caute a dobândi legătura cu dânsul... Când sultanul mi-a pus caftanul pe umeri parcă m-a acoperit cu un şi de gheaţă. Apoi, îndată, l-am simţit

pe mine ca o flacără... A mai fost oare cineva în istorie, în asemenea stare f”! „Nimeni”, am zis eu Ne-l culce, deşi nu înţelegeam prea bine ce voia să spună. „Poate părintele meu, la Viena, când încărca tunurile cu paie”, m-a lămurit ceva mai mult doamnă Casandra, iar Dimitrie a zis: „Casandra şi Ioane, cine-o să mă ierte c-am 1111 îi. Îi imb? Căci am jurat; a trebuit să jur, fir-ar dral li al dracului!...”; „Cir*»? întrebă doamna şi tăcu o îl m grea, dureroasă. Ţara, Dimitrie. Ţara şi norodul ei, t’ttii\rea slobod să trăiască...”

Nimănui nu-i era somn. Ar fi putut priveghea până l! Lih olo de miezul nopţii, ca să-şi amintească toate întâm-BIAI lli din acel neaşteptat vârtej, în care nu numai Difillirir, ci şi ţara şi tot poporul românesc s-au aruncat Hlumi, în noiembrie 1710. Dar jupâneasa Maria a socotit r/i ci n mai bine dacă se retrăgea fiecare în iatacul său, să fidcască la cele ce aveau să le depene la priveghiul de Jitie seară. Al zecelea.

Cu toate că nu păreau obosiţi, totuşi toţi au adormit Idpede. Numai maica Daria, care nu povestise nimic în Urma aceasta, a vegheat până la răsăritul luceafărului de iliinui-aţă. A ascultat vaierul cocorilor călători spre mia-KA/i, lialaia de ornic a unui cariu în perete, cântecul cocoşilor dinspre ziuă, şi a depănat amintiri. Nu mai ştie când îi trecut din visare în somn. Când s-a trezit, iatacul se mflm scăldat în lumină galbenă ca mierea.

SEARA A ZECEA sau

INOROGUL CITIT în „ISTORIA IEROGLIFTCA”.

În seara asta, a zecea, dascălul Ieremia a adus, din odaia lui, o carte despre care pomenise de mai multe ori în cursul priveghiurilor. O carte groasă, de peste trei sute de pagini, legată în tartaje din piele castanie. Între filele ei pusese multe tăsmăluţe din cordele albe de mătase veche. A ţinut-o pe genunchi, până s-au aşezat toţi în jilţuri, au

gustat, după obicei, din mere, pere şi strugurii de pe masă. După aceea „ceru slujnicei să-i aşeze, în stânga, un sfeşnic înalt din lemn încrustat, cu o lumânare groasă în taler, pâlpâind uşor. Apoi tuşi, întru dregerea glasului, semn că doreşte să deschidă el priveghiul. Când văzu că toţi aşteptau, numai ochi şi urechi, îşi netezi barba şi porni cu vestitu-i meşteşug de retor:

— Să ne închipuim, iubiţi priveghetori, că, în vreme ce Dimitrie Cantemir călătoreşte, în plină iarnă, de la Ţarigrad la Iaşi, noi facem im soi de… rezumat al întâmplărilor trăite de el şi amintite de noi aici, în primitorul pridvor al conacului din Prigoreni. Ştiu de mult că domnia ta, vei hatmane Neculce, cinstită gazdă şi rânduitorul acestui însemnat şi prea frumos priveghiu, nutreşti plăcută patimă pentru cărţi de istorie. Ştiu că însuţi, împreună cu prea înţeleapta-ţi soaţă te desfeţi, ades, copiind cronici. Şi ştim acum, cu toţii, că doreşti a scrie un letopiseţ al Moldovei. Drept aceea de la Istanbul n-am venit cu mâna goală, ci am adus o carte mai deosebită, alcătuită de bărbatul şi cărturarul foarte iscusit despre care povestit-am în cele nouă seri de priveghi, petrecute în acest prea primilor pridvor. Este o cojjfe a cărţii scrisă de Dimitrie Canii mir, copie pe care cu mare trudă şi migală însumi am făcu ţ-o, cu învoirea autorului. Poftiţi şi citiţi-i titlul: „Istorila ieroglifică în cloaâsprădzece părţi împărţită, aşijderea cât 760 de sentenţii frumos împodobită, la începătură cu ara a numerelor dezvăluitoare, iară la sfârşit cu a numen lor străine tâlcuitoare”. Vă place cum se numeşte?

Toţi depărtară macaturile de pe genunchi, se ridicară din jilţuri şi-l înconjurară pe dascăl, curioşi şi dornici să cadă cartea asta cu un titlu cam ciudat.

— Rogu-vă, acum, urmăriţi, cu luare aminte, cuprinsul ei, vorbi călugărul, cu îndătinatu-i obicei de

dascăl. E vorba de o lungă poveste cu oameni înveşmântaţi în nume de păsări şi animale… înainte de zidirea Vavilonului i înainte ca regina Semiramida să fi orânduit acele grădini pinzurate pe stâlpi de piatră, atunci s-ar fi aflat două monarhii sau ţări surori: una, monarhia Leului, locuită de jigănii sau dobitoace cu patru picioare, şi alta monarhia Vulturului, cuibar de păsări, de zburătoare de toate soiurile. Epitrop sau ocârmuitor în ţara Leului era Vidră; ui ţara Vulturului stăpânea Corbul. Dar iată că, din pricina nesuferitelor ei tiranii, Vidra a fost scoasă din epitropie. Pentru asta, Corbul a făcut daruri şi ofrande la capiştea sau templul Pleonexiei, Adică al Lăcomiei. Era deci nevoie de un alt epitrop. Pentru alegerea lui, s-au adunat dregătorii şi solii din amândouă ţările, într-un loc ales din împărăţia peştilor. Au venit dregătorii împărţiţi pe tagme şi s-au strâns în sfat mare. Caimacam sau locţiitor în monarhia Leului s-a aşezat Pardosul sau Leopardul. În ţara Vulturului, cel mai de frunte sfetnic al Corbului era Brehnacea, adică Şoimul cel mare şi puternic, foarte iscusită zburătoare, care vânează şi iepuri. De Brehnace, Corbul epitrop ascultă că de un părinte al său.

— Deci un fel de poveste cu animale, întrerupse Ion Neculce.

— Ori poate o fabulă, ca-n Esopia, crezu Daria.

— Da şi nu, se rosti dascălul. E o poveste adevărată, 1 cu oameni adevăraţi, dar înveşmântaţi, cum am zis, în nume de animale şi păsări. Ascultaţi: pentru asemenea alegere de epitrop Corbul, care vrea să aibă cuvânt şi în monarhia Leului, cere bunăvoinţa Camilopardului, adică a Girafei, jiganie foarte cu multă trecere în împărăţia peştilor. Cu ajutorul lui, Corbul va să pună epitrop peste dobitoace o jiganie ciudată: Struţocămila, o de necrezut îmbinare de pasere şi dobitoc pe patru picioare. Intru asemenea pidosnică alegere sfătuieşte şi Pardosul, adică

mai mult aţâţă şi îndeamnă din umbră. Ca să îmblânzească fiarele cele mai fioroase, adică Pardosul, Ursul, Lupul, Vulpea, Mâţa sălbatică, şi să capete ajutorul lor, Struţocămila se căsătoreşte cu Helgea sau Nevăstuica, vietate osebit de frumoasă şi de... adulmecată de partea bărbătească. Cu un cuvânt numai bună pentru treaba îmblânzirii fiarelor fioroase. Pentru că, trebuie, să vă mai spun că jigăniile se tem de răzmeriţa muştelor, a supuşilor: albine, trântori, viespi, cele care hrănesc, de fapt, ţara cu lapte şi miere. Iar dacă se răzvrătesc şi nu mai muncesc, toată puterea ţării pe apa sâmbetei se duce: jigăniile, cât sunt ele de mari şi de groaznice, sărăcesc şi pier de foame.

— Hai, dascăle, că-ncepe să-mi placă povestea asta., ciudat de adevărată, râse căpitanul Silion.

— Da, e „ciudată şi deci atrăgătoare... Şi ce fac jigăniile cele fioroase? Se întovărăşesc cu zburătoarele de pradă, cum sunt: Brehnacea, Hăreţul, Uliul, Cucunozul, iar preţul întovărăşirii se cheamă alegerea Struţocămilei ca epitrop, aşa cum vor Corbul şi Pardosul. Totul ar fi mers cum ar fi mers, dacă nu s-ar fi ivit Liliacul, cu pretenţia de a fi el epitrop şi dacă printre jigănii nu s-ar fi aflat unele dornice să-l aibă epitrop pe Fii sau Elefant, fratele Inorogului. Dar treburile se încurcă şi mai tare când, o altă jiganie, Cameleonul, care îşi zice prietenul Inorogului, îi pârăşte pe aceşti fraţi înaintea Corbului, precum că, din împărăţia peştilor, ei ar fi adevăraţii uneltitori împotriva Corbului şi a Struţocămilei. Auzind de asemenea tărăşenie, Corbul trimite Şoimul în cetatea Pleonexiei să-l prindă pe Inorog şi să-l ucidă. Dar, înzestrat cu simţul primejdiei şi iscusit fiind foarte, Inorogul dezvăluie adevărul despre pricinile neînţelegerii dintre el şi Corb. Le înfăţişează cu atâta pricepere şi dibăcie, încât din călău ucigaş, Şoimul se preschimbă în apărător şi prie». «). Dar Cameleonul nu se lasă printr-un vicleşug, îl prinde pe Inorog şi Jdă în Sama

crocodililor, să-l ucidă.

— Încep să mă lămuresc, zise Neculce, Aste jigănii şi aste păsări răpitoare sunt obrăzarele sau măştile unor «ameni anume. Este?

— Ai răbdare, vei hatmane! Şi ascultă Inorogul îl roagă pe Fii să-l ajute. Doar i-i frate. Dar Fiiu.1 vrea, eu orice preţ, epitropia pentru el şi nu doreşte să se pună rău nici cu Corbul, nici cu Pardosul, nici cu vrăjitorii cei mari din împărăţia peştilor. El crede că Struţocămila e un dobitoc atât de prost şi de caraghios, încât sfatul jigăniilor nu-l va alege. Îl. Cunoaşte bine, că doar i-a fost rudă, înainte de a se însura cu Helgea. Socoteşte că scaunul de epitrop i he cuvine fără tăgadă lui şi nu altuia el e fiul şi urmaşul Monocheroleopardalisului.

— Mono... chero... leopardalis! Vai, îmi stâlcesc limba, n se ion Neculce.

— Ajutat de vrăjitorii cei mari şi de Cocoşul Europei, Inorogul fuge dintre crocodili şi se ascunde. Şoimul îl ajută să scape de urmărirea Cameleonului şi caută să-l împace cu Corbul. Folosind toată puterea şi trecerea, plătind multe plocoane, Corbul izbuteşte să pună Struţocămila epitrop în monarhia Leului. Pe Şoim îl pedepseşte, înlocuindu-l cu Uliul, trimis în cetatea Lăcomiei anume ca să-l prindă totuşi pe Inorog şi să-l omoare. Dar, osebit de înţelept şi drept fiind, acesta îl câştigă şi pe Uliu de partea sa. Văzând aşa. Corbul trimite Brehnacea, Camilopardul şi Bivolul să înfăptuiască împăcarea lui cu Inorogul, adică împăcarea dintre jigănii şi păseri, dintre ţara Leului şi ţara Vulturului.

— Înţeleg deci că ţara Leului e Moldova, iar a Vufe turului e Ţara Românească, zice căpitanul Silion.

— Deci ai şi început a dezlega înţelesul parabolei, surâse dascălul Ieremia. Să vă ajut acum a da pe faţă şi alte ieroglife. Doriţi?

— Adică să dăm numele cel adevărat oamenilor pe care Dimitrie Cantemir i-a îmbrăcat cu chipuri de păseri, de dobitoace şi de alte lighioi închipuite, făurite de mintea lui iscoditoare şi poznaşă, O să vedeţi că adunarea Intru alegerea epitropului este o înfruntare nesăbuită de patimi şi interese, de deşteptăeiune şi prostie, de ambiţie şi modestie, de vrajbă şi împăcare. A scris-o în anii 1704 – 1705.

— În timpul marei prigoane, cum am povestit.

— Da, maică Daria. Şi a ticluit-o ca o cronică a adunării obşteşti de la Arnăutchioi, din 1703 – vă amintiţi? –, când trebuia să se aleagă alt domn la Moldova, în locul mazilitului Constantin Duca. Am zis cronică, dar, de fapt, a ieşit o satiră cu rol de catarsis, de alinare a durerilor, amărăciunilor şi veninului adunat în inima lui Dimitrie. Cantemir, de când a deschis ochii asupra lumii. Şi, mai ales, o povestire cu cheie despre cele petrecute la Arnăutchioi. Model i-a stat Batrahomyomahia grecească, pe care am cetit-o împreună, precum şi, aşa cum observa şi Daria, fabulele lui Esop. Povestind, dojeneşte şi biciuie pe mulţi ocârmuitori din vremea lui. Simţind şi văzând cât de altfel, cât de rău, se ticluieşte lumea faţă de visările sale cele bune şi înalte, cât de netrebnici, de lacomi, de tâlhari, de hapsâni, de vicleni, de ticăloşi, de neoameni sunt prea mulţi dintre oameni, prigonit fiind de mai marii zilei, trădat de prieteni şi chiar de fratele» său, amăgit, minţit, ameninţat cu moartea, amestecat în intrigi fără sfârşit, Dimitrie Cantemir a scris o carte ciudată. Nu-i o carte de mângâiere şi laudă, de cântare şi slavă, ci una de doi ană, de ocară necruţătoare. O înfăţişare şi o biciuire a năravurilor, a patimilor ce-i înjuguie pre mulţi: lăcomia, hoţia, zgârcenia, bârfirea, înşelăciunea, curvia, minciuna, necinstea, viclenia, trădarea, mişelia, omuciderea. O carte ca un bici de flacără, scrisă cu gând a lovi cu nemilă în

ticăloşia omenească. Ci lovind adesea în oameni de seamă şi puternici, el, zămislitorul cărţii, s-a temut de mânia lor. Sau, cum însuşi scrie, domoli dascălul paşii cuvintelor şi deschise cartea la una din tăsmăluţe, citind la lumina sfeşnicului: … de betejirea inimilor foarte ferindu-ne, dezvăluind le acoperim şi acoperindu-le le dezvăluim”…

— Şi cum a scăpat de asemenea teamă? A vrut să ştie Neculce, gândind că şi unii dintre boieri din Moldova s-ar putea supăra pentru cele ce însuşi avea de gând să scrie în letopiseţ.

— Cum? Am spus: cu un meşteşug ritoricesc. A înveşmântat numele oamenilor, al faptelor, al locurilor cu nume de împrumut; le-a îmbrăcat în haine de simboluri, de întruchipări în alt soi de vieţuitoare, cu care au, dintru început, oarecare asemănare.

— Cum adică? Nu se lămurea jupâneasa Maria.

— Adică aşa, precum am arătat: fiecărui om i-a dat nume de dobitoc cu patru picioare său nume de pasăre. Dobitoc sau pasăre cu care i s-a părut lui Cantemir că acel om se asamănă la chip ori la însuşiri sufleteşti. Titlul cărţii l-a luat de la vechea scriere eghipiţiană, cu semne numite ieroglife, nu slove. Deci, Istoria ieroglifică”.

— Dar cetitorul poate afla numele adevărat al omului ascuns sub nume şi chip de… altă lighioaie?

— Da, maică Daria. „Dimitrie a adaos la scrierea sa o „Scară a numerelor”, adică a numelor şi a „cuvintelor ieroglificeşti tâlcuitoare”. Din această scară aflăm, de-o pildă, că Leul e socotit „dobitoc platonicesc” şi că închipuie a fi Moldova, iar Vulturul, aşa cum aţi auzit, înseamnă Ţara Românească. Împărăţia peştilor este împărăţia otomană. Ţarigradul l-a numit Cetatea Pleonexiei, a Lăcomiei, locul unde se înfruntă ambiţiile şi patimile, poftele cele nesătule de putere şi mărire, unde jigăniile şi pasările doritoare de domnie îşi irosesc banii,

puterile şi chiar viaţa. În întunecoasa capişte a Lăcomiei nu arde untdelemnul păcii. În schimb, fumegă feştilele vrajbei. Mai ales noaptea, după ce se închide ochiul cerului Zeiţa aceasta, povesti dascălul Ieremia, deschizând cartea la o altă tăsmăluţa, are „sub picioare cuptoraş de aramă”, „sprijeneala lăcomiei în avuţiia trecătoare”. Împărăţia peştilor se întemeiază doar pe bunuri materiale, vremelnice, nu pe bogăţii spirituale, veşnice. Zeiţa Pleonexia are „chip veşted”, deoarece „lăcomia de râvna tuturor boleşte”, adică îi invidiază pe toţi şi suferă; iar „boala împărătească” este „gălbănarea”. Pleonexia este o ipocrită: se face a nu şti că i se aduc daruri, clar se bucură când sosesc şi le înfulecă în grabă mare. Aici, în Cetatea Lăcomiei, „chipul lumii”, adică noroadele subjugate, cântăreşte în talerul dreptăţii mai puţin că „bobiţa strugurelui”. Filosofii sunt, după cheie, vizirii, iar Vrăjitorii, dregătorii otomani care slujesc zeiţei Lăcomiei. Fanarul din Ţarigrad l-a numit Marginile gârlelor. Eufratul Europei e Dunărea… Şi acuma, dacă aste numiri ciudate şi răsucite nu v-au ameţit cu totul, să vă tălmăcesc cheia câtorva nume de vieţuitoare.

— De-abia aşteptăm, surâse Ion Neculce. Dar mai întâi să gustăm câte o ulcică de vin, să ne limpezim şi să ne agerim mintea.

— Ai dreptate, cinstită gazdă, râse dascălul. Toate bine le vezi şi le ticluieşti. Aşa că, jupânească Maria, umple ulcelele cu licoare binecuvântată, că în sara asta va trebui să-nduraţi neîntrerupta-mi dăscălire. Sunteţi prada mea şi a acestei cărţi cu totul deosebite.

După ce gustară din ulcele vin sau must, fiecare după dorinţă, după ce se minunară de culorile cele multe şi nepomenit de frumoase, stingându-se încet în asfinţitul cel de la marginea zării, Ieremia trase cartea spre piept şi porni iar:

— Deci, cu învoirea dumneavoastră, să scot obrăzarele de pe chipul celor mai de seamă jigănii şi orătănii care se înfruntă în „Istoria ieroglifică”. Şi începem cu Corbul, epitropul, monarhiei Vulturului. Puternic, răpitor, negru, croncănitor adesea cu mânie şi supărare, îl întruchipează pe Constantin vodă Brâncoveanu. Cantemir îl înfăţişează ca pe o pasăre foarte deşteaptă, foarte dibace la intrigi, cam tiranică şi primejdioasă. Îl vânează pe Inorog, fără încetare, cum prigoneşte pre mulţi din cei care nu-i fac voile şi nu-i împlinesc poruncile. În schimb, pentru ţara şi casa lui se vădeşte cel mai priceput chivernisitor. Corbul face şi desface fotul în monarhia Vulturului şi vrea să fie stăpân şi în ţara Leului. De mai multe ori îl zugrăveşte cu asprime: „precum pe din afară neagră, aşa-i şi pe dinlăuntru”. Ca pe orice pasăre de pradă, îl roade pizma şi-l înghimpă mânia; de aceea „tuturor dobitoacelor moartea le pofteşte”…

— Aici, cam aşa-i, clătină din cap Ion Neculce. Chiar pe Constantin Duca, fost ginere, când a aflat că nu-i mai împlineşte voile, d-a pârât marelui vizir că s-ar pregăti să fugă la ţarul Petru. Şi aşa, pe asemenea prepus, bineînţeles după ce a mai primit şi ceva pungi cu aur, marele vizir l-a mazilit.

— Nici domnia ta nu-l iubeşti pe Brâncoveanu, vei hatmane.

— Îmi pare rău, dascăle, dar nu m-am împăcat cu aş primea lui. Dacă i-aş fi fost dregător şi treceam de partea nemţilor ori a ruşilor, precum am şi tăcut-o.

— Îmi agăţa ţeastă-n prepeleac, precum a făcut cu a lui Bălăceau u.

— Unele purtări i-au fost greşite, zicem noi. Dar eu vremea o să se vadă că mult şi mare bine a făcut acestor ţări.

— Aşa spunea şi Dimitrie Cantemir, îşi aminti

jupâneasa Maria, şi, întru desăvârşirea împăcării, a sfătuit ca Radu, fiul lui Constantin Brâncoveanu, s-o ia în căsătorie pe Aniţa, fata fratelui Antioh.

— Întocmai. Iar în această „Istorie ieroglifică" povesteşte cum a cumpărat, a mituit multe jigănii, încă de pe când erau bejenite la curtea sa, ca să le folosească întru întărirea puterii sale.

— Şi pe mine a vrut să mă cumpere, a râs vei hatmanul; ci nu m-am vândut. În preajma adunării de la Arnăutchioi l-a cumpărat pe Iordache Ruşeţ, care parcă asta aştepta, cu nerăbdare: să se vândă pe un blid de linte.

— Prea furios a croncănit Corbul când Fitul, adică Antioh Cantemir, a luat din mâinile Vidrei epitropia Leului. Pe atunci mai trăia… Mreana, odrasla Corbului Na!

Am început să vorbesc… ieroglific. Aşa a botezat-o Dimitrie Cantemir pe Maria doamnă, fiica Brâncoveanului şi soţia lui Constantin Duca: Mreana. Dar, ştiindu-l pe FU mult prea greoi, iar pe Inorog o jiganie cu prea multe însuşiri, umbla mereu să-l trimită prelumea cealaltă. Inorogul este însuşi Dimitrie Cantemir, după cum vă amintiţi.

— Dacă Mreana este doamna Maria Duca, atunci Vidra nu poate fi decât Constantin Duca, jiganie osebit de înzestrată. Deşi trăieşte pe uscat, are puterea de a vieţui şi în apă, adică în împărăţia peştilor. Asta va să însemne că-i moldovean, din neam mare, domnesc, cu multă învăţătură şi cu mare trecere în Cetatea Lăcomiei şi în monarhia Vulturului.

— Da, dar… trecerea asta s-a lustruit, s-a poleit şi cu aurul… Corbului, vorbi Ion Neculce, făcând haz.

— Aşa-i. Dimitrie Cantemir laudă Vidra pentru învăţătura din capul ei, dar o şi ocărăşte, zicându-i jiganie cu „o voroavă vicleană şi cu un obraz ce nu ştie a se ruşina", citi iar dascălul Ieremia, deschizând cartea la o

altă tăsmăluţă. Scrie cum că Vidra „prostia în evghenie” o preschimbă, „două vicleşuguri” aşterne „şi cu două răutăţi” se acoperă. Deci foarte deşteaptă şi iscusită vietate, foarte învăţată, dar şi căptuşită cu şiretenie şi cruzime, săvârşitoare a multe silnicii şi jafuri, cu un drăcesc duh al născocirilor întru cele rele. Cât îi trăieşte soţia, Mreana, adică Maria, fiica lui Brâncoveanu, Corbul îl ajută să fie epitrop în ţara Leului. Dar, din zi în zi, „a sufletului vitejie” scade prin „vicleşuguri”, îngăimele de amăgele şi fapte pline de răutate precum sunt sicofandiile (intrigile), clevetele (ponegririle), „minciunile” şi alte „lucruri de ocară şi blăstămăţeşti”. Pentru toate astea rasă a fost Vidra „din tabla neamului”, adică scoasă din epitropie, alungată în împărăţia peştilor. La Arnăutchioi, Vidra s-a ridicat împotriva Corbului, suduindu-l urât. Ba a învinuit şi adunarea de tiranie. Dar a fost părăsită de toţi şi lăsată „prin adâncurile apelor orbăcăind”, adică a plecat în surghiun. Corbul susţine acum la epitropia Ţării Leului pe Struţocămilă, „hume izvodit de Cantemir pentru Mihail Racoviţă.

— Struţocămilă? întrebă jupâneasa Maria. Ce fel de lighioaie-i asta?

— O dihanie alcătuită din două părţi: cămilă şi struţ. Deci, precum cămila e un dobitoc „În patru picioare mergător în şi din fire spre ridicarea sarcinii rânduită”, creaţă „la păr, dar moale ca bumbacul”. Struţocămilă este... „cămilă nepăsărită şi pasăre necămilită”, „pasăre mare, cu pene, pedestră şi nezburătoare”, „la grumaz lungă şi întoarsă, la picioare înaltă şi la genunchi botioasă”, „la cap mică”, împodobit nu cu plisc de pasăre, ci cu boţ de dobitoc. Struţocămilă a fost o jiganie de frunte în vremea Vidrei, dar apoi s-a sfădit rău cu dânsa. A pribegit prin monarhia Vulturului, unde-o pârăşte pe Vidră pentru tiranie. La Arnăutchioi, cum am zis, capătă

epitropia în monarhia Leului. Cantemir nu-l cruţă nicidecum. Îi ticluieşte un chip cumplit. Ascultaţi, invită dascălul, deschizând cartea: …” strâmbe şi cârjoabe lucrurile norocului, ghibul, gâtul flocos, pieptul, botioase genunchele, catalige picioarele, dinţoase ftttcile, ciute urechile, puchinoşi ochii, suciţi muşchii, întinse vinele, lăboase copitele”…

Dascălul Ieremia se opri să răsufle. Apoi surâse:

— Chip de groază… O himeră a păsărilor şi a jigăniilor, „pasere dobitocită şi vită păsăriţa”. Pentru dobândirea epitropiei, îl ajută şi Cucunozul.

— Cine-i şi orătania asta? Nu mai avu răbdare căpitanul Silion.

— Este Mihai Cantacuzino, spătarul. În mai multe rânduri, Cantemir înfăţişează Struţocămila ca pe-o jivină proastă şi lacomă de putere. Pune pe unul din gloată s-o facă de râsul întregii adunări. Dar pentru buna ei faimă se zbat şi Vulpea şi Cameleonul, puşi la cale de Pardos. Iar, până la urmă, dobitoacele se duc în Cetatea Deltei, adică la Adrianopoi, şi cumpără „cap de bour” de la vrăjitori, în nădejdea că „pe cap de Struţocămilă corn de bour să crească”. Aşa o pun epitrop în ţara Leului. Şi ca să arate cine va ocârmui, de fapt, ţara, Cantemir pune Pardosul să poarte Struţocămila de căpăstru, iar Râsul îl urmează în tot locul, în munţi şi în codri, să-i caute coarne de taur şi cap de bour, dar nu-i găseşte. Scrie: „Pardosul pe Cămilă de căpăstru purta şi Râsul după dânsa, ca gândacii prin baligi i s-a plimba. Căci la Râşi ca aceştia, căcăraza Cămilii mai de preţ este decât căstanul la gliganii (adică la uriaşii) muntelui Olimpului”. Alaiul din serbarea ungerii Struţocămilei ca epitrop e înfăţişat aşa: …” jigăniile şi dobitoacele toate urmând Ştruţocămilii la sălaşul monarhiii sale sosiră şi în obicinuitul şopron băgând, pilituri de fier vărsară”, drept hrană, care „mai mult crunţia decât

mistuia”. Ca epitrop, Struţocămila nu poate împiedica jigăniile de carne mâncătoare a săvârşi tot felul de cruzimi. Trebuie să amintesc iară că, pentru îmblânzirea dobitoacelor împotrivitoare, Struţocămila s-a căsătorit cu Helgea sau Nevăstuica, fata Guzinului Orb sau Cârtiţa, «are nu-i altul decât medelnicerul Dediul Codreanul, jiganie din orânduiala a doua, dar foarte stimat de toate jigăniile tinere, nu atât pentru însuşirile lui, cât pentru frumuseţea Helgei.

— După cât înţeleg, e porecla doamnei Ana, se lumină jupâneasa Maria. Şi-atunci e-adevărat. Este necuvântat de frumoasă. Îmi amintesc că şi Antioh Cantemir ar fi luat-o soţie, dacă nu l-ar fi speriat prea multa-i frumuseţe şi teama că asemenea minunată floare nu poate fi păzită de ciugulirea sutelor de bondari ce roiesc în juru-i, cercându-i mierea buzelor şi sucul dragostei.

— Adevărat, întări şi Ion Neculce; pe mulţi dintre tinerii boieri moldoveni ne-a buimăcit cu frumuseţea ei.

— Şi Dimitrie Cantemir scrie că „În dragostea a multor jigănii intrasă şi a multora minţi de frumuseţea ei să nebunisă”, măcar că părintele ei „din fire orb şi slut era”. De asemenea, în opoziţie cu hâzenia Struţocămilei, pe Helge Cantemir o înzestrează cu obraji „precum roa trandafirilor”, cu „trup suleaştec”, adică foarte gingaş, „cu albă pieliţa, cu negri şi mângâioşi ochii, cu subţiri degeţelele, cu iscusit mijlocelul”…” Toţi ibovnicii şi pătimaşii dragostei Helgii” mureau şi înviau de zeci de ori de… dorul ei. Pentru că o măritară după Struţocămilă, Cantemir o căina foarte şi înfăţişează pe mire cu vorbe de ocară: „O, dreptate sfântă, puneţi îndreptariul şi vezi strâmbe şi cârjoabe lucrurile norocului… O, noroc orb şi surd, o, tiran nemilos şi păgân fără lege, o giudeţ strâmb şi făţarnic, pravilă strâmbă fără canoane… Ascultaţi morţilor

şi priviţi viilor: Cămila cu Helgea să împreună, filul cu şoarecele să cunună şi dealul cu valea să iau de mână”. La nunta lor vin toate vietăţile şi cântă: „ţânţarii cu fluiere, greierii cu surle şi albinele cu cimpoi”; prin văzduh dănţuiesc muştele şi pe pământ furnicile, iar broaştele şi, buratecii cântă în versuri: …” O, Helge fecioară, frumoasă nevastă, /Nevastă fecioară, fecioară nevastă… /Peste şase vremi roadă să-i coboară, /Fulgerul, fierul, focul mistuiască. /Patul nevăpsit nu să mai slăvească”…

— Nu prea înţeleg, se plânse jupâneasa Maria.

— Adică… la nuntă, mirele a văzut cu amar că mireasa nu era fată mare, patul nu s-a… pătat de sânge feciorelnic. Iar pruncul s-a născut în a şasea lună de la căsătorie, dădu dascălul Ieremia lămuriri largi şi pricepute.

— Las că şi el era un văduvoi cam trecut, râse Neculce, Iar cât priveşte roada casei o vedem îmbelşugată:

Di mi una Ana a înzestrat-o cu şapte coconi. Maria să ne-ar Cătn scurtă de capete, dac-y & afla de ce râdem. Dar îmi pare i fi.

— În luat după o vorbă înţeleaptă: ce se naşte în ograda im îi al meu este.

În „Istoria ieroglifică”, urmă dascălul Ieremia poVnilii ea, scrie că, sub epitropia Struţocămilei, jigăniile cele fioroase, în cap cu Pardosul, au săvârşit numai samavolnicii, asupriri şi jafuri; bietele muşte rămaseră doar cu mi Mutul: „Tot ochiul ce le privea cu lacrimi de sânge le iinuiia. Între dânsele undeva glas de bucurie sau viers (lo veselie nu se simţiia, fără numai răget, muget, obide, mii: „Pine, văitături şi olecăituri în toate părţile şi în toate i ni (urile să audzia”.

— Dascăle, întrebă căpitanul Silion, ai pomenit de I’unins: cine-i?

— Da, de Pardos sau Leopard am mai pomenit în

priveghiul nostru. Cu asemenea jiganie Cantemir l-a asemănat pe vicleanul Iordache Ruşeţ, lămuri Ieremia. Adică fiara l'iire pândeşte prada cu răbdare şi prefăcătorie, ca să sară im pl stan asupră-i, doborând-o şi sfâşiind-o cu colţii, cu ghearele, cu botul. Pardosul e vărgat la suflet ca şi la lilaiia. E frate cu „Râsul cu negru picat", care-i porecla) ul Manolache Ruşeţ, şi frate cu Cameleonul, numele de Jiganie al lui Scarlatache Ruşeţ. Deci neamul Cupăreştilor hau treimea: Pardosul vărgat, Râsul cu negru picat şi Cameleonul cu toate boielile pictat, adică împrumută, ruinarea celor din jur. Capul uneltirilor e Pardosul; el rificiileşte pe mulţi şi cu vorbe meşteşugite îi împinge tot la lapte rele. De pildă, umblă cu scrisori mincinoase şi ades Jignitoare despre Corb, deşi se înrudeşte cu el, şi face l „i ce vrea sub epitropia Struţocămilei. Numai Lupul, dintre jigănii, şi Brehnacea, dintre păsări, îndrăznesc să-l a alo ca pe o vietate rea şi intrigantă, vicleană şi ucigaşă.

— Dar cine-i Lupul? întrebă jupâneasa Maria.

— Vorba ceea, râse dascălul, întreb de lup şi… Lupul în uşă. Căci nu-i altul decât Lupu Bogdan, părintele domniei tale.

— Adică chiar… taica?! Şi cum mi ţi-l zugrăveşte?

— Bun, înţelept, adevărat filosof; dar la adunarea de in Arnăutchioi se poartă prea prudent. Nu se rosteşte asupra alegerii StruţocămiM. Lasă lucrurile să curgă de la sine. Dimitrie e supărat pe dânsul că nu ia apărarea Cantemireştilor, aşa cum s-ar cuveni unui cumnat.

— Mi-am cunoscut bine socrul, grăi Ion Neculce. Era în adevăr foarte chibzuit. Făcea lucruri temeinice şi curajoase, atunci când credea el că trebuie şi se pot face. Dar mai ales ştia să-şi păzească pielea.

— Pentru că trăise multe şi ştia că prea adesea a mărturisi adevărul e cu primejdie, îl apără jupâneasa

Maria. De aceea, dacă mai marii ziceau că-i albă, iar el vedea că-i neagră, tăcea şi aştepta ca şi ochii mai marilor să vadă adevărul: albul alb şi negrul negru.

— Ai dreptate, cinstită jupânească Maria. Cantemir îl pune să zică: „Unde răcneşte Leul, nu mai urle Lupul”, la să-l ispitească, să-l silească a se rosti pentru Struţocămilă, Vulpea povesteşte două întâmplări, două isprăvi din care se vede că Lupul era curajos, iscusit, şiret şi chibzuit în tot ce face. Când s-a surghiunit la curtea Corbului a propus ca Filul sau Inorogul să fie epitrop în monarhia Leului, încredinţându-l că numai aceşti fraţi ar putea ţine legături prieteneşti şi paşnice între cele două ţări. Şi în adunarea de „la Arnăutchioi Lupu apără pe Fii şi pe Inorog.

— Dascăle Ieremia, adevărul este că Lupu Bogdan hatmanul n-a fost faţă la acea adunare, îşi scociorî Neculce în sacul cu amintiri. Ştiu că l-a oprit Brâncoveanu, în Bucureşti, anume ca să nu-l sprijine pe Antioh Cantemir.

— Atunci să ştiţi că Dimitrie Cantemir l-a pus în carte anume ca să arate că şi Moldova are oameni deşi «] tepţi, dârji, drepţi, cinstiţi şi viteji.

— Dascăle Ieremia, ai pomenit numele păsării răpitoare numită Brehnacea, grăi maica Daria. Pe cine întruchipează?

— Brehnacea, adică Şoimul cel mare care vânează iepuri, întruchipează pe marele boier Constantin stolnicul Cantacuzino. O pasăre mare, de rangul întâi. Care se bucură; de multă cinste în monarhia Vulturului. Dimitrie Canj temir o descrie aşa, deschise dascălul cartea şi citi: „Brehnacea bătrânăcarea în multe ştiinţe şi meşterşuguri era deprinsă (că mult să îndreptează cu învăţătura tinere-l tele, dară şi ştiinţa mult creşte şi să adauge cu bătrâne lele)”. Ca toate pasările mari, de pradă, „nu mai puţin decât altele de vărsatul ă înge nevinovat că de-o privală pica frumoasă să veseliia şi de toată carnea proaspătă nu

NU oţărâia, nici să scărăndăviia, însă de multe ori când Uturile grele să zbătea şi lucrurile mari să dârmoia… totdeauna spre cele mai bine şi odihnite lucruri învăţa şi uidemna”. Deci, deşi era lacom şi hrăpăreţ, ca sfetnic îi fost înţelept şi doritor de împăciuire.

— Aşa-i, dar dacă Brehnacea e stolnicul Constantin C uilucuzino, zise Daria, foarte rău a greşit pârându-l pe Ili incoveanu şi dându-l pe mâna gealaţilor lui Gin Ali, că peste doi ani şi el şi feciorul său, Ştefan vodă Cantacudun, fost-au spânzuraţi în Istanbul. Iaca, sunt de-atunci i8C ani…

— Eram în Ţarigrad, adeveri dascălul Ieremia, şi Im ce cumplite împoncişări şi sângt-oase răzbunări s-au gfivârşit atunci. Dar, cum tot Dimitrie scrie: „Cine face, Uee-isă”.

— Ştiţi, cinstiţi priveghetori, vorbi Silion, când a auzit de moartea cumplită a Brâncoveanului şi a Cantării. Inului, Dimitrie Cantemir a plâns cu lacrimi amare yi multe zile n-a ieşit din casă! Mie mi-a spus: „De zeci de ori aşa era să mi se întâmple şi mie şi fratelui meu Antioh… Şi-o să se întâmple asemenea groaznice omoruri cât timp ţările române vor fi sub epitropia sultanului”.

— În „Istoria ieroglifică”, se întoarse dascălul Ieremia la povestirea lui, Brehnacea îşi dovedi înţelepciunea atunci când povăţui ca muştele, adică albinele, viespile, bondarii, răzvrătite împotriva jigăniilor mari şi a păsărilor răpiloare, să nu fie ucise, ci făcute prietene. Cu vorbe alese Im Medică pe Corb a se răzbuna împotriva Inorogului şi chiar ascultând povaţa Şoimului, propovădui împăcarea între cele două monarhii.

— Dascăle, nu ne-ai spus cine-i Cucunozul?

— Mai spun o dată, jupânească Maria. Cucunozul, numele unui soi de şoim, nu-i altul decât Mihai Cantacuzino hpalarul, pasăre răpitoare, foarte trufaşă. El

hotărăşte că Vidra să fie izgonită, iar Struţocămila să capete epitropia iiMipra jigăniilor. Ştie că, în adunare, potrivnicul cel mai Uc seamă al Struţocămilei este Lupul. Învinuieşte Brehnacea ele laşitate şi sfătuieşte pe Şoim să vină în monarhia Vulturului, încredinţându-l că nu i se va întâmpla nimic, adică nu va îngădui Corbului să se răzbune pe el, pentru că umblă să rânduiască pacea cu Inorogul. Cantemir îşi cam bate joc de el scriind: „Această pasăre, dară, cu mare mânie, mai mult din stomahul tulburat decât din rostul fără sfat, într-acest chip cuvintele deodată cu balele îşi stropiia”.

— După cât bag seamă, pe Cantacuzini i-a botezat cu nume de pasări din neamul şoimului.

— Da, vei hatmane. Şi cred că ghiciţi acum cine este Şoimul în „Istoria ieroglifică”, ales că de multe ori l-aţi auzit pe Dimitrie numindu-l aşa.

— Nu poate fi decât Toma spătarul Cantacuzino, răspunse jupâneasa Maria, cel care acum e general la ţarul Petru.

— A ajuns bine: dacă nu împărat, măcar slujitor la un împărat, se veseli căpitanul Silion.

— Precum ştiţi, este feciorul agăi Matei Cantacuzino, văr primar cu Constantin vodă Brâncoveanu şi cu doamna Casandra, soţia lui Dimitrie Cantemir, se dovedi jupâneasa Maria Bună cunoscătoare a înrudirilor Cantacuzine

— Cantemir l-a pus pe Şoim mai mare peste dulăii care-l urmăresc pe Inorog în Cetatea Lăcomiei. E o vietate puternică şi hrăpăreaţă, dar când se încredinţează de cinstea Inorogului şi-l face frate de cruce.

— Dascăle Ieremia, îl opri Neculce, ne-ai cam ameţit eh atâtea nume născocite. Ca să te mai putem urmări, se cere să ne limpezim iară mintea cu un pahar de vin, să ne îndulcim cu câte o căniţă de must şi cu ciorchine de struguri dulci şi-nmiresmaţi. Iar plăcinta învârtită, cu

brânză de oi umplută-şi cu miere îndulcită, iată, vă aşteaptă, caldă, sub şervete de in ţesute de însăşi jupâneasa mea.

— Prea bine! Se ridicară toţi, răsuflând uşuraţi, despovărindu-se de grijă de a ghici şi a ţine minte toate numele astea ciudate, născocite ele duhul cel năstruşnic al lui Dimitrie Cantemir.

— I Nu-mi închipuiam. Că v-am pregătit un priveghi atât de greu, se dezvinovăţi dascălul, aşezând cartea în jilţ, pe locul său, şi păşind prin cerdac, întru dezmorţirea oaselor.

Gustară din plăcinta şi din poame, se îndulciră cu mireasma binefăcătoare a mustului şi a vinului. Silion îşi aminti că Dimitrie Cantemir iubea mult strugurii din Huşi, precum şi perjele bine coapte, împănate cu miezuri de nucă nouă şi că de multe ori cerea să i se aducă aseiii nea roade de la Silişteni, cumpărate de la „răzeşii cei perjari, vânători de tătari”, cum îi plăcea să-i poreclească.

— Şi când stăm la Ilarcov mult le ducea dorul şi le pomenea des. Şi doamna Casandra, când era bolnavă, suspină: „Mi-i poftă de nuci din ţara noastră”.

— Hm… se întristă vei hatmanul Neculce, aşezând u – se în jilţ şi făcând semn şi celorlalţi să se cuibărească în locurile lor. Ne-a fost doamnă doar opt luni şi n-a apucat nicio toamnă moldoveană ca asta… Dascăle, zi-i mai departe, rogu-te, cu povestirea şi citania „Istoriei ieroglifice”. Că ne dezvălui o faţă necunoscută a Cantemirt. Cui ui.

Încuviinţând, dascălul se apropie de jilţul său şi o văzu Im* Daria prefirând filele cărţii. Când îl simţi alături tresări: „a şi ceru iertare, apoi îndrăzni:

— Dascăle Ieremia, mult te rog, împrumută-mi-o s-o copiez.

— E greu, foarte greu de înţeles, maică Daria.

— Tocmai de aceea, cinstite dascăle: Copiind-o, urmăresc mai pe-ndelete gândul scriitorului şi-l pătrund.

— Bine, Daria; ţi-o împrumut, dar nu mai mult de trei luni. Că, în preajma Crăciunului voiesc a pleca la Bucureşti şi trebuie s-o am cu mine. Aşa… V-aţi aşezat loţi? Buun… Mare însemnătate dă Cantemir Vulpii. Bănuiţi cine-i?

— Dacă ne întrebi ca pe şcolari, râse Neculce, să cerc n răspunde eu. Vulpea e jiganie, înţeleg deci că nu poate îi decât porecla unui boier din… monarhia Leului, din Moldova, care să fie foarte şiret şi viclean, rău, dar nu inţiş, ci din umbră. Şi pentru că ai spus că, în „Istoria n roglifică”, lui Iordache Ruşeţ i-a dat nume Pardos, ca Vulpe l-aş prepune pe Ilie Enache Ţifescu, zis Frigevacă.

— Întocmai!, şi mult mă bucur că l-ai desluşit din mulţimea… jigăniilor. Asta înseamnă că ai început a desciici „Istoria ieroglifică”; dar.

— Mai ales că ţi-ai cunoscut bine contemporanii: îi ghiceşti şi sub numele vietăţilor cu care doar sufletul li se asamănă.

— Să fiu cinstit, dascăle, înălţă vei hatmanul fruntea, de multe ori l-am auzit pe Dimitrie Cantemir zicându-i lui Frigevacă „Vulpea cea hicleană”, marele meşter al făţărniciei, cumpănind orice vorbă şi socotind fiece pas…

— Dar ştim că Ilie Ţifescu era cam. Gângav, zise jupâneasa Maria. Era chiar caraghios repetând mereu „vaide-mi-şi-de-mi”…

— Poate tocmai de aceea, Dimitrie Cantemir l-a pus să vorbească drept ca un retor, să povestească mult, plarg, snoave şi pilde cu tâlc. Vulpea are mare dragoste pentru Corb, din prânzul căruia de multe ori s-a înfruptat. Urmărind, cu şiretenie, să atragă ura asupra Filului şi a Inorogului, ca şi asupra Lupului, Vulpea îl aţâţă pe acesta din urmă a vorbi în faţa adunării despre Struţocămila, despre Fii şi Inorog. De ce? Pentru că ştie bine: despre

Struţocămilă nu va putea vorbi de bine, ci numai de rău, întrucât îl cunoaşte din vremea când i-a fost cumnat, iar pe Fii şi pe Inorognu-i va putea ocărî nu numai pentru că-i sunt cumnaţi şi-i cunoaşte foarte bine, dar şi pentru că îi. Iubeşte ca pe nişte fraţi. Şi într-un caz şi în altul, Lupul s-ar fi pus rău cu Corbul, ceea ce el nu dorea defel; dar, în schimb, doreau Pardosul şi Vulpea.

— Mare şireclie! exclamă jupâneasa Maria. Frigevacă a fost scula lui Iordache Ruşeţ în uciderea Costinilor.

— Da, cinstită jupânească. Jiganie din rândul întâi printre cele „de sânge mâncătoare”. Dar lucrează numai din umbră, cum s-a zis, numai cu şiretenia. Se numeşte a fi prieten cu Pardosul, căruia îi împlineşte poruncile tainice. Pare a fi în slujba Corbului, din masa căruia se înfruptă adesea, dar numai ca să adulmece, cu mirosu-i iscusit, tot ce-i aduce foloase. Nu arată, dar iubeşte duhoarea greţoasă a stârvurilor. Chiar căinarea cu „vai-demi-şi-de-mi”... nu-i decât o făţărnicie care-i îndulceşte inima, ca şi cum ar fi uns-o cu miere. Şi asta, deoarece ştia că, în curând, cel căinat n-avea să mai fie. E o lighioaie „pre pântece târâtoare”, de sânge fierbinte ca şi de „stârvurile împuţite” nesăturată. vânat totdeauna din umbră, din întuneric. Gâcea, simţea, se călăuzea dupy n 11 în îs; dar nici văzul nu-i era prost: vedea înăuntrui dol>l toacelor, le citea duhul. Prorocea soarta celor care Mi apropiau de moarte făcea ce făcea ca să le dea înmrirea cea de pe urmă. I-a reuşit socoteala asta întinderea Costinilor, nu în a lui Lupu Bogdan...

— Dar dacă el, Ilie Frigevacă, a strecurat otrava în cureaua pe care vodă a dat-o hatmanului Bogdan? întrebă jupâneasa Maria.

— Vulpea, zice Cantemir „sau de sula zavistiii îmi H însă sau de vicleşugul şi răutatea firii sale împinsă şi presto simţirea ei adevărul atinge”. În adunarea de la

Arnăutchioi îndeamnă pe alţii să se ridice împotriva Corbului: de pildă pe Lup şi pe Şacal. Pe Şacal îl ademeneşte împotriva Struţocămilei, învinuind-o că nu-i jiganie adevărată, ci-i o îmbinare hidoasă între dobitoc şi zburătoare. Nefiind nici numai patruped, nici numai pasăre, nu poate stăpâni peste ţara Leului, ci trebuie aruncată în nicăieri. Pe Lup, Vulpea îl socoteşte o „jiganie filosoafă" şi cearcă să-l atragă în cursă, să-l scoată din tăcere a prudenţă şi să spună dacă este pentru sau împotriva Struţocămilei. Şi pentru că Lupul tăcea, Vulpea a vrut A dovedească adunării că, în fapt, este o jiganie iscusită. Şi-atunci a povestit, cu agerime şi viclenie, cum Lupul a păcălit un om sărac şi dulăii lui şi a sărit, împreună cu a Ui lupi, peste gard, în ocol şi „fetecarele mielul său luă" şi se veseliră să „dea foamei potolire". Sau, în a doua povestire, cum Lupul a păcălit pe un herghelegiu „carile precât era de bun păzitoriu, pre atâta era la vin tare băutoriu", şi i-a mâncat un armăsar. Nu iubea Struţocămilă, ilar a povăţuit Coşcodanul, Papagaia, Coţofana de Europa «l chiar pe Maimuţa Liviei s-o aleagă epitrop în ţara I.oului.

— Cine-s toţi aceştia? întrebă Neculce, cu oarecare palmă.

— La rând: Ienache Văcărescul, vistierul lui Brâncoveanu, Ion Comnen, acel retor vestit care l-a convins pe Hi incoveanu să se înţeleagă şi să se împace cu Inorogul; I vrea, ca şi mine, să se unească muntenii cu moldovenii, tar acea unire să se facă sub epitropia Corbului. Ca o pa – Are foarte învăţată ce este, Papagaia socoteşte că Struţocuinila şi râvna ei spre epitropie sunt adevărata pricină din Adunare. Serie Cantemir, în cartea asta, că „vulpea, precum din fire este bună adulmecătoare", mare grijă „purta că nu cumva adevărul să grăiască şi vicleşugurile acum ascunse vreodată să se

dezgolească” şi cu dânsul să se piardă. Ca să-şi bată joc de Vulpe, spune că, în vremea epitropiei Struţocămilei, şi-a dat duhul sufocată cu un pui, pe care a cercat să-l înghită întreg, din lăcomie.

— Bine-a făcut! Se bucură căpitanul Silion. Asta merită.

— Mare însemnătate dă Cantemir Cameleonului care, precum de multe ori am spus, este Scarlat Ruşeţ, cel crescut, cum aţi mai auzit, ca şi Dimitrie Cantemir, la Şcoala Camilopardului…

— A lui Alexandru Mavrocordat Exaporitul, adăugă Daria, bucuroasă că şi-a amintit această poreclă.

— Da, maică Daria. Cameleonul este îndrăcit de isteţ, în toate şi harnic numai la cele rele, schimbător ca vântul şi după stăpânii pe care-i slujeşte ori îi trădează, dar mai ales după cum îi porunceşte câştigul cel mai mare de arginţi. Deşi, în fapt, avea chip de bărbat frumos, Dimitrie Cantemir l-a zugrăvit după firea lui cea urâtă şi ticăloasă. O jiganie pocită: cu gura spintecată până la umeri, fără gât, cu spinare» ca a porcului, grebănoasă şi gârbovă, dar mai ales limba, a mirare de lungă, în vârf dăruită cu un clei sau vâsc cu care prinde musca, o vâră în gura-i cât un hău şi-o dumică. Asemenea chip hidos se potriveşte sufletului său de uneltitor, de născocitor de intrigi, cu purtări urâte, neomeneşti, de o strivitoare neobrăzare. Are totdeauna părerea celui cu care stă de vorbă sau care-l plăteşte mai bine. Este întruchiparea mincinosului, a fariseului neruşinat, a secăturii care stă adesea cu… dosul în două luntri şi pescuieşte în apă tulbure, murdărită de spurcatele lui bale.

— Apă pe care, adesea, el o tulbura, cu meşteşug mare, ca să prindă peştele cel mai de preţ, spuse Silion.

— Aşa-i, căpitane. Împreună cu Râsul şi cu dulăii, îl pândesc şi-l caută întruna pe Inorog, să-l vâneze, cu

otrăvite săgeţi.

— Cine sunt dulăii? întrebă Daria.

— Sunt oamenii Corbului trimişi în Ţarigrad ca, împreună cu ogarii şi coteii, să iscodească toată Cetatea I, aci unici, să-l apere pe stăpânul lor şi să încolţească pe neprietenii lui. Dulăi, ogari şi cotei au şi hrănesc în Ceta-Ica Lăcomiei toţi epitropijpelor două monarhii. Între dobitoacele pomenite. În „Istoria ieroglifică" este şi Bivolul i/e Cina sau de China. Aşa i-a zis lui Dositei, patriarhul Ierusalimului, pe care Corbul l-a rugat să ajute la împăcarea cu Inorogul. Dimitrie Cantemir îl descrie aşa: …" la îl Up este negru, la cap alb, la picioare pag, la coamă comos precum caii de Schitiia, la isteciune din vulpe nu rămânea. Lua hirişiia cea mai. Chiară îi este totdeauna a răgi şi nepărăsit a mugi"…

— Dascăle, Dimitrie-i prea răutăcios cu acest prelat foarte învăţat, care multe slujbe şi învăţături a adus ortodoxiei şi scrieri însemnate a tipărit la Bucureşti şi la Iaşi, Mpuse vei hatmanul, după ce Ieremia închise cartea din care citise.

— Adevărat, vei hatmane: îl înfăţişează cam caraghios şi strâmb; dar „trup negru" tălmăceşte rantia neagră, Picioare page" va să spună că poartă călţuni albi, iar, ca P alb" închipuie bătrâneţea lui.

— De unde ştii, că-i aşa? Nu voia Neculce să creadă.

— Tălmăceşte Cantemir însuşi: a scris doar o carte cu cheie. Trebuie să spun că şi eu, dascălul Ieremia Cacavela, sunt cuprins în „Istoria ieroglifică". Mă numeşte Privighetoarea.

— A, frumos! Se. Bucură Daria. Nume foarte potrivit ixmtru harul domniei tale de retor, cu vorbă înaripată şi glas melodios.

— Te-a iubit mult, dascăle, surâse căpitanul Silion:

— Da, m-a iubit; dar a fost şi supărat pe mine că l-am

slujit şi pe… Brâncoveanu. Era să zic pe… Corb. Drept aceea mă cam înţeapă cu ironia. Zice că sunt o vietate cu „limbă lată şi voroavă neîncetată”…

— Ei, dacă te-ar auzi în sara asta, şugui Neculce, ar zice: „Ci bine l-am văzut şi adevărat zugrăvitu-l-am”.

— Da, da; dar iată ce mai scrie: …” pentru ce aşa mult ritoriceşte, nici ea nu poate şti”. Ba chiar că „În cuvânt vreodată să osteni nu ştie”. Şi-mi zice aşa, pentru că mă cunoaşte ca zămislitor al multor cuvântări. Era însă supărat pe mine că, un retor iscusit ca mine, în adunarea de la Arnăutchioi nu m-am ostenit să-l apăr pe Fii sau măcar să flocăiesc Struţocămilă, făcând-o de râs Ba, mai mult, mă învinuie că în acea adunare am căutat să ticluiesc din „lexicoanele etimologhiceşti” numele Struţocămilei. Asemenea îndeletnicire i-a supărat foarte pe Inorog şi pe Fii. Drept aceea iar mă ocărăşte, zicând „că voroava lungă şi tot aceea, de multe ori poftorită, adică repetată, de-ar fi cât de dulce şi de frumoasă, până mai pre urmă să arate greţoasă şi săţioasă”… Nădăjduiesc că în sara asta de-priveghi n-am trecut măsura.

— Nu, dascăle, că nu te lăsăm noi, îl încredinţă Neculce, râzând. Cum începem a moţăi, te oprim şi poftim a gustare must şi vin întru alungarea somnului şi împrospătarea puterilor.

— Vă mai sunt dator cu tălmăcirea numirii de muşte Adică albine, viespi, bondari, trântori. Vreţi să ştiţi pe cine numeşte aşa?;

— Vrem, dascăle! râse jupâneasa Maria. Că între atâta norod de jigănii şi orătănii n-o fi foc de-om mai află şi despre nişte biete gâzuliţe nevinovate…

— Albinele închipuie ţăranii de dajdie, plătitorii de bir şi angarale. Ele adună mierea şi fac belşugul şi luxul dobitoacelor şi «păsărilor din amândouă monarhiile. Viespi le zice seimenilor, dărăbanilor şi tuturor lefegiilor, iar

trântorii sunt scutelnicii. Muştele se răzvrătesc, burzuluite, că n-au fost întrebate în alegerea epitropului. Ele vor să se păstreze străvechiul obicei de a fi faţă la alegerea ocârmuitorului. Cantemir scrie: …" albina sămânţa şi suliţa, mierea şi fierea tot într-un pântece poartă". Bâzâitul lor îl tălmăceşte ca pe-o chemare la bătălie: „Sculaţi fraţi şi mergând, viespilor ştire să dăm, pre tăuni şi pre gărgăuni împreună să ridicăm şi cu toţii la prisaca albinelor să ne adunăm, unde, de obşte sfătuindu-ne, să alegem şi să căutăm cu ce privileghie" (drept). Văzând asemenea răscoală, monarhia Vulturului şi a Leului „de mânie, ca beşica de vânt se umplură". Şi porunci nimicirea lor: „curând dară în unghi să-i fărâmaţi, în colţi să-i zdrumicaţi, în labe să-i spintecaţi şi cu lutul şi ţărna să-i amestecaţi şi ca pravul şi pulberea în vânt să-i aruncaţi". Iar războiul fioros dintre păsări, jigănii şi muşte e descris pe larg şi cutremurător. De pildă: „Jigăniile sănia, să trântiia, suspina, hârămuta, capul li să învârtejiia, greaţa li să scorniia. fără nil ceva nici procopsiia, nici îşi folosiia (că precum mânia naşte izbânda, aşa izbân<M nedobândită naşte dosada, cu SA re mânia singură ca eu laţul său să sugrumă)". Dintre în Clătile răpitoare, Brehnacea vorbeşte în faţa întregii adun. Îi i şi apără muştele, cum am mai spus, sfătuind pe epil i noi să caute „frăţia" şi nu „veciniia" lor.

— Cred că acum te-ai apropiiat de sfârşit, dascăle.

— Da şi nu, vei hatmane. Dar, rogu-vă, nu vă pierdeţi răbdarea. Aţi înţeles că Filul este Antioh Cantemir.

— Căruia şi în faţă îi spunea „Elefantule"! îşi aminti Kllion.

— Şi eu l-am auzit poreclindu-l aşa. Dar, în fapt, Istoria ieroglifică" este povestea păţaniilor, a suferinţelor

Inorogului, „jigania cea vestită şi de colţii a tuturor dui. Îi lor aşa mult dorită". O poveste cu meşteşug ticluită,

cu pricepere şi multă fantezie înfăţişată, cu filosofie şi ironie i mestecată, cu îngăduinţă pentru unii şi cu necruţare pentru alţii ticluită şi cu mult har scriitoricesc scrisă. < um am mai spus, la Arnăutchioi jigăniile şi păsările s-au. Ulunat să se sfătuiască pentru alegerea epitropului din monarhia Leului. Dar sfatul s-a preschimbat într-o vajnică i necurmată gâlceavă. Pricina? Mai multe jigănii şi păsări de pradă voiau să-şi impună epitropul său. Tărăboiul se aţâţă când se iveşte un al treilea pretendent: Liliacul. În viitoarea tărăboiului, printre fulgerele învinuirilor şi trăsnetele ameninţării cu moartea, pe Inorog îl vânează multe păsări de pradă şi o parte, adică în fapt cele mai fioroase dintre jigănii. Îl apără, cu multă prudenţă, Lupul, întrebnacea cea bătrână şi câţiva dintre Şoimi. Chiar de la început, cartea povesteşte cum Corbul a prins scrisorile dintre Inorog şi Lup, în care se vedea că, în locul Vidrei, i erau să pună epitrop pe Fii. Râsul cu negru picat…

— Adică Manolache Ruşeţ! sări jupâneasa Maria.

— Da, el, a rostit o cuvântare, înfăţişându-l pe Inorog a pe o fiară primejdioasă, nedomolită, rea şi vicleană. A. A fiind, trebuia, neapărat, să fie vânat şi surghiunit într-un ostrov, unde bântuie molima ciumei. Dar Molia din blane…

Vai de mine! Se căină Neculce. Cine-o mai fi?

— A, e Athanasie Papazoul, omul, iscoada Inorogului în adunare. El îl vesteşte despre învinuirile şi ponegririle Râsului. Ajutat de vrăjitori, de dregătorii otomani, Inorogul izbuteşte să rupă cursele şi să farme capcanele întinse împotrivă-i şi să scape nevătămat. Numai că Filui a venit la adunare cu gând rău asupra fratelui său, Inorogul, crezând că poate pune mâna pe cpitropie, cu sprijinul jigăniilor cu care a lucrat în epitropia dintâi. Vede însă, cu amărăciune, că nici Corbul nici Leopardul, adică Pardosul vărgat, nici Râsul nu mişcă un deget pentru dânsul. Şi-atunci se

întoarce la Inorog, căit şi cu fruntea plecată, destăinuind şi osândindu-şi nemernicia cu care şi-a batjocorit fratele. Încrezător în sine şi în Vrăjitorii cei mari prieteni…

— Mehmet Cerchez, Iusuf Daul…

— De bună seamă! Cu ei cearcă a înfrânge nesăbuinţele şi tiranicele ambiţii ale păsărilor răpitoare. Dar Vrăjitorii, după ce-i făgăduiesc marea cu sarea, îşi „schimbă feţele” şi, într-ascuns, trec de partea Corbului. Adică, înţelegeţi?, ascultă de sunetul plăcut al aurului adus de Struţocămilă. Râsul şi Cameleonul îl prigonesc, îl hăituiesc fără încetare pe Inorog. Chiar Vrăjitorul cel mare intră în luptă şi curmă orice legătură a Inorogului şi a Filului cu monarhia Leului. Ba, şi mai mult, porunceşte dulăilor să-l prindă pe Inorog şi să-l ucidă. Dar iată că muştele se răzvrătesc împotriva păsărilor de pradă şi a jigăniilor fioroase, tocmai când se aflau la un mare banchet. Dintre toate vietăţile numai Brehnacea povăţuia ca Filul şi Inorogul să nu mai fie prigoniţi, nici surghiuniţi. Dar măcar că vorbirea Brehnacei ca „mărgăritariul curat la aurul nespurcat şi pietrile scumpe frumos cu aur alcătuită era”, n-a înduioşat inimile împietrite şi pizmuitoare, precum zice apostolul Pavel: „Cel bun văz, pricep şi laud, dară cel rău urmez”. Deci Corbul trece peste sfatul Brehnacei şi, ajutat de Pardos, de Râs, de Cucunoz şi de alte jigănii sângeroase, porunceşte Şoimului şi dulăilor lui să-l vâneze mai departe pe Inorog, fără milă şi să-i pună capătul. Noroc că fugăritul află adăpost pe un munte înalt.

— La Buiukdere! Aminteşte Daria locul de refugiu, unde l-a văzut şi ea, în mare taină, dovadă că urmărea cu toată luarea-aminte istorisirea dascălului, oricât de încâl-Îl. Şi: depăna şi mereu împletită cu citiri din carte.

Da, maică Daria. Acolo a trecut în coteţul „Cucoşului Europei”…

— Stai că acesta nu mai ştiu cine poate fi!

— Cine altul, vei hatmane, decât solul Franţei, marin/ul de Ferriol. Ascultaţi cum descrie Dimitrie Canteinir „coteţul" Cucoşului Europei. Staţi să găsesc tăsmăluţa… Aşa, aici; „Cucoşul acela lăcuia într-un munte înalt şi mare"…

— Adică în Galata. Acolo era palatul ambasadei frâni Eşti.

— Da, căpitane Silion… „Lăcaşuri avea multe şi mari, din toate părţile bine întărite şi cu tot feliul de copaci roditori (de sub a căror rădăcini ape răci curgători ieşiia), înongiurate şi înfrâmseţate era, atâta cât la bunătatea locului citi» s-ar cerca, una măcar nu lipsiia". Încredinţat că nu-i vrednic de simpatia cuiva cel care nu face nimic pentru ea, Inorogul scrie Cucoşului o epistolă plină de dragoste. Zice în acea epistolă: simpatia „fiica asămănării este şi din dragoste se naşte", încredinţat că „din dragoste se naşte dragostea", iar „prieteşugul între muritori lucru prea minunat" este, pentru că „alt el într-altul şi alt altul în sine Este, trăieşte şi vieţuieşte". Scrie despre prigoană la care, fără încetare şi fără cruţare, este supus: „… În ceriu de ni-aş sui, acolo sunt câini, în fundul mării de m-aş coborî, acolo sunt dulăi, în munţi cotei, în dealuri copoi. În câmpi ogari, în stuhuri sampsoni şi-n tot locul fălci deschise, guri gâscate şi colţirânjiţi ca şi cum ar fi sămânţaţi preţul inderea împănaţi sunt"…

— Dascăle Ieremia, îl opri jupâneasa Maria. ne cuprind fiorii groazei.

În – Pe drept cuvânt, cinstită gazdă. Ci asta dovedeşte a Dimitrie Cantemir are mare talent de a povesti ceea ce a trăit, gândit şi simţit. Spunea de multe ori: „Poezia, ca şi adevărul, este o trebuinţă a sufletului"… Şi încheia epistola: … „Deci supt acoperământul dragostei tale, aciuindu-mă, voi rămânea, ca şi eu, în vreme ce

fortuna îmi va

Inji, răsplătire precum voi putea să fac, dătoriu să fiu”.

REtia limba franceză? întrebă jupâneasa Maria.

— Da, ştia bine, încuviinţă Ieremia. De altfel şi aici, în Istoria asta, scrie: …” căci Inorogul în glasul Cucoşului a cânta ştia”. Uitând binefacerile cu care l-a bucurat, Cameleonul s-a preschimbat din prieten în dulău, în cel mai vajnic vânător al Inorogului. De aceea Dimitrie Cantemir îl înfierează cu vorbe arzătoare, tăioase şi cu mult oţet amestecate, zicându-i: „organul fărădelegii, vasul otrăvii, lingura vrăjbii, tocul minciunii, suliţa amăgelii, cursa vicleşugului, văpsala strâmbătăţii şi vânzătoriul dreptăţii” Jiganie fioroasă şi crudă care „pentru bine cu rău răsplăteşte”. Sfada, harţa, pâra, bătălia, încăierarea par a nu se mai sfârşi. Cameleonul cată să scoată pe Inorog, cu orice preţ, din adăpostul lui tainic, ca să-l prindă dulăii ori crocodilii.

— Nu mai ştiu dacă ai spus ori am uitat eu: cine-s crocodilii?

— Sunt pristavii bostangiilor otomani. Ca să-i dea de urmă, Cameleonul îl întărâtă mereu pe Şoim împotriva Inorogului. Se preface iar prieten, voitor de bine şi izbuteşte a pune la cale o întâlnire între dânşii. În această întâlnire, ca să-l convingă de cinstea lui, Inorogul povesteşte Vulturului istoria neamului său. Povesteşte despre moartea părintelui său, Monocheroleopardalis.

— Numele acesta ciudat şi pompos, observă Ion Neculce, e încă un fel de laudă a părintelui său. Că avea Dimitrie această trufie.

— Eu am stat lângă măria să constantin vodă Cantemir, simţi Daria nevoia să-l apere. Ştiu că a săvârşit multe isprăvi şi vitejii, că primise zeci de răni, iar semnele lor adânc îi erau săpate pe trup. Şi eu ştiu cât a suferit din

pricina omorului spre care l-a împins duhul răului, numit Iordache Piuset. Se căina, plângea în barbă, când îşi amintea şi rău îi ocăra şi-i blăstăma pe povăţuitorii nelegiuirii, pârâşi şi uneltitori.

— Aşa o fi, dacă ziceţi. Ci eu voiesc să mă întorc la Inorog, şi să spun că, după ce a vorbit cu amintiri şi filosofie, Şoimul, ascultând, îşi schimbă părerile şi zice: Inorogul este o făptură deosebită şi merită a trăi pentru binele românilor. El cere Cameleonului să nu-l mai prigonească, să-l lase în pace. Dar mult prea schimbătoarea jiganie se preface a primi porunca şi sfatul ca, pe sub ttncun. S, să-l pârască pe Şoim Corbului că s-a vinciul Inorogului, pentru bani.

— Multă încurcătură. zavistie a mai zămislit şi acel Scarlatache Ruşeţ, se înclină Neculce. Dator sunt să vă dau dreptate şi domniei tale dascăle Ieremia şi ţie Daria. Aşa hui să-l înfăţişez şi eu în letopiseţ.

— Mai greu va fi, vei hatmane, cuvântă căpitanul Silion, să-l înfăţişezi pe Dimitrie Cantemir aşa cum l-am Văzut eu, amărât şi otrăvit, lângă un Scarlatache căinat şi npasit, de jurai că om mai cumsecade ca dânsul nu se mai nHă pe faţa pământului.

— Am cetit de mai multe ori vorbirea dintre Inorog şi Şoim, urmă dascălul Ieremia. I-a povestit despre scurta pitropie, de câteva săptămâni, în monarhia Leului, după (Ungerea Monocherojferdalisului. Despre felul cum Vidra şi a cumpărat epitropia, cu ajutorul Corbului, care i-a dat tron, bani şi pe Mreana de soţie, cu zestre bogată. El, Inorogul, nevoit este să fugă în Cetatea Lăcomiei şi să se aşeze la Grumazii-Boului.

— Ce loc e acesta?

— Bosforul, vei hatmane… Ca epitrop. Vidra jefuieşte cu nemilă, după voie şi poftă, monarhia Leului, secătuind-o de toate bunătăţile. Văzând aşa, Inorogul adună jil-iniile

bejenite, face solia cu jalbă la Vrăjitorii locului, la marii dregători şi, plătind „50 de sângeroase”, adică de pungi adunate cu sudoare şi sânge, dobândeşte pentru Fii epitropia în monarhia Leului, iar el rămâne de strajă în munţii de la Grumazii-Boului…

— Cum am zice, capuchehaie.

— Întocmai, Daria. Inorogul, se călăuzeşte după învăţătură lui Seneca filosoful, care zice: Gloria fugientes mnyis sequitur, adică faima mai degrabă se ţine după cei ce fug de ea. Dar Corbul, clocotind de mânie, face „mare descântec”, tot cu… „sângeroase”, îl mazileşte pe Fii şi urcă l i Vidră, pentru a doua oară, în scaunul de epitrop în monarhia Leului. Ca să-i fie bine Vidrei, prigoneşte, vânează pe Inorog şi pe Fii, silindu-i să se ascundă în locuri tari şi tainice, adică în casele unor mari dregători. Din ascunzişul lui, Inorogul izbuteşte a-i îndupleca pe Lup, Urs, Vulpe, Şacal şi Struţocămilă. Pribegi în monarhia Vulturului, să pârască Vidra la Corb. ca pe-un sângeros jefuitor al ţării şi al norodului. Aflând că ginerele său e tiran, hapsân, hulit de toţi şi că, prin asta îi ştirbeşte şi lui faima cea bună, Corbul îi cheamă pe Lup şi-l roagă să mijlocească împăcarea cu Inorogul şi cu Filul. Dar iată că află Pardosul, Cameleonul şi Râsul. Ei îl sfătuiesc pe Corb, ca, în adunarea de la Arnăutchioi să sprijine Struţocămila, jigania pocită, ocrotită de ei. Alegerea ca epitrop se face după multă zăbavă, ciorovăială şi zurbavă, dar lumii se vesteşte în felul pehlivăniilor la iarmaroc, bătând tobele, strigând şi urlând asurzitor: „Iată că Struţocămila de titlul vredniciei şi stăpânirii vrednică este! Iată că mare să află însămnarea numelui ei!” Dar toţi ştiu că a fost aleasă nu pentru merite, ci pentru că: „Aşa porunceşte Vulturul (adică padişahul), aşa va Corbul, aşa îndeamnă şi sfătuieşte Cucunozul”… De bucurie că li s-au împlinit voile, păsările răpitoare şi jigăniile cele fioroase fac ospăţ mare,

împărătesc. Dar cum alegerea Struţocămilei a cerut multă cheltuială, iar banii s-au scos prin „a multora multă asupreală şi mare înnăduşală”, a celor mici, a muştelor: albine, viespi, gărgăuni, ţânţari, suferinţa lor coace ca un „cărbune ardzătoriu şi foc pârjolitoriu”. Drept aceea, viespile aţâţă pe albine, pe trântori şi tăuni, pe gărgăuni, pe furnici şi ţânţari la răscoală» Şi, în adevăr, se răscoală şi se năpustesc peste ospăţul cel împărătesc tocmai când jigăniile şi păsările se ospătau mai abitir şi se desfătau „cu tot felul de dezmierdări”, tocmai când beau pahar după pahar şi, „cu aburul vinului” în cap, îşi lăudau căpeteniile cu vorbe „negândite”. Astfel, scrie Dimitrie Cantemir, neamul muştelor „tot într-un suflet şi într-o inimă sculându-se şi mai mult cu focul inimii decât cu aripile zburând... ca focul în paie şi că se înteia în iarbă pucioasă intrară”. Cuprinşi de spaimă, mesenii „de mânie, ca beşica de vânt se umplură” şi cu „urgie porunciră” să fie nimicite toate muştele: ...” În colţi să-i zdrumicaţi, în labe să-i spintecaţi şi cu lutul şi ţărna să-i amestecaţi şi ca pravul şi pulberea în vânt să-i aruncaţi!” Aşa începe „războiul lighioilor mici cu cele mari”, care va să însănme răzvrătirea norodului şi potolirea lui, cu mare vărsare de sânge. Descrie apoi „meidianul bătăii”, unde păsările şi jigăniile „cu mare îndârjire ieşiră” împotriva muştelor. Ascultaţi: „fără după ce Puhacele (adică bufniţele) din puşcile cele mari şi Cucu iiiele din cele mici sămnul războiului dederă. Îndată un tr. Buimet, trăsnete, plesnete, vâjiituri şi duduituri prete tot locul să răsun*Ară... Mânie ca aceasta vărsară, vinimăşie ca aceasta arătară, gătire ca aceasta făcură, tunară, detunară, trăsniră, plesniră, răcniră, piuiră-şi din lealipărţile cu mare urgie marile acestea jigănii asupra nucşoarelor musculiţe se repeziră”... Fătărnicia Cameleonului, descoperită a treia oară, îl face pe Inorog să-l pecii la iască şi să-l suduie iară cum îi vine la

gură sau cum îl cade sub pană: „mreaja dracului şi păianjenul tartarului”… răutatea răutăţilor şi vicleşugul vicleşugurilor”, lăutatea peste răutate şi păcat peste păcat a grămădit”, „lanţul dracului şi undiţa demonului”, „haina vicleşugului curând să vecheşte şi în toate părţile destrămându-să, ruşinea i s-a dezgoleşte”, „jiganie spurcată şi fătarnică”…

Iscusită pană a avut Cantemir, dascăle!

Da, jupânească Maria, foarte iscusită şi uneori ameţiioi de năstruşnică. Nu cruţă pe nimeni. La a doua întâlnire, cucerindu-i simpatia. Inorogul dezvăluie Şoimului nestatornicia Corbului, dovedindu-i că-i plin de otrava răului şi vrea, neabătut, să-l piardă. Uimit de câte aude, Şoimul face un fierbinte jurământ de prietenie către Inorog, zicând: „fără pre mine în catalogul adevăraţilor prieteni numărându-mă… cu toată adeverinţa inimii mă giur fă în viaţa mea de bine voitoriu să-ţi fiu şi oricând şi în orice a-ţi sluji voi putea că nu mă voi lenevi cuvânt îţi dau”. Apoi, auzind ocările Şoimului asupra Corbului, Inorogul 11 asemăluieşte pe acest stăpân şi epitrop în monarhia Vulturului cu porcarul pe care senatorii l-au ales rege numai pentru că, aşa cum glăsuia jurământul, în ziua aceea, a intrat cel dintâi pe poarta cetăţii. Norocul şi nu dila I-a săltat în locul cel mai înalt, aşa cum spitne şi cu Vinlul: „Sara ghiogar, dimineaţa spătar”…

— Aici n-are dreptate! Se împotrivi Neculce. Nici eu nu l-am prea iubit pe Brâncoveanu, dar ştiu că se trăgea din spiţă veche basarabească. Drept aceea îşi zicea chiar Constantin Basarab Brâncoveanu. Iar snoava cu porcarul parcă se potriveşte mai repede Cantemireştilor…

— Sunt de aceeaşi părere, vei hatmane; dar „Istoria ieroglifică” nu ţine să spună tot adevărul. Sau, dacă vreţi, icrie despre adevărul văzut de ochii lui Cantemir, înţeles de mintea, inima şi închipuirea lui. Şi vreau să vă mai

cetesc ceva: după împăcare, Inorogul şi Şoimul, până noaptea târziu „pâlduind şi vorovind, să sculară şi, amândoi îrobrăţişându-să şi sărutându-să… să giurară ca până la moarte prieteni nedespărţiţi şi în toate primejdiile unul altuia popreaua răzimării şi mâna sprijinirii să-şi fie şi dragostea vecinică şi neimată (adică neîntinată) să ţie”.

— În ieroglifică asta nu scrie că au jurat să lupte, pe orice cale, împotriva stăpânirii otomane? întrebă Daria.

— Nu, maică. Am cetit cartea asta, cu toată luarea aminte, de trei ori, din tartaj în tartaj, dar n-am întâlnit asemenea jurământ. De altminteri, dacă a fost, nu putea fi decât cu desăvârşire tainic; primejdiile îl împiedicau a-l pomeni chiar într-o scriere cu cheie.

— Dascăle Ieremia, grăi jupâneasa Maria, când ne aflam închişi în Cetăţuia, iar soţii se băteau cu otomanii la Prut, doamna Casandra mi-a povestit că între Dimitrie Cantemir şi Toma Cantacuzino a fost asemenea jurământ tainic.

— S-ar putea, socoti şi Ion Neculce. Mai ales că, în 1711, cum vom arăta, Toma Cantacuzino l-a părăsit pe Brâncoveanu şi a venit la ţarul Petru, ca şi Cantemir.

— Şi dacă-mi amintesc bine, vorbi iar jupâneasa Maria, doamna Casandra mi-a istorisit cum Dimitrie Cantemir s-a tocmit mult cu Toma Cantacuzino, rugându-l să astâmpere gâlceava dintre români şi să se unească, luptând, împotriva vrăjmaşilor.

— Femeie cantacuzină. cu har. cu osebită pricepere în treburile cele politiceşti.

— Şi eu sunt încredinţat de asta.

— Aşijderea adeveresc şi eu, zise căpitanul Silion, că doamna i-a fost sfetnic de taină, înţeleaptă, luminată, înţelegătoare, dar şi foarte stăruitoare şi dârză.

— Mai departe, în „Istoria ieroglifică” scrie că, xntorcându-se, pe apă, de la întâlnirea cu Şoimul, Inorogul

a fost prins de crocodili şi închis în bârlogul lor, adică la bostangi başa. Uneltitorul acestei mişelii – tot Cameleonul!

— Îl dă pe sama crocodililor ca pe un „vânat gras. Mare şi frumos”. Faptă izvorâtă din „puturoasă hulă”. Cameleonul „minciuna în haina adevărului şi vicleşugul

În cai naşa dreptăţii s-ar îmbrăca” spre a-l nimici; dar şi Inorogul s-a apărat eu „marea şi minunata putere a corinilni” său. În închisoare i – u venit fel de fel de gânduri, H» „sunete jalnice, eleghii caialnice şi traghiceşte”. Gânili, le la sfârşitul lumii, aşa cum a citit în cărţile despre Hlbile. Când toate semnele zodiacului, toate constelaţiile w vor răsturna, se vor încurca, se vor preface în haos. Cllesc, ca o pildă de asemenea mânioase gânduri şi blăs-U-me: „Clătească-se ceriul, tremure pământul, aerul trăsnil, nourii plesnet, potop de holbură, întuneric de negură viului să aducă”… Mult am stat asupra acestor pagini de Jelanie scrise în felul apocalipsei: „Iată, munţii strigă, val le răsună, iată dealurile grăiesc, câmpii mărturisesc, inlii pietrile vorovăsc, lemnele povestesc, iată iarba cu galbenirea şi florile cu veştedzirea arătând”. De bună ivii tură găsesc că este şi blăstămul Şoimului azvârlit în obrazul Cameleonului: …” Hameleoane, bălaur mic şi/în nu în venin, Hameleoane, domnul diavolului şi dascălul Cacodemonului, Hameleoane, fundul răutăţilor şi vârvul vicleşugurilor, Hameleoane, mreaja dracului şi păianjina tartarului”… Şi mai departe: „Piei de-aicea, o, jiganie ipurcată şi făţarnică… Că într-adevăr cel dinceput ai fost, tot acela eşti şi tot acela vei fi, până când, ca căpuşele de imge umplându-te, ca cârceii beşicându-te, plesnind, vei trapa”… Trebuie să vă spun, la cheie „căpuşele de sânge” Mint tâlcuite „pungi cu galbeni”; deci îl blastămă să piară Măturat, sufocat de aur. Povesteşte apoi cum nu l-a ajutat nimeni, nici chiar fratele său, care şi-a văzut doar de pofta lui de domnie. Inorogul împotriva atâtor vrăjmaşi are doar

un corn, în loc de armă, şi patru picioare de fugă îmi potriva atâtor gonaci. În carte scrie că liniştea şi belşugul din sălaşul Cucoşului îl ajută să lucreze şi să gândească iar când Vrăjitorul cel mare din ostroavele mediterane…

— Cine-i? întrebă Neculce.

— Calaili Ahmed capudan paşa, marele vizir; el rupe toate vrăjile jigăniilor potrivnice şi-l apără pe Inorog, care Ne întoarce la casa lui, unde, cu ajutorul Şoimului, lucrează de sârg la împăcarea cu Corbul. Îi scrie şi statornicesc condiţiile împăcării şi ale legării unei bune prietenii, ca între fraţi români. Se zbate până mazileşte Struţocumila şi pune epitrop în monarhia Leului pe Fii. După multe întâmplări, cu amestecul folositor al Camilopardului, căruia Corbul „toată plinătatea puterii” i-a dat, eu ajutorul Brehnacei bătrâne şi al Bivolului de Cina se înfăptuieşte, în sfârşit, împăcarea dintre Inorog şi Corb. Împăcarea se pecetluieşte în lăcaşul Bivolului, adică la Patriarhie, „unde toţi dulăii, ogarii, cotoii, împreună cu Brehnacea adunându-să, pre cinstea numelui şi pre credinţa cuvântului legământul păcii aşedzară… Apoi cu toţii sculându-să, eu capetele plecate, copitele Inorogului sărută. Inorogul însăşi îmbrăţişându-i precum i-ar săruta şi sămn de pace le-o arăta, cu cinste îi primea”.

— Mutate în rândul animalelor acele întâmplări trăite de noi, mi se par acum mai uşor de înţeles, se bucură căpitanul Silion.

— Aşa-i, căpitane… înfrânt, chinuit de visuri groaznice şi de mustrări de cuget, temător să nu-şi piardă viaţa pentru toate prostiile şi ticăloşiile săvârşite, Cameleonul e i mare umilinţă vine la Inorog şi se milogeşte: „Milostiveşte-te, milostiveşte-te asupra ticăloşiei mele” (adică a nenorocirii lui). Se tânguie că l-a istovit foamea, l-a pârjolit focul, l-au părăsit puii, încât a ajuns „pierit şi prăpădit”, fără nicio nădejde pe lume.

Strigă: „Agiutoriu, agiutoriu! Cornul plecându-ţi, din otravă ce mă putrezeşte, mântuieşte-mă!” Cum era firesc, Inorogul îi răspunde cu vorbe de batjocoră şi blastăm: …” Ce precât a socoti pociu, receta leacului tău-acesta este: cornul cămilii, coama şarpelui, ochiul guziului orb şi unghiile peştelui luând, în laptele aspidei le fierbe, până la dzece ocă, dzece dramuri vor rămânea, carele în chipul alefiilui făcândusă, când soarele ca luna va scădea cu o parte pre la rane te unge, iară cu altă parte la sfârşitul soarelui, apă din fărmuşuri de marmure şi din pilituri de aur storcând, o amestecă, şi în chipul şerbetului făcând-o, o bea, şi aşa leacul îţi vii afla”…

— Uluitoare închipuire!

— Şi usturătoare batjocoră…

— Da. Astfel sfârşeşte îndelunga sfadă între neamuri. Durase 1 700 de ani.

— Cum 1 700? se miră Daria, clipind des din ochi.

— La cheie scrie că-i vorba de şaptesprezece ani, între Klltl! Şi 1705, adică de la moartea lui Şerban vodă Cantai M/ino, până în anul când” $ scris cartea aceasta, unde povesteşte toată gâlceava de pe calea împăcării. Şi împăcarea. I ila este socotită ca o dorinţă, ca o râvnă, ca o visare a multora. Şi, mai ales, ca o mare izbândă a Inorogului cel înţelept.

— Îmi pare rău, şugui Neculce, clar aşa de bine au Imul această pace, precum ţin câinii vinerile. Zâzaniile îi au stârnit iară, după câţiva ani.

(– Nu din vina lui Cantemir, îl apără Silion.

Şi cred că or trebui să mai socotim ceva. Observă huria; că într-o sfaclă aşa de înverşunată, aţâţată de ulii ca ciocniri de ambiţii şi de pofte de mărire, n-a căzut lotuşi un cap, nu s-a pierdut nicio viaţă. Dimitrie, care li ai. se durerea uciderii Costinilor, nu mai voia sânge. Nici Hileoavă. Nici pâră la… Vrăjitorul cel mare. Ci frăţească

împăcare.

— Mare adevăr ai grăit, Daria. Dar, din pricina Brâncoveanului, sânge a curs în cei zece ani care-au urmat.

— Mai mult ca Dimitrie Cantemir, domnia ta, vei hatmane, îl nedreptăţeşti pe Brâncoveanu. A fost, am mai pus-o, un voievod cu voinţă tare, mândru şi dornic de mărire, lacom de averi, Poruncitor şi uneori chiar tiran, har nimeni n-a îmbogăţit ţara ca dânsul, n-a înfrumuseţai-o mai mult ca el. Am stat mulţi ani în preajmă-i şi l-am ajutat, pre cât m-am priceput, încredinţat că era bărliul înţelept şi voievod strălucit. A domnit mult. Şi toţi 1 ci deprinşi cu schimbările dese în ocârmuire s-au învrăjbit şi-au ajuns a-l duşmăni de moarte. Şi mai cu seamă rudele lui, Cantacuzinii. În frunte cu Constantin stolnicul. Mu, iubiţi priveghetori, bătrân cum sunt, n-aş dori nimica mai mult decât să mă aşez la Hurez şi să mai trăiesc în tihnă şi frumuseţile de-acolo, măcar cinci ani, şi-apoi să mii mut în lumea nefiinţei, bucuros că am văzut frumuseţea şi m-am înfruptat din dulcea ei minune.

Văzând atâta dragoste pentru cel pe care Dimitrie Cantemir îl poreclise Corbul, Ion Neculce a zâmbit şi a cuvântal:

— Te cred. Dascăle Ieremia. De aceea în letopiseţ voi scrie că s-a făcut pace între fraţi, cu jurământ înaintea patriarhului, ca să nu se mai pârască la Poartă unul pe celălalt, să-şi strice ţările cu multe cheltuieli şi haraciuri, ci încă să se ajute unul pe celălalt cu prieteşugul.

— Aşa să scrii, cinstite vei hatmane, te rog, îşi împreună Daria mâinile. Căci înfrăţirea, unirea şi pacea între români a fost visarea cea mare a lui Dimitrie. Şi, să fim drepţi, şi a noastră, a tuturor.

— Daria, vino să te-mbrâţişez pentru vorba asta, se ridică jupâneasa Maria în picioare şi o îmbrăţişă, sărutând-

o pe amândoi obrajii. Toţi se bucurară de cuvintele şi prietenia Dariei. Şi iar se părea că priveghiul avea să sfârşească aici. Ci Silion întrebă cu oarecare nedumerire:

— Iertare, dar eu nu prea înţeleg ce fel de carte este această „Istorie ieroglifică”. Mi-i greu s-o pricep: întâmplări adevărate şi chipuri fantastice.

Dascălul Ieremia zâmbi:

— E o carte arţăgoasă, bătăioasă, muşcătoare. O satiră îndreptată împotriva nemernicilor mişunători într-o lume ca asta în care trăim. Şi nu-i uşor nici să scrii, nici să înţelegi o atare carte. Grea, dar ispititoare. Vorba latinului: dificile est saturam nori scribere.

— Împreună cu Dimitrie Cantemir, se destăinui Neculce, în tinereţe am săvârşit multe năzbâtii şi pozne. Cred că aşa a vrut să facă şi în scrierea asta: o ghiduşie, o poznă, ceva de care să se minuneze lumea.

— Era în adevăr om şugubăţ şi-i plăcea să vadă şi să râdă de tot ce-i strâmb. Dar aici a scris o carte larg cuprinzătoare: ştiinţă, filosofie, istorie, politică, satiră, glumă, poezie. Prea mulţi l-au oropsit, l-au prigonit, prietenii l-au minţit şi înşelat. Chiar eu l-am mai părăsit uneori, că era prea pătimaş. Dar el n-a fost om care să se tânguie prea mult împotriva nedreptăţilor săvârşite. A luat pana şi ne-a zugrăvit pe fiecare. S-a răzbunat râzând de lipsurile noastre, de cusururile trupeşti şi duhovniceşti, de prostia tuturor. Ne-a înfierat necinstea, necredinţa, lăcomia, nepăsarea, trândăvia, mişelia, minciuna şi trădarea, toate acele păcate de care suntem încărcaţi, că arborii de omizi, şi suferim.

— Dacă ar fi ştiut de această carte, grăi căpitanul Silion, mulţi boieri l-ar fi otrăvit, iar marii dregători otomani l-ar fi sfâşiat.

— De bună seamă! Întări vei hatmanul. Şi nicicum nu l-ar fi dat domnia.

— A încercat, cu ffiiltă strădanie în cartea asta să lucreze, să mlădieze, să şlefuiască limba română, aşa cum au făcut toţi scriitorii cu graiul norodului lor, de la llomer la Virgilius, de la Herodot la Machiavelli şi de la I'inelar la Petrarca. A vrut să arate că Şi limba română poate tălmăci ştiinţa şi religia, matematica şi logica, retorica şi fizica, filosofia şi poezia. O spune asta un dascăl grec, care l-a învăţat pe Dimitrie Cantemir greceşte şi latineşte, iar el pe mine româneşte. În cartea asta Cantemir a dovedit că limba româna-i potrivită, e bună şi demnă pentru retorică, asemeni latinei sau elinei.

— Din câte ne-ai cetit, dascăle, şi din câte mai ştiam şi eu de la dânsul, am înţeles că Dimitrie Cantemir voia să scrie cărţi într-o vorbire, într-o limbă, într-un stil, cum se mai zice, deosebit de vorbirea zilnică a norodului.

— Da, un scris în felul scriitorilor, istoricilor şi filosofilor latini, care vă sunt străbuni vouă, românilor, şi care v-au lăsat o limbă ca o fiică iubită. El, Cantemir a voit să vă reamintească această înrudire şi să facă limba română mai aproape de cea care i-a fost mumă, limba latină.

— Nu pot spune acum de-i bine ori rău, dar ştiu că şi Miron Costin a vrut cam acelaşi luciţi. Mie însă mi se pare limba asta greu de înţeles pentru cei neşcoliţi.

— Mi-a spus de mai multe ori, cinstite vei hatmane, încă de pe când îl aveam ucenic, că râvnea să scrie în felul ritoricesc. Zicea că românii, trăind multă vreme despărţiţi, graiul lor a ajuns să rostească unele cuvinte în chip deosebit. De pildă voi moldovenii ziceţi pâne, muntenii pâine, iar transilvănenii pită. Ştiind el aşa de bine limba latină, muma cea de faimă a limbii române, a voit să scrie într-un grai unic, pentru toţi românii de pretutindeni. Spunea: „Să dau poporului român o limbă câte să-l unească şi mai sfrins, fără nici cea mai mică deosebire. Să

scriu într-un stil ritoricesc, mult mai împodobit ca până acuma. Să înşir metaforele şi epitetele ca hurmujii pe aţă. Iar verbul, ca-n latineşte, îndeobşte, la fânşit să-l pun. Fac acest lucru pentru că, aşa cum alte popoare din Europa au scrieri mari şi multe de – poeţi talentaţi ticluite, noi încă nu avem. Doar Miron logofătul Costin şi Dosoftei mitropolitul ce-au mai scris, din cugetul şi inima lor ori tălmăcind. Şi scriind eu, mă împrumut, mă înfrupt din ce a cântat şi cântă, a povestit şi povesteşte poporul pe la nunţi, pe la şezători, pe la col în de te şi pe la înmormântări, adică doine, cântece bătrâneşti, uraturi, descântece, blastăme, strigături ori zicale. Aşa vreau Şu contribui şi eu la alcătuirea limbii române pentru toţi românii. Că aşa au făcut Dante pentru italieni, Ronsard pentru franţuji, Cervantes pentru spanioli… Vrednic ca aceia şi eu aş vrea să fiu”…

— Poate să aibă dreptate, îngădui vei hatmanul Ion Neculce. Ci eu nici ştiu, nici pot scrie aşa. Povestind despre fapte, întâmplări şi oameni, ca să zic aşa, de toată ziua, de aici de la noi, folosesc şi vorbe şi vorbire de toată ziua, de aici de la noi. O scriere într-un strai sărbătoresc deocamdată ar i i cam greu de înţeles de tot norodul. Când toţi românii se vor şcoli vor folosi şi un grai sărbătoresc. Asta-i părerea mea.

— Aşa să scrii, cinstite vei hatmane, cum ţi-i voia, îl povăţui dascălul Ieremia. Că numai aşa scriitura românească îmbogăţi-se-vă.

— Atunci, se ridică Ion Neculce, dragi oaspeţi şi priveghetori, să mulţumim din inimă dascălului Ieremia pentru marea osteneală de a face din priveghiul acestei seri ceva cu totul deosebit. Adică, aidoma ca un dascăl, ne-a dăscălit, iară noi, precum şcolarii cuminţi, cu plăcere mare l-am ascultat.

După gazdă, fiecare a simţit porunca lăuntrică de a

mulţumi dascălului Ieremia şi de a-l firiti. Şi pentru răbdarea şi adâncimea cu care a cercetat această carte scrisă cu cheie, greu de clescâlcit.

— Da, o carte ca o bătălie şi ca o joacă, o legănare între haz şi năcaz un fel de ornitozoomahie în grai român, precum a fost Batrahomyomahia grecească… Ci n-am vorbit decât despre o carte a lui Dimitrie Cantemir. Ar mai fi cele de filosofie, de religie musulmană, de muzică şi mai ales cea numită Descripţio Moldaviae. Dar pentru asta ne-ar trebui multe seri de priveghi… Noapte bună!

Toţi se resfirară în odăile lor să gândească la ciudata Ciute cantemirească şi la vietăţile năstruşnice, scornite de mintea zămisli torului

…" Scornite? se întrebă Daria, citind la lumânare, în cămara ei. Nu. N-a scornit nimic: a văzut doar mai eu pătrundere, mai cuprinzător, mai adânc"… Şi-citi până auzi clopotele de utrenie la bisericuţa din curtea conacului, iar pe la ferestre începură să treacă strigând: „Rămas bun!" lăstunii, în calea lor spre acelaşi miazăzi mai cald.

SEARA A UNSPREZECEA sau:

CEASUL MARILOR SPERANŢE

S-au adunat înainte de asfinţit în pălimarul larg, adăpostit de lujerii de viţă încărcaţi cu struguri rubinii o melancolie greu de definit umpluse, ca o mireasmă tristă, inima tuturor. Printre vrejii de – viţă cu frunze aurii, apusul se boia roşu-portocaliu, parcă soarele ar fi împroşcat, cu mii de măturі uriaşe milioane şi milioane de stropi de culoare, furaţi din căzănele şi hârdaiele ascunse dincolo da marginea zării. Îi aşteptau, pe talere roşii înflorate cu alb, galben şi verde, felii subţiri de cozonac cu miez de nucă şi sămânţă de mac. Slujea căpitanul Silion, amintindu-şi de vremurile când era omul de casă şi de mare credinţă al Cantemireştilor. Jupâneasa Maria îi admiră, în gând, îndemânarea cu care împărţea fiecăruia din bunătăţile de

pe masă. Vorbirea o începu dascălul Ieremia, după ce se aşezară toţi în jilţuri şi dădură semn din capete că-s gata de priveghi. Povesti cum a copiat letopiseţul stolnicului Constantin Cantacuzino şi cronica lui Radu Popescu din Ţara Românească, şi făgădui să i le împrumute şi lui Ion Neculce, să-şi facă şi el câte o copie.

— Mă ajută şi jupâneasa Maria, se mândri vei hatmanul. Îi place să migălească mai ceva ca un diac copist.

— Copierea manuscriselor, lucru de răbdare ca şi ghergheful ori cusutul alt iţelor. Pentru mine slovele sunt floricele cusute cu pana, h

Se cuvine a cunoaşte adânc istoria ţărilor noastre.

IVI – iron Costin a tălmăcit pre acel Toppeltin, care scrie despre istoria Transilvefiftei. Numai că istoricul sas prea puţin vorbeşte despre români. Pentru că ei lipsesc din (M’irmuire; trudesc doar la munca ogoarelor, la creşterea iurmelor şi în văile munţilor, scoţând sare, argint şi aur.

— Vei vedea că stolnicul Cantacuzino pomeneşte de boierimea română din Transilvania care s-a ungurit, ca să fie primită părtaşă la ocârmuire, adăugă dascălul Ieremia. Şi din Ban a ajuns Banfy, din Drag Dragfy, din Cânde Kendefy.

— Şi urmaşul lui Iancu Corvinul de la Hunedoara, Matei, după ce a împrumutat legea papistaşă, a ajuns lege în Ungaria… Ehei, multe mai au istoricii de scris, ca să le ştie norodul român ce a fost, ce este şi ce va să fie… Mă întreba odată oarecine de ce mă înverşunez nilr-atât împotriva stăpânirii padişahului, rări cuvintele Ion Neculce, apăsând pe fiecare. Să lămuresc: întâi pentru că mi-a fostu-mi-a dat a cunoaşte, din istorie, nesfârşitul şir de asupreli, umiliri, suferinţe şi dureri îndurate de această ţară şi de acest norod românesc. Al doilea pentru că sunt nepotul Alexandrinei, Iordăchioaia cea bătrână, care din

pruncie m-a hrănit cu povestiri despre vitejiile de altă dată; pe acelea vreau a le scrie că „O seamă de cuvinte” şi să le aşez în faţă. Letopiseţului ce gândesc a-l ţiclui. Al treilea pentru că m-am născut aici, în Prigoreni, în 1672, anul când Gheorghe Duca a înăbuşit, cu mare vărsare de sânge, răscoala lăpuşnenilor şi a – orheienilor, ocârmuiţi de Hâncu şi Durac, răscoală a cărei pricină adâncă zace tot în stăpânirea otomană. Al patrulea pentru că, din spaima ienicerilor care ne-au prădat casă, muma mea Catrina m-a născu tu-m-a înainte de soroc. Acei ieniceri erau din armia cea mare a sultanului Mahomed IV, când a trecut prin Moldova şi a cucerit Oameniţa de la poloni. Şi m-a născut muma drept în ceasul când Duca vodă îl primea pe padişah cu măreţ alai, iar muezinul, urcat în turnul de la sfântul Neculai, a strigat rugi în numele lui Allah. Asemenea ruşine şi betejire a credinţei şi demnităţii noastre nu se mai pomenise. Se vede că mumă-mea, şi mai ales bunica, mi-au insuflat, încă din pruncie cum am zis, şi teama şi ura împotriva cotropitorilor. Al cincilea pentru că eu” am ascultat multe din cele ştiute de Dimitrie Cantemir despre scăderea puterii otomanilor şi despre strădaniile împărăţiilor creştini, şi mai ales ai Austriei şi Rusiei, de a-i goni din Europa, de istov. Al şaselea pentru că mulţi cărturari din veacul în care m-am născut, şi mai cu seamă Miron Costin, s-au zbătut, în fel şi chip, să afle calea scuturării jugului otoman. Gândind la câte am tras, îmi vine să strig txnguire ca pelinul mai amară: Oh! Oh! Oh! Săracă ţară ce nărocire de stăpâni ca aceştia ai avut! Ce sorţi de viaţă ţi-au căzut! Că mă mir cum de-a mai rămas om trăitor în tine şi n-au pierit cu toţii de istov… Dară să ne întoarcem la priveghiul nostru şi să ne amintim, cum spuneam alaltăseară, că s-a dezlănţuit iureşul cel mare şi repede, mult prea repede, al domniei lui Dimitrie vodă Cantemir. Cele petrecute atunci în Moldova le cunosc eu

bine, că le-am trăit şi adânc s-au scris în inima mea. Dator sunt a spune că s-au întâmplat unele lucruri neobişnuite cu acea domnie. Întâi că Dimitrie n-a plătit niciun ban pentru dobândirea ei. Apoi că nu s-a făcut niciun fel de ţeremonie. Poate pentru că mai domnise o dată şi nu socotea trebuitoare o a doua ungere. De altfel, lui Dimitrie nici nu-i plăceau „ţeremoniile pompoase şi ipocrite. Şi-apoi războiul bătea la uşă: nu era vreme de sărbători şi risipă de bani. Era nevoie de oameni care să înţeleagă vremurile şi să hotărască, repede, ce şi cum. Din partea padişahului, Dimitrie vodă Cantemir primise trei porunci, grele: întâi şi-ntâi să fie omul lui împotriva ţarului Petru, a doua, să-l prindă pe vodă Brâncoveanu, despre care se aflase că umblă cu fofârlica, precum se zice. Şi a treia, să ia tot el şi domnia în Ţara Românească.

— Ar mai fi una, vei hatmane, zise căpitanul Silion: să fie voievod puternic, neclintit şi să nu ţină sama de sfatul boierilor, dacă nu-l crede bun.

— Adevărat, căpitane. Ci eu. Ion Neculce, om de încredere al măriei sale, sosind în ţară, cu carte anume l-am scos din închisoare pe Iordache Ruşeţ. Şi deşi el mult se temea c-o să-l urc în streang, iaca, l-am pus caimacam, L-am privit în scaunul de locţiitor al domnului: cât era el de şiret, de rău la inimă şi pestriţ la maţe, cât se ştia de hârşit cu lumea, tot îl buimăcise, îl prostise ned umeri ren şi uimirea, cumsecădenia lui Dimitrie şi mărirea în Oare-l înălţasem. Mereu mă întreba: „Cum? Nu se răzbună?”; „Ce răzbunare jjjai usturătoare decât să-l primeşti domn? Am râs eu. Vorba ceea: nici să văz vreodată draci nici cruce de el să-mi fac”. Şi pe când alţi domnitori, după ce se mazilesc, fug unul de altul ca naiba de tămâie, fug le le sfârâie călcâiele, Dimitrie Cantemir mi-a poruncit să nu seatingă nimeni de cinstea lui Neculai vodă Mavrocordat, să am grijă de el ca de un domn, să mă grijesc de tot ce i-

ar trebui la pornirea din laşi, iar pe drum nimica să nu-i lipsească. Şi nicio primejdie să nu-l atingă. Ba, lucru. Şi mai neobişnuit, domnul care pleca – Mavrocordat – şi cel care venea – Cantemir – sau în il nit la Galaţi şi au sfătuit câteva ceasuri, numai ei între ei, despre ocârmuirea ţării şi despre alte lucruri tainice. Şi chiar jurăminte ca, spre binele ţării, să nu se pârască la Poartă» Precum ştiţi, se cunoşteau bine din Ţarigrad şi s-au înţeles cu prietenie, ales că Dimitrie nu ceruse el domnia, ci i se dăduse, i se impusese, cum aţi auzit de la Dimitrie însuşi.

— Aşa am ştiut şi eu, adeveri dascălul Ieremia. Iar Dimitrie i-a dat povaţă: Susţine ei abstine, adică rabdă şi în frânează-te.

— Începea deci nu o domnie nouă, ci un clocot, o nedomolită furtună de două sute patruzeci de zile. Deci, la 10 decembrie 1710, cine-l primea în fruntea sfatului de boieri şi dregători?

— Iordache Ruşeţ, vei vistierul, Pardosul, fratele Cameleonului şi ai Râsului! surâse jupâneasa Maria.

— Eram acolo şi l-am auzit cu glas subţiat de bătrâneţe şi tremurat de spaimă: „Să trăieşti, măria ta!... Uine-ai venit... Mult mă bucur că...”; „Bine v-am găsit, cinstiţi dregători! A strigat vodă vesel, voios, prietenos. Nu vă aşteptaţi să mă vedeţi domn. Nu-i aşa?”; „Drept să spun, nu...”; „Nici eu, vistier Iordache, nu mă aşteptam să am prilejul de a te aşeza în fruntea dregătorilor.”; „Neculce m-a scos din temniţă şi...”; „Eu i-am poruncit, Vistiere.”; „Să trăieşti, măria ta! Jur că...”; „Taci! Nu] ura nimic: că de vreo patruzeci de ani tot jurăminte calci. Gura şi inima coclite ţi-s de multele minciuni rostite, ca malurile gârlelor mâlite.”; „Măria ta, sunt boier bătrân...”, „Îmbătrânit în rele şi ticăloşii!” Temându-se foarte de asemenea sfadă, mitropolitul Ghedeon, care de fapt trebuia să rostească urarea de bun venit, prinse curaj, în sfârşit, şi, cu glasu-i

de buhai hrănit cu trifoi şi urluială, s-a rugat pentru strălucitul, îndurătorul şi binefăcătorul domn Dimitrie Cantemir, ca bunul Domnul şi Dumnezeul nostru să-i dea sănătate, viaţă lungă, să-l păzească de primejdii, să-l înzestreze cu tăria trebuitoare spre a pune sub picioarele măriei sale pre toţi potrivnicii, răii, nelegiuiţii şi vrăjmaşii. Vodă a ascultat urarea, încruntând uşor sprâncenele şi zâmbind trist. Apoi a zis: „Boieri, n-am venit să huzuresc şi nici să mă căpătuiesc, ci să îndreptăm cele strâmbe, să îndepărtăm cele rele şi să scoatem ţara la liman”. Noi, toţi, am dat din capete şi am zis, cu veliglas: „Aşa va fi, măria ta!” Singur Iordache Ruşeţ a îndrăznit a întreba, cu iz de dojană: „Dar nu… boiereşti boierimea, măria ta, după datină?”; „Chiar acum, vistiere, dacă eşti aşa de grăbit. Neculai Costin să fie vei logofăt, Lupu Costache vei vornic în Ţara de Jos, Antioh Jora hatman, Ion Neculce vei spătar, Ştefan Luca vistier…”; „Dar noi, Ruseteştii! Se îngălbeni Iordache Ruşeţ, iar ceatlăul de pe frunte i se făcu vânăt-negru. Noi… unde?”; „Deocamdată la hodină. Prea mult aţi… trudit asupra ţării, fără milă făcuind-o.”; „Te-nconjori de Costini şi Costăcheşti măria ta, un Cantemir?” s-a subţiat şi a zbârnâit glasul lui Iordache Ruşeţ, ca o strună de cobză dogită. Vodă i-a tăiat-o scurt: „Vreau să dreg greşelile cele mari săvârşite cândva şi să sting vrajba în ţară. Vreau să mă port blând cu toţi cei drepţi şi cinstiţi. Dar mai ales drept voiesc a fi cu norodul. Aşa că stai liniştit, bivel vistiere Iordache Ruşeţ. Nu trimite scrisori lui Scarlatache să mă pârască marelui vizir; că, în loc să fiu înecat în Bosfor, cum ai cercat de atâtea ori, iată-mă urcat în scaunul domniei, ca bărbat de mare încredere al padişahului.”; „O să te pârască alţii”, nu se lăsă Iordache biruit. „Aha! Tot mai crezi, ca şi Scarlatache, că… Alifâstâc va face bâldâbâc în Bosfor la hagialâc?” a răsucit vodă spre şagă, iar Ruşeţ: „Ferească Dumnezeu să mai cred aşa

ceva…”; „Noi, Cantemireştii, ne-am împăcat cu Brâncoveanu de acum cinci ani. Cu Mavrocordat sunt prieten… Boieri, bucuros, cu inimă deschisă, tara pic de trufie, primesc orice sfat bun; dar de hotărî I numai eu hotărăsc. Pentru că ştiu o zicală otomană: în ograda cu mulţi coc-ţi se face ziuă târziu”. După câteva clipe de tăcere, vorbi logofătul Neculai Costin: „Vară a fost secetoasă, măria ta, iar acum o molimă necruţătoare seceră turmele de vite. Nu mai biruie oamenii nici să le jupiască pielea, nici să le-ngroape. Dările-s multe şi grele.”; „Le scad pe toate, logofete Costin! Darea pe ştiubeie o desfiinţez. Mănăstirile Tazlău, Probota şi Bistriţa, cele mai înzestrate, precum ştiţi, le scot de sub închinarea către Patriarhia Ierusalimului: veniturile lor să rămână ţării.”; „Ce va zice patriarhul Hrisant Nottara?” a întrebat logofătul Costin. „Se va supăra. Dar îi va trece îndată ce vă vedea la ce folosim acele venituri, îl linişti vodă. Rogu-vă, daţi ştire să se întoarcă la casele lor toţi boierii şi căpitanii pribegi.”; „Faci… oaste?” a întrebat fătţarnic îngrijorat Iordache Ruşeţ. „Da. Porunca marelui vizir Baltagi paşa. Câţi lefegii putem strânge, Jora?”; „Vreo patru-cinci steaguri”, a îngăimat acela. „Zece! Să-mi strângeţi, cât mai repede, zece steaguri. Neculce, caută oamenii şi căpitanii lui Constantin Turculeţ.”; „Dar aceia s-au bătut cu… turcii”, se nedumeri Costin. „Înseamnă că au avut pe pielea cui învăţa războiul, a i as fără sunet voievodul. Le dăm spadă cu două tăişuri…” în loc să spună, cum se cuvenea: „Am înţeles, poruncă”, Antioh Jora s-a pxipit cu o întrebare neavenită: „Am vrea să ştim: noi cu cine mergem? Cu ţarul ori cu sultanul?”; „Hatmane, întreabă-ţi cugetul şi-ai să afli răspuns drept, s-a întunecat vodă la faţă. Gata!… Mulţumesc, boieri. La treabă! Rămân Neculce, Costin şi Ştefan Luca, să vorbim despre casa unde să-mi găzduiesc doamna şi coconii. Aşa…” După

plecarea boierilor, vodă ne-a cuprins cu braţele, prieteneşte, pe după mijloc şi a cuvântat cu glasul lui bun şi cald, care te ungea la inimă: „Suntem de-o seamă, nu?”; „Eu cu câţiva ani mai mare”, a răspuns Neculai Costin cu oarecare asprime, în glas. „Vă sunt, domn, dar vreau să fim şi prieteni. Buni! Avem de împlinit poruncile sultanului. Multe şi grele. Să ix purtăm aşa fel, încât să nu se ivească niciun soi de bănuială. Niciuna!”; „Prea bine”, am zis eu, cu convingere multă, dar privirea mi-a fugit spre Costin logofătul., Neculai Costin, logofete, a vorbit măria sa, cântam când mă aflam flăcău: Lung e drumul şi cotit, /Mă dor ochii de privit... Dacă nu se întâmpla o mare nenorocirenoi am fi fost acum cumnaţi. Adevărat?”; „Da, măria ta. Îmi pare rău că...”; „Au trecut de-atunci douăzeci de ani. Nu cer să uiţi. Nici să ierţi: ar fi peste puterile unui om şi, cumva, împotriva firii. Te rog însă ca, după atâta vreme, să ai înţelegere şi bunăvoinţă a lucra împreună, uniţi, întru binele ţării. Eşti bărbat învăţat, ca şi mine. Ai cetit, ca şi mine, şi-ai scris istorie: te-ai încredinţat că, din pricini mărunte, se săvârşesc rele mari, de neiertat, pe care apoi, din fericire, vremea le şterge. Ntl cred în zicala otomană care zice: lumea trece, ura rămâne. Îl cred însă pe Cicero: Nullus dolor est quem non longinquiias temporis minunat ac molliat: nu se află durere pe care trecerea timpului să n-o micşoreze şi să n-o facă uitată. Eşti mare cărturar şi ştii că nu-i omeneşte să răspunzi răului cu-rău, decât după ce te-ai încredinţat că făcătorul relelor n-are leac. Pentru omul înţelept piatra de încercare este bunătatea. Vreau, doresc, poruncesc şi vă rog ca voi trei să-mi fiţi ajutorul în toate. Ştiu că pasărea nu poate zbura cu o singură aripă şi fără coadă. Voi, trei dregători, fiţi aripile şi coada plutitoare ale celui care şi-a luat răspunderea zborului spre libertatea acestei ţări înrobite şi a acestui norod asuprit. Juraţi că-mi veţi fi de credinţă şi că

nu veţi dezvălui nimica din ce hotărâm, între noi, de taină". Înflăcărată, vorbirea măriei sale, a topit gheaţa din inima lui Neculai Costin. Şi-a strigat într-un glas cu mine şi eu Ştefan Luca: „Jurăm!" Maria să ne-a strâns şi mai aproape, mai tare, şi-a grăit: „Ne purtăm aşa fel, cu toată dibăcia, încât sultanul, marele vizir şi orice dregător otoman să vadă că-i suntem cele mai credincioase slugi Dăm ajutor paşei la Tighina. Strângem provizii pentru armia sultanului. Ne silim, cât putem, să-l prindem pe Brâncoveanu. Îl înştiinţăm pe sultan şi pe marele Seraschier Baltagi Mehmet despre tot ce face ţarul Petru. Şi. Mai ales, ne străduim a trimite ştirile înaintea oricui. Totul ca să ne întărim credinţa faţă de... stăpâni. În acelaşi timp. În desăvârşită taină, logofete Costin, preschimbat în călugăr, pleci la Târgovişte şi-i spui lui vodă Brâncoveanu, numai lui!, că marele vizir mi-a poruncit să-l prind şi să-l trimit legat la Ţarigrad..."; „Măria ta, mă utuieşti t „s-a speriat Costin. „11. Încredinţezi că n-am s-o fac pentru nimic în lume: e român ca şi mine şi, ca şi mine, vrea binele Acestei ţări române". Pe rffipul logofătului s-a stins uimirea şi-a înflorit o bucurie adâncă; „Am înţeles, măria ta: aşa voi face". Încred întindu-se că l-a câştigat trup şi suflet, Dimitrie vodă s-a răsucit către Ştefan Luca şi i-a zis tot cu dragoste şi vorbă aprinsă: „Ştefane, prietene, zilele Acestea petreci, bei, te-mbeţi, cânţi, faci tărăboi mare prin Iaşi..." Ştefan a holbat ochii, năuc; apoi s-a gângăvit: „Măria ta... sunt cumnatul lui Neculce şi de râs... de râs mă fac..."; „Stai!... Pălmuieşti un călugăr ori un negustor turc din Beilic. Şi, beat fiind, cerci a sparge uşa la mănăsine. A Golia."; „Măria ta, eu sunt... sunt boier", căută Ştefan Luca să înţeleagă. „Ştiu, Ştefane: boier cu vază şi om Cuminte! Dar tocmai de aceea săvârşeşti o poznă ca eu ită te pun la închisoare. Laşul află că ai căpiat, iar eu te-am osândit să stai într-o chilie la Secul, în

munte”. „Na! Am păţit-o!”; „În vremea asta, pleci sol de mare taină la jarul Petru. Fină atunci îţi pregătesc hârtiile şi îndreptările.”). Atunci, a suspinat, a lămurire, cumnatul meu Ştefan Luca şi a primit, judecând: ca s-o fac bine pe… nebunul, se cere să nu pun picătură de vin în gură.”; „Ştefane, ai înţeles ce vreau?”; „De mult, din Ţarigrad, când te-am văzut la sfat de taină cu Toma Cantacuzino şi cu contele Tolstoi, în casa măriei tale de la Sângeakdar I ikusi”. „Casa mea… suspină vodă şi ochii i-au lucit, înlăcrămaţi. Cum vor mai prăda-o tâlharii… Şi cărţile, cum or să mi le ardă…”; „Ai ţara, în schimb, măria ta, ani zis eu, spre mângâiere. Şi nu se poate casa mai mare, mai împodobită, mai frumoasă”. Vodă m-a privit îndelung şi-a grăit: „Ai dreptate… Zice Hafiz stihuitorul: „Mi-ai atins doar inima uşor, /Şi s-a sfărâmat în mii de Inimi; /O, cu mii de inimi mă-nfior – /Dar mi te iubesc cu mii de inimi”… Pentru cea pe care o iubesc cu mii de inimi, cerc acum să urlu cu lupii. Auziţi prieteni? I! Hula cum lupis… până ne atingem ţelul cel mai scump, pe care, în clipa asta nici a-l rosti nu cutez…” Iaca aşa µm intrat în viitoare. Ştefan Lucit a săvârşit năzbâtiile poruncite. Eu am avut grijă să-l duc legat, în munte, la flecul, iar pe drum l-am făcut scăpat. În locui am surghiunit un slujitor, bucuros să stea, o vreme, la hodină, pe trai bun şi huzur. Cu îndreptările asupra-i, Ştefan a ajuns la ţarul Petru. Ştiam că Rusia pregătea mare război împotriva sultanului şi că-i avea aliaţi pe nemţi şi pe Ieşi. Că oştile creştinilor, de trei ori mai mari decât armia otomană, aveau să lovească dinspre răsărit, miazănoapte şi asfinţit. Din vorbirile şi sfaturile de taină cu boierii, vodă a înţeles că, în cea mai mare parte, erau de părere, să intrăm în acea horă. Să nu pierdem prilejul. Cu arma în mână, să arătăm lumii că vrednici suntem de trai slobod. Aşa se gătea a face şi Brâncoveanu. Aşa gândeau şi românii din Transilvania. A venit la noi, în

Iaşi, solie de preoţi şi ţărani să-i ajutăm, precum îi ajuta Brâncoveanu, să nu-i strivească noua stăpânire, cea nemţească. Vădit lucru: ţara se voia slobodă. Dar cum şo nimerim să fie bine? Câte se puteau întâmpla… Vodă se temea că-l va simţi oarecine, îl va pârî la Poartă şi sultanul îl va căsăpi. Se temea că, mergând întru întâmpinarea ruşilor la Nistru, l-ar putea lovi, din coastă, tătarii. Se întreba, cu nelinişte şi durere: „Dar oare ţarul va putea ajunge până la Nistru peste pământ stăpânit de poloni? Şi dacă ne împreunăm cu oastea ţarului, despre care aflu că-i cam înceată la mers, tătarii ne-o iau înainte şi ne jefuiesc ţara? Mai ales că hanul tătar a jurat pentru mine, iar acum mă urăşte, vrea să se răzbune, mă prinde şi în tapa mă trage. Căci răzbunarea tătară foc şi pârjol se numeşte.”; „Măria ta, i-am spus: pricep că numai dacă eşti cu adevărat Inorogul cel înţelept poţi scăpa teafăr din furtună asta. Drept aceea singure iscusinţa şi taina, dibăcia şi meşteşugul purtării, al mlădierii după întâmplări, ne pot duce la biruinţa gândului. Dar cine se poate bizui pe credinţa Cupăreştilor! Că pe faţă se jură că-s eu ţara, dar pe sub ascuns… Cine-i în stare a le ceti în cugete? Cine şi cum le putem împiedica mişeleasca trădare? Ales că Scarlatache şi Mihalache se află când la Iaşi. Când la Bucureşti, când la Ţarigrad…” înţelegeţi, deci, că eram în grea cumpănă.

— Cu ajutorul meu, îi veni rândul dascălului Ieremia a grăi, Dimitrie a izbutit să vâre. Şi să scoată scrisori, în temniţă la Ediculé. Pentru contele Tolstoi. Cu asemenea slujbă ciobindi mare încredere la ţarul Petru.

— Întocmai, dascăle. În acelaşi timp însă dăm de ştire marelui vizir despre unele lucruri ce se petreceau dincolo de Nistru. Bineînţeles. A căşuna vreun rău ţarului. Ne sileam, mai ales, că ştirile să ajungă în Serai înaintea color trimise de paşa Tighinei. Aşa. Dumitraşcu vodă îşi 1

Acea nume bun la două mari împărăţii, aflate în război rliplomaticesc. La sfârşitul lui faur 1711, ţarul Petru a rfi. Spindit o proclamaţie în limba latină, arătând la ce cazne îi suferinţe supun otomanii pe români, bulgari, sârbi, greci, Vi fleclara război împotriva duşmanilor creştinătăţii… în llmlă iarna şi primăvara aceea, eu, ca spătar şi apoi ca mare hatman, în locul lui Jora, m-am străduit pentru oiude: s-o strâng la steaguri şi s-o învăţ meşteşugul luptei. I.upu Costache aduna provizii de hrană şi îmbrăcăminte. Neculai Costin, logofătul, tocmea scrisori meşteşugite către vecini. Dar pe toate le privegheamăria să intru toată tiu na rânduire a ţării şi a legăturilor cu ţarul Petru şi cu marele vizir. Căci, precum înţelegeţi, amândoi veneau, cu armatele, către Moldova: unul de la miazăzi, altul de la miazănoapte. Veneau ca două furtuni, cu nouri groşi, ne-ri, vijelioşi, din ciocnirea cărora, socoteam noi, va ţâşni l'ulj; orul luminos al izbăvirii din robie ori trăsnetul negru ni morţii celei de pe urmă…

În clipa de tăcere tristă, coborâtă odată cu sfârşitul-ulmii vei hatmanului, Silion turnă vin în ulcele. Era nevoie, pentru toţi, să poată înghiţi nodul amar şi ghimpos izvodit în cerul gurii. Jupâneasa Maria povesti:

— Doamna Casandra, cu coconii, a sosit în Ajunul Crăciunului. A adus multe ştiri din Ţarigrad, în folosul domniei.

— Multe le-am cules eu, se făli dascălul Ieremia.

— Domniţa Maria a stat sub privegherea mea, aici la Prigoreni. O îngrijean mai bine ca pe copiii mei, dar tin. Iea, copilă, după maică-sa. Cu doamna Casandra m-am împrietenit repede. Nu era defel mândră, cum mă temuw-m. Era o Cantacuzină cu firea rudelor din Moldova, nu a celor din Ţara Românească.

— Semăna cu bunică-mea, Alexandrina.

— Da, Ioane. Şi, împreună cu alte boieroaice şi fete

din casă, am ajutat soţii, îmbărbătându-i întru biruinţa gândului. Doamna Casandra se temea cum nu se mai poate, dar înţelegea totul foarte bine şi se stăpânea cu multă putere, răspândind în juru-i încredere şi voie bună.

Neculce mulţumi soţiei că n-a uitat a vorbi despre casa lui vodă Cantemir, îşi aşează mai bine macatul pe genunchi şi urmă povestirea ca în letopiseţ:

— În primăvară, armia otomană a început să treacă Dunărea pe la Isaccea şi pe la Brăila. În acelaşi timp, corpuri de armată rusă se îndreptau spre Nistru. Înfruntarea cea mare se apropia, iar nouă ne ţâţâia inima de neastâmpăr şi teamă. De-a călare goneam prin ţară după oşteni, după arme, după căpitani… într-o clipă de hodină, în acele zile zbuciumate, Dumitraşcu vodă şi doamna Casandra se plimbau prin grădină, că era soare, cald şi linişte. Eu mă aflam acolo, cu măriile lor. Şi acum povestesc cele auzite atunci, ca să arăt că vodă Dimitrie se sfătuia totdeauna cu doamna Casandra. Zise măria să: „Să ştii şi tu, doamna mea, că mitropolitul Ghedeon şi hatmanul Jora mă pârâse foarte rău ţarului Petru. Zic că sunt mai rău ca un turc: şiret, viclean, adevărată sculă a necuratului, în neclintita slujbă a sultanului.”: „Asta-i bine?”; „Da. Adică poate fi şi bine. Ştefan Luca l-a văzut pe ţar la Lutk. L-a convins să iscălească tratatul, aşa cum l-am alcătuit eu. Oastea noastră va să se alăture armatei ruse, îndată ce va trece Nistrul. Domnia să fie încredinţată, pe veci, familiei Cantemir. Puterea să fie, toată, în mâna domnului, iar boierii datori să asculte fără cârtire. Oastea rusească va putea rămâne în ţară numai cu învoirea domnului. Ţara să aibă hotarul la Nistru, iar Bugeaeul, cu toate cetăţile, Tighina, Chilia şi Cetatea Albă, stăpânite: de Alexandru vodă cel Bun, de Ştefan cel” Mare şi Petru Rareş, tot ale noastre să fie precum au fost.”; „Şi dacă, ferească Dumnezeu…”, se în tristă doamnă, „Ne tragem în

Rusia”, surâse voievodul, vrând să arate că nu vede că s-ar putea întâmpla aşa ceva. „Casa noastră de pe Dealul Stegarului…”; „Ne facem noi altă, ici în Iaşi, la Suceava ori la Agapia.”; „Ce-o fi făcând cumnatul Antioh?”; „Nu vrea să vină în ţară… Dar cum să-i spun că-l pândeşte închisoarea? Toma Cantacuzino se străduie, din răsputeri, să-l aducă pe vodă Brâncoveanu alături de noi. În semn de prietenie, ţarul mi-a trimis cinci blăni de sobol şi un medalion eu chipul lui, încrustat în diamante. Le ţin ascunse…”; „Vom izbândi?”; „De n-aş nădăjdui, mărită doamnă, n-aş porni. Daitiu că în lume şi în viaţă totul w aseamănă şi totul se deosebeşte, totul e folositor şi toiul păgubitor, grăitor şi mut, cuminte şi smintit. Ceea (< ştim despre multe lucruri e împotrivitor. De aceea-i l. Reu, foarte greu, mărită doamnă, a alege calea, a şti încotro”. În minutul acela, pe uliţi s-a stârnit huiet de i; tasuri şi strigăte de mulţime mânioasă. Am ascultat, ciulind urechile şi clipind din ochi. „Ce s-aude?” a întrebat doamnă, cu îngrijorare. St rin geam din umeri a nedumeiire, când te-ai ivit tu, căpitane Silion şi-ai lămurit.

— Da, am vestit că balagiii, neguţătorii turci cumpărători de miere, făceau tărăboi: cereau ca măria să se se alăture armiei otomane. Să nu mai amâne niciun ceas. Jur vodă mi-a poruncit: „Vătaful de aprozi să cerce a-i linişti cu vorba. Să le spună că vornicul Lupu Costache stă cu proviziile, gata, în valea Siretului, să le înfăţişeze la poruncă. Iar la noapte, pe câte unul, să-i întemniţeze; a nu le mai aud boncăluirea”.

— Întocmai aşa a poruncit, prieteni, întări Neculce. Apoi a vorbit către doamna: „Casandra, mă străduiesc a răspândi ştirea că pornesc împotriva armatei ţarului, Ia Nistru, şi totodată ne mutăm, cu toată curtea, la Cetăţuia. În acelaşi timp, dobor ceata agăi despre care se spune că vine cu mazilirea.”; „Te-a pârât iar Iordache Ruşeţ?”; „1

ardosul cel vărgat a mai făcut o săritură şi a mai muşcat încă o dată, cu dintele-i otrăvit ce-l are împotrivă-mi.”; „Cum vom ieşi, Dimitrie, din toată tevatura şi blăstămăţia asta?”; „Cu spadă! De-acuma, numai cu spadă. Ori birui, ori pier. Şi nu pier, clacă ţara-i cu mine. Dacă Petru vine măcar cu o sută de mii. Deocamdată i-am cerut trei mii cinci sute de călăreţi şi cu ce-am încropit ne apărăm de orice atac otoman, napristan.”; „Vijelio, ce mult îmi eşti drag!...”; „Mă arunc în furtună, să deschid porţile slobozeniei pentru ţara asta!”

Neculce se opri parcă spre hodină; vorbise cu aprindere mare, aşa cum îşi amintea că auzise atunci. Când ni – meni nu se aştepta, pentru că toţi priveghetorii trăiau povestirea vei hatmanului, Daria şopti, din adâncul inimii, ea o rugă de slavă:

— A fost un cutezător, un mare cutezător…

— Ai dreptate, a încuviinţat dascăl u l-Jeremia.

— Şi iaca aşa, printr-un om care, de fapt, întruchipa voinţa ţării, totul a intrat în vijelie. Generalul Şeremetiev, cu zece mii de soldaţi, a trecut Nistrul şi noi voiam să facă tabără la Ţuţora. Dar îndată o parte dintre boierii cei mari, prieteni cu Ruseteştii, ne-au părăsit. S-au ascun pe la moşiile lor. În schimb, ţăranii şi orăşenii se ridicară la luptă, cu sutele, cu miile, armându-se fiecare cu ce putea.

— Ieşenii au prădat prăvăliile ţurcilor, aminti jupâneasa Maria, şi au vărsat pe uliţi stafide, smochine, portocale, lămâi şi roşcove, de le strângeau copiii şi babele. Ba chiar băteau în otomani ca-n fasole. Şi ieşeau – În calea ruşilor cu pâine şi sare, cu icoane şi prapuri.

— Mi-aduc aminte! Se învoi maica Daria, prinzând o frunză de viţă galbenă, desprinsă de pe vrej şi căzută în poală, într-o legănare uşoară. Ţara toată intrase într-un neastâmpăr pătimaş, dezlănţuit. Mânia şi bucuria se amestecau şi alcătuiau un fel de putere izbucnindă, mai

ceva că iarba de puşcă. Toţi nădăjduiam că vom scăpa de asuprirea stăpânirilor străine. Ne însufleţea o hărnicie o îndrăzneală-şi-o arzătoare dorinţă de dăruire pentru ţară cum nu se mai văzuse pe la noi demult, tare demult

— Întocmai, aprobă Neculce. Şi ca dovadă aş povesti ceva şi despre tine, maică Daria. Intrasem în sala cea mare din Cetăţuia, unde doamna Casandra, cu fete din casă, pregătea – cele trebuitoare câmpului de bătaie. Cum mă zări veni şi-mi şopti: „Ioane, nu mai spune voievodului că Antioh vodă s-a hăini t şi l-a pârât sultanului. Cruţă-l". M-am crucit şi tare m-am amărât în inima mea. Ci am zis: „Cum porunceşti, doamnă... Deocamdată, ţara se ridică, toată, împotriva stăpânirii otomane. Şi asta-i foarte bine". Mă pregăteam să plec, când ai intrat tu, cu trei răzeşi din Silişteni.

— Da: erau Manea, Badea şi Anton, neamuri cu mine

— Şi spune, te rog, cum ai zis.

— Mă plec în faţa măriei tale, înaltă doamnă. „Care ţi-i dorinţa, maică?" a întrebat doamnă, privindu-mă cercetător. „Am însoţit aceşti bărbaţi care vor a spune măriei sale că răzeşii din Silişteni, Costişa, Berheci, Huşi, Fălciu, I meri şi vârstnici, vin la steaguri să lupte pentru liberl. Iţe."; „Vrem să ne batem şi noi pentru ţară, a zis Manea, i îi cându-se în genunchii-Toţi vrem, într-un gând!"; „Dimitrie vodă se grijeşte de noi, de norod, a cuvântat Badea Cuvine-se a-l ajuta întru plinirea gândului cel bun şi nalt, priincios tuturor."; „Rău ne pare că ne-a uscat şi secătuit seceta, s-a jeluit Anton, şi n-avem bucate să dăm pentru oştire. Dar om dărui tot ce mai avem, şi vieţile, vieţile noastre."; „Ba pe la noi a mai dat şi pacostea lăcustelor..."; „Cunoaştem năcazurile, răzeşilor, ai zis domnia ta, vei hatmane: Vă mulţumesc că vă strângeţi lângă măria să şi vă străduiţi a fi cu noi, la ceas greu şi de cumpănă mare."; „Să fie cu izbândă!" s-au închinat răzeşii.

— Iar tu maică Daria ai mai spus: „Noi, călugăriţele lin mănăstirea Galata, venim să oblojim rănile oştenilor Am pregătit, până acum, douăzeci de saci cu scamă şi cinci cu feşe.”; „E rândul meu să mulţumesc, maică”, s-a ridicat în picioare doamna Casandra. Răzeşii s-au plecat i închinăciune şi-au ieşit, urând: „Să trăiască măria să şi; a ne ducă la biruinţă!”; „Aşa să fie!” am strigat eu. L-ai acum, Daria, vrei să povesteşti şi – despre întrebarea doamnei Casandra?

— Da, cinstite vei hatmane şi gazdă. M-am mândrit, totdeauna, c-am fost a lui şi nu a altuia. M-a întrebat doamna: „Eşti din Silişteni?”; „Da. Şi am fost la inima măriei sale”.

— Acum cincisprezece ani… am căutat eu să-l… dezvinovăţesc pe Dumitraşcu vodă, temându-mă de privirea aspră a doamnei. Ci tu ai urmat: „Şi cât voi fi vie, nu-l uit…”; „Mă plec, cu smerenie, mărită doamnă”, am spus eu, cu mare cutremur din inimă, şi am plecat. Şi peste două zile te-ai înfăţişat cu un tânăr, Dimitrie.

— Da, feciorul meu… Al meu şi al lui.

— Şi mi l-ai încredinţat ca pe-o comoară, zicând că, Ieşi e tânăr, va să fie bun oştean. Apoi m-ai rugat ca, în uptă, să-l aşez în preajma voievodului.

— Da: să se apere unul pre altul, precum un părinte i i feciorul său…

Glasul Dariei tremura, înfiorat de plâns. Ar fy vrut ui mai spună ceva, dar nu mai găsi vorbele tălmăcitoare ale simţămintelor din acea clipă. Gasă nu se lungească prea mult tăcerea şi să se brumeze cugetele cu întristare, vei hatmanul vorbi:

— De altfel, viind cu a doua domnie, nu ştiu dacă vârsta ori zbuciumările vremii, sau poate înţelepciunea anilor trăiţi, că Dumitraşcu vodă arăta acum nespus de bun şi de blând, de cumsecade şi de înţelegător. Tuturor,

uşa deschisă. Şi nemăreţ, ca alţi domni, ci vorovea cu toţi copiii. Nu era lacom nici de fel, dar poftea ca poruncile lui să fie aidoma şi fără cârtire împlinite, iar faptele să-i fie lăudate... Şi acum, dacă nu v-a doborât osteneala. Şi somnul, de istov, să vă povestesc despre sfatul domnesc, ţinut în aceeaşi sală mare din Cetăţuia. A intrat măria să în strai de războinic, cu coif şi sabie şi a grăit cu mare frământ: „Cinstiţi dregători, o parte din oştirea ţarului Petru a trecut hotarul şi se apropie de Prut". Noi îl ascultam cu mare luare-aminte. Straiul ostăşesc îl făcea încă mai vioi, mai frumos, mai impunător, deşi nu era nalt. Toţi îl simţeam neînfricat, însufleţit de gânduri măreţe, viteaz. Văzându-l şi auzindu-l ne însufleţeam şi noi. Dar Antioh Jora a întrebat.

— Nitam-nisam: „Şi noi, noi ce facem?" Vodă a răspuns calm, dar foarte hotărât: „Ceea ce ne porunceşte cugetul şi legea! Cinstiţi dregători, încă din aprilie am tocmit o învoială, o alianţă cu ţarul Petru: ne ajută cu toată oastea lui, să ne dezbatem de sub stăpânirea sultanului". În rândul sfetnicilor s-a aşezat, câteva clipe, înmărmurirea. Vedeam cum în unii se izvodea, încet, bucuria şi lumina; în alţii teama şi furia. Cel dintâi Neculai Costin tresări cu mare uşurare în glas şi în mişcarea trupului, a mâinilor: „Bine-ai făcut, măria ta! Bine-ai făcut!..." Toţi boierii, afară de Ruseteşti, strigară: „Foarte bine, măria ta! Să trăieşti!"; „Noi ne cam temeam că te-ai duce totuşi la marele vizir, se destăinui logofătul Costin, şi chiar ne gândeam să te părăsim şi să-l primim pe ţarul Petru."; „Deci, în acelaşi timp, am ştiut să păstrez taină şi nu v-am înşelat gândurile şi simţămintele, se bucură măria să iar, dacă-i aşa, vă rog, din inimă vă rog, fiţi alături de mine, că eu numai cu ist gând am primit domnia: să fac ţara iarăşi slobodă."; „Prea bine, măria ta! \s-a alăturat logofătul Costin, fără şovăire. „Fiţi lângă mine, cu toată inima şi cu toată puterea!" strigă

vodă, iar dregătorii înălţară cuşmele, fluturându-le, cu urale şi ou bucurie mare. Numai Iordache Ruşeţ, ca o cobe, se aşează de-a curmezişul jp întrebă cu mult venin în glas; „De ce n-ai aşteptat să vezi întâi puterea muscalilor şi cum le merge războiul? Dacă terciuiesc ori sunt terciuiţi?”; „Ca să fim în adevăr slobozi, ca să meritäm această libertate, trebuie să ne batem. S-o cucerim! Că nimeni nu ne-o dă de pomană, i-a răspuns voievodul, cu hotărâre mare. Lianeficium accipere libertatem vendere est! Aşa-i, logofete Costin?”; „Da, măria ta: a primi un hatâr de la cineva înseamnă a-ţi vinde libertatea”. Dar Iordache nu s-a lăsat convins şi nici biruit: „Te pripeşti, măria ta, şi ne-arunci în prăpastie. În prăpastie 1”; „Tot horţiş, bi vei vistiere? întrebă vodă cu aspră dojană. Cel care se teme de ceva nu mai este liber”.

— Qui metuit, non liber est, îl ajută dascălul Ieremia pe Neculce să-şi amintească proverbul în latineşte.

— „Nechibzuinţa te va pierde!” proroci Iordache, 1 cu îndrăzneală şi încăpăţânare de cobe blăstămată. „Chibzuiesc demult, Iordache Ruşeţ! De când eram zălog în Ţarigrad. De când am văzut, în bătălia de la Zenta, că o armie uriaşă poate fi spulberată în câteva ceasuri. Şi-apoi, un adevărat voievod merge cu ţara.”; „Aşa-i măria ta! Am strigat eu, Ion Neculce. Ţara se vrea slobodă!”; „Drept grăieşti!” m-a însoţit Neculai Costin. „De când mă ştiu, a urmat Dimitrie, propovăduiesc împăcarea între fraţi. Şi scuturarea jugului otoman. A sosit vremea să făptuim a ist gând cu spadă. Că altminteri nu se poate dobândi slobozenia ţării”. Cei mai mulţi dintre boieri i-au lăudat cuvântul şi fapta, iar el a mai zis: „Nu cred c-o să mă părăsiţi. N-o să mă lăsaţi singur, acum la ceas de răscruce. Sfetnicii mei, fiţi una cu mine, tari! Şi libertatea va fi a noastră!”; „Ce-mi trebuie slobozenie, dacă-mi pierd moşiile, elrti mai departe Iordache şi aruncă vina asupră-

mi: Şi în eu că numai Ion Neculce a rostuit nenorocirea asta. A noastră, a boierilor vechi şi a ţării”. Ci eu am căutat să mă apăr: „Grăieşti cu năpastă, ca un pătimaş. Te faci a nu vedea că asta-i vi era ţării.”; „Da, hatmane, Iordache Ruşeţ grăieşte ca unul care vede numai de ale sale şi nu înţelege nimic din durerea ţării şi a celor mai buni dintre boieri. Ni se alătură cu îndârjire şi logofătul Neculai Costin, zicând: „Au un vezi, jupân Iordache, că tot norodul e bucuros moscalilor? Că-i primeşte cu pâine şi sare?”; „Brâncoveanu însuşi a gătit 30.000 oaste”, am destăinuit eu. „Da: a făcut tabără la Urlaţi, mă sprijini Costin, iar vodă îl urmă cu destăinuirea, foarte bucuros: „De asemenea prietenul meu Toma Cantacuzino spătarul, cu câteva pâlcuri de călăreţi, atacă acum cetatea Brăilei î”; „Şi nouă ne vin oşteni din toate părţile, măria ta, am stăruit eu Sute şi mii vin şi se scriu la steaguri. Se adună nu numai slujitorii, ci şi ciobotarii, croitorii, blănării, crâşmarii. Se strâng mai ales ţăranii şi răzeşii. În cincisprezece zile am făcut 17 polcovnici şi 170 rocmiştri, cu steaguri.”; „Slugile lasă casele boiereşti, argaţii îşi părăsesc stăpânii şi se strâng la oaste”, mă întregi logofătul Costin. Dar, spre marea-mi mirare, Iordache Ruşeţ, altă dată mişel şi fricos, linguşitor şi viclean, acum se ţinea dârz, nădăjduind, poate, să atragă şi alţi împotrivitori ori să facă a creşte îndoiala şi teama în inimile noastre. Zise, morţiş, cu dispreţ: „Adunătură de golani şi sărăntoci! Ce faci cu ei? De unde arme?” Am căutat să-l înduplec, cu vorbă bună: „Mulţi îşi fac suliţe pârlite şi cu fier în vârf. Alţii vin călări; alţii aduc merinde şi îmbrăcăminte. Am cumpărat şi arme de la Ieşi şi de la nemţi. Iarbă de puşcă fabricăm noi, aici, în Iaşi, de vrei să ştii. Şi, decât ai cârti şi-ai proroci nenorociri ca o cobe, mai bine ai veni aici, cu pungile cu aur, din mult belşugul pe care-l ai, cum au făcut toţi boierii, şi le-ai da danie pentru

arme. Înţelegi au ba?” Se vede că l-am picnit bine, la ţintă, c-a sărit cu spaimă: „Boieri, nu îngăduiţi armarea prostimii! Că de-i bat ori nu pe turci, gloatele întorc armele asupra noastră!” Trebuie să spun că vorba asta pricinui spaimă şi încremenire la mai mulţi boieri. Vodă însă vorbi cu hotărâre: „Îţi faci spaimă în zădar, Iordache Ruşeţ, şi vrei şi pe alţii să-i înspăimânţi. Lucrezi între noi ca o coadă de topor. Drept aceea nevoit sunt să te închid ca pe un duşman primejdios”. Şi, cu inima aprinsă, zise către boierii din sfat: „Cinstiţi dregători, dacă mai avem răgaz două luni, ne armăm bine oştenii?

I-i deprindem a lupta, ca oştirea lui Ştefan cel Mare. Nţelegeţi. Sfetnicii mei, de ce zorim? Ţara-i cu noi. Ţara, clocotind de mânie şi tresăltând de bucuria nădejdilor, ne porunceşte s-o apărăm cu spada şi cu viaţa noastră!”

Inimile tuturor tresăltară într-un soi de ciudată bucurie, o bucurie scurtă, repede ucisă de suliţele deznădejdii.

Daria crezu că fgzătorile de priveghi din pridvorul conacului de la Prigoreni ar trebui să se încheie aici. I se părea că-acum, în vârtejul nebun al faptelor, în furtuna iscată din ciocnirea marilor împărăţii, nu se mai poate înţelege nimic. Iar omul, idolul ei, ar ieşi mult micşorat, de vreme ce nimeni n-ar putea povesti, aidoma, cele petrecute în ţară şi, mai ales, în sufletul celuia despre care s-au adunat aici să povestească.

Dar Ion Neculce se voia cronicar şi avea nevoie să audă şi să ştie, dacă nu tot, măcar ce era mai însemnat şi mai neobişnuit. De aceea urmă să istorisească despre venirea oştirii ruseşti, ajunsă la Prut:

— Trecând Prutul pre la Zagarance, ţarul Petru a venit drept în târgul Ieşilor, împreună cu împărăteasa lui, Ecaterina. Dumitraşcu vodă şi cu mine ne aflam în tabăra generalului Şeremetiev, pentru treburi ostăşeşti. Nu ştiam

nimic de venirea ţarului la Iaşi. L-au ieşit în întâmpinare mitropolitul, cu tot clirosul bisericesc, boieri şi orăşeni bătrâni mai de cinste, frumos tâmpinându-l şi primindu-l cu toată inima şi i s-au închinat cu mare bucurie, ca unui împărat creştin, dând laudă lui Dumnezeu, că doară ne va cerceta cu milă să şi ne va ajuta să ieşim de sub jugul ţurcilor. Trebuie să aflaţi că ţarul Petru Alexeevici este om voinic, mai nalt ca toţi, iar nu gros, ci subţiratic şi rătund la faţă, smead, oacheş şi întru totul chipeş. Cam aruncă din cap câteodată, fluturând. Nu umblă cu mărire şi fală ca alţi monarhi, ci, adesea, în haine obişnuite, însoţit doar de doi-trei slujitori.

— Da, da, îşi aminti căpitanul Silion; aşa a intrat şi în Iaşi întâia oară. Şi fiind colbăit de drum, n-a mers în Curtea domnească, împreună cu împărăteasa, ci a poposit de-a dreptul la feredeu. Şi l-au îmbăiat băieşii, cum s-au priceput şi ei, ca pe-un vericine. Habar n-aveau că-i ţarul.

— Dar Dimitrie unde l-a întâlnit? întrebă dascălul Ieremia, cu mirare.

— Pe uliţă, îmbăiat gata. Proaspăt şi fercheş. Privea la prăvălii şi la biserici, la oameni şi la case. Şi unii oameni priveau la el: nu c-ar fi ştiut că-i împărat, ci că-l vedeau aşa nalt, cu două capete deasupra tuturor. Eu, cel dintâi i-am arătat măriei sale: „El e! Ţarul, măria ta!” am zis, cu îngrijorare, cu teamă şi cu bucurie. Dumitraşcu vodă nu şi-a pierdut cumpătul; s-a apropiat de musafir, a descălecat, mi-a înmânat frâul calului şi cu glas hotărât, a grăit: „Iertare, mărite doamne! Ţi-am pregătit cea mai aleasă primire, dar… n-am ştiut. Am fost la Ţuţora, la Şeremetiev, cu steagurile mele.”; „Am aflat, a surâs tarul. Şi-apoi mie nu-mi plac primirile prea bine pregătite. Fug de ele. Fug cât pot… Tu eşti cneazul Dimitrie?”; „Eu, slăvite!” şi i-a sărutat mâna. Ţarul l-a îmbrăţişat, ridicându-l în sus, fiind, precum ştiţi, Dumitraşcu vodă om scund. Apoi l-a sărutat

de trei ori, ruseşte, cu zgomot şi râzând cu bucurie mare. „Te-ai hotărât deci, cneaz Dimitrie: mergi cu mine, nu?”; „Cu toată ţara, măria ta. Tratatul trimis prin vistierul nostru…”; „L-am iscălit aşa cum l-ai alcătuit”, a fluturat ţarul din cap. „Îţi mulţumesc din inimă! S-a înclinat Dimitrie. Păşind alături de Înălţimea Ta, mi-am iscălit hrisovul slavei întru veşnicie ori al osândei sub satâr”. Văzându-l pe voievgd îmbrăţişându-se cu acest bărbat nalt şi voinic, mulţimea a priceput că-i ţarul şi a început a şopti, a-şi da ghionţi şi a striga: „Ţarul Petru?!… Aista-i ţarul!… Trăiască Dimitrie vodă Cantemir şi ţarul Petru!… Să trăiască şi să ne scoată din robia padişahului!…” Adunându-se, repede de pe uliţi, ieşind din case şi prăvălii, ivindu-se la ferestre ori în balcoane, bărbaţi, femei, copii, oşteni au făcut un alai vesel şi înflăcărat. Mă aflam în mijlocul acelei mulţimi, cu caii de căpăstru, şi foarte mă simţeam mândru şi bucuros.

— Întocmai mă simţeam şi eu, a venit cu vorba Ion Neculce. Atunci, laşul şi toată Moldova au trăit câteva zile de mare nădejde şi bucurie. Mai ales i-a încântat pe români parada ostăşească din ziua sfântului Petru.

— Era sărbătoare în cinstea ţarului, de ziua lui, povestijupâneasa Maria. Ne-am îmbrăcat frumos şi-am ieşit la priveală. Şi văzând noi acei oşteni mândri, ţanţoşi, acei călăreţi în fireturi, cu săbii lucitoare şi lănci lungi, ne-am încredinţat că a noastră va fi izbânda. Dar…

— Drept grăieştie Maria, surâse vei hatmanul. Căci multora dintre boieri şi slujitori le-a plăcut mai ales masa dată întru cinstirea ţarului. Mai întâi, să spun că ţarul n-a primit locul din capul mesei, ci l-a aşezat acolo pe Dumitraşcu vodă. Au fost poftiţi canţelarul Golovkin şi o seamă de ghenerali, precum Goliţîn, Dolgoruki şi Rijnne, iar dintre miniştri Şafirov şi Sava Raguzański.

— Să nu-l uităm, vei hatmane, pe Toma spătarul

Cantacuzino.

— Da, da, Silioane: părăsise tabăra de la Urlaţi a lui vodă Brâncoveanu şi se alăturase ţarului cu un pâlc de călăreţi. Şi-i bine că mi-ai amintit, pentru că, în acel moment, se înfiripa un început de unire română în faţa primejdiei, iar eu am înţeles cam ce jurăminte tainice erau între Inorog şi Şoim… Ci vreau să mai spun că la acel ospăţ împărătesc şi domnesc am mâncat ca la praznic şi am băut vârtos vin de cel cu pelin de la Cotnar, de care ruşii mult se mirau că la noi rodeşte vin cu pelin aşa de bun. Ne-am cinstit bine şi frumos şi ne-a închinat însuşi ţarul cu nişte vin de al lui, de la franţuji, din care, îndată ce ara băut, am şi mărmurit toţi de beţi…

— Da, da, râse jupâneasa Maria, acolo v-aţi îmbătat că era dires cu mâna ţarului însuşi, iar aici, oricât le direg cu mâna mea, nici nu vă uitaţi la cele ulcele, pline cu must de Prigoreni.

— Bine grăieşti, jupânească Maria, şi bine faci arătându-ne ulcelele. Că noi uitându-ne în gura povestitorilor, uitat-am de ele şi de gustul mustului.

Înveseliţi, toţi băură din ulcele şi mâncară câte două-trei felii de cozonac. Daria clipi din genele-i lungi, umbroase, surâse şi vorbi:

— Îmi amintesc că, a doua zi, fiind duminică, ţarul Petru a vizitat laşul. A intrat în bisericile Trei Ierarhi şi Golia. Le-a lăudat frumuseţea şi felul cum se îmbină meşteşuguri diferite, ca să iasă ceva nou şi deosebit.

FDA, maică Daria. A lăudat mult şi caii moldoveneşti.

— Lasă, Silioane, că nu s-a zgârcit cu laudele nici când a văzut femeile noastre, întări jupâneasa Maria. L-am auzit cum vorbea tare şi gros despre obiceiurile noastre, găsindu-le alese şi frumoase. Numai împărăteasa sta cam ţapănă şi se oţăra la chip ori de câte ori ţarul se apropia de o româncă mai frumuşică. Iar când a privit-o pe doamna

Casandra şi i-a lăudat multa-i drăgălăşenie, ţarina a pufnit de mânie şi l-a suduit.

— La masa dată în cinstea lui Dimitrie, în tabăra lui Şeremetiev, au fost poftiţi numai cincisprezece boieri. Rugă a făcut-o mitropolitul Ghedeon însăşi, cu multă evlavie.

— Da, Silioane, ca mai pe urmă să mă-nvinuie pe mine de trădare şi să-mi ia averea, boaita! răbufni Ion Neculce.

— Ştiu, vei hatmane… îţi aminteşti parada ostăşească? Ce mai trăgeau dragonii din flinte, pe rând, foc după foc, repede, de jur-împrejur, cum ar merge fulgerul, roată.

— Şi din tunuri au tras.

— Le-am numărat: aveau cincizeci şi două de tunuri:

— Nu mai văzusem asemenea dragoni şi asemenea tunuri; iar asta ne-a făcut să credem, încă mai tare, că izbânda va fi a noastră, zise Neculce, apoi tăcu.

Vru să guste o bucăţică de păstramă, dar se opri. Daria observă mişcarea şi, CU sprinteneală şi gingăşie, îi întinse talerul şi ulcica plină cu vin:

— Pofteşte, cinstite vei hatmane!

— Bine faci, Daria, că mă îndemni, zâmbi Neculce, pentru că, nu ştiu cum, dar parcă mi-i tare greu, e dureros chiar să-mi amintesc ceea ce a urmat. De aceea va să mai întârziem o clipă cu povestirea despre acel ospăţ de la tabăra lui Şeremetiev. Masă au întins-o pe pământ, sub multe corturi aşezate unul lângă altul. Pentru slobozirea picioarelor în jos, soldaţii au săpat un şanţ lung. Şi parcă spre a nu ne lăsa bătuţi de vinul cel franţuzesc am venit cu belşug de Cotnar şi Odobeşti, am băut toţi, de-a valma şi am mărmurit toţi de beţi. Şi nici n-am ştiut cum am dormit în acea noapte şi ţarul şi domnul şi noi, boierii…

— Atunci, voi… n-aţi ştiut, zise jupâneasa Maria,

ridicându-se în picioare; ci acum ştim cu toţii că ni-i somn şi vrem a dormire. Noapte bună vă urez, cinstiţi oaspeţi şi privighetori!

Toţi s-au ridicat, mulţumit şi s-au tras spre paturile lor. Numai maica Daria a mai rămas să privească luna, cerul înstelat şi nucii cu frunza galbenă. A rămas de vorbă cu amintirile şi cu umbrele dragi, numai de ea ştiute.

SEARA A DOUĂSPREZECEA sau:

DUREREA ŞI MĂREŢIA ÎNFRÂNGERII

În cea de-a douăsprezecea seară s-au adunat sub privegherea Dariei: ea a pregătit plăcinte calde, păstramă de gâscă şi de capră, cozonac, cafele şi vin. Pentru că aşa, de pe la chindie, a început să sufle un vânt răcoros, dinspre Hârlău, a acoperit jilţurile cu macaturi, iar pe umerii priveghetorilor a pus şaluri şi ilice, povăţuind:

— Să-ncaltă în colţuni de lână, să nu ne cuprindă răceala.

Ştiau că-i cea din urmă seară de priveghi şi-i cerca o adiere de păreri de rău: se deprinseseră a cislui împreună, a depăna amintiri, a afla lucruri neştiute şi, mai cu seamă, a se întâlni cu ei înşişi, cei de altă dată, avându-l pe Dimitrie Cantemir printre dânşii, reînviat din izvoadele aducerii aminte prin puterea cuvântului. După ce a gustat pastrama, plăcinta şi vinul, foarte lăudându-le, vei hatmanul Ion Neculce slobozi cuvânt şi zise:

— Toate arătau, în acel sfârşit de iunie şi început de iulie 1711: că ziua mântuirii noastre a sosit. Sfatul domnesc a iscălit tratatul încheiat de voievod cu ţarul Petru. Neamul Cantemir era primit ca neam veşnic domnitor în Moldova. Coconul lui Dimitrie, Şerban, cu numele bunicului său domn la Ţara Românească, îi venea urmaş tatălui său. Avea numai cinci ani, dar era timp să crească aici, printre români. Toate le făceam în mare grabă, că era război. Otomanii veneau, repede, spre Iaşi

— Doamna Casandra, cu coconii şi cu o parte din jupânese am rămas adăpostite în Cetăţuia. cu o strajă pentru neită de Ilie Abăza, vornicul dinspre doamna.

— Pot să vă spun şi eu, intră în vorbă dascălul Ieremia, netezindu-şi barba, că seraskierul Mehmet Baltag i, marele vizir, grăbia tare spre miazănoapte; se temea că la ivirea oştirii ţarului se vor ridica toţi românii şi tot i creştinii din Balcani şi-i vor toca armia cea făloasă, bucată cu bucată. Se zvonea că Brâncoveanu, cu tabăra adunată la Urlaţi, chitea ceasul potrivit să treacă la moscali.

— Iar trecerea lui Toma Cantacuzino de partea noastră preschimba zvonul în adevăr, întări Neculce. Ziceau: „i-a trimis înainte mergător… Am uitat s-a spus asară ce mare a fost bucuria lui Dimitrie Cantemir şi a doamnei Casandra când l-au văzut pe Toma sosind cu pâlcul de călăreţi, falnici şi doritori de luptă. S-au îmbrăţişat şi au lăcrămat de bucurie şi fericire: „Suntem împreună! strigă vodă. Împreună, Şoimule, ca să ne dobândim libertatea”. Toma spătarul plecase sfădit cu vodă Brâncoveanu, dar Dimitrie Cantemir îl încredinţă că de-acum înainte nici acela nu mai are de ce şovăi… Baltagi paşa îl prinde şi-l scurtează de cap. Deci, dacă dragă i-i viaţa, trebuie să vină la noi. Turcii cei mari ştiu că o oaste românească nu se bate împotriva unui împărat creştin. Au văzut asta şi la Viena.”: „Brâncoveanu şovăie, a zis Toma Cantacuzino, dar nu vrea. În ruptul capului, să se bată cu ţarul.”; „Iar în îngăimare, printre otomani, pe Brâncoveanu nu-l aşteaptă decât pieirea. Vorba ceea: la o turmă de oi ajunge un casap”.

— Eu auzeam, se vârî dascălul Ieremia cu vorba, că Toma Cantacuzino se voia domn în Ţara Românească. Dar mai ştiu că, sfătuit de doamna Casandra, în taină, şi Dimitrie Cantemir se voia domn peste amândouă ţările române.

— Şi crezi c-ar fi fost rău să se împreune. Să se înfrăţească înţelepciunea Inorogului cu îndrăzneala şi vitejia Şoimului? întrebă Daria, zâmbind trist, dar strălucindu-şi ochii de lumina necuvântatei bucurii.

— Văd că ţi-ai însuşit numele din „Istoria ieroglifică" şi le foloseşti cu tâlc şi plăcere. Dar, cum spunea Dimitrie, însuşi Locum virtus habet inter asim, adică sălaşul virtuţii e printre stele…

— Ci, drept să spun, întoarse vorba Neculce, mie nu-mi prea plăcea Toma spătarul: îşi încurcase domnul în rea capcană, părăsindu-l pradă mâniei marelui vizir. Căci, la urmă, dintr-asta s-a tras, numai peste trei ani, cumplita moarte a Brâncoveanului şi a celor patru coconi ai lui.

— Greu este să vezi calea cea bună când din urmă, cu nemilă, te brâncesc primejdiile, şopti Silion, ca pentru sine.

— Adevărat, dădu Neculce din cap. La început noi am crezut că ţarul avea ca la 200.000 de soldaţi, călăreţi, pedeştri şi tunari buni şi tunuri multe şi alte arme noi, cum n-aveau otomanii. Ci, mai pe urmă, adică după bătălie, aflat-am că oastea era în adevăr mare, dar împărţită, răşchirată fără nicio socoteală, în mai multe locuri, nu strânsă într-un singur trup. Şi acele locuri foarte depărtate între ele: 80.000 la Azac (Azov), 45.000 spre Crimeea, 40.000 spre miazănoaptea Rusiei, cu faţa la suedezi. Că le-ar fi trebuit săptămâni şi luni de marş ca să se adune. În afară de asta riga Poloniei, deşi-i făgăduise 30.000 de ostaşi, nu i-a. Lăsat să coboare mai jos de Oameniţa. S-au strâns şi peste 10.000 de viteji sârbi, dar Brâncoveanu nu le-a îngăduit să treacă prin Ţara Românească. Şi, chiar dacă-i lăsa, îi prindeau otomanii ca-n vârşă şi-i sugrumau pe toţi, cum li-i obiceiul lor cel sălbatic. Când a aflat cu ce puhoi de ieniceri şi spahii vine Baltagi paşa, ţarul a poruncit să i se adune toate ostile, dar era mult prea

târziu. Iar când au ştiut că otomanii se apropie de Iaşi, au gonit zile şi nopţi, fără popas, istovind om şi cal până la prăbuşire în tină ori în colb. Treabă moscălească! Aşa că în Moldova ţarul a ajuns cam cu 40.000, la care s-au adăugat numai cei 10.000 de români, strânşi de noi, în mare grabă. Dimitrie Cantemir m-a numit pe mine mare hatman în locul lui Jora, care nu voia să pună osul la muncă; în locul meu, mare spătar l-a pus pe Gheorghiţă Milescu. Aveam însă polcovnici puţini şi slab pregătiţi. Ne lipseau armele şi praful de puşcă: abia atunci îl fabricam. Ne însufleţea însă pornirea şi râvna spre biruinţă.

— Nu din vina norodului nu eram pregătiţi.

— Cercă Daria să dezvinovăţească ţara, ci a ocârmuitorilor. Că, aşa cum spuneam şi lui Dimitrie cel tânăr: oştirile le fac voievozii, cu oameni din Jropor, cum face olarul oale din lut). Or, în ultimii douăzeci de ani săbiile au ruginit, de frică, în teacă ascunse.

— Şi asta-i adevărat. Dar au mai fost şi altele. De pildă aceea că împăratul Moscului nu cunoştea rândul locurilor pe unde trecea oastea lui. Şi mai ales locul unde ivea să dea bătălia. Iar generalii lui erau mult prea încrezători în ei, beţi încă de bucuria victoriei de la Poltava, ei ştigată cu doi ani mai înainte, împotriva lui Carol al XII-lea al Suediei, înaintau fără acoperire, vraişte şi fără teamă de vicleşug otoman şi tătăresc. Prea multă lui xedere îi zăpăcea, îi orbia.

— Şi Dimitrie vodă era aşijderi puţin cunoscător al locurilor, împărtăşi Silion părerea vei hatmanului.

— Cum să le cunoască dacă atâta vreme a stat zălog ori pribeag la Ţarigrad? întrebă Daria.

— Iar dacă generalii păreau a nu se teme de lovirea neaşteptată a armiei otomane, în schimb hârea moscalilor îndeobşte foarte temătoare este şi bănuielnică de vicleşug. De aceea ţarul a dat deoparte toţi boierii români şi se

iiituia numai cu Dimitrie. Iar pe el, pe Dumitraşcu. Vodă, prea multă încredere a ţarului îl cam hemeise, de nu se mai sfătuia cu nimeni. Aşa că am pornit cam legaţi la ochi cu multe legători. Dar de ce le mai găsesc eu vină acum, când toţi căzusem în beţia care ne-a furat minţile şi 1 ne-a tulburat gândurile?

— Şi turcii, ştiţi câţi erau? întrebă dascălul Ieremia, aşteptând răspuns de la Neculce.

Răspunse însă Silion:

— Se spunea că marele vizir Mehmet Baltagi paşa ar fi trecut Dunărea cu 400.000 de ieniceri şi spahii, întăriţi cu 400 de tunuri.

— Mult prea umflat acel zvon, ţinu Ieremia să îndrepte. Nu avea mai mult de 120.000, la care s-au mai nlăugat tătarii, naiba ştie câţi: 20 – 30.000.

— Oricum, au intrat în Moldova de trei, dacă nu de patru ori mai mulţi decât moscălii, risipiţi în multe locuri.

Ba şi generalul Ronne, cu Toma spătarul Cantacuzino, s-au mai răşchirat încă, năpustindu-se asupra Brăilei.

— Şi încă două năpăşti mari! Se ridică Daria în picioare, indignată. Secetă şi lăcustele.

— Da, lăcustele… seceta, suspină Neculce. Parcă le-ar fi trimis Baltagi paşa înainte, cu o drăcească putere, să ne potopească puţinele holde ce mai rodeau prin văi şi să ne usuce gurile de sete şi foame. Era la începutul lunii iulie, când pornit-am spre miazăzi. În frunte, generalul Ianus, cu 7.000 de soldaţi. La două ceasuri în urmă, ţarul Petru, Dimitrie Cantemir şi feldmareşalul Şeremetiev, cu 15.000 de ostaşi. În urmă venea pedestrimea, adică grosul armatei, sub porunca generalului Repnin. Grăbeam spre miazăzi, spre Fălciu, unde ştiam că se afla ceva iarbă pentru căi. În drum, totul era ars ele secetă şi dumicat de lăcuste.

Aici şi căpitanul Silion zise:

— Da, mi-l amintesc pe Manea din Silişteni, văitându-se: „Cumplită căldură!... Arşiţă!... Pârjol!...”; Iar Dimitrie cel tânăr i se alătură: „Toate fântânile au secat, iar setea îmi arde măruntaiele.”; „I-Iorhăind după apă, zise Badea, m-a pălit un stol de lăcuste... Gata să mă acopere şi să mă înăbuşe. Am călcat prin şi peste ele, ca printr-un nămol vâscos, puturos, greţos.”; „Oştenii aleargă înnebuniţi după o cofă de apă, mai spuse tânărul Dimitrie, iar caii cad şi mor de sete, parcă un zmeu nevăzut i-ar pocni cu leucă-n cap”.

Zise vei hatmanul Neculce

— Aveau dreptate acei răzeşi oşteni. Gândise ţarul Petru să aştepte greimea oştii la Gura Săraţii. Dar ştafetarii vesteau că, istovită de sete, de foame şi de căldură, pedestrimea nu mergea, ci se târa precum colbecul. Şi alţi ştafetari, ca şi ţăranii români, vesteau că turcii au făcut, în grabă mare, trei poduri peste Prut şi au şi început a trece dincoace. Noaptea, avangarda lui Ianus a fost retrasă la grupul Şeremetiev, adică lângă noi. Aşteptam pe Lupu Costache să vină cu caravana de proviant, hrana pentru oameni şi cai, sacale cu apă. Asta ne era nădejdea cea mare: să ne răcorim şi să ne întărim puterile înainte de bătălie. Românii mai răbdau, dar moscălii mai mult de jumătate erau bolnavi de căldură şi de sete: buzele beşicate, fâţele buburoşate, ochii ieşiţi din orbite, mergeau care mai puteau, gâfâind, cu limbile scoase, ca ogarii după a goană nebună. Şi suduiau... Şi ocărau... Şi drăcuiau, Doamne! Cum le venera gură. În sara aceea l-am văzut pe Dimitrie foarte îngrijorat. Ne-a vorbit în şoaptă, nouă, boierilor şi căpitanilor români: „Prieteni, e greu. Oştirea (arului, răsfirată prin Ucraina şi Podolia, nu s-a adunat nici pe sfert. Grosul, cât este cu noi. Înaintează foarte încet. Iar marele vizir grăbeşte spre

miazănoapte. Avangarda lui a şi trecut Prutul. Zoreşte să dea bătălia înainte de a ne aduna noi toţi şi a ne găti de luptă, cum se cuvine. Afară de asta, Brâncoveanul şovăie încă, şi nu loveşte din spate.”; „Că ele obicei, am mormăit eu: vrea să se strecoare prin furtună.”; „Ce facem?” a întrebat Savin Zmueilă. Tot voievodul ne-a încurajat: „Mai rău decât ne-a fi. st nu ne poate fi. Ţarul vrea să se întoarcă îndărăt. L-am sfătuit şi l-am rugat să dăm bătălia aici, chiar dacă suntem mult mai puţini decât potrivnicii. La Zenta, Eugeniu ele SavOia nu avea mai mulţi, îi pândim la trecerea Prutului ji-i doborâm, pe bucăţele. În faţa musulmanilor cine cutează, loveşte şi stăruie întru cutezare, acela biruie. Dacă nehodinim în răcoarea istei nopţi şi ne hrănim cât de cât, mâine-i aruncăm pe toţi în Prut, cum i-a aruncat ele Savoia în Tisa: numai eu 16.000 a spulberat 200.000 de musulmani”. Îl credeam, mai ales că şi rânduisem ca un pâlc de ţărani şi oşteni români să se strecoare printre străji şi să strice podurile, să nu aibă otomanii pe unde se mai retrage. Dar, după un ceas, ai sosit tu, Silioane…

— Da, cu o veste foarte rea: că Lupu Costache, în loc să vină la tabără, a trimis ştire că-i bolnav şi s-a închis în mănăstirea Bursuci.

— Şi proviziile? Hrana? Apa? Armele? Am întrebat eu. Ion Neculce, cu uimire şi spaimă, simţind că jungherul trădării mi s-a înfipt drept în inimă.

— Le ţine acolo, închise, am mai zis eu, Silion. Se întreba Dimitrie Cantemir cu mânie: „Trădează? Şi-mi porunci: Silioane, să-l aduci aici, viu ori mort!”

— După ce ai plecat, continuă Neculce, am suspinat eu filosofie tristă: „Pleava se duce-n vânt…” Dar repede m-am încurajat singur: Ci mulţi români s-au alăturat armatei ruseşti pornită spre Brăila. M-am dus şi am poruncit oştenilor de prin partea locului să umble în noaptea aceea

după apă şi merinde. Vodă se încuraja singur „Norodul e cu noi! Ei, dacă noi ocârmuitorii n-am şovăi…” Da, mi-aduc aminte: am rânduit doisprezece olăcari să grăbească prin sate. Până la Focşani, la Bacău, Roman şi Iaşi, cu poruncă să strângă oamenii hrană şi repede s-o trimită la tabără.

— Iar eu, povesti Silion, cu trei călăreţi am galopat până la Bursuci. Nu l-am aflat pe Lupu Costache. Nici proviziile. Nimeni nu ştia ceva despre ele. M-am întors în zori, cu ştirea asta nenorocită şi cu una bună: Ronne şi Toma Cantacuzino, după o luptă foarte grea şi cruntă, au eliberat cetatea Brăilei. „Foarte bine! S-a înviorat Dimitrie. Dovadă că-l putem birui pe duşman. Mă duc să lupi la generalul Ianus, la avangardă, în fruntea celor 2000 de oşteni ai mei. Silioane, mă însoţeşti. Vei hatmane, ai grijă de ceilalţi. Şi… dacă se întâmplă ceea ce nu vreau să se întâmple, salvează-mi familia.”; „Da, măria ta 1” am făgăduit eu, cu inima friptă, iar el: „Ah, secetă şi setea, întocmai ca la Zenta… Dar şi Prutul şi alte râuri mai au smârcuri destule. La luptă, căpitani!” Aşa am pornit bătălia, acolo la Stănileşti, în acea dimineaţă de zăpuşeală şi năpastă. Generalii moscali au poruncit soldaţilor să închidă tabăra în parcane, să ne apărăm de năvala otomană. Bătălia au început-o românii aflaţi în afara parcanelor. O vreme s-au ţinut bine, bieţii, măcar că erau oaste de strânsură, neînvăţaţi la război tare. Şi mai aveau şi arme proaste. În schimb, otomanii aveau cai buni, arme multe, tunuri cu care-i întreceau pe ai noştri. Dar, mai ales, îi copleşeau cu numărul. Eu, cu două pâlcuri, mă băteam la adăpostul parcanelor. Dimitrie, în afară, dar foarte aproape. Şi-acum parcă-l aud strigând şi gemând: „Ah!… mă arde setea… ciuda… mânia… ura!… Silioane, unde eşti, fricosule?”; „Aici, măria ta!… Am avut treabă cu nişte duşmani… Uite-i! Vin iară…” Şi Dimitrie a prins să lovească furios, cum nu mi-am închipuit că poate fi cineva.

Furia nu-i stânjenea îndemânarea. Răcnea mereu: „Izbeşte, Manea!... Dă şi tu, Badea!” L-am auzit lăudându-l pe tânărul Dimitrie: „Aşa, viteazule!... Bine l-ai pocnit... Aşa!... Cum te numeşti, fecioraşule?”; „Dimitrie!” a dat răspuns tânărul, printre izbiri şi icnete. „Dimitrie? Şi-al cui eşti?” a mai întrebat vodă, într-o clipă de răgaz. „Al măriei tale... Aşa zice mama.”; „Da?!... Toţi cei care luptă aici sunt feciorii mei dragi...”

Aici, jupâneasa Mfăvia a observat că Daria strângea pleoapele ca să oprească lacrimile; buzele îi tremurau mărunt; mâinile i se încleştau pe genunchi, cercând să înăbuşe toată durerea numai în inima ei.

Neculce n-o vedea, prin slabă lumină picurată din stele, printre frunzele de viţă, şi povestea mai departe:

— L-am văzut pe Manea răzeşul din Silişteni: s-a apropiat de măria sa, c-o suliţă în piept, gemând: „Sunt prea mulţi, măria ta, nămol...” Şi-a căzut, răpus. Ci vodă a strigat: „Să nu ne lăsăm!... Să nu ne lăsăm copleşiţi!... Până la cea din urmă picătură de sânge!... Bătălia devenea mereu mai înverşunată. Bubuitul tunurilor, pocnetul sâueţelor, izbirile săbiilor în scuturi, răcnetele războinicilor cutremurau văzduhul, asurzeau, năuceau oamenii, îi turbau. Ai noştri se băteau cu atâta mânie şi dezlănţuire de ură, într-atâta dogorire de soare şi secetă, într-atâta vălmăşag de colb şi fum, de vaier şi moarte. Căldura soarelui se îmbina cu focul şi fumul împroşcat din tunuri şi din puşti şi ne ardea obrajii, braţele, plămânii. Şi, deodată s-a vestit: „Retragerea!... Retragerea!” Dimitrie a strigat, cu disperare: „De ce?... De ce?... Mai putem rezista... Ne vin întăriri... Cum să părăsesc aceste locuri pe unde am copilărit, m-am plimbat, am vânat... Acolo era un izvor cu apă rece...”; „Fereşte-te, măria ta!” a strigat tânărul Dimitrie, văzând un pâlc de spahii cum se repezeau asupră-i. Dar voievodul n-auzea, nu vedea primejdia: striga

şi îndemna la luptă, mereu: „Vor veni iar vremuri bune!... Mai bune!... îi cunosc pe otomani: deznădăjduiesc repede... Au pierderi mari... Auzi-i cum se tânguie... Acuşi or să strige: «Aman, amân!...»; „Fereşte, măria ta! A mai strigat o dată Dimitrie cel tânăr şi a lovit spahiul care se repezise asupra lui vodă; dar, străpuns de suliţa duşmană, a căzut, strigând: „Fereşte, măria ta!” Abia atunci a înţeles vodă că Dimitrie cel tânăr l-a apărat cu trupul lui. A suspinat: „Ah, ce flăcău tânăr şi frumos piere... Silioane, hai la cortul ţarului”. Se grăbi Silion cu povestirea, luând cuvântul de la Neculce, care parcă se frângea de oboseală.

— Da; cu sabia în mână ne-am deschis pârtie printre potrivnici; am intrat în spatele parcanelor şi-am alergat până la cortul ţarului. Văzându-l plin de sânge, de funingine, de colb, Petru s-a speriat şi-a întrebat cu durere: „Ce-am făcut, cneaz Dimitrie? Ce-am făcut?”; „Se vede că aşa-i la război, mărite ţar, a zis Dimitrie. Dar trebuie să rezistăm. Trebuie!”; „Mă turbă arşiţa asta... s-a erămăluit ţarul. Ce facem?”; „E foarte greu; dar dacă stăruim îi batem. Îi batem!”; „Ei sunt prea mulţi, noi puţini. Prea puţini!... Am greşit. Nu trebuia să angajez lupta. Trebuia să mă retrag şi să-l aştept pe Baltagi paşa în Podolia, cu toţi ai mei.”; „Nu părăsi locul, măria ta! La Zenta creştinii erau mai puţini ea noi. Dacă mâine reluăm bătălia, îi fugărim până la Dunăre. Până la Dunăre!”; „Risc prea mare...”, s-a îngăimat ţarul. „Voievozii români, înaintaşii mei, adesea au biruit armii de trei şi patru ori mai mari. Dacă nu ne speriem şi răbdăm, îi biruim!” Ţarul l-a privit cu îngrijorare şi milă: „Nu-i eu putinţă: Suntem încercuiţi. Am avut pândari puţini şi proşti. N-am crezut ştirile aduse de ţăranii români şi, iată, am căzut, ca sobolii cei chiori, în capcană otomană. Iar dacă Baltagi paşa ar şti cât de puţini suntem şi cât de obosiţi, de bolnavi, ne-ar terciui în picioarele armăsarilor.”; „Dar nu ştie, măria ta! Crede că

suntem numeroşi şi tari.”; „Şi-apoi, ţarina-i foarte speriată: suduie pe generali, plânge cu sughiţuri şi vrea pace.”; „Dacă rezistăm încă două zile, vin Ronne şi Toma Cantacuzino de la Brăila. Mai am. Şi eu cinci mii la Neamţ. Sosesc şi generalii din Polonia… Să ne batem, măria ta! Decât să fugim cu ruşine, mai bine să pierim, cu cinste”. Văzând îndârjita stăruinţă a voievodului, ţarul a mers însuşi până la marginea părеanelor şi a privit cum moscălii şi românii respingeau atacurile otomane şi, mai ales, cum înaintau, de fiecare dată spre meterezele lor. În unele locuri mai aveau doar o sută cincizeci, două sute de paşi, până la intrarea în cuibarul otomănimei. Mă miram de ce nu fac şi acel salt. Că de-ar fi năvălit cum purcedeau, niciun musulman n-ar mai fi rămas viu. Am aflat, mai pe urmă de la Dimitrie Cantemir, spuse Silion: nu voia Şeremetiev. Se temea de spahii, care nu intraseră încă în bătălie. Zicea că el n-are călăreţi cu care să li se împotrivească. Suduia că mare parte din cavaleria moscovită se afla, cu generalul Ronne, la Brăila.

— Dar mai ştiu că, tot la stăruinţa lui Dimitrie, ţarul l-a chemat pe generalul neamţ Wiedemann, care striga împotriva generalilor y-i, zicându-le molâi, nepricepuţi şi fricoşi. Acel general a cerut lui Petru să-i dea ocârmuirea oştirii şi, în două-trei ceasuri, o face el ce-o şti. Şi-o spulbera pe turci de nu s-o mai vedea nici picior de-al lor pe-aici.

— Şi de ce nu i-a dat-o? întrebă dascălul Ieremia.

— Ba i-a dat-o. Şi-a săvârşit isprăvi mari, însufleţind soldaţii la luptă, mergând în fruntea lor. Înaintau greu, dar înaintau.

— Dimitrie Cantemir nu mai putea de bucurie, spuse Silion. Eram lângă dânsul. Părea nebiruit. Şi porni să lupte lângă Wiedemann.

— Ţarul, spuse Neculce, privea prin ochian, se

bucura ea un copil şi-l binecuvânta pe Dimitrie Cantemir că l-a îndemnat să continue bătălia. Numai că, înaintând în fruntea soldaţilor, fluturând sabia şi răcnind, pe Wiedemann Ira izbit o bombă şi l-a strivit. Peste câteva minute, şi ajutorul lui, generalul Volkovski a primit rană adâncă de iatagan. Fără căpetenii viteze, ostaşii ruşi s-au speriat au început a îndărăpta. Din urmă, otomanii îi loveau cu năprasnică furie. Ţarul a strigat, a îndemnat, a poruncit, a suduit. Zădarfiic! Nimeni nu-l mai asculta. Privea, în neputinţă, hăcuirea trupurilor şi marea vărsare de sânge. Şi, deodată, s-a smucit, s-a zbătut, s-a răsucit în chip ciudat şi groaznic şi-a căzut jos, câtu-i de lung, ca un plop trăsnit. Toţi cei din juru-i s-au înspăimântat. Noroc de ţarină, care, ştiindu-i beteşugul, l-a udat cu apă, i-a pus sub nări şipuşoare cu săruri şi l-a trezit din acel leşin. Dar acum era moale, fără vlagă, obosit, frânt. Când doi generali şi cu Dimitrie Cantemir l-au rugat să continue liătălia, că turcii nu mai rezistă mult, el, ţarul, a zis, cu moleşag, slăbit: „Nu. Am văzut mii de morţi şi m-am îngrozit. Nu mai pot îndura atâta omor. Nu!… De altfel, de aseară, am trimis sol să ceară pace, dar să nu se ştie eu sunt aici: tratează cu Şeremetiev”. Apoi s-a întors către mine şi m-a întrebat clacă-l pot scoate din încercuire, la noapte, împreună cu ţarina şi să-i duc, cu 300 de călăreţi, spre Transilvania. M-am chibzuit în sinea-mi. L-am întrebat şi pe Dumitraşcu vodă. Ne-am gândit că prea ar semăna fuga lui cu a lui Carol al XII-lea, după înfrângerea de la Poltava şi am îndrăznit să-i spun: „Din încercuire am putea ieşi, lovind tare, în puterea nopţii. Dar azi am văzut, şi-ai văzut şi măria ta, ce mulţi tătari au trecut, ca lăcustele, spre miazănoapte, iar noi nu ştim cât loc au cuprins, până unde s-au întins. Iar mâine, pe lumină, noi, o mână de oameni, putem fi loviţi de cei mulţi duşmani. Şi-ai fi, mărite împărate, la mare primejdie. Că nu eşti un om oarecare, ci

împărat. Şi-ar fi mare, mare greşeală şi păcat să te-arunci în ghearele cele viclene ale vrăjmaşului. Şi mi-i teamă mai cu seamă de tătari, că sunt lupi apucători: pradă, robesc, bat, căznesc şi ucid pe români, fără teamă ori sfială de mârzacii lor. Mănâncă tot, şi pâine şi dobitoc, şi făcuiesc până la un cap de aţă. Robesc femei, fete, copii, că rămân bieţii români numai cu sufletele, oropsiţi şi zdruncinaţi, cum e mai rău şi mai amar…” Spuneam toate astea pentru că le ştiam adevărate şi, mai ales, pentru că doream să-l văd luptând. Că şi eu credeam în izbândă… Acum, după doisprezece ani, pot a vă spune că şi oamenii lui Iordache Ruşeţ pândeau să-l prindă pe ţar şi să-l ducă legat lui Baltagi paşa. Închipuiţi-vă ce faimă ar fi câştigat Cupăreştii în faţa sultanului şi ce vânătă ruşine ar fi căzut „pe capul nostru, ca oameni şi ca români. De aceea n-am destăinuit lui Dimitrie Cantemir, nici ţarului, iar în letopiseţ mă doare să scriu asemenea ocară.

— Dar dacă noi o povestim, râse Silion, şi alt cronicar, auzind-o, o trece la „O seamă de cuvinte”?

— Acela va fi un cronicar isteţ şi iubitor de ţară şi popor, îndrăgit de adevăr. Că în letopiseţ lăudate cuvine-se a fi cele bune, iar cele rele, cu fierul roşu înfierate. Ci eu, dacă nu cutez a le spune pre toate aidoma cum au fost, găsi-se-vor alţii, după mine, mai îndrăzneţi. Apoi urmă: Câteva clipe Dimitrie Cantemir a fost fericit, văzând că ţarul nu se mai gândeşte la fugă. Mi-a şoptit: „Bine-ai vorbit, Ioane… Vom lupta şi vom birui!” Dar ţarul a înălţat capul, a fluturat de câteva ori, a clipit des şi a vorbit scurt şi foarte hotărât: „Cer pace!” Atunci l-am văzut pe Cantemir cu desăvârşire deznădăjduit, A strigat: „Sunt pierdut!… Mă arunc în bătălie, să pier cu spada în mină!” Ţarul l-a apucat cu braţele lui de uriaş, oprindu-l şi încurajându-l: „Stai prietene! O înfrângere e ca o zi cu nor: vine altă însutită. Ei, câte bătălii am pierdut eu, până am

învăţat să câştig Poltava, acum doi ani…” Dimitrie Cantemir a suspinat cu multă durere: „Mărite, noi aşteptăm de trei veacuri soarele libertăţii. De unde să mai luăm răbdare? De unde?” Ci ţarul n-a mai stat să asculte îi a poruncit lui Şeremetiev să vină solul de pace la marele vizir. Peste două ceasuri s-a şi ivit un imbrohor, semn că şi Haltagi Mehmet paşa dornic era foarte să înceteze războiul. Dar s-a întâmplat ceea ce nimănui nici prin gând nu i-ar fi trecut: ca imbrohor pentru treburile păcii să vină tocmai Mehmet Cerchez paşa, prietenul lui Dimitrie Cantemir. Era furios şi neînduplecat; a spus-o dintru început, lui Şeremetiev, cu care s-a întâlnit, înainte de a-l vedea pe ţar, în cortul lui, unde se afla şi Dimitrie: „Fiind aici, l. i marginile împărăţiei, pe un pământ care nu-i al nostru, putem încheia pacea şi fără să cerem întâi învoirea înaltului padişah, pe temeiul condiţiilor puse de marele vizir Mehmet Baltagi”.; „Şi? A întrebat ţarul. Care sunt acele condiţii?”; „Întâi: pe Dimitrie Cantemir, cel mai mare hain, să-l predai, imediat, marelui vizir şi seraskier, să-l judece cu iataganul, pentru mişelie, nelegiuire şi trădare. AL doilea, să dai măria ta îndărăt Azovul şi să retragi armata din Brăila, din Moldova şi din Crimeea”. Petru a scuturat din cap, a clipit din ochi, ca şi cum n-ar fi înţeles cuvintele tălmaciului, s-a făcut roşu şi a răcnit: „Nu-l dau pe Dimitrie voievodul Moldovei!” Mehmet Cerchez s-a mirat de acea vajnică împotrivire şi, după ce a stat o clipă în cumpănă, a zis: „În ochii noştri e un trădător şi-l cerem, spre a-l pedepsi pilduitor. Dacă nu-l tăiem, toţi beii români de-aici încolo vor trăda la voi, ghiaurii. Iar împărăţia noastră nu mai are cap de pod peste Dunăre”. În acel moment Dimitrie Cantemir, care asculta de după o perdea, a ieşit în faţa imbrohorului, grăind cu demnitate: Aşa-i, Mehmet Cerchez în ochii padişahului sunt un mişel, dar nu şi în ochii poporului meu. Dacă biruiam, toţi mă numeau

viteaz şi erou. Acum, înfrânt, mă pot numi oricum. Dar oricine poate înţelege că, dacă nu mă răzvrătoam puteam trăi în tihnă şi belşug. Deci nu m-am răzvrătit întru căpătuiala mea, ci pentru tară: s-o Fac slobodă, Mehmet Cerchez paşa.”; „Eşti trădător, ghiaur şiret...”; „Tu, prietene Cerchez, mă puteai ucide şi acum. Optsprezece ani. N-ai făcut-o. Drept răsplată petrecut-am, la Istanbul, multe zile bune şi frumoase, luminate de înţelepciune şi de bucuria prieteniei. Dar, ajuns în Moldova, n-am putut fi decât român. Căci tu ştii prea bine ce-am iubit şi ce iubesc eu mai mult şi mai mult în lumea asta şi clacă ştii, poate şi înţelegi”. Pentru că vorbeau turceşte, iar tălmaciul abia izbutea să îngaime câte un cuvânt două, ţarul Petru sta gata să se mânie, dar băgă de seamă că pe obrazul lui Mehmet Cerchez se amesteca, în chip ciudat, furia şi duioşia, şi se stăpâni: „Ştiu şi înţeleg, a vorbit imbrohorul, cu glas moale. Mi se sfâşie inima; dar n-am încotro. Soarta face că tot eu, care te-am mazilit acum optsprezece ani, să te duc acum la butucul călăului. Predarea ta este cea dintâi condiţie a păcii.”; „Dacă-i aşa, a coborât Dimitrie glasul, era mai bine să nu-ţi fi ieşit acum, în faţă. Am greşit; dar n-am putut să nu te văd. Căci eu te iubesc, prietene Mehmet Cerchez paşa. Şi-acum, când trebuie să împlineşti o poruncă preschimbată pentru tine în datorie, nu-mi rămâne decât să-ţi mulţumesc, încă o dată, că nu m-sai înecat atunci în Dunăre. Poate ar fi fost mai bine: nu mai trăiam atâtea întâmplări grele. Am mai săvârşit totuşi şi câteva lucruri bune. Aş mai fi avut încă multe de făcut. Dar se vede că aşa mi-a fost scris: tot de mâna ta, prietene, să pier. Voi fi sfâşiat de viu, cu două cămile, ca Ion vodă, ori jupuit de piele ca Petru Cercel?” Vorbea şi întreba cu glas domol, blajin, dar rece, parc-ar fi fost vorba de altcineva, nu de el însuşi. Mehmet Cerchez tăcu o vreme, apoi grăi, cu dispreţ, către ţar: „De ce nu-l dai, măria ta?

Au vrei să-ţi primejduieşti situaţia, să ţi-o înrăutăţeşti pentru un om care…”; „Nu! S-a îndârjit ţarul. Paşă, nu-l dau pe Dimitrie Cantemir! Aş putea da toată ţara până la Kursk, pentru că-mi rămâne nădejdea s-o recuceresc; dar nu pot nicidecum să-mi calc cuvântul şi să predau un principe care şi-a primejduit patria şi viaţa pentru mine. Căci e cu neputinţă să recâştigi onoarea, odată ce ai pierdut-o”. Văzând împotrivirea aşa de hotărâtă a ţarului. Mehmet Cerchez îşi schimbă gândul: „Mda… Voi comunica asta marelui vizir Baltagi Mehmet paşa… Ştiu de mult că Dimitrie Cantemir e acel soi de om care merită ocrotire şi dragoste, «fe) mai spun încă şi eu. cu toate că am suferit o cumplită dezamăgire. Adică el e omul care cândva, cu vorba-i vrăjită şi cu strună de tambură, a stins în mine setea şi porunca de omor. Padişahul a avut nemărginită încredere în el. Iar el, hain! Putea trăi în belşug, desfătare şi multă cinste în Istanbul. Ne-ar fi ajutat, în continuare, să sporim ştiinţa otomană. Dar. Iată, a preferat să rişte totul întru împlinirea unui gând.”; „Da, gând de ţară slobodă…”, a zis Dimitrie şi s-a prăbuşit pe un taburet. De-acolo, l-ai ridicat tu, Silioane şi l-ai dus într-alt cort. Mehmet Cerchez s-a făcut că nu-l vede. Împreună cu generalul Şeremetiev, eu, Ion Neculce, l-am ţinut pe Cerchez paşa la cort, până diecii au scris scrisoare către marele vizir, prin care ţarul se lega, sub iscălitură, să primească pacea, cu retragerea oştirii din Moldova, să ilra înapoi ţinuturile din Ucraina până la Nipru. Din acele dispute aflat-am că otomanii număraseră peste 7.000 de morţi şi răniţi, iar noi, ruşii şi românii, 2 050; deci cam îi (reia parte din câţi pierduseră neprietenii.

— Asta înseamnă că Dimitrie avusese dreptate stăruind să nu înceteze războiul, grăi Daria cu mare durere.

— Avusese dreptate. Dar cine l-a crezut? Şi poate

ţarul tot ar mai fi aşteptat o zi, chiar două, dar ţarina, i aprinsă de-o zăludă spaimă, plângea, se crămăluia, b! Ăslâima şi cerea vârtos să facă ţarul pace.

Vezi dacă n-a primit povaţa doamnei Casandra să lumină.

— Cu strajă bună, în Cetăţuia, adaose jupâneasa Maria. Şi eu am auzit cât a stăruit. Fără hachiţele şi sperietura ei, bărbaţii câştigau războiul. De aceea nu mă l/iese a spune că o muiere fricoasă şi încăpăţânată ne-a pierdut la Stănileşti şi nu o înfrângere adevărată.

— Are şi ţarul vina lui, Maria, surâse Neculce. Şi generalii. Şi noi, cu nepregătirea şi nepriceperea noastră… Bănuitor fiind, ţarul n-a avut încredere în cuvânt otoman. De aceea l-a ascuns pe Dimitrie Cantemir într-o caretă a ţiu mei, de nu ştia nimeni, afară de Silion, însoţitorul, şi de Mine, Ion Neculce. Ţarul a plecat, tot în taină, din tabără, linte de a ajunge Cerchez la tabăra otomană. Eu am primit poruncă să mai rămân lângă Şeremetiev, până vine răspuns de la marele vizir. L-am ajuns pe ţar şi pe Dimitrie Cantemir la Vaslui, De aici, noi am pornit spre Iaşi, iar ţarul spre Zagarance, să treacă Prutul. Drumuind într-o căruţă ţărănească, Dumitraşcu a tăcut şi-a oftat. Numai a doua zi a prins a voj-bi, cu jale, despre înfrângere şi despre întâlnirile cu Cerchez paşa, în casele lor din Istanbul, în acele vremi care acum i se păreau de aur. „A fost o prietenie mare, frumoasă; dar a trebuit să se frângă pentru gândul meu cel mai înalt: libertatea ţării”.

— În adevăr o mare prietenie şi admiraţie din amândouă părţile, a cuvântat dascălul Ieremia. Şi adeveresc că, întrebându-l marele vizir de ce nu l-a adus pe Dimitrie Cantemir, Mehmet Cerchez i-a spus că nu se afla în tabăra. La început, Baltagi paşa s-a înfuriat; pe urmă cică ar fi zis: „De ce să ne sfădim noi, nişte împăraţi, pentru un ghiaur?”

— În adevăr, în disputele privind pacea, n-a mai fost vorba de Dimitrie Cantemir, urmă Neculce povestirea. La Iaşi, în Cetăţuia, am aflat-o pe Doamna Casandra şi coconii, în amară durere. Unii dintre boieri, Savin Smucilă

„Şi Gheorghiţă Milescu, l-au sfătuit pe Dumitraşcu vodă să ucidă balgiii tufei închişi în beciurile Curţii domneşti. Să mai răcorească inimile românilor de usturimea înfrângerii. Ci voievodul s-a împotrivit, cu vorbă de omenie: „S-a căşunat şi aşa destul omor... Şi-apoi nu mântuim ţara omorând câţiva balgii, nearmaţi şi nevinovaţi.”; „Trântori care sug mierea ţării!” a strigat Savin Smucilă. „Ucis cuvine-se a fi tăunul cel mare, padişahul, Savine. Mărunţeii pier de la sine ori se preschimbă în harnice albine”.

— Doamna şi noi toate aflasem de înfrângere şi ne gătisem pentru pribegie, grăi jupâneasa Maria. Se ţinea bărbată; nu plângea; ne îmbărbăta şi pe noi. Întâlnirea cu soţul a fost sfâşietoare. Dar repede s-a scuturat din gheară durerii. Am ascultat-o vorbind, având coconii în jur: „Am încărcat tot ce mi-ai spus, când ai plecat la bătălie.”;

Mulţumesc, doamna mea, a glăsuit Dimitrie, redobândindu-şi stăpânirea de sine. Dar mă doare nespus că, tot yisând tronuri nalte şi libertate, ţi-am pricinuit astă cumplită prăbuşire spre ruşinea casei şi ţării noastre,”; „Asta ni-i soarta, Dimitrie; „Ci l-am auzit, atunci pe Cantemir rostind cele mai amare cuvinte pe care le putea rosti un om ca dânsul. Grăia pentru sine: „Miron Costin. Am crezut că greşeala învechită capătă chipul iertării, ci m-am înşelat. Mă urmăreşti şi mă faci să văd că ni se aseamănă povestea. Tu ai crezut în riga Ian Sobieski; eu, în ţarul Petru. Amândoi ne-am prăbuşit. Ni s-a hărăzit soarta nevrednicilor. Pe tine te-a ucis Macrei; pe mine, surghiunul.”; „De ce spui aşa?” a întrebat doamna. „Pentru că nu mai pot decât să jelui şi să plâng. ca o muiere, după

ţara pe care n-am ştiut, n-am fost vrednic s-o apăr «a un bărbat…”

Aici, Daria s-a ridicat în picioare şi a grăit:

— Îngăduiţi-mi, vă rog, cinstiţi priveghetori, să spun ce-mi amintesc din acele clipe, când boierii plecau în risipă şi pribegie, cum putea fiecare pe la bejeniile lor. Nu vorbisem cu Dimitrie de când se afla în ascunzătoarea de la Buiukdere. Ci, ivindu-mă dintr-un ungher, cu gând să-i urez cale bună, el m-a zărit şi-a rămas, o clipă, ca de piatră. Apoi a întrebat: „Daria… Tu?… Nu mai ai tambura, să mi-o arunci?” Dacă nu mă cunoştea, în sutană cum eram, n-aş fi îndrăznit să grăiesc. Întrebarea m-a ilit să rostesc ceea ce de mult doream să-i spun. Îmi tremurau glasul, buzele, mâinile, dar nu m-am lăsat biruită şi am zis: „Nu, măria ta. Nu mai am tambura care atunci n îmblânzit fiară. Dar am inima mea care te slăveşte pentru că ai săvârşit minunea cutezării. Mi-ai spus, de mult, că de la Mihai vodă, nimeni dintre români n-a mai îndrăznit un ridice spadă. Măria ta ai îndrăznit. fără cutezătorii se înalţă în faţa poporului ca nişte munţi tari şi nu-i din U’ştie nici furtuna, nici viforul cel mai vrăjmaş, nici înfrânr. Crea cea mai amară”.

— Întocmai ai zis, încuviinţă jupâneasa Maria; iar doamna Casandra a făcut un adaos: „Şi dacă spada să îi ml, Dimitrie, ia până iară şi luptă, cu ascuţişul ei, împotriva neprietenilor.”; „S-o iau iar de la capăt? S-a higăimat voievodul. Să urc iar bolovanul cel greu al slobozeniei românilor? Mai pot?” Ştiind, că oamenii lui Io dache Ruşeţ, hanul tătar, Baltagi paşa şi alţii ne aţin calea şi ne hăituiesc ca pe cerbi, am tăcut. Trebuia să grăbim plecarea. Atunci…

— Atunci am sărit iarăşi eu, Daria, şi am strigăt: „Da, măria ta! Scriind despre libertate aşa cum ştii să scrii, ascuţi paloşurile şi le ungi că alifia nădejdii, să nu mai

ruginească niciodată!”; „Să mai nădăjduiesc deci? Ce zici Neculce?”; „Eu, măria ta, mă tem de haini şi ele tătari.”; „Vei hatmane, a surâs, măsurându-l cu privirea, o privite nouă, limpezită de negurile mâhnirii, odată, de mult, dar n-am uitat, mi-ai povestit că, după înfrângerea de la Războieni, Ştefan vodă a vrut să intre în Cetatea Neamţului, dar mumă-sa nu l-a primit. I-a cerut să lupte până la biruinţă.”; „Pasărea în cuibul ei nu piere…”, i-a amintit vei hatmanul vorba doamnei Oltea, aproape speriat de tâlcul acestei străvechi zicala. Mai ales că tocmai, în ceasul acela, părăseaţi ţara. Vă pribegeaţi. „Înţeleaptă şi dreaptă zicală, a suspinat Dimitrie. Ci eu am stat trei sferturi din viaţa-mi printre străini. Am prea puţini prieteni boieri, răzeşi, ciobani ori sihaştri vrednici să-mi dea povaţă şi ajutor. Iar Iordache Ruşeţ şi ai lui se poartă cu mine ca acel popă din Piatră care a vrut să-l prindă pe vodă Rareş când, de răul lui Soliman sultan, că ta să se ascundă la Ciceu. În Transilvania.”; „Petru Rareş, măria ta, s-a apărat şi l-a izbit pre popă în oblâncul şeii. N-a vrut să-l ucidă, ci numai să-l sperie. I-a strigat: «Întoarce-te, popo, înapoi, nu-ţi lăsa liturghia nesfârşită!»”; „Aşa vom face şi noi… a îngânat Dimitrie, stins. Apoi, mai tare: Să cred, Daria, că tu eşti Daniil Sihastrul al meu?”; „Da, mărite!” am şoptit, cu apăsare pe cuvintele astea, din adâncul fiinţei mele; iar doamna Casandra, înviorată de pilduirile noastre, a întrebat tot întru încurajare: „Dimitrie, cum ar zice Miron Costin?” „Biruit-au gândul”… Şi a urmat. În timp ce doamna îşi strângea domniţele mai aproape, iar Dimitrie îl trase pe Şerban lângă dânsul. Ajutându-l să se îmbrace: „Să ne ridicăm deci şi să plecăm… Din copilărie şi din tinereţe m-am jucat şi m-am luptat cu furtuna, cu urgiile. Cu nimic nu m-au cruţat şi nici eu n-am lăsat să mă cruţe… Să răbdăm deci, până vom putea trage iarăşi spadă… Rămâi cu bine, Daria! Şi să ştii c-am să mă topesc de dorul

ţării. Şi mult aş vrea să nu mă topesc în pământ străin”. Iar eu. Daria, am aflat în mine putere să-i urez, printre lacrimi: „Mergi sănătos, măria ta… Eu îngenuneni, sărut pe lespezi urma paşilor Îm, i pământul în caref – s-a scurs sângele fiului nostru…”

Se părea că vorbirea Dariei a încheiat priveghiul din pridvorul conacului din Prigoreni. Toţi au tăcut o vreme, cantr-o rugă. Maica Daria s-a ridicat, a luat două luminări, le-a aprins de la candela din antret şi le-a aşezat în sle. Şnicul din cerdac. Cu ochii la flacăra jucăuşă, a celor două luminări, Daria a vorbit, ca pentru sine:

Îl văd şi acum coborând scară din sala cea mare din Cetăţuia. La a treia treaptă s-a întors, a urcat iară. Ou a prins mâna şi mi-a sărutat-o, şoptind: „Omnia vincit umor/Et nos cedamus omori”… Apoi a coborât, ca o vilei le. Nu s-a mai uitat în urmă. Sau poate n-am văzut eu lacrimile, grele şi întunecate, mi-au acoperit ochii şi un au înecat inima, pentru totdeauna.

După mai multe minute de tăcere, vei hatmanul Ni culce cuvântă:

Daria, tălmăceşte-ne vorbele latineşti pe care ni în spus de două ori. Te rog.

Iubite vei hatmane, nu ştiu ce înseamnă. Bănuiesc e îi par. Şi-mi place să le spun pentru că le ştiu de la el şi-mi apun tot ceea ce voiesc eu să aud şi să simt din dragostea pl niru el. Cuvinte de gând, de simţire, de cântec şi de mireasmă.

— Atunci îngădui dascălului Ieremia să le tălmă (i n: „Că?

Da. Cinstită gazdă. De la priveghiul acestor douăipre/ece seri, în pălimarul din Prigoreni, nu mai am nicio Uilnă.

— Lesne mi-i a tălmăci aceste stihuri scrise de Virilii în pentru că eu l-am învăţat pe Dimitrie Cantemir:

„Dragostea învinge toate piedicile, deci supune-te ei”…

— Întocmai am înţeles-o şi eu, dar mai mult cu inima decil cu mintea, a zâmbit Daria, iar pe chipul ei, vrăjit de frumos, s-a aşezat o tristeţe adâncă, fără leac.

Înfiorată până în străfundul inimii, jupâneasa Maria» i-a ridicat din jilţ, a îmbrăţişat-o şi a sărutat-o pe amândoi ubrujii.

Ion Neculce socoti c-a sosit timpul să spună cuvântul de încheiere a priveghiului din pridvorul casei sale din Prigoreni:

— Uitasem, Daria, că tu ai socotit istoria drept alifia nădejdilor cu care tămăduim rănile înfrângerilor şi spălăm de rugină spada libertăţii şi demnităţii. Ci, trăind câte am trăit, mă cred dator a scrie letopiseţul anilor şi al veacului nostru. De altfel, deşi eram supăraţi unul cu altul, la despărţire, acolo în Ucraina surghiunului nostru, Dimitrie Cantemir tot m-a rugat să-i povestesc ceva din istoria noastră, întâmplări auzite la bunica Alexandrină. Plângea. pe dinlăuntru. Pornisem în pribegie, în acea zi de 16 iulie 1711, cu» voievodul nostru şi cu nădejdea că va să ne întoarcem curând. Ne însoţeau, dintre boieri, Gheorghiţă Milescu marele spătar. Savin Smucilă marele ban, Pavel Rugină marele comis, Ilie Abăza vornicul despre doamna şi încă alţi boieri.

— Ştefan Luca mare vistier şi Sandu Sturză mare stolnic ne-au ajuns la Kiev, întregi jupâneasa Maria.

— Ne-au urmat peste patru mii de suflete: oşteni de rând. Mazâli şi ţărani, mulţi cu familiile lor, în căruţe ori pe jos, bejenind de răul otomanilor. Cu voia ţarului şi din porunca lui Dimitrie Cantemir, ne-am aşezat lângă Harkov, în Ucraina. Cum ne-a fost traiul în acel surghiun şi cum s-a schimbat firea lui Dimitrie Cantemir, după sfâşietoarea durere a înfrângerii, mai pe larg în letopiseţ voi povesti. Afară de Maria. Niciunul dintre voi nu cunoaşte de ce am

plecat de lângă dânsul. După doi ani de aşteptare. La început am crezut că ţarul ne va ajuta să ne întoarcem curând şi să scăpăm ţara de stăpânirea sultanului. Dar, în doi ani de amânări. Încredinţa tu-m-am că ţarul avea planurile lui. Străine de gândurile noastre. S-a împăcat cu sultanul şi a uitat făgăduielile de la Prut. Şi m-aş fi întors în ţară încă din primăvara anului 1712, dacă nu mă oprea dragostea pentru Dimitrie Cantemir şi. Apoi, porunca şi chiar sila lui. Că i se schimbase într-atâta firea şi purtările, încât parcă uitase că ne părăsisem casele şi moşia de dragul lui şi din credinţa că ne va duce la biruinţă, iară nu la nesocotirea drepturilor noastre... Ajunsese nmi di bănuitor, de temător să nu-l părăsim, încât ne ţinea ni ulnijii lângă dânsul. L-ara părăsit, cu inima frântă. În lip. I împărţirii i-am sjâus un cuvânt al lui Miron Costin, i iivini cu care logofătul l-a povăţuit pe Duca vodă cel liiiltui în ceasul când îl loveau nişte podgheazuri: „Să nu ilăni locul, că pământul acesta este frământat cu sângele inimilor şi a strămoşilor noştri!” Mi-a răspuns: „Nu treliuln mi plecăm”... Apoi mi-a întins mâna, necuprins de iiilinenit: „Am greşit plecând. Tu te întorci, eu... Dacă N în puica, ţi-aş da inima, s-o iei cu tine”...

Totuşi, într-un fel, avea şi el dreptate, grăi jupâni M ui Maria. Şapte ani fost-am nevoiţi a rătăci prin Polonia. Ori n-aveam voie a intra în ţară. Pribegeam, străini lui i e Ntrăini.

Şi-apoi, câte am pătimit, după ce ne-am întors în (ni li, cu mitropolitul Ghedeon şi cu Lupu Costache, ar la l altă priveghere de douăsprezece seri, ca să le în iiula cu povestirea. Unele scrie-le-voi în letopiseţ. Alli în n-o fi pagubă prea mare de se vor uita. Ba poate c-ar fi mat bine să se uite.

— Şi Dimitrie Cantemir a tânjit amar de dorul ţării, a/Im Silion. Întru slava ţării şi de dorul ei a scris Itrni riptio

Moldaviae, a însoţit-o de o hartă şi a trimis-o ulemiei din Berlin, să afle Apusul câte ceva despre geo1, 1 îl ia şi istoria noastră. Scria şi la o cronică a romanoitioldo-vlahilor, să arate că ne tragem din slăvită stirpe ană, că suntem fraţi toţi cei care am sălăşluit în ţara numită Dacia. Şi pe aceasta a tălmăcit-o în limba latină. Hau îmi pare că n-a sfârşit-o. Domniţa Maria mi-a dat o o pie, s-o aduc în ţară.

— Mult mă bucur, căpitane! Şi abia aştept s-o citesc.

— Până în clipa cea de pe urmă Inorogul cel înţelept n nădăjduit, iubiţi priveghetori, că se va putea întoarce acasă, în ţară…

— Am simţit asta în toate cele douăsprezece primaruri, câte au trecut de când s-a pribegit, zise Daria, cu iiuspin. Nu ştiu de ce, dar îl aşteptam să vină, odată cuiindunelele. Ieşeam pe prispă chiliei, le priveam cum se roteau în jurul cuibului regăsit sub streaşină şi întrebam:

„Nu l-aţi văzut pe Dimitrie venind?”. Ci acum, în aceste zile de când copiez „Istoria ieroglifică”, mă întreb dacă, dintre dregătorii otomani cu care a fost prieten, Mehmet Cerchez l-a iertat în adevăr, dacă a înţeles că n-a trădat prietenia, ci tirania? Numai tirania.

— Hm… a zâmbit dascălul Ieremia. Greu de ştiut. Dar aflaţi că, în chinovia Secului, sălăşluieşte, de şapte ani, un călugăr foarte învăţat şi cuvios, cu numele Mitrofan. Acela-i Mehmet Cerchez, întors la vechea-i credinţă. Doar stareţul ştie c-a fost paşa. Dar, ca unui fiu rătăcitor, i s-a tăiat viţelul cel mai gras, de bucurie că s-a întors la masa omeniei.

— Dascăle Ieremia, mă bucur mult că bănuielile mele s-au adeverit: ştii multe, foarte multe. Îţi mulţumesc din inimă, aşa cum vă mulţumesc tuturor pentru osteneala acestor douăsprezece seri de priveghi. Vă mulţumesc pentru tot ce mi-aţi spus şi m-aţi învăţat, aşa după cum vă

mulţumesc că m-aţi ascultat povestind tot ce mi-am amintit şi eu. Noapte bună, iubiţi oaspeţi!

Trecuse de miezul nopţii. În Prigoreni se potolise întâiul ropot al cântărilor de cocoşi. Răsărea luna la marginea zării, dinspre Iaşi. Din când în când, câte o nucă, desprinsă din coajă, cădea cu plesnete de frunze şi crengi, până la pământ. Mai tare şi mai înfundat bufneau merele, căzând. Numai stelele cădeau mute, ca nişte fulgerări în nemărginire.

Într-un târziu. pe sub lună, trecu un şir de cocori chemând, tânguitor şi trist, neatinsele depărtări. Amistuiţi în iatacurile lor, toţi priveghetorii celor douăsprezece seri de povestit amintiri dormeau. Numai Daria a rămas în jilţ, acolo, în pridvor. Să se roage. Să plângă: „De la bărbatul iubit mai mult ca orice pe lume, iată, mi-a rămas această carte, vorbind despre întâmplări «atrăgătoare, respingătoare, asupritoare, ridicătoare, lesnitoare, îngreuitoare, uşurătoare, lăţitoare, strâmtătoare»… O carte, deci pe care o copiez, s-o am, în chilie, şi s-o citesc până-mi va seca vederea. Ea îmi va împrospăta, mereu, dulcile şi dureroasele amintiri, ca să le retrăiesc şi încă mai tare de dorul lui să mă topesc”…

Vreme, fără gând. Tăcu până simţi că buzele kiniţini. Hi prins a şopti o rugă, un descânt, o colindă, un bun i în (insleu diirâitteţii, ivită la marginea zării, spre în II Zorilor, zorilor, /Voi surorilor, /Voi nu vă Băpiţi, în nu năvăliţi, /Până şi-o găti/Dalbul de prilii hmi în nir cărător, /Doi boi trăgători, /Că e călător, /IUnii i. lume, /Într-altă lume, /Dintr-o ţară, /în altă Imn l’in lurn cu dor, /în cea fără dor, /Din ţara cu imlii lui (ni l-ai a milă, /Zorilor, zorilor, /Voi surorilor…”

CUPRINSUL

1. Sosirea oaspeţilor şi pregătirea priveghiului e

2. Seara întâi sau: însângerata predoslovie la un

suflet tânăr 17
3. Seara a doua sau: Cântec şi descântec pentru o fată de răzeş 37
4 Seara a treia sau: Dulce-i domnia la Moldova... 60
5. Seara a patra sau: Roada învăţăturii este cea mai bună roadă „80
«Seara a cincea sau: Mintea în gâlceavă cu inima. 107
7. Seara a şasea său; Despre o mare bătălie, despre o nuntă şi, mai ales, despre nişte aprinse dezbateri politiceşti 141
8. Seara a şaptea sau: Inorogul, frate bun cu Şoimul? 168
9. Seara a opta sau: Osândă şi ocară zămisli nebuna tiranie... 186
10. Seara a noua sau: Pacea dintre Inorog şi Corb. 217
11. Seara a zecea său; Inorogul citit în „Istoria ieroglifică”.238
12. Seara a unsprezecea sau: Ceasul marilor speranţe 374 li Seara a douăsprezecea sau: Durerea şi măreţia înfrângerii?! (286

Redactor; ELENA MARINESCU Tehnoredactor: GH. CUCOŞ
Bun de tipar 14 02.1981. Apărut 1981, Coli de tipar 20. B222.
Comanda nr. 10 022 Combinatul Poligrafic „Casa Scânteii”, Piaţa Scânteii nr. 1.
— Bucureşti Republica Socialistă România